ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών:

«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

(Master of Arts in Strategic Security Studies)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΠΟ ΤΟΝ

ΣΧΗ (ΠΒ) ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ ΧΑΝΙΩΤΗ

Επιβλέποντες: ***κ. ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ***

κ. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

Καθηγητές ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2016

Η αναπαραγωγή αποσπασμάτων της παρούσης Διπλωματικής Εργασίας με οποιοδήποτε τρόπο, επιτρέπεται χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του συντάκτη, υπό την προϋπόθεση ότι θα αναφέρεται η «πηγή» και ότι δεν θα εντάσσεται στο πλαίσιο του Νόμου 2121/1993 για κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας.

Αφιερωμένο,

στη σύζυγό μου Ζηνοβία, στον υιό μου Κωνσταντίνο – Μάριο

και στο Φιλόχριστο Ελληνικό Στράτευμα.

---

[1] *Υποσημείωση που αναφέρεται σε όλο το κείμενο της ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.*

[1] Η παρούσα Διπλωματική εργασία σε όλο το εύρος της αναφέρεται ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ και ΜΟΝΟ στον **«Ελληνορθόδοξο μαχητή» και στο «Φιλόχριστο Ελληνικό Στράτευμα»** με την ερμηνεία που οι έννοιες αυτές ορίζονται στην ΕΙΣΑΓΩΓΗ (Περιορισμοί της Έρευνας).

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

- *Θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω το Θεό, που με αξίωσε να ολοκληρώσω το δύσκολο αυτό πνευματικό – κοινωνικό και ψυχολογικό πόνημα το οποίο, ελπίζω, να βρει χρηστικό αγκυροβόλιο στις καρδιές των μαχητών του Ελληνικού Στρατεύματος.*

- *Δευτερευόντως, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους τους Καθηγητές του ΠΑΝΤΕΙΟΥ Πανεπιστημίου οι οποίοι με δίδαξαν πολύτιμα στοιχεία του «Πολέμου», της «Στρατηγικής», της «Γεωπολιτικής» των «Διεθνών Σχέσεων» και της «Ασφαλείας». Ιδιαιτέρως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πρύτανη του ΠΑΝΤΕΙΟΥ Πανεπιστημίου* ***κ. Γρηγόριο Τσάλτα,*** *την Πρόεδρο του Τμήματος Διεθνών - Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών (ΔΕΠΣ) του ΠΑΝΤΕΙΟΥ Πανεπιστημίου* ***Κ^{α} Ειρήνη Χειλά****, τον Επίκουρο Καθηγητή του ΠΑΝΤΕΙΟΥ Πανεπιστημίου* ***κ. Κωνσταντίνο Κολιόπουλο, επιβλέποντα της Διπλωματικής Εργασίας*** *και τον Καθηγητή του ΠΑΝΤΕΙΟΥ Πανεπιστημίου* ***κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου****, οι οποίοι, με την ασύλληπτη επιστημονική τους γνώση και την εξέχουσα ακαδημαϊκή τους πληρότητα με μύησαν στο απείρως διαστελλόμενο, δυσπρόσιτο, ανεξερεύνητο μα ωστόσο συναρπαστικό και γοητευτικό σύμπαν της επιστημονικής γνώσης και έρευνας. Πόσο δε μάλλον, όταν, αυτό το σύμπαν εστιάζει στο αέναο – μυστηριακό και διαχρονικά δυσεπίλυτο φαινόμενο του* ***«Πολέμου και της Ειρήνης».***

- *Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου η οποία, για μια ακόμη φορά, στάθηκε συμπαραστάτης και πολύτιμος αρωγός σ΄ αυτήν μου την προσπάθεια.*

Επιμύθιο

*«Όσο οι λαοί πολεμούν χωρίς αρχές - ήθη - έθιμα - ηθική και κανόνες θα βρίσκονται ένα βήμα πιο κοντά στον **αυτοαφανισμό** τους. Όταν αντιληφθούν ότι ο πόλεμος θα πρέπει να διεξάγεται εντός πλαισίου αρχών - κανόνων - ηθών - εθίμων και ηθικής θα βρεθούν αμέσως ένα βήμα κοντύτερα στην πολυπόθητη **Παγκόσμια Ειρήνη.** Η **Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου** μπορεί να αποτελέσει τον οδηγό και τον καταλύτη για την επίτευξή της».*

Αλέξανδρος Χανιώτης
Σχης(ΠΒ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΤΙΤΛΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ		ΣΕΛ
Εξώφυλλο		1
Αφιέρωση		3
Ευχαριστίες		5
Οπτική Απεικόνιση Θέματος Θεματολογίας Διπλωματικής Εργασίας - Επιμύθιο		7
Περιεχόμενα		9
Σύνοψη Διπλωματικής Εργασίας		15
Abstract		17
Περίληψη		19
1	Πρισματική Οπτική Διερευνητικής Μεθοδολογίας	19
2	Συμπεράσματα της Διπλωματικής Εργασίας	33
3	Απαντήσεις στα Θεμελιώδη Ερωτήματα της Διπλωματικής Εργασίας	41
4	Προτάσεις της Διπλωματικής Εργασίας	43
5	Επιμύθιο	43
Σχεδιαγράμματα		45
ΕΙΣΑΓΩΓΗ		47
1	ΣΚΟΠΟΣ - ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	47
2	ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	48
3	ΔΟΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	52
4	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	55
5	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ		
«ΑΡΧΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ – ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ»		59
1.1	Αρχικοί Προβληματισμοί	59

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΤΙΤΛΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΕΛ

1.1.1 Γραμμικές και Κυκλικές Εξελίξεις 59
1.1.2 Ζώνες Αστάθειας 61
1.1.3 Παγκόσμια Ασφάλεια μετά την 11η Σεπ. 2001 64
1.1.4 Χαοτική - Μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου 65
1.1.5 Ηθική στη Διεθνή Πολιτική 66
1.2 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου 69
1.3 Θεμελιώδη Διερευνητικά Ερωτήματα 70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

«ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ» 71

2.1 Γενικά περί Πολέμου 71
2.2 Σκιαγραφώντας τις Ιδιαίτερες Πτυχές του Πολέμου 72
2.2.1 Πόλεμος: Οντολογία – Ηθική – Μιλιταριστική - Ρεαλιστική Προσέγγιση – Οπτική Ειρηνιστών 72
2.2.2 Ο Πόλεμος στην Ιστορία - Γεωγραφία 74
2.2.3 Μορφές Πολέμου 74
2.2.4 Πόλεμος και Άνθρωπος 75
2.2.5 Πόλεμος και Πατρίδα 76
2.2.6 Πόλεμος και Συμμαχίες 76
2.2.7 Πόλεμος και Τεχνολογία 77
2.2.8 Πόλεμος και Εθνική Πολιτική 77
2.2.9 Πόλεμος - Ασυμμετρία - Παράγοντες Ισχύος - Εθνικοί Αντικειμενικοί Σκοποί (ΑΝΣΚ) - Στρατηγική 78
2.2.10 Επίπεδα Πολέμου 79
2.2.11 Γεωπολιτική - Γεωστρατηγική 81
2.2.12 Πόλεμος και Δίκαιο 82
2.2.13 Πόλεμος και Ηθική 84
2.2.14 Πόλεμος και Διεθνείς Οργανισμοί 85
2.2.15 Πόλεμος και Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων 85
2.3 Πόλεμος και Ειρήνη 86
2.4 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου 87

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΤΙΤΛΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΕΛ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

«CLAUSEWITZ-ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ» 89

3.1 Γενικά 89
3.2 Θεώρηση του Πολέμου κατά Clausewitz(Κύρια Στοιχεία) 89
3.2.1 Πόλεμος και Πολιτική 90
3.2.2 Ο Απόλυτος Πόλεμος 93
3.2.3 Η Τριμερής Φύση του Πολέμου (Trinity) 97
3.2.4 Κέντρο Βάρους 104
3.2.5 Στρατιωτική Μεγαλοφυία 105
3.3 Πόλεμος και Ηθική κατά Clausewitz 106
3.4 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου 108

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

«Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ» 111

4.1 Η Νέα Διεθνής Τάξη και η Μεταμόρφωση του Πολέμου 111
4.2 Η Πρόοδος της Τεχνολογίας και η Μεταμόρφωση του Πολέμου 114
4.3 Μορφές Μελλοντικού Πολέμου 115
4.4 Έννοια Διευρυμένης Ασφάλειας 119
4.5 Ασύμμετρος Πόλεμος 119
4.6 Διεθνής Τρομοκρατία 121
4.7 Ο Μελλοντικός Πόλεμος κατά τον Martin Van Creveld 122
4.8 Η Ηθική του Πολέμου στον 21ο Αιώνα 125
4.9 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου 125

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

«ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ» 127

5.1 Γενικά 127
5.2 Χριστοκεντρική Συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης (1η) 129
5.2.1 Θεολογική Δογματική Ανάλυση της Ορθοδοξίας (στο 130

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΤΙΤΛΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΕΛ

εύρος που κρίνεται αναγκαίο)
5.2.2 Ο «Αόρατος Πόλεμος» του Ορθόδοξου Χριστιανού και η «Εσωτερική Ειρήνη» 153
5.2.3 Η Διαχρονική θέση της Εκκλησίας απέναντι στο Επάγγελμα του Στρατιωτικού 168
5.2.4 Η Διαχρονική θέση της Εκκλησίας απέναντι στον Πόλεμο 174
5.2.5 Ο «Αόρατος Πόλεμος» του Ελληνορθόδοξου Μαχητή 183
5.2.6 Διατύπωση της θεωρίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου ως Αποτέλεσμα της Χριστοκεντρικότητας 187
5.3 Η Συνιστώσα της Ειρηνοφιλίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (2η) 188
5.4 Ηθικοχριστοκεντροβαρική Συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (3η) 192
5.4.1 «Ελληνικά Ήθη και Έθιμα Πολέμου στη Διαχρονία» 192
5.4.2 «Ήθη και Έθιμα Πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα» 193
5.4.3 «Ήθη και Έθιμα Πολέμου στην Εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου 197
5.4.4 «Ήθη και Έθιμα Πολέμου στο Βυζάντιο» 198
5.4.5 «Ήθη και Έθιμα Πολέμου στο Σύγχρονο Ελληνικό Κράτος» 201
5.5 Η Συνιστώσα του Πατριωτισμού και του Ηρωισμού της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (4η) 207
5.6 Η Συνιστώσα του Πολιτισμικού - Αξιακού Προσανατολισμού της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (5η) 211
5.7 Η Συνιστώσα της Πολεμοθεωρίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (6η) 213
5.7.1 «Στρατηγική στην Αρχαία Ελλάδα» 213
5.7.2 «Υψηλή Στρατηγική Μεγάλου Αλεξάνδρου» 216
5.7.3 «Υψηλή Στρατηγική του Βυζαντίου» 218
5.7.4 «Στρατηγική του Σύγχρονου Ελληνικού Κράτους» 221

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΤΙΤΛΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΕΛ

5.8 Περιπτωσιολογικές Αποδείξεις (case studies) των Συνιστωσών της Θεωρίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου 222
5.9 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου 228

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ
«ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ CLAUSEWITZ-ιανής ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ» 235

6.1 Γενικά 235
6.2 Συστατικά Στοιχεία των Δύο Προσεγγίσεων 238
6.3 Συγκριτική Σύνθεση της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου 238
6.3.1 Πολιτική και Πόλεμος 238
6.3.2 Απόλυτος Πόλεμος 241
6.3.3 Τριάδα του Clausewitz (trinity) 242
6.3.4 Κέντρο Βάρους(Center of Gravity) 247
6.3.5 Ηθική κατά τον Πόλεμο 254
6.4 Συμπεράσματα Συγκριτικής Ανάλυσης της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης 256
6.4.1 Η «Ελληνορθόδοξη Τριάδα» 257
6.5 Συμπέρασμα Σύνθεσης της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης 261

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ
«ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ» 263

7.1 Συμπεράσματα της Διπλωματικής Εργασίας 263
7.2 Απαντήσεις στα Θεμελιώδη Ερωτήματα της Διπλωματικής Εργασίας 272
7.3 Προτάσεις της Διπλωματικής Εργασίας 274
7.4 Επιμύθιο 274

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΤΙΤΛΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΕΛ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

«ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ» 275

8.1 Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία 275
8.2 Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία Μεταφρασμένη στην Ελληνική 276
8.3 Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία 278
8.4 Άρθρα – Διαδικτυακές και Έτερες Πηγές 278

ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η ιστορία της ανθρωπότητας διαμορφώνεται από γραμμικές και κυκλικές εξελίξεις. Το «φαινόμενο του πολέμου» αποτελεί μια μορφή κυκλικής εξέλιξης της ανθρωπότητας που συνδυάζεται με την γραμμικότητα της εξέλιξης της τεχνολογίας και των συναφών με τον πόλεμο επιστημών.

Το φαινόμενο αυτό, στην αυγή του 21ου αιώνα της μεταψυχροπολεμικής Διεθνούς κατάστασης ασφαλείας, προσέλαβε ασύμμετρη μορφή, τόσο χαοτική και ανεξέλεγκτη, που απειλεί τον άνθρωπο με τον αυτοαφανισμό του.

Προκύπτει λοιπόν πρόδηλα, ως αδήριτη, η αναγκαιότητα για επίτευξη ειρηνικής σύμπραξης των λαών, για συνεργατική επίλυση των διαφορών τους, καθώς και για μια παγκόσμια προσπάθεια «ηθικής μεταστροφής του πολέμου», όταν οι ανθρώπινες αντιπαραθέσεις καταλήγουν στη σύγκρουση.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, προτάσσει μια επιστημονική μεθοδολογική επιχειρηματολογία περιπτωσιολογικών αναφορών, στην προσπάθειά της, να υποστηρίξει τη θεωρία της ύπαρξης της «Ελληνορθόδοξης προσέγγισης του πολέμου» ως μιας αυθύπαρκτης και διακριτής θεώρησης περί πολέμου, η οποία αυτοπροσδιορίζεται και ετεροπροσδιορίζεται από τις αντίστοιχες θεωρίες, με βάση τα χριστοκεντρικά - ειρηνόφιλα - ηθικά - πατριωτικά - αξιακά και πολεμοθεωρητικά χαρακτηριστικά της.

Σε μια συγκριτική ανάλυση που ακολουθεί μεταξύ της «Clausewitz-ιανής» και της «Ελληνορθόδοξης προσέγγισης», επιχειρείται να προβληθεί η μεταξύ τους διαφορετικότητα, που συνίσταται, τόσο στα ανωτέρω χαρακτηριστικά αυτοπροσδιορισμού της «Ελληνορθόδοξης προσέγγισης», όσο και στην «Ελληνορθόδοξη Τριάδα». Η τελευταία, συγκριτικά με την αντίστοιχη «Clausewitz – ιανή», προβάλλει ως επιτακτική, την αναγκαιότητα της προώθησης και υιοθέτησης

από την παγκόσμια κοινότητα, μιας «διεθνούς κοινωνίας», ετεροπροσδιορισμένων και αυτόνομων κατά το Βεστφαλιανό μοντέλο συνεργατικών κρατών, στην οποία, οι διαφορές μεταξύ τους, θα επιλύονται με τη χρήση της «ήπιας ισχύος» και στη χείριστη κατάληξη αντιπαράθεσής τους, με τη μορφή της «ηθικά εστιασμένης σκληρής ισχύος» σε όλα τα επίπεδα πολέμου (πολιτικό – στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό – επίπεδο μαχητή).

Τέλος, σε μια συνθετική σύγκλιση που ακολουθεί, προτάσσεται ο ισχυρισμός του συντάκτη σύμφωνα με τον οποίο, η τυχόν υιοθέτηση από την παγκόσμια κοινότητα μιας νέας προσέγγισης του πολέμου βασισμένης στην «ειρηνοφιλία», στην «ηθική - δικαιϊκή πρακτική» και στην «Ελληνορθόδοξη Τριάδα», θα συνέβαλε, στο να βρεθεί αυτή, ένα βήμα κοντύτερα στην «πολυπόθητη παγκόσμια ειρήνη». Η «Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου» θα μπορούσε να αποτελέσει τον «καταλύτη και τον οδηγό» προς την επίτευξή της.

ABSTRACT

The history of mankind is defined by linear and cyclic developments. The «war phenomenon» is a form of cyclic development of mankind, which is combined with the linearity both of technology's evolution and of war relevant sciences.

In the dawn of 21st century of the post-Cold War International security state, this phenomenon has taken an asymmetric form which is so chaotic and uncontrollable that threatens humanity with its self-destruction.

Therefore, it is clearly seen that there is an intense necessity for obtaining a peaceful partnership among people, a cooperative solution of their differences and for achieving a global effort of an «ethical reversal of war» when human differences result into a conflict.

In the present thesis, scientifically based arguments of case studies are used, in an effort, to support the existence of a «Greek Orthodox approach of war» as a self - supporting and distinct theoretical perspective regarding war, which is self - defined and determined by the other respective theories, based on its Christocentric - peaceful - ethical - patriotic - value, and war theoretical characteristics.

A comparative analysis that follows between the «Clausewitz-ian» and «Greek Orthodox war approach» attempts to highlight the difference between them, based on both the above features of self – determination of the «Greek Orthodox war approach», as well as the «Greek – Orthodox Trinity». The latter, compared to the relevant «Clausewitz-ian Trinity» emphasizes the support of an «international society» of autonomous and cooperative states, in which, disputes would be resolved by the use of «soft power» or in the form of «moral focused hard power» at all levels of war (political – strategic - operational – tactical – level of fighter).

Finally, a synthetic convergence recommends the author's claim according to which, any endorsement and adoption of «a new approach war theory» by the world community, based on «peacefulness», «ethical – juridical practice» and the «Greek – Orthodox Trinity», would contribute, as one step closer to the much wanted world peace. It is supported that the «Greek Orthodox approach of war» could be «the catalyst and the way for achieving it».

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

«Clausewitz-ιανή και Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου: Συγκριτική Ανάλυση και Ενδεχόμενη Σύνθεση»

1. Πρισματική Οπτική Διερευνητικής Μεθοδολογίας

Το θέμα της Διπλωματικής Εργασίας, εξετάστηκε υπό την εξής πρισματική οπτική διερευνητικής μεθοδολογίας:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρωτογενώς, στην Εισαγωγή, με τη διερεύνηση και οριοθέτηση του εννοιολογικού πλαισίου της θεματολογίας η οποία προσεγγίστηκε και αναλύθηκε στις 2 συστατικές πτυχές της.

Την πρώτη, που αναφέρεται στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου, η οποία αναλύθηκε με βάση το λεξικό Γεωργίου Μπαμπινιώτη με σκοπό την αναζήτηση της νοηματοδοσίας των σχετικών λημμάτων: «Ελληνορθόδοξος», «Ελληνισμός», «Ορθοδοξία», «Παράδοση-παραδόσεις», «Αξίες», «Πόλεμος», «Αόρατος Πόλεμος».

Ο συγκερασμός των ανωτέρω ορισμών διαμόρφωσε την έννοια της «Ελληνορθόδοξης προσέγγισης του Πολέμου»[2] ως, «της προσέγγισης που προσδίδεται από το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών,[3] περί των

[2] Βλέπε «Εισαγωγή», σελίδα 48 - 52 (Καθορισμός Εννοιολογικού Πλαισίου) με βάση το: [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)].

[3] **Το «Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών»** προσδιορίζεται ως: το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλον τον κόσμο που διαπνέονται ενσυνείδητα από την ορθή θρησκευτική πίστη του δόγματος της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε αντιδιαστολή με τις αιρετικές δοξασίες. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*

ενόπλων συρράξεων που λαμβάνουν χώρα μεταξύ του Ελληνικού Κράτους (ως μητροπόλεως του έθνους) εναντίον άλλων κρατών ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου του Ελληνικού κράτους, ή μεταξύ εξομητροπολιτικών τμημάτων του έθνους εναντίον άλλων εθνικών απειλών. Προσέγγιση, που μορφώνεται ως τμήμα της εθνικής τους αυτοσυνειδησίας και αποτυπώνεται με τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων μεταβιβαζόμενων από γενιά σε γενιά». Με αυτή την έννοια θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου αποτελεί τόσο ένα αυτοσυνειδησιακό θεωρητικό υπόβαθρο των Ελλήνων Ορθοδόξων περί του πολέμου, όσο και μία εφαρμοστική απόδοσή του, εστιαζόμενη και αναφερόμενη στο ίδιο το Ελληνικό Έθνος και στον τρόπο που αυτό προσεγγίζει τον «πόλεμο» έναντι των παντοειδών εχθρών του.

Η δεύτερη πτυχή, της «Clausewitz-ιανής Προσέγγισης του Πολέμου», διαμορφώθηκε με βάση τη βιογραφία του Carl Von Clausewitz (Κάρλ Φον Κλαούζεβιτς), του Πρώσου Στρατηγού, που γεννήθηκε στο Μαδεμβούργο το 1780 και πέθανε στο Βρότσλαφ της Πολωνίας το 1831 σε ηλικία 51 ετών. Η επιρροή του στη στρατιωτική σκέψη υπήρξε καταλυτική και στη θεωρία του [που διατυπώθηκε κυρίως στο έργο του «Περί Πολέμου (On War)»], στηρίχθηκε η στρατιωτική σκέψη τόσο του 19ου αιώνα όσο και των ημερών μας. Με οδηγό λοιπόν την Clausewitz-ιανή σκέψη, οριοθετήθηκε η «Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου», ως «η προσέγγιση περί του πολέμου, (δηλαδή περί των ενόπλων συρράξεων που διενεργούνται ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου κράτους), όπως αυτή διατυπώθηκε από τον Carl Von Clausewitz, στο έργο του «Περί Πολέμου (On War)».

Συνεπώς, η θεματολογία της παρούσης διατριβής εννοιολογικά εξέτασε: (1)Την «Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου» (2)Την «Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου», (3)Τη δυνατότητα σύμπλευσης των δύο, μετά από τη μεταξύ τους συγκριτική ανάλυση και σύνθεση, προς άμβλυνση των σύγχρονων χαοτικών δομών και παραδοξοτήτων που έχει εκλάβει ο σύγχρονος τρόπος πολέμου στον 21ο αιώνα, με βάση τη γραμμικότητα και κυκλικότητα της εξέλιξης.

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΑΡΧΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ – ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ)

Στο 1ο Κεφάλαιο ετέθησαν οι βασικοί προβληματισμοί και διατυπώθηκαν τα θεμελιώδη ερωτήματα στα οποία έπρεπε να απαντήσει η διπλωματική.

Σ΄ αυτό, αναφέρθηκε ότι η ιστορία της ανθρωπότητας διαμορφώνεται από γραμμικές και κυκλικές εξελίξεις. Το «φαινόμενο του πολέμου» αποτελεί μια μορφή κυκλικής εξέλιξης της ανθρωπότητας που συνδυάζεται με την γραμμικότητα της εξέλιξης της τεχνολογίας και των συναφών με τον πόλεμο επιστημών. Το φαινόμενο αυτό, στην αυγή του 21ου αιώνα της μεταψυχροπολεμικής Διεθνούς κατάστασης ασφαλείας, προσέλαβε ασύμμετρη μορφή, τόσο χαοτική και ανεξέλεγκτη, που απειλεί τον άνθρωπο με τον αυτοαφανισμό του.

Τονίστηκε ότι, τα προβλήματα της «ζώνης της αστάθειας», ανέκυψαν στο πλαίσιο της Μεταψυχροπολεμικής διαμόρφωσης του Διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας και επηρεάζουν έκτοτε την ασφάλεια και τα οικονομικά συμφέροντα του υπόλοιπου «ανεπτυγμένου» κόσμου. Έτσι, το πρόβλημα της διεθνούς τρομοκρατίας παρουσιάστηκε δραματικά στο προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής στην αρχή του 21ου αιώνα με τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου ενώ, το Ισλαμικό Κράτος - ΙΚ (ISIL ή ISIS), η ενεργή τζιχαντιστική στρατιωτική οργάνωση του Ιράκ και της Συρίας, μετά την μονομερή ανακήρυξη ίδρυσης χαλιφάτου επιχειρεί την περαιτέρω εξάπλωσή της σε περιοχές πέραν της Μέσης Ανατολής εντός του ανεπτυγμένου κόσμου. Οι σύγχρονες μορφές απειλών, όπως αυτές της τρομοκρατίας, και του ISIL, δημιουργούν χαοτικές δομές στην ασφάλεια των ανεπτυγμένων κρατών. Και αυτό διότι, με τις συγκεκριμένες απειλές, οι παράμετροι της παραδεδεγμένης «πολιτικής ηθικής» καταρρίπτονται. Το ISIL, μη συμμετέχοντας στον δυτικό τρόπο συμπεριφοράς, δράσης, και σκέψης και μη συμμετέχοντας σε διεθνείς παγκόσμιους θεσμούς και οργανισμούς, αποτελεί μια μορφή απειλής χαοτικής συμπεριφοράς για ολόκληρο το δυτικό πολιτισμό.

Από την ανάλυση, προέκυψε ότι στην ίδια ιστοριολογική χρονική συγκυρία, υφίστανται ακραία αντιφατικές γραμμικές εξελίξεις στον κόσμο. Άλλων με θετικό

πρόσημο ανθρωπιάς και άλλων με αρνητικό. Ενώ δηλαδή από τη μια γεννούνται θετικές γραμμικές εξελίξεις ανθρωπισμού και ηθικότητας στη Διεθνή Πολιτική, παράλληλα, και ταυτόχρονα, από την άλλη πλευρά του «διεθνολογικού γίγνεσθαι» γεννούνται αρνητικά γραμμικά φαινόμενα απανθρωπιάς, εκφάνσεων ομαδικής και οργανωμένης βίας, εγκληματικών μορφών τερατογένεσης, διαπροσωπικών διαδράσεων που αναπτύσσονται με τη μορφή νεοφανών μορφών εξωτερίκευσης της πολεμικής βίας που αμαυρώνουν την θεόσδοτη εικόνα του ανθρώπου.

Γεννήθηκε λοιπόν το ερώτημα εάν θα μπορούσε να υπάρξει με κάποιο τρόπο «υπερβατικό», «οικουμενικό και «υπεροικουμενικό – Θεϊκό» μία θετική στροφή εξάλειψης των αρνητικών γραμμικών εξελίξεων στην ανθρώπινη συνύπαρξη (και ιδιαίτερα στο φαινόμενο του πολέμου) και διοχέτευσης - ώθησής του σε θετικές γραμμικές εξελίξεις;

Έτσι, προέκυψαν τα Θεμελιώδη Διερευνητικά Ερωτήματα, τα οποία αναφέρονται στην ύπαρξη της «Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου», στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη δομούν και τη συνθέτουν, στη διαφορετικότητά της απέναντι στις σύγχρονες χαοτικές δομές του σύγχρονου τρόπου πολέμου, στην τυχόν ηθική συνεισφορά της στον αιώνα που βιώνουμε, στη τυχόν δυνατότητα συνθετικής μορφής σύγκλισής της με την αντίστοιχη Clausewitz-ιανή, με σκοπό, την άμβλυνση των σύγχρονων χαοτικών παραδοξοτήτων.

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ)

Στο 2ο Κεφάλαιο αναλύθηκε συνοπτικά το «φαινόμενο του πολέμου» ως διαχρονικής διαπάλης, ακραίας μορφής αντιπαράθεσης και θανατηφόρας βίας μεταξύ των ανθρώπων στο πέρασμα των αιώνων.

Στην προσπάθεια να μελετηθεί «το φαινόμενο του Πολέμου», αποδομήθηκε στην παρούσα μελέτη σε συγκεκριμένες συνιστώσες (ως μέρος εκ των πολυπληθών δομικών πτυχών του) οι οποίες αναπτύχθηκαν με συνοπτικό τρόπο με σκοπό να δοθούν κάποιες αμυδρές σκιαγραφικές και αχνές «πινελιές στον καμβά» του

πολυεπίπεδου, πολυδιάστατου και πολλές φορές απρόσιτου και δυσνόητου αυτού φαινομένου. Πτυχές ανάλυσης ήταν, ο πόλεμος ως οντολογικό φαινόμενο, πόλεμος και ιστορία – γεωγραφία, μορφές πολέμου, πόλεμος και άνθρωπος, πόλεμος και πατρίδα, πόλεμος και συμμαχίες, πόλεμος και τεχνολογία, πόλεμος και εθνική πολιτική, πόλεμος και Εθνικοί Αντικειμενικοί Σκοποί (ΑΝΣΚ), επίπεδα πολέμου, γεωπολιτική- γεωστρατηγική, πόλεμος και δίκαιο, πόλεμος και ηθική, πόλεμος και Διεθνείς Οργανισμοί, πόλεμος και Διεθνείς Σχέσεις, πόλεμος και ειρήνη.

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (CLAUSEWITZ-ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ)

Στο 3ο Κεφάλαιο αναλύθηκε η θεωρία του πολέμου κατά Clausewitz, (Clausewitz-ιανή προσέγγιση), τονίζοντας σε αυτήν συνοπτικά τα χαρακτηριστικά εκείνα που απαιτήθηκαν για να συγκριθεί η θεωρία του με την αντίστοιχη Ελληνορθόδοξη προσέγγιση. Έτσι, έγινε αναφορά:

«Στην Πολιτική και τον Πόλεμο» σύμφωνα με το οποίο, ο πόλεμος αποτελεί συνέχεια της πολιτικής και η πολιτική επηρεάζει κάθε πτυχή του πολέμου, εισερχόμενη ακόμη και στο τακτικό επίπεδο.

«Στον απόλυτο Πόλεμο» που αποτελεί μια αφηρημένη φιλοσοφική έννοια, μια «φαντασίωση της λογικής», έναν πόλεμο σε μια «ιδεατή και «αγνή» μορφή, που λειτουργεί χωρίς να υπόκειται σε περιορισμούς (χωροχρονικούς – ηθικούς) και φυσικές επιδράσεις.

Στην «Τριμερή Φύση του Πολέμου (trinity)» η οποία αναφέρεται στα τρία κυρίαρχα στοιχεία του πολέμου που συγκροτούν την παράδοξη Τριάδα: (α) Τη βιαιότητα, το μίσος και την εχθρότητα που αφορούν το λαό. (β) Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας, που αφορούν το στρατό. γ) Το στοιχείο της υπαγωγής, ως όργανο πολιτικής, το οποίο καθιστά τον πόλεμο υποκείμενο στη λογική και αφορά την κυβέρνηση.

Στο «Κέντρο Βάρους» (ΚΒ)» (Center of Gravity), που αποτελεί, το σημείο στο οποίο επικεντρώνεται η στρατιωτική προσπάθεια εναντίον του αντιπάλου («Schwerpunkt») και ενυπάρχει σε όλα τα επίπεδα.

Στη «Στρατιωτική Μεγαλοφυία».

Στην «ηθική του πολέμου», που σύμφωνα με τον Clausewitz βρίσκει εφαρμογή σε τρείς πυλώνες: στην «απόφαση για προσφυγή στον πόλεμο», στο «ηθικό πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου» και στο «ηθικό των εμπολέμων».

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ)

Στο κεφάλαιο αυτό περιεγράφηκε «η μεταμόρφωση του πολέμου στον 21ο Αιώνα» και η ιδιάζουσα μορφή που αυτός προσλαμβάνει στις μέρες μας, με κίνδυνο να εκτραπεί σε ατραπούς επικίνδυνους τόσο για την παγκόσμια σταθερότητα όσο και στη διαιώνιση του ανθρώπινου είδους στον πλανήτη [πόλεμοι παρεμπόδισης (preventive wars) - ασύμμετρες απειλές – απειλές τύπου RENEGADE - ISIL - ISIS – φόβος χρήσης πυρηνικών από ασύμμετρους δρώντες κλπ).

Στην ανωτέρω προσέγγιση ιδιαίτερη μνεία έγινε στον Martin van Creveld, έναν από τους σπουδαιότερους σύγχρονους θεωρητικούς του πολέμου και επικριτή του Clausewitz. Στο βιβλίο του «The Transformation of War» εξετάζει πιθανούς μελλοντικούς πολέμους και προβλέπει ότι η Clausewitz -ιανή τριμερής φύση του πολέμου (λαός, στρατός και κυβέρνηση) στο μέλλον θα είναι εντελώς άχρηστη. Τα αίτια προσεγγίζονται στο μετασχηματισμό της κοινωνίας, στη μεταμόρφωση του πολέμου, (τρομοκρατία – ανταρτοπόλεμος), στους «προσωπικούς σκοπούς» των εμπολέμων και στις μη πολιτισμένες αιτίες διεξαγωγής του.

Ως συμπέρασμα του Κεφαλαίου αναφέρθηκε η αδήριτη ανάγκη της υιοθέτησης από τη διεθνή κοινότητα «κανόνων ηθικής» του πολέμου, οι οποίες θα πρέπει να αποτελέσουν πεδίο εφαρμογής από όλη τη Διεθνή κοινότητα.

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ)

Στο πέμπτο Κεφάλαιο παρατέθηκε επιστημολογική επιχειρηματολογία η οποία επιχείρησε να καταδείξει ότι όντως υφίσταται η «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» ως διακριτή και αυθύπαρκτη θεωρία που εδράζεται σε δύο θεμέλια-πυλώνες[4] (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και η οποία αυτοπροσδιορίζεται και ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική[5] εστίασή της (3η συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας»[6] της (6η συνιστώσα).

Η επιστημονική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε προς διερεύνηση - ανάλυση - διατύπωση και έλεγχο της ανωτέρω θεωρίας εξέτασε ξεχωριστά κάθε μία από τις 6 συνιστώσες της. Αρχικά, παρουσιάστηκε μία αναλυτική προσέγγιση της

---

[4] **«Θεμέλιο»:** (μτφ): *το ουσιαστικό στήριγμα πάνω στο οποίο στηρίζεται κάποιος/κάτι: έχω γερά θεμέλια, έχω γερές βάσεις (αρχές, γνώσεις, αξίες κλπ)στη ζωή μου.* Βλέπε [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)]. λήμμα «θεμέλιο»: σ. 745. **«Πυλώνας:** «*(μτφ) καθετί το οποίο θεωρείται ως υποστήριγμα, απαραίτητο στοιχείο, βάση στήριξης για κάτι άλλο: ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί πυλώνα του ευρωπαϊκού πολιτισμού*»: Βλέπε [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)]. λήμμα «πυλώνας»:σ. 1517.

[5] Η **«ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίαση»** αναφέρεται στην «Χριστιανική ηθική» που βιώνει η κάθε ψυχή των Ελληνορθοδόξων μαχητών και η οποία αποτελεί το Κέντρο Βάρους της ύπαρξής της. Αναλυτική προσέγγιση παρατίθεται στο Κεφάλαιο 5 και ιδιαίτερα στις Παραγράφους 5.2 (Χριστοκεντρική Συνιστώσα) και 5.4 (Ηθικοχριστοκεντροβαρική συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης).

[6] Η **«πολεμοθεωρία»** προσλαμβάνει στην παρούσα Διπλωματική Εργασία την έννοια του πώς αντιλαμβάνεται και του πώς προσεγγίζει το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών τη συνιστώσα εκείνη της Θεωρίας Πολέμου η οποία αναφέρεται σε δύο στοιχεία: α). Στην ηθική διάσταση της καταφυγής των Ελλήνων Ορθοδόξων μαχητών στον πόλεμο. β). Στην υιοθέτηση από πλευράς τους των θεωριών περί πολέμου των μεγάλων θεωρητικών (Θουκυδίδη - Clausewitz – Sun Tzu κ.α.) που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις έννοιες περί στρατηγικής και των συναφών με αυτή εννοιών (Κέντρου Βάρους, αιφνιδιασμού-παραπλάνησης κλπ). Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων εξέτασης απαιτείται προκειμένου να σταχυολογηθεί το ηθικό πλαίσιο προσφυγής των Ελληνορθοδόξων στον πόλεμο καθώς και τα κύρια στοιχεία της πολεμικής στρατηγικής τους.

θεολογικής δογματικής της χριστιανικής ηθικής, που αποτελεί όπως καταδείχθηκε το θεμελιακό υπόβαθρο όχι μόνο της πρώτης αλλά και των υπολοίπων συνιστωσών. Ακολούθως, υποστηρίχθηκε η ορθότητα εκάστης των συνιστωσών οικοδομώντας την είτε στη δογματική σύνδεσή της με τη θεμελιώδη 1η συνιστώσα είτε στην αναλυτική διαχρονική προσέγγισή της με αναζήτηση ιστοριολογικών τεκμηρίων, είτε στην επισφράγιση της επιβεβαίωσής της επί τη βάσει συγκεκριμένων περιπτωσιολογικών ιστορικών επιβεβαιώσεων (case studies). Παράλληλα, η τεκμηρίωση των συνιστωσών θεμελιώθηκε στη χρήση παραπομπών κατανεμημένων σε όλο το παρόν πόνημα, καθώς επίσης σε αναφορές θεσμικών κειμένων, διατυπώσεις επισήμων φορέων του Κράτους και της Εκκλησίας και σε σχετική με τη θεματολογία χρήση Βιβλιογραφίας.

- ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑΣ

Για να περιγραφεί η συνιστώσα της χριστοκεντρικότητας, επιχειρήθηκε η ανάλυσή της σε 5 ενότητες:

ΕΝΟΤΗΤΑ (1).

Στη θεολογική δογματική διάσταση της Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού (στο εύρος που κρίθηκε αναγκαίο). Κατ΄ αυτήν, τονίστηκε η πανυπερτελειότητα Του Θεού, η απόλυτα υπερβατική, ανεξερεύνητη αδιάγνωστη και μοναδική ουσία Του, η Τριαδικότητά Του, η πολυδυναμία Του, καθώς και τινά εκ των ιδιωμάτων του Θεού που είναι: α). η αιωνιότης, β). το αναλλοίωτον γ). Το άπειρον, το αχώρητον και η πανταχού παρουσία Του. δ). Η παντοδυναμία Του ε). Η παγγνωσία Του στ). Η πρόγνωσις ζ). Η πανσοφία Του η). Η Αλήθεια και η Πιστότης. θ). Η ελευθερία ή το αυτεξούσιο της Θείας Βουλήσεως ι). Η Αγιότης. ια). Η Δικαιοσύνη ιβ). Η Παναγαθότης – Αγάπη, τονίζοντας ότι κατά τη Χριστιανική δογματική θεώρηση το αγαθό δεν είναι ιδέα αλλά πρόσωπο. «Αγαθό» είναι ο Τριαδικός Θεός, και πηγή κάθε αγαθότητας («καταφατική θεολογία»). Μάλιστα, η έννοια του αγαθού όπως και κάθε ανθρώπινη έννοια, είναι σχετική και πεπερασμένη, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να συμπεριλάβει την απειρότητα της

αγαθοσύνης Του Θεού η οποία εκτείνεται ευρισκόμενη μέσα στον άνθρωπο, μέσα στον κόσμο και έξω από τον κόσμο. Από την άποψη αυτή ο Θεός βρίσκεται πάνω από κάθε έννοια αγαθού και χαρακτηρίζεται ως «υπεράγαθος» («αποφατική θεολογία»). Η καταφατική και η αποφατική θεολογία συμπληρώνεται με τη «μυστική θεολογία», αυτή που φέρνει τον άνθρωπο μέσα από τη διαδικασία της κάθαρσης – φώτισης στη θεοπτία, φέρνει δηλαδή τον άνθρωπο σε κοινωνία με το Θεό και τον κάνει κοινωνό της αγαθότητάς του. Ο Τριαδικός Θεός δημιούργησε από άκρα αγαθότητα, ελευθέρως και «εξ ουκ όντων» (εκ του μή όντος ή εκ του μηδενός) εν χρόνω τον κόσμο, ενώ ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Τριαδικό Θεό τελευταίος πάντων των δημιουργημάτων κατά την 6^{η} ημέρα, ως η κορωνίδα (στολίδι και κόσμημα) της δημιουργίας, ως «δισύνθετον όν εκ ψυχής και σώματος (εκ πνευματικού και υλικού στοιχείου)», «κατ΄ εικόνα» και «καθ΄ ομοίωσιν» αυτού, δι΄ όλης της ιδιαιτέρας δημιουργικής ενέργειάς Του πλάστη του. Με «την εικόνα», δηλώνεται «το νοερόν», «το αυτεξούσιον», «το κυριαρχικόν», «το κοινωνικόν» και το «δημιουργικόν» του ανθρώπου, ενώ, το «καθ΄ ομοίωσιν» βρίσκεται σε άμεσο συσχετισμό με το «κατ΄ εικόνα». Η σχέση τους είναι δυνητική και εξελικτική. Ενώ η «εικόνα» αποτελεί τη νοερά φύση της ψυχής η οποία είναι δοσμένη από το Θεό ως μέγεθος σταθερό, το οποίο δεν μπορεί να καταστραφεί, (άσχετο με το αν με την αμαρτία μπορεί να αμαυρωθεί και να εξασθενήσει), το «καθ' ομοίωσιν» είναι κάτι που πρέπει να κατακτηθεί ευρισκόμενο στο τέλος μιας εξελεγκτικής πορείας, μιας δυναμικής πορείας του «κατ΄ εικόνα». Επομένως, το «καθ΄ ομοίωσιν» δεν είναι άλλο από «την εικόνα, καταξιωμένη στο αγαθό και στα μέτρα του θελήματος του Θεού». Ο Θεός, προς επίτευξη της μακαριότητας του ανθρώπου και των έλλογων όντων δωρίζει τη «χάριν του» που αποτελεί την άκτιστη Θεία ενέργεια που ενυπάρχει στην ουσία Του, ως έμφυτος πλούτος της θεότητος, η οποία όμως δεν ενεργεί ούτε καταδυναστευτικά από πλευράς της θεότητος και ούτε ακαταγώνιστα (άσχετα με την ηθική κατάσταση και την ελεύθερη συγκατάθεση) από πλευράς του ανθρώπου. Έτσι, ο άνθρωπος, ως «εικών του Θεού του ζώντος και αοράτου» υπάρχει όχι απρόσωπα, αλλά προσωπικά, σε σχέση με το Θεό δημιουργό του. Θα λέγαμε μαθηματικοποιώντας τη σχέση αυτή ότι κοινωνεί με το δημιουργό Του κατ΄ αμφιμονοσήμαντη σχέση αλλά και σταυροειδώς με όλη την πλάση σε μια κοινωνία αγάπης.

ΕΝΟΤΗΤΑ (2)

Έτσι, ο άνθρωπος δεχόμενος τη δωρεά της Θείας χάριτος, αυτεξουσιάζοντας το είναι του και αυτοβούλως, διαλέγει μεταξύ δύο επιλογών: ή δέχεται τη Θεία δωρεά κάνοντας ορθή χρήση του αυτεξουσίου του και συνεργάζεται μαζί της με σκοπό τη σωτηρία της ψυχής του δια της κατά χάριν θεώσεως, ή αντιθέτως, αφρόνως, απορρίπτει την ευεργετική χαρισματική ενέργεια Του Θεού και επιλέγει να απωλέσει την ψυχή του. Στην καρδιά του ανθρώπου παίζεται το πιο κρίσιμο παιχνίδι, αυτό «της ζωής και του θανάτου (πνευματικού)». Η καρδιά αποτελεί μια «πυρηνική παλαίστρα» στην οποία συντελείται μία πυρηνική σύγκρουση, αυτή μεταξύ του Θείου θελήματος και του ιδίου ανθρωπίνου θελήματος ως συνισταμένης των αντιρρόπων δυνάμεων (πνευματικών – κοσμικών - ίδιας αμαρτωλής βούλησης). Όσο περισσότερο αφήνει στον εαυτό του στην υπακοή του θελήματος του Θεού και εμπιστεύεται τον εαυτό του στο Θεό (Θεία Πρόνοια), τόσο ανακουφίζεται και ειρηνεύει. Έτσι, αναφερόμαστε στη διεξαγωγή του Αοράτου Πολέμου κάθε χριστοκεντρικά προσανατολισμένης ψυχής και της θεόσδοτης εσωτερικής ειρήνης.

ΕΝΟΤΗΤΑ (3).

Ακολούθησε η περιγραφή της άποψης της Εκκλησίας αναφορικά με το στρατιωτικό επάγγελμα κατά την οποία αυτό δεν κατακρίνεται, καθόσον αποτελεί ένα κατεξοχήν καθαγιαστικό επάγγελμα, αφού, ο Ορθόδοξος Χριστιανός στρατιωτικός βρίσκει έφορο τοπίο διάδρασής του με τον Θεό σε μια διαπροσωπική σχέση αγάπης μαζί Του αλλά παράλληλα εκδηλώνει την κοινωνικότητά του και την αγάπη του προς τον συνάνθρωπό του και προς ολόκληρη την πλάση. Ασκώντας το στρατιωτικό επάγγελμα βρίσκει ένα εξαιρετικό και απαράμιλλο πεδίο δράσης προσφερόμενο για την καταξίωση του κατ΄ εικόνα του προς το αγαθό. Εξάλλου, ο διαχωρισμός των ανθρώπων κατά τη Χριστιανική δογματική διδασκαλία υλοποιείται επί τη βάσει της μετανοίας των ανθρώπων και όχι στη βάση άλλων χαρακτηριστικών όπως αυτό του επαγγέλματος.

ΕΝΟΤΗΤΑ (4)

Στην ενότητα αυτή διατυπώθηκε η εκπεφρασμένη θέση της Εκκλησίας σε σχέση με τον πόλεμο σύμφωνα με την οποία η Εκκλησία α). Πρωτογενώς, δογματικά και σε επίπεδο προσωπικών σχέσεων καταδικάζει τη βία και το φόνο. β). Δευτερογενώς, σε επίπεδο θεσμών, τηρεί περισσότερο διαλλακτική στάση σύμφωνα με την οποία, αφενός μεν καταδικάζει τον πόλεμο, αφετέρου και μόνο για τον αμυντικό αγώνα του χριστεπωνύμου κράτους, δείχνει επιείκεια.

ΕΝΟΤΗΤΑ (5)

Η συγκεκριμένη ενότητα αναφέρθηκε στη δράση – αντίδραση των δύο αντίρροπων στάσεων που νιώθει ο Ελληνορθόδοξος μαχητής αυτών του Αοράτου και των αντιστοίχων του Ορατού Πολέμου. Συγκεφαλαιωτικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο Ελληνορθόδοξος μαχητής μάχεται στον πόλεμο, υπερασπιζόμενος τα ιδανικά της Ορθόδοξης Χριστιανικής πίστης του και της πατρίδος του, ιδανικά τα οποία περικλείουν ένα αξιακό χαρακτήρα άδολου αγώνα που περιλαμβάνει τις αξίες που διατρανώνει το έθνος (χριστιανική ηθική, οικογένεια, ήθη, έθιμα, εφαρμοστικές πρακτικές δικαίου) στο διάβα των αιώνων της ύπαρξης του. Η στάση αυτή συνθέτει την 5η συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του πολέμου. Επιπλέον, ο Ελληνορθόδοξος μαχητής κατά τον άδολο αγώνα του διακρίνεται για: α).Την χριστοκεντρική του βιωτή, τον «αόρατο πόλεμο» και την ηθική «εσωτερική στάση» της ψυχής του κατά την οποία, ταπεινώνεται απέναντι στο Δημιουργό της, αυτομέμφεται, συντρίβεται, μετανοεί και νιώθει υπέρτατο πόνο. Η στάση του αυτή συνθέτει την 1η συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του πολέμου). β).Την ηθική στάση του απέναντι στον πόλεμο, στάση η οποία αναφέρεται στην «απόφαση για έναρξη του πολέμου» η οποία θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως στάση «ειρηνοφιλίας». (2η συνιστώσα). γ). Την «ηθική που τηρεί κατά τη διάρκεια του πολέμου» θέτοντας «κανόνες, ήθη – έθιμα πολέμου», τα οποία εκπορεύονται από τη χριστοκεντρική ψυχή του (χριστιανική ηθική) και θα μπορούσαν να εκφραστούν μονολεκτικά ως «χριστοκεντροβαρική ηθική» (3η συνιστώσα). δ). Την «πατριωτική /

ηρωική στάση της ψυχής του» η οποία τον θεριεύει, τον καθιστά ήρωα και υπέρτατο υπερασπιστή των αξιών της πατρίδος του μέχρι θανάτου (4η συνιστώσα).

- ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑΣ

Η συνιστώσα της ειρηνοφιλίας, καταδείχθηκε ότι αποτελεί αποτέλεσμα της Χριστιανικής ηθικής η οποία είναι τριδιάστατη, κατευθυνόμενη προς τον Θεό, τον συνάνθρωπο και προς την πλάση ολόκληρη. Μεθοδολογικά, παρουσιάστηκε η δογματική σύνδεσή της με τη χριστοκεντρικότητα και παράλληλα παρουσιάστηκαν περιπτωσιολογίκά επιχειρήματα (case studies), για την απόδειξη της ορθότητάς της

- ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΗΘΙΚΟΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ

Η ηθικοχριστοκεντροβαρική συνιστώσα επισημάνθηκε ότι αποτελεί συνέπεια της χριστιανικής ηθικής που αποτυπώνεται σε όλα τα επίπεδα. Τόσο στο επίπεδο του πιστού η οποία εξωτερικεύεται με την εκπόρευση της ειρήνης και της αρετής σε τριδιάστατο επίπεδο (έσω άνθρωπος – Θεός – κόσμος), όσο και σε επίπεδο θεσμών, η οποίοι την εξωτερικεύουν αποτυπώνοντάς την με τη μορφή ηθών, εθίμων, δικαιϊκών εφαρμοστικών πρακτικών.

Ως επιπρόσθετη απόδειξη της ύπαρξης ηθικοχριστοκεντροβαρικής συνιστώσας επιχειρήθηκε να παρατεθεί με την στταχυολόγηση ηθικών κανόνων – ηθών και εθίμων του πολέμου σε μια αναδρομή της Ελληνικής ιστορίας με σκοπό να εξαχθεί το «ηθικό πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου των Ελλήνων» στη διαχρονία. Για το σκοπό αυτό αναλύθηκαν τα ήθη και τα έθιμα του πολέμου σε τέσσερεις περιόδους της Ελληνικής ιστορίας: α). Στην Αρχαία Ελλάδα. β).Στην περίοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. γ).Στην περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, με άντληση ηθικών συμπερασμάτων από την αντίστοιχη «Βυζαντινή Στρατηγική του Πολέμου». δ).Στην περίοδο του Σύγχρονου Ελληνικού Κράτους.

- ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ / ΗΡΩΙΚΗ

Η συγκεκριμένη συνιστώσα κατέδειξε ότι ο πατριωτισμός και ο ηρωισμός των Ελλήνων αποτελούσε ανέκαθεν ένα κυρίαρχο ιδίωμά τους κατά την διάρκεια των αγώνων τους στο πεδίο της μάχης. Τόσο στα Προχριστιανικά χρόνια όσο και στην εποχή μετά την ενανθρώπηση του Θεού Λόγου. Η χριστιανική ηθική δεν περιορίζει τις αρετές στο προσωπικό επίπεδο αλλά αυτές συγκεφαλαιώνονται όταν διαδραστικά απευθυνθούν και στον κοινωνικό περίγυρο του πιστού με συγκεκριμένες αρετές που υποδηλώνουν αγάπη, προστασία (παρρησία) και ειρήνη απέναντι στον πλησίον του. Ο Ελληνικός λαός στο διάβα της ιστορίας αγωνιζόταν με απαράμιλλο θάρρος και ηρωισμό για την προάσπιση της πατρίδος του και των αξιών που αυτή περίκλειε. Προς επίρρωσιν της θεωρίας παρατέθηκαν περιπτωσιολογικά παραδείγματα απόδειξης του πατριωτισμού και του ηρωισμού των Ελλήνων σε πλήθος αναρίθμητων ιστορικών αναφορών.

- ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΑΞΙΑΚΗ/ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ

Στη συγκεκριμένη ενότητα καταδείχθηκε ότι η πολιτισμική και αξιακή συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου είναι προφανής και αδιαμφισβήτητη. Οι Έλληνες, ανέκαθεν πολεμούσαν υπερασπιζόμενοι τις αξίες τους και τα ιδανικά τους. Στα νεότερα χρόνια, αυτά, συγκεράζονται στο τρίπτυχο «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια» και συγκεφαλαιώνουν την αξιακή παρακαταθήκη των προγόνων τους. Αυτήν, που δομήθηκε με το Χριστιανισμό και το «ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα της πόλης - κράτους. Το τελευταίο, αποτέλεσε ένα ολοκληρωμένο πανόραμα ανθρωποκεντρικής γραμμικής εξέλιξης σε όλους τους τομείς κατακτήσεων του πνεύματος (επιστήμης, φιλοσοφίας, τεχνών), η οποία καταγράφηκε στο διάβα των αιώνων και μεταλαμπαδεύτηκε σε όλο τον Δυτικό κόσμο, διαμορφώνοντας πολλά από τα στοιχεία του τρόπου του «στοχάζεσθαι». Η θεωρία θεμελιώθηκε και πάλι σε αριθμό περιπτωσιολογικών παραδειγμάτων απόδειξης του αξιακού χαρακτήρα του αγώνα των Ορθόδοξων Ελλήνων.

- ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΠΟΛΕΜΟΘΕΩΡΗΤΙΚΗ

Τέλος, για να περιγραφεί η συνιστώσα της πολεμοθεωρίας επιχειρήθηκε: 1). Να συγκεκριμενοποιηθεί και αναλυθεί το σύνολο των σταθερών αρχών και κανόνων της Ελληνικής Στρατηγικής στη διαχρονία, με σκοπό την άντληση συμπερασμάτων αναφορικά με την «ηθική διάσταση της απόφασης των Ελλήνων για προσφυγή στον πόλεμο». Για το σκοπό αυτό αναλύθηκε η Στρατηγική του πολέμου σε τέσσερεις περιόδους της Ελληνικής ιστορίας: α). Στην Αρχαία Ελλάδα. β).Στην περίοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. γ).Στην περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, με άντληση ηθικών συμπερασμάτων από την αντίστοιχη «Βυζαντινή Στρατηγική του Πολέμου». δ). Στην περίοδο του Σύγχρονου Ελληνικού Κράτους. 2). Να αντληθούν από τις εξεταζόμενες στρατηγικές περιόδους τα κυριότερα στοιχεία που υιοθετήθηκαν αναφορικά με τις θεωρίες περί πολέμου των μεγάλων θεωρητικών (Θουκυδίδη - Clausewitz – Sun Tzu κ.α.) που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις έννοιες περί στρατηγικής και των συναφών με αυτή εννοιών (Κέντρου Βάρους, αιφνιδιασμού- παραπλάνησης κλπ). Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων εξέτασης απαιτήθηκε προκειμένου να σταχυολογηθεί το ηθικό πλαίσιο προσφυγής των Ελληνορθοδόξων στον πόλεμο καθώς και τα κύρια στοιχεία της πολεμικής στρατηγικής τους.

- ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Τέλος, παρατέθηκε πλήθος περιπτωσιολογικών αποδείξεων με τις οποίες επιχειρήθηκε η αποδεικτική επισφράγιση της θεωρίας.

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ 2 ΘΕΩΡΙΩΝ)

Στο έκτο Κεφάλαιο παρατέθηκε η συγκριτική και συνθετική αποτύπωση των δύο προσεγγίσεων (της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης), προτείνοντας μία συμβατική συνθετική συνδυαστική σχέση μεταξύ τους με σκοπό τη δόμηση μιας

«νέας θεωρητικής οπτικής του πολέμου, κατάλληλης στον 21ο αιώνα» ευελπιστώντας, ότι αυτή η νέα προσέγγιση θα επαναφέρει στο προσκήνιο και θα αναβιώσει κάποιες *«λανθάνουσες ρυθμιστικές αρχές και κανόνες διεξαγωγής του πολέμου»* στον διαταραγμένο πολεμικά αιώνα που ζούμε. Έτσι, αποτυπώθηκε μία πρόταση σύνθεσης των δύο θεωριών η οποία στηρίχθηκε στην «*ειρηνοφιλία, στην ηθικοκεντροβαρικότητα και στην Ελληνορθόδοξη Τριάδα (ειρηνόφιλη – ηθικοκεντροβαρική – ηθικά εστιασμένη θεωρία περί πολέμου)».*

7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΣΥΜΠΕΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)

Στο έβδομο Κεφάλαιο παρατέθηκαν τα συμπεράσματα και οι προτάσεις της διπλωματικής εργασίας ως απαραίτητες ρυθμιστικές αρχές και κανόνες που πρέπει να τηρούνται στις διακρατικές και πολεμικές αντιπαραθέσεις.

2. Συμπεράσματα Διπλωματικής Εργασίας

1ο (Θεμελιώδες) Συμπέρασμα της Διπλωματικής Εργασίας:

Το θεμελιώδες συμπέρασμα της Διπλωματικής Εργασίας διατυπώνει τη θέση σύμφωνα με την οποία, με βάση την ανάλυση που παρουσιάζεται και τα επιμέρους συμπεράσματα που εξάγονται, μπορούμε αβίαστα να διατυπώσουμε την άποψη ότι στο διάβα των αιώνων, μορφώθηκε τόσο στη συνείδηση του Ελληνορθόδοξου μαχητή όσο και ως στοιχείο της Εθνικής συνείδησης της χώρας μας, μία αντίληψη «πολεμικής αυτοσυνειδησίας» αναφερόμενης σε τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά.

Η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου εδράζεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και αυτοπροσδιορίζεται - ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίασή της (3η συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η

συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας» της (6η συνιστώσα).

(1) Σύμφωνα με τη «χριστοκεντρική συνιστώσα» (1η): Η Ελληνορθόδοξη ψυχή του μαχητή κυριαρχείται από «ηθική Χριστότητος» εκπορευομένη από τη θεία αγάπη προς τον Χριστό (Χριστοκεντρικότητα). Προς τούτο, αδιαλείπτως και αοράτως μετέχει στον «αόρατο πόλεμο» της «Χριστοποίησης», της αποτίναξης του παλαιού αμαρτωλού ανθρώπου και της αναγέννησης του νέου «εν Χριστώ μεταμορφωμένου ανθρώπου» που κατισχύει έναντι των αντιρρόπων δυνάμεων (πνευματικών – κοσμικού φρονήματος – παθών / αμαρτωλού ίδιου φρονήματος). Κατά την «αόρατη μάχη», που συντελείται καρδιοκεντρικά ως «αόρατη πυρηνική διαπάλη μεταξύ του ιδίου θελήματος και του θείου θελήματος», ο Ελληνορθόδοξος μαχητής βιώνει τη μηδαμινότητά του απέναντι στον Θεό, την «άκρα ταπείνωση, τη συντριβή, τη μετάνοια, τον υπέρτατο πόνο» αλλά και την «πνευματική θαλπωρή» της μητέρας Εκκλησίας. Η Θεία Αγάπη και η ειρήνη απέναντι στο Θεό Δημιουργό του μετουσιώνεται σε αγάπη προς την πλάση ολόκληρη και προς τον πλησίον. Η καθολική αυτή αγάπη τον καθιστά ειρηνόφιλο και του προσδίδει τη θέληση της συμπόρευσης και της αγαστής συνύπαρξης με τους άλλους λαούς.

(2) Έτσι, συνάγεται η 2η συνιστώσα, η οποία συνίσταται στην ειρηνοφιλία των Ορθοδόξων Ελλήνων και των οποίων, η καταφυγή στον πόλεμο αποτελεί την ύστατη λύση και μόνο σε αμυντικό αγώνα, για την υπεράσπιση των αξιών της πατρίδος, της Ορθοδοξίας (θρησκείας) και της οικογένειας. Υφίσταται λοιπόν μια «ηθική διάσταση της απόφασής τους για προσφυγή στον πόλεμο». Ουσιαστικά, η τελευταία έχει μόνο αποτρεπτικά και αμυντικά κίνητρα, έναντι των επίδοξων επιβουλέων των αξιών και των ιδανικών του Ελληνορθόδοξου μαχητή. Όλο το Ελληνικό Κράτος τελεί υπό την προστασία του Θεού γι' αυτό και είναι απαραβίαστο και θεοστήρικτο.

(3) Παράλληλα, η Χριστοκεντρική ηθική που βιώνει ο μαχητής διακρίνει τον πόλεμο των Ελλήνων Ορθοδόξων για την «ηθική πλαισίωση στην

διεξαγωγή του» μέσω τήρησης ηθών - εθίμων και κανόνων (3η συνιστώσα). Παρόμοια ήθη και έθιμα πολέμου είχαν οι Έλληνες από αρχαιοτάτων ετών, πιθανώς, διότι η φωνή του Χριστού εύρισκε εύφορο έδαφος στις καρδιές των Ελλήνων και καρποφορούσε ως θεϊκός σπερματικός λόγος στη συνείδησή τους.

(4) Παράλληλα, η Χριστοκεντρική ηθική προσδίδει στους Έλληνες μαχητές τις αρετές της ανδρείας και της παρρησίας καθιστώντας τους ατρόμητους στο πεδίο της μάχης. Ο μαχητής, κυριευμένος από τα ηθικοχριστοκεντρικά χαρακτηριστικά του, πλημυρίζει από «ηθικό» και καθίσταται «θηρίον πατριωτικόν» «υπόδειγμα του ήρωα», ήρωα όμως «ηθικού» έναντι του αντιπάλου του, τηρώντας ήθη - έθιμα - ηθική και κανόνες (4η συνιστώσα του πατριωτισμού / ηρωισμού).

(5) Υπό την έννοια αυτή, όλο το Ελληνικό Στράτευμα αλλά και το Ελληνορθόδοξο Έθνος, θεριεύει, καθίσταται ηρωικό και υπέρτατος υπερασπιστής των αξιών της πατρίδος. Αξίες και ιδανικά τα οποία μορφώθηκαν και καλλιεργήθηκαν στο διάβα των αιώνων και που στην παρούσα ιστορική συγκυρία αποτυπώνονται με το τρίπτυχο «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια», συνθέτουν το σκοπό της εθελοθυσίας των Ελληνορθόδοξων μαχητών (5η συνιστώσα).

(6) Τέλος, σύμφωνα με την πολεμοθεωρητική συνιστώσα (6η), η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου:

(α) Δέχεται τις θεωρίες των μεγάλων θεωρητικών «Περί Πολέμου», όταν αυτές δεν αντιβαίνουν στις πέντε προηγούμενες συνιστώσες. Ειδικότερα, δίνει έμφαση: 1/ Στην αποφυγή κατά το δυνατό του πολέμου. 2/ Στην αποτρεπτική και αμυντική ικανότητα. 3/ Στη χρήση της ήπιας ισχύος (πολιτισμός – διαπραγμάτευση – ορθοδοξία κλπ), ως, της επιδιωκόμενης μορφής ισχύος στις διακρατικές αντιπαραθέσεις, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση και προώθηση των Εθνικών συμφερόντων (ΕΘΣΜ) χωρίς τη χρήση πολεμικής δράσης (σκληρής ισχύος). Με άλλα λόγια, διαμορφώνοντας και χρησιμοποιώντας την ικανότητα του Κράτους να συμπαρασύρει και να συνδιαμορφώνει τις προτιμήσεις και τις δράσεις των άλλων στη διεθνή πολιτική σκακιέρα, παραλληλίζοντας αυτές με τις δικές του

Κρατικές επιδιώξεις (ΕΘΣΜ). 4/ Στη δημιουργία πολυμερών συμμαχιών και στη χρήση της διπλωματίας αλλοιώνοντας υπέρ της το συσχετισμό ισχύος. 5/ Στη χρήση της υπονόμευσης (Βυζαντινά χρόνια). 6/ Όπου δεν αρκεί η διπλωματία και η υπονόμευση και ο πόλεμος εμφανίζεται αναπότρεπτος, στη χρήση στρατιωτικών μεθόδων και τακτικών που εκμεταλλεύονται τις αδυναμίες του αντιπάλου, κάνοντας χρήση μεθόδων φθοράς της ισχύος του. 7/ Στη χρήση της Υψηλής Στρατηγικής και της έμμεσης στρατηγικής. 6/ Στη συλλογή πληροφοριών για τον εχθρό. 8/ Στην αποφυγή της σύγκρουσης, ιδίως της σύγκρουσης μεγάλης κλίμακας, εκτός αν οι συνθήκες είναι εξαιρετικά ευνοϊκές. 9/ Σε περίπτωση θερμής αντιπαράθεσης, στην αντιμετώπιση του εχθρού με ρώμη, αμυντικά και επιθετικά και στη χρήση της στρατιωτικής ισχύος με όσο το δυνατόν μικρότερες δόσεις 10/ Σκοπός της στρατιωτικής αντιπαράθεσης δεν αποτελεί η καταστροφή του αντιπάλου, αλλά η αντιμετώπισή του στο πεδίο της μάχης, με σκοπό την κάμψη της θέλησής του για πολεμική δράση, καθόσον, μελλοντικά μπορεί να αποτελέσει έναν αυριανό σύμμαχο. 11/ Στη χρήση ευέλικτων πολεμικών χειρισμών, αστραπιαίων επιθέσεων και παρελκυστικών επεμβάσεων που βλάπτουν τον εχθρό και ακολουθούνται πάντα από ταχεία αποχώρηση. 12/ Αναφορικά με τη θεωρία περί Πολέμου του Clausewitz παραλληλίζεται με τα στοιχεία: α/ Πολιτική και Πόλεμος. β/ Τριάδα του Clausewitz (trinity), με την ιδιαίτερη μορφή της «Ελληνορθόδοξης ηθικά εστιασμένης προσέγγισης» [Ελληνορθόδοξη Τριάδα – (Greek - Orthodox Trinity)]. γ/ Κέντρο Βάρους με τη μορφή της «ηθικά εστιασμένης προσέγγισης». δ/ Στρατιωτική Μεγαλοφυία.

(β) Η «ηθική διάσταση της προσφυγής στον πόλεμο» είναι αμιντικογενής και μόνο για την προάσπιση των αξιών των Ελληνορθόδοξων μαχητών (Πατρίδος – Θρησκείας – οικογένεια)ς. Ακόμη και όταν υιοθετούν την επιθετικογενή μορφή του πολέμου, (περίοδος Μ. Αλεξάνδρου), οι Έλληνες διαβλέπουν «μια θεϊκή αποστολή, με την οποία επιδιώκουν να εναρμονίσουν και να συμφιλιώσουν τον κόσμο, να πετύχουν, ώστε όλοι οι άνθρωποι ως αδέλφια να ζή-σουν μαζί με ομόνοια, με ενότητα καρδιάς και νου....» Θα λέγαμε λοιπόν ότι προσβλέπουν στη δημιουργία μιας «Διεθνούς Κοινωνίας». Μιας κοινωνίας, σεβασμού της ετερότητας αλλά και της μοναδικότητας του ανθρώπου ως

«προσώπου μοναδικού και χωροχρονικά ανεπανάληπτου». Προσώπου, εντεταγμένου (κατά το Βεστφαλιανό μοντέλο) σε ένα Κράτος και όχι σε μια Παγκόσμια, ομιχλώδη και αξιακά αθεμελίωτη κοινωνία. Αντιθέτως, προσώπου, που διακρίνεται «για την αμφιμονοσήμαντη σχέση του με τον Θεό» για το αυτεξούσιο της δράσης του, αλλά και για τη διάδρασή του με την πλάση και την ανθρωπότητα ολόκληρη. Προσώπου, που επιδιώκει την αγαστή συνύπαρξή του αλλά και την αγαπητική διαλειτουργική σχέση του με τα έτερα πρόσωπα των λαών της «διεθνούς κοινωνίας» με βάση, την εφαρμογή από όλους οριοθετημένων ρυθμιστικών αρχών συνύπαρξης και αλληλοσεβασμού της ετερότητας αλλήλων.

2ο Συμπέρασμα (Σύνοψη της «Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου»):

Θα μπορούσε να λεχθεί με βάση την ανωτέρω περιγραφή ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση συνοψίζεται στην «χριστοκεντρικότητα και την αγάπη προς τον Τριαδικό Θεό», στην «ειρηνοφιλία», στην «αγάπη προς τον πλησίον ακόμη και προς τον εχθρό (ηθικοχριστοκεντροβαρικότητα)», στην «ηθική διάσταση της απόφασης για προσφυγή στον πόλεμο», στην «ηθική κατά τη μάχη με τήρηση ηθών - κανόνων – εθίμων - ηθικής», στον «πατριωτισμό/ηρωισμό κατά τον πόλεμο εν μετανοία», στην αποδοχή των θεωριών των μεγάλων θεωρητικών «Περί Πολέμου» όταν αυτές δεν αντιβαίνουν στην ηθική. Κύρια στοιχεία της πολεμοθεωρίας της, η χρήση της Υψηλής Στρατηγικής, η έμμεση στρατηγική, η αποτροπή, η άμυνα, η χρήση ήπιας ισχύος, οι πληροφορίες, οι αστραπιαίες επιθέσεις, η προσπάθεια εξουθένωσης του αντιπάλου και όχι της καταστροφής του, οι συμμαχίες, η Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου πλην του απολύτου πολέμου (ολοκληρωτική καταστροφή του εχθρού), η ηθικά εστιασμένη εμπλοκή και η επιθετικογενής στάση μόνο ως διόραση για μια «ειρηνική Διεθνή Κοινωνία» με ηθικοκεντρικά χαρακτηριστικά.

3ο Συμπέρασμα (Τριάδα της «Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου»):

Η «Ελληνορθόδοξη Τριάδα» (Τριάδα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου), τόσο για το Ελληνικό κράτος, όσο και σε περίπτωση υιοθέτησής του

από άλλο, έχει τρία στοιχεία (Κυβέρνηση – Στρατός – Λαός) αλλά με την προσθήκη της «ηθικής διάστασης» σε κάθε ένα από τα τρία συστατικά στοιχεία της. Κατ΄ αυτήν το ηθικό στοιχείο εισρέει και διαχέεται και στα 3 στοιχεία, ως ακολούθως:

α. <u>Κυβέρνηση</u>

Οι πολιτικές επιλογές της Κυβέρνησης ενός Κράτους για την προσφυγή στον πόλεμο πρέπει να βασίζονται στην καταλυτική διήθηση της ηθικής. Έτσι: (1) Η πολιτική των διεθνών δρώντων θα πρέπει να κατευθύνονται στη συγκρότηση διεθνών σχέσεων στη βάση του μοντέλου της «διεθνούς κοινωνίας». Μιας κοινωνίας, σεβασμού της ετερότητας αλλά και της μοναδικότητας του ανθρώπου ως «προσώπου μοναδικού και χωροχρονικά ανεπανάληπτου». Προσώπου, εντεταγμένου (κατά το Βεστφαλιανό μοντέλο) σε ένα Κράτος και όχι σε μια Παγκόσμια, ομιχλώδη και αξιακά αθεμελίωτη Κοινωνία. Αντιθέτως, προσώπου, που διακρίνεται «για την αμφιμονοσήμαντη σχέση του με το Θεό» για το αυτεξούσιο της δράσης του, αλλά και για τη διάδρασή του με την πλάση και την ανθρωπότητα ολόκληρη. Προσώπου, που καλείται να επιδιώκει την αγαστή συνύπαρξή του αλλά και την αγαπητική διαλειτουργική σχέση του με τα έτερα πρόσωπα των λαών της «διεθνούς κοινωνίας» με βάση, την εφαρμογή από όλους οριοθετημένων ρυθμιστικών αρχών συνύπαρξης και αλληλοσεβασμού της ετερότητας αλλήλων. (2) Η χρήση της ήπιας ισχύος (πολιτισμός – διαπραγμάτευση – ορθοδοξία κλπ), θα πρέπει να αποτελέσει την επιδιωκόμενη μορφής ισχύος στις διακρατικές αντιπαραθέσεις, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση και στην προώθηση των Εθνικών συμφερόντων (ΕΘΣΜ), χωρίς τη χρήση πολεμικής δράσης (σκληρής ισχύος). Με άλλα λόγια διαμορφώνοντας και χρησιμοποιώντας την ικανότητα του Κράτους να συμπαρασύρει και να συνδιαμορφώνει τις προτιμήσεις και τις δράσεις των άλλων παραλληλίζοντας αυτές με τις δικές του Κρατικές επιδιώξεις (ΕΘΣΜ). (3) Οι εκάστοτε διακρατικές σχέσεις θα πρέπει να κατευθύνονται και να προσβλέπουν στην «ισχυροποίηση των Διεθνών Οργανισμών» ως ρυθμιστικών και κατασταλτικών αρχών στους μη συμμορφούμενους δρώντες της Διεθνούς Κοινωνίας. (4) Οι πολιτικές επιδιώξεις των κρατών θα πρέπει να συντείνουν στην «απονομιμοποίηση των πολέμων παρεμπόδισης (preventive wars) και των ασύμμετρων πολέμων» από

ολόκληρη την παγκόσμια κοινότητα. (5) Το «Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων», καθώς και το «Ανθρωπιστικό Δίκαιο» θα πρέπει να συμπληρώνονται και να ισχυροποιούνται. (6) Η μη χρήση και η μη περεταίρω διάδοση των πυρηνικών όπλων, αποτελεί αδήριτη ανάγκη συνύπαρξης των διεθνών δρώντων. (7) Η χρήση των συμβατικών όπλων απαιτείται να παραλληλίζεται με τις διεθνείς συνθήκες περιορισμών. (8) Κατά τη διάρκεια πολεμικής αντιπαράθεσης, οι πολιτικές στοχεύσεις (Επιθυμητή Τελική Κατάσταση (ΕΤΚ) end state, Αντικειμενικοί Σκοποί (ΑΝΣΚ), στοχοποίηση, Τρόποι ενεργείας) θα πρέπει να έχουν ως πρίσμα τους την ηθική αξιολόγηση των εκάστοτε επιλογών.

β. <u>Στρατός (Ηθικοκεντροβαρικά Εστιασμένος Πόλεμος)</u>

Η χρήση της «ηθικής» κατά την εξέλιξη του πολέμου, θα πρέπει να αποτελέσει καταλύτη στις στρατιωτικές επιλογές (στοχοποίηση – Τρόπους ενεργείας κλπ). Προς τούτο, κρίνεται ως αναγκαία η θέσπιση ρυθμιστικών αρχών - ηθών - εθίμων τα οποία, όλα τα κράτη θα τηρούν κατά τις ένοπλες συγκρούσεις. Προς υλοποίηση αυτών, απαιτούνται: 1). Ο μετριασμός της χρήσης βίας σε χώρο και χρόνο (εστιασμένος πόλεμος) αλλά και άσκηση βίας με εφαρμογή ηθικών κριτηρίων, με μόνο σκοπό την υποταγή της θέλησης του αντιπάλου «(ηθικοκεντροβαρικός εστιασμένος πόλεμος)». 2). Παράλληλα, κατά τη σχεδίαση αλλά και κατά την εξέλιξη των επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα (στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό – επίπεδο απλού μαχητή), η ηθική θα πρέπει να διέπει τις επιλογές των ΚΒ, των σημείων τρωτότητας του αντιπάλου, των ΑπΣ αλλά και των πολεμικών δράσεων των μαχητών.

γ. <u>Λαός</u>

(1) Στην Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου, το τρίτο στοιχείο είναι ο «Λαός» χωρίς τη στήριξη του οποίου είναι αδύνατη η προσφυγή του Ελληνικού κράτους σε πόλεμο. Αντίθετα όμως από τον Clausewitz που πρεσβεύει ότι για να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του λαού στον πόλεμο, αυτός, θα πρέπει να διακατέχεται από έντονα συναισθήματα μίσους και εχθρότητας για τον αντίπαλο,

κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση ο φιλόχριστος λαός στηρίζεται στα πατριωτικά και ηθικοχριστοκεντρικά χαρακτηριστικά του.

(2) Στην περίπτωση υιοθέτησης της «Ελληνορθόδοξης Τριάδος» από έτερο Κράτος, ο αντίστοιχος μετριασμός του μίσους και της εχθρότητος προς τον αντίπαλο θα μπορούσε να εδραιωθεί στην ισχυροποίηση του ανθρωπιστικού δικαίου των ενόπλων συρράξεων.

4ο Συμπέρασμα (Συγκριτική Ανάλυση της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης)

Η συγκριτική ανάλυση των δύο θεωρητικών προσεγγίσεων περί πολέμου έγινε στη βάση του παρακάτω Συγκριτικού Πίνακα:

Α/Α	**ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ**	**ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**	**CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**
1	ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-
2	ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑ	ΝΑΙ	-
3	ΗΘΙΚΟΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-
4	ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ / ΗΡΩΙΚΗ	ΝΑΙ	-
5	ΑΞΙΑΚΗ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ	ΝΑΙ	-
6	ΠΟΛΕΜΟΘΕΩΡΙΑ	ΝΑΙ	-
7	ΤΡΙΑΔΑ CLAUSEWITZ	-	ΝΑΙ
8	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΤΡΙΑΔΑ	ΝΑΙ	-
9	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
10	ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ	ΝΑΙ (ηθικά εστιασμένο)	ΝΑΙ
11	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΦΥΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ

5ο Συμπέρασμα (Σύνθεση Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης)

Η συνθετική ανάλυση των δύο προσεγγίσεων κατέληξε στην Πρόταση θεωρίας Πολέμου του 21ου αιώνα, στη βάση του παρακάτω συνθετικού Πίνακα:

Α/Α	ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ
1	ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
2	ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑ	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ
3	ΗΘΙΚΟΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-	ΗΘΙΚΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ[7]
4	ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ / ΗΡΩΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
5	ΑΞΙΑΚΗ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
6	ΠΟΛΕΜΟΘΕΩΡΙΑ	ΝΑΙ	-	-
7	ΤΡΙΑΔΑ CLAUSEWITZ	-	ΝΑΙ	-
8	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΤΡΙΑΔΑ	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ[8]
9	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
10	ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
11	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΦΥΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Σύμφωνα με αυτήν, θα μπορούσε να υιοθετηθεί η ειρηνοφιλία, η ηθικοκεντροβαρική διάσταση και η Ελληνορθόδοξη Τριάδα σε ένα μοντέλο θεωρίας πολέμου κατάλληλου για την άμβλυνση των αποτελεσμάτων της ηθικής σήψης που παρατηρείται στις πολεμικές συγκρούσεις του 21ου αιώνα *(ειρηνόφιλη – ηθικοκεντροβαρική – ηθικά εστιασμένη θεωρία περί πολέμου).*

3. Απαντήσεις στα Θεμελιώδη Ερωτήματα της Διπλωματικής Εργασίας

Με βάση τους ανωτέρω συλλογισμούς, προκύπτουν οι κάτωθι απαντήσεις στα θεμελιώδη ερωτήματα τα οποία το παρόν πόνημα διερεύνησε στην προσπάθειά του να μορφώσει επιστημονική θέση:

[7] Η **«ηθικοκεντροβαρική διάσταση»,** αποτελεί την αντίστοιχη ηθική διάσταση τήρησης αρχών – ηθών – εθίμων κατά τον πόλεμο στη σύγχρονη μορφή τους και οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά στην παράγραφο 5.4 (Ηθικοχριστοκεντροβαρική διάσταση), η τήρηση των οποίων όμως δεν θεμελιώνεται και άγεται στη Χριστοκεντρικότητα όπως στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου αλλά στην τήρηση των αρχών του «Ανθρωπιστικού Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων».

[8] Στην περίπτωση υιοθέτησης της **«Ελληνορθόδοξης Τριάδος»** από έτερο Κράτος, ο αντίστοιχος μετριασμός του μίσους και της εχθρότητος προς τον αντίπαλο θα μπορούσε να εδραιωθεί στην ισχυροποίηση του «Ανθρωπιστικού Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων».

α. Υπάρχει «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου», όπως αυτή αναφέρθηκε ως Θεμελιώδες Συμπέρασμα της παρούσης Διπλωματικής Εργασίας.

β. Η «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» ως διακριτή και αυθύπαρκτη θεωρία θεμελιώνεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και αυτοπροσδιορίζεται - ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίασή της (3η συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας» της (6η συνιστώσα).

γ. Η συγκεκριμένη προσέγγιση ετεροπροσδιορίζεται και εδράζεται αυτοπροσδιοριστικά στη *«Χριστοκεντρική ηθική διάστασή της»* έναντι των αντιστοίχων θεωριών περί πολέμου, που προσλαμβάνουν, με βάση τη γραμμικότητα και κυκλικότητα της εξέλιξης, ασύμμετρες, ανεξέλεγκτες και χαοτικές δομές στον 21ο αιώνα.

δ. Θα μπορούσε η «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» να προσθέσει μία νέα ηθική παράμετρο στις διεθνείς συγκρουσιακές καταστάσεις και δη στις πολεμικές μεταξύ των αντιπαλευομένων διεθνών δρώντων, προτείνοντας μία νέα πρόταση θεωρίας πολέμου επικεντρωμένη και προσαρμοσμένη στην «ειρηνοφιλία», στην «ηθικοκεντροβαρική» διάσταση και στην «Ελληνορθόδοξη Τριάδα».

ε. Η Ελληνορθόδοξη, συγκλίνει με την Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου, στις αναφερόμενες στις παραγράφους 6.3 – 6.4 συνδυαστικές προσεγγίσεις.

στ. Η ανάγκη θέσπισης κανόνων και αρχών στη διεξαγωγή του πολέμου στον 21ο αιώνα προτάσσεται ως επιτακτική για την επιβίωση του ίδιου του ανθρώπου, καθόσον, η μεταμόρφωση του πολέμου στον αιώνα που βιώνουμε

εξέλαβε μορφή τέτοια που απειλεί να τον αφανίσει.

ζ. Η υλοποίηση των προτάσεων της παραγράφου 7.1 θα μπορούσε να συμβάλλει ως ένας ηθικός συνδυασμός της Ελληνορθόδοξης με την Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου στην άμβλυνση των σύγχρονων χαοτικών παραδοξοτήτων του πολέμου. Η δε συμβολή αυτή θα μπορούσε να είχε παγκόσμια ακτινοβολία και αποδοχή αν συνεγείροντο οι Παγκόσμιοι Οργανισμοί αλλά και η Παγκόσμια Κοινότητα.

4. Προτάσεις της Διπλωματικής Εργασίας

α. Η καθιέρωση του όρου «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» ως συνισταμένης των: χριστοκεντρικής (1ης), ειρηνόφιλης (2ης), ηθικοχριστοκεντροβαρικής (3ης), πατριωτικής / ηρωικής (4ης), πολιτισμικής / αξιακής (5ης) και πολεμοθεωρητικής (6ης) συνιστωσών.

β. Η εξέταση προς υλοποίηση των συνδυαστικών προσεγγίσεων της παραγράφου 7.1 του 7ου Κεφαλαίου για την υιοθέτηση μιας προσέγγισης πολέμου κατάλληλης στον 21ο Αιώνα που θα στηρίζεται στην «ειρηνοφιλία, στην ηθικοκεντροβαρική διάσταση και στην Ελληνορθόδοξη τριάδα *(ειρηνόφιλη – ηθικοκεντροβαρική – ηθικά εστιασμένη θεωρία περί πολέμου)».*

5. Επιμύθιο

Μετά την ολοκλήρωση της παρούσης Διπλωματικής Εργασίας θα μπορούσε να λεχθεί ότι:

*«Όσο οι λαοί πολεμούν χωρίς αρχές - ήθη - έθιμα - ηθική και κανόνες θα βρίσκονται ένα βήμα πιο κοντά στον **αυτοαφανισμό** τους. Όταν αντιληφθούν ότι ο πόλεμος θα πρέπει να διεξάγεται εντός πλαισίου αρχών - κανόνων - ηθών - εθίμων και ηθικής θα βρεθούν αμέσως ένα βήμα κοντύτερα στην πολυπόθητη **Παγκόσμια***

Ειρήνη. *Η* ***Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου*** *μπορεί να αποτελέσει τον οδηγό και τον καταλύτη για την επίτευξή της».*

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΙΚΟΝΕΣ

Α/Α	ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ - ΕΙΚΟΝΑΣ	ΣΕΛΙΔΑ
1	Σχ 1: Ελληνορθόδοξη και Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου	7
2	Σχ.2: Συνιστώσες της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου	25
3	Σχ 3: Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου	127
4	Σχ.4: Συνιστώσες της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου	128
5	Σχ.5: Η πανταχού Παρουσία του Θεού	135
6	Σχ 6: Αμφιμονοσήμαντη Σχέση Ανθρώπου με τον Χριστό	143
7	Σχ.7: Η Εκκλησία ως Πνευματική Άμπελος	148
8	Σχ.8: Οι Πυλώνες της Χριστιανικής Ηθικής	150
9	Σχ 9: Αόρατος Πόλεμος Ορθόδοξου Χριστιανού	159
10	Σχ 10: Αγώνας Παλαιού – Νέου Ανθρώπου	161
11	Σχ 11: Στρατιωτικοί Άγιοι της Εκκλησίας	173
12	Σχ12: Η θέση της Εκκλησίας απέναντι στο Επάγγελμα του Στρατιωτικού	174
13	Σχ 13: Αμφιμονοσήμαντη Σχέση Ελληνορθόδοξου Μαχητή με τον Χριστό	183
14	Σχ 14: Υπαρξιακό Δίλημμα Ελληνορθοδόξου Μαχητή	185
15	Σχ 15: Η θέση της Εκκλησίας απέναντι στον Πόλεμο	186
16	Σχ 16: Σταυροειδής Πνευματική Σχέση Των Μαχητών μεταξύ τους και με τον εχθρό	187
17	Σχ 17: Ελληνορθόδοξη και Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου	235
18	Σχ 18: Συστήματα Αντιπαράθεσης	239
19	Σχ 19: Σημειακή Αντιπαράθεση Πολεμικών Συστημάτων (Νήσοι Φώκλαντ)	240
20	Σχ 20: Ο Απόλυτος Πόλεμος	242
21	Σχ 21: Αντιπαράθεση Πολεμικών Συστημάτων ως δύο Μονομάχων	245
22	Σχ 22: Τριάδα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου	247

Α/Α	**ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ - ΕΙΚΟΝΑΣ**	**ΣΕΛΙΔΑ**

23	Σχ 23: Προσβολή ΚΒ αντί Συστήματος (Εστιασμένη Προσβολή)	247
24	Σχ 24: Επιλογή ΚΒ σε Ηθικό Πλαίσιο (Ηθικά Εστιασμένη Προσβολή)	248
25	Σχ 25: Επιλογή ΚΒ – Σημείων Τρωτότητας σε Ηθικό Πλαίσιο	250
26	Σχ 26: Επιλογή ΚΒ – Σημείων Τρωτότητας ΑπΣ σε Ηθικό Πλαίσιο	253
27	Σχ 27: Τριάδα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου	257
28	Σχ 28: Ηθικοκεντροβαρικός Εστιασμένος Πόλεμος	260

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΚΟΠΟΣ –ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

1. Ο σκοπός της παρούσης Διπλωματικής Εργασίας είναι διττός:

α. Αφενός μεν αποσκοπεί στο να αναδείξει την *«Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου»* ως μιας διακριτής – αυθύπαρκτης και ετεροπροσδιορισμένης θεωρίας πολέμου διαμορφωμένης στο διάβα των αιώνων με στοιχεία ηθικοχριστοκεντρικού αυτοπροσδιορισμού.

β. Αφετέρου, αποσκοπεί στο να αναζητήσει διαύλους σύμπλευσής της με την *«Clausewitz-ιανή θεώρηση του Πολέμου»* στον «πολεμικά διαταραγμένο» 21ο αιώνα που διανύουμε, ως ιστορικά αναγκαίου μονόδρομου για τη διασφάλιση της επιβιωσιμότητας του ανθρώπου από τις πολεμικές αντιπαραθέσεις οι οποίες έχουν προσλάβει στο σύγχρονο κόσμο χαρακτηριστικά αυτοαφανισμού.

2. Για την εκτέλεση του σκοπού της Διπλωματικής Εργασίας τίθενται οι παρακάτω προϋποθέσεις:

α. Το φαινόμενο του πολέμου θα εξακολουθήσει να υφίσταται ως ένα αποκρουστικό κοινωνικό φαινόμενο αντιπαράθεσης – σύγκρουσης και βίας το οποίο θα αναζητά ηθικά ερείσματα στις καρδιές των ανθρώπων και των λαών της οικουμένης.

β. Η Διεθνής κοινότητα θα συνεχίσει να αδυνατεί να αντιμετωπίσει τις όποιες κρατικές – θρησκευτικές – ιδεολογικές και λοιπές πολεμικές αντιπαραθέσεις με ηθικούς φραγμούς – κανόνες – ήθη – έθιμα, με αποτέλεσμα να αναζητά μία «ηθική θεώρηση περί πολέμου» ως καταλύτη των πολεμικών αντιπαραθέσεων μεταξύ των «πολεμικών δρώντων».

ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

3. Για την εννοιολογική προσέγγιση της θεματολογίας, απαραίτητη είναι η οριοθέτηση των εννοιών *«Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου» και «Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου».*

α. Η «Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου» προσεγγίζεται μέσα από την έννοια «Ελληνορθόδοξος» και την έννοια «πόλεμος».

(1) ***«Ελληνορθόδοξος»[9],*** είναι «αυτός που σχετίζεται με τον Ελληνισμό και την Ορθοδοξία (παράδοση – αξίες)».

(2) ***«Ελληνισμός»[10]*** είναι «το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλον τον κόσμο, το Ελληνικό Έθνος, ΣΥΝ ρωμιοσύνη» και «ο Ελληνικός πολιτισμός και το σύνολο των Ελλήνων ως φορέων αυτού του πολιτισμού».

(3) ***«Ορθοδοξία»[11]*** «η ορθή θρησκευτική πίστη σε αντιδιαστολή με τις αιρετικές δοξασίες, η διδασκαλία και το δόγμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας».

(4) ***«Παράδοση-παραδόσεις»[12]*** είναι «τα ήθη και τα έθιμα, οι καθιερωμένες αρχές και συνήθειες, ηθικές αντιλήψεις κ.λ.π. που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά».

(5) ***«Αξίες»[13]*** είναι «τα ιδανικά, οι ιδέες που καθορίζουν τον τρόπο ζωής και σκέψης. Κάθε τι που αναγνωρίζεται από ένα σύνολο ανθρώπων ως σημαντικό για τους ιδίους και αποτελεί μέτρο αξιολόγησης προσώπων,

[9] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)]. σελ. 590, λήμμα «Ελληνορθόδοξος».

[10] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*, σελ. 590, λήμμα «Ελληνισμός».

[11] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*, σελ. 1274, λήμμα «Ορθοδοξία».

[12] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*, σελ. 1324, λήμμα «Παράδοση-6: παραδόσεις».

[13] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*, σελ. 218, λήμμα «Παράδοση-6: παραδόσεις».

συμπεριφοράς, πραγμάτων κ.α. η οικογένεια, η πατρίδα, η θρησκεία είναι παραδοσιακές αξίες».

(6) ***«Πόλεμος»***[14] είναι «η ένοπλη σύρραξη ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου κράτους: επιθετικός / αμυντικός / κατακτητικός / εθνικοαπελευθερωτικός / θρησκευτικός / ιερός / παγκόσμιος / τοπικός / εμφύλιος / κατά ξηρά / κατά θάλασσα / από αέρος / αστραπιαίος (με ταχύτητα και συνδυασμένη δράση αρμάτων, πυροβολικού και αεροπορίας) / χημικός (με χημικά όπλα) / βιολογικός (με βιολογικά όπλα) / ατομικός / πυρηνικός / ολοκληρωτικός (για την ολοκληρωτική εξόντωση του αντιπάλου)».

(7) ***«Αόρατος Πόλεμος»***[15] είναι «ο αγώνας κατά της αμαρτίας στον αγώνα του ανθρώπου για θέωση».

(8) ***«Πόλεμος Πάντων Πατήρ»***[16] «(Ηράκλειτος απόσπασμα 53), για να δηλωθεί ότι κάθε εξέλιξη οφείλεται στη σύγκρουση, στον αγώνα για την επικράτηση».

(9) Ο συγκερασμός των ανωτέρω ορισμών οριοθετεί την έννοια ***«Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου»*** ως, «της προσέγγισης που προσδίδεται από το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών,[17] περί των ενόπλων συρράξεων που λαμβάνουν χώρα μεταξύ του Ελληνικού Κράτους (ως μητροπόλεως του έθνους) εναντίον άλλων κρατών ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου του Ελληνικού κράτους, ή μεταξύ εξομητροπολιτικών τμημάτων του έθνους εναντίον άλλων εθνικών απειλών. Προσέγγιση, που μορφώνεται ως τμήμα της εθνικής τους αυτοσυνειδησίας και αποτυπώνεται με τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων μεταβιβαζόμενων από γενιά σε γενιά». Με αυτή την

[14] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*, σελ. 1438, λήμμα «Πόλεμος».

[15] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*,σελ. 1438, λήμμα «Πόλεμος – (η) αόρατος πόλεμος».

[16] Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*, σελ. 1438, λήμμα «Πόλεμος - Πόλεμος Πάντων Πατήρ»

[17] Το «Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών» προσδιορίζεται ως: το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλον τον κόσμο που διαπνέονται ενσυνείδητα από την ορθή θρησκευτική πίστη του δόγματος της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε αντιδιαστολή με τις αιρετικές δοξασίες. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*

έννοια θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου αποτελεί τόσο ένα αυτοσυνειδησιακό θεωρητικό υπόβαθρο των Ελλήνων Ορθοδόξων περί του πολέμου, όσο και μία εφαρμοστική απόδοσή του, εστιαζόμενη και αναφερόμενη στο ίδιο το Ελληνικό Έθνος και στον τρόπο που αυτό προσεγγίζει τον «πόλεμο» έναντι των παντοειδών εχθρών του.

β. Η «Clausewitz-ιανή προσέγγιση του Πολέμου» προσεγγίζεται μέσα από την βιογραφία του «Carl Von Clausewitz[18]» και την έννοια «πόλεμος».

(1) Ο Κάρλ Φον Κλαούζεβιτς (Carl Von Clausewitz), γεννήθηκε στο Μαδεμβούργο το 1780 και πέθανε στο Βρότσλαφ της Πολωνίας το 1831 σε ηλικία 51 ετών. Ήταν Πρώσος Στρατηγός. Κατετάγη στον πρωσικό στρατό το 1792 σε ηλικία 12 ετών και αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Ακαδημία του Βερολίνου το 1803. Υπηρέτησε ως υπασπιστής του πρίγκιπα Αυγούστου της Πρωσίας έως το 1808. Πήρε μέρος στον πόλεμο με τη Γαλλία το 1806-7 και εγκαταλείποντας την Πρωσία το 1812 και μπαίνοντας στις τάξεις του Ρωσικού στρατού, κατά τη διάρκεια του πατριωτικού πολέμου υπηρέτησε στο σώμα του ιππικού και αργότερα στο επιτελείο του σώματος στρατού. Το 1814 επέστρεψε στην Πρωσία και ανέλαβε επιτελάρχης Σώματος Στρατού. Ο Clausewitz εξέτασε τα φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα στις πολεμικές επιχειρήσεις μελετώντας προσεχτικά και διεξοδικά περισσότερες από 130 εκστρατείες και πολέμους από το 1566 έως το 1815 συγγράφοντας πολλά ιστορικά και στρατιωτικά έργα. Το σπουδαιότερο έργο του είναι το τρίτομο Περί Πολέμου (On War), στο οποίο ο Clausewitz διατυπώνει τις αντιλήψεις του για την ουσία και τη μορφή του πολέμου καθώς επίσης και για τους τρόπους με τους οποίους διεξάγεται. Το σύνολο του έργου διακρίνεται σε οκτώ βιβλία: Ι) Η φύση του πολέμου, ΙΙ) Η θεωρία του πολέμου, ΙΙΙ) Περί της στρατηγικής εν γένει IV) Η συμπλοκή, V) Στρατιωτικές δυνάμεις, VI) Άμυνα, VII) Επίθεση, VIII) Πολεμικά σχέδια. Σπουδαιότερα από τα βιβλία του θεωρούνται τα υπάριθμ. ένα, δύο και οκτώ εν αντιθέσει με τα άλλα τα οποία παρουσιάζουν μια αδυναμία νοηματικής σύνδεσης με τις ωριμότερες απόψεις του Clausewitz. Η επιρροή του στη στρατιωτική σκέψη

[18] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Η Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* Έκδοση Πρώτη, (Αμπελόκηποι, Επικοινωνίες, 2002) σ. 12-13.

υπήρξε καταλυτική και στη θεωρία του [που διατυπώθηκε κυρίως στο έργο του «Περί Πολέμου (On War)»], στηρίχθηκε η στρατιωτική σκέψη τόσο του 19ου αιώνα όσο και των ημερών μας.

(2) Σύμφωνα με την ανωτέρω βιογραφία, η *«Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου»*, αφορά «την προσέγγιση περί του πολέμου, (δηλαδή περί των ενόπλων συρράξεων που διενεργούνται ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου κράτους), όπως αυτή διατυπώθηκε από τον Κάρλ Φον Κλαούζεβιτς (Carl Von Clausewitz), στο έργο του «Περί Πολέμου (On War)».

γ. Συνεπώς, η θεματολογία της παρούσης διατριβής: ***Clausewitz- ιανή και Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου: Συγκριτική Ανάλυση και Ενδεχόμενη Σύνθεση»*** *εννοιολογικά θα εξετάσει:*

(1) ***Την «Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου»*** ως, «την προσέγγιση που προσδίδεται από το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών, περί των ενόπλων συρράξεων που λαμβάνουν χώρα μεταξύ του Ελληνικού Κράτους (ως μητροπόλεως του έθνους) εναντίον άλλων κρατών ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου του Ελληνικού κράτους, ή μεταξύ εξομητροπολιτικών τμημάτων του έθνους εναντίον άλλων εθνικών απειλών. Προσέγγιση, που μορφώνεται ως τμήμα της εθνικής τους αυτοσυνειδησίας και αποτυπώνεται με τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων μεταβιβαζόμενων από γενιά σε γενιά». Με αυτή την έννοια θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου αποτελεί τόσο ένα αυτοσυνειδησιακό θεωρητικό υπόβαθρο των Ελλήνων Ορθοδόξων περί του πολέμου, όσο και μία εφαρμοστική απόδοσή του, εστιαζόμενη και αναφερόμενη στο ίδιο το Ελληνικό Έθνος και στον τρόπο που αυτό προσεγγίζει τον «πόλεμο» έναντι των παντοειδών εχθρών του.

(2) ***Την «Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου»,*** που αφορά «την προσέγγιση περί των ενόπλων συρράξεων ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου κράτους που διατύπωσε ο Κάρλ Φον Κλαούζεβιτς (Carl Von Clausewitz), στο έργο του «Περί Πολέμου (On War)».

(3) ***Τη δυνατότητα σύμπλευσης των δύο (Ελληνορθόδοξης και Clausewitz-ιανής προσέγγισης του πολέμου) μετά από τη μεταξύ τους συγκριτική ανάλυση και σύνθεση*** προς άμβλυνση των σύγχρονων παραδοξοτήτων του πολέμου και απέναντι στις χαοτικές δομές που έχει εκλάβει ο σύγχρονος τρόπος πολέμου στον 21ο Αιώνα, με βάση τη γραμμικότητα και κυκλικότητα της εξέλιξης.

ΔΟΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

4. Το θέμα της Διπλωματικής Εργασίας, θα εξεταστεί υπό την εξής πρισματική οπτική Διερευνητικής Μεθοδολογίας:

α. Αρχικά, (σε πρώτο στάδιο), θέτοντας τους βασικούς προβληματισμούς και διατυπώνοντας τα θεμελιώδη ερωτήματα στα οποία πρέπει να απαντήσει η διπλωματική, με βάση το εννοιολογικό πλαίσιο που οριοθετήθηκε καθώς και τα μεθοδολογικά εργαλεία που αναφέρονται στην Εισαγωγή.

β. Δευτερευόντως, (σε δεύτερο στάδιο), αναλύοντας συνοπτικά το *«φαινόμενο του πολέμου»* ως διαχρονικής διαπάλης, ακραίας μορφής αντιπαράθεσης και θανατηφόρας βίας μεταξύ των ανθρώπων στο πέρασμα των αιώνων. Στην προσπάθεια αυτή, θα γίνει μνεία στις κυριότερες *«θεωρίες των διεθνών σχέσεων»* αναφορικά με τη θεωρητική στάση τους απέναντι στο φαινόμενο του πολέμου. Ιδιαιτέρως, θα παρουσιαστεί η *«θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού»,* σύμφωνα με την οποία, το άναρχο διεθνές περιβάλλον, η άνιση ανάπτυξη μεταξύ των διεθνών δρώντων, η ανισορροπία ισχύος και η μονομερής αναθεωρητική δράση κάποιων εξ΄ αυτών οδηγεί στον πόλεμο, αφού δεν υπάρχει κάποια οικουμενική διαιτητική αρμόδια ρυθμιστική αρχή, ικανή να κατευνάσει τις αναθεωρητικές τάσεις ορισμένων επιθετικών δρώντων.

γ. Ακολούθως, (σε τρίτο στάδιο), αναλύοντας τη θεωρία του πολέμου κατά Clausewitz, *(Clausewitz-ιανή προσέγγιση),* τονίζοντας σε αυτήν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, τα οποία, σε επόμενο στάδιο (Κεφάλαιο έκτο), θα εξεταστεί εάν

είναι συμβατά με την Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου, στην συγκριτική και συνθετική ανάλυση που αναπτύσσεται.

δ. Στη συνέχεια, (σε τέταρτο στάδιο), προσεγγίζοντας *«τη μεταμόρφωση του πολέμου στον 21ο Αιώνα»* και την ιδιάζουσα μορφή που αυτός προσλαμβάνει στις μέρες μας, με κίνδυνο να εκτραπεί σε ατραπούς επικίνδυνες τόσο για την παγκόσμια σταθερότητα όσο και για την εσωτερική βιωματική γαλήνη, ειρήνευση του ανθρώπου και τη διαιώνιση του ανθρώπινου είδους στον πλανήτη [πόλεμοι παρεμπόδισης (preventive wars) – ασύμμετρες απειλές – απειλές τύπου RENEGADE - ISIL - ISIS – φόβος χρήσης πυρηνικών από ασύμμετρους δρώντες κλπ).

ε. Στο επόμενο (πέμπτο στάδιο), αναδεικνύοντας και αναλύοντας συνοπτικά *«την Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου»* ως εξής:

Διαμορφώνοντας τον ορισμό της «Ελληνορθόδοξης προσέγγισης του Πολέμου» ως αναφέρθηκε ανωτέρω.

Παραθέτοντας επιστημολογική επιχειρηματολογία η οποία θα επιχειρηθεί να καταδείξει ότι όντως υφίσταται η «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» ως διακριτή και αυθύπαρκτη θεωρία που θεμελιώνεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και η οποία αυτοπροσδιορίζεται και ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική[19] εστίασή της (3η συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας»[20] της (6η συνιστώσα).

[19] **Η «ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίαση»** αναφέρεται στην «Χριστιανική ηθική» που βιώνει η κάθε ψυχή των Ελληνορθοδόξων μαχητών και η οποία αποτελεί το Κέντρο Βάρους της ύπαρξής της. Αναλυτική προσέγγιση γίνεται στο Κεφάλαιο 5 και ιδιαίτερα στις Παραγράφους 5.2 (Χριστοκεντρική Συνιστώσα) και 5.4 (Ηθικοχριστοκεντροβαρική συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης).

[20] Η **«πολεμοθεωρία»** προσλαμβάνει στην παρούσα Διπλωματική Εργασία την έννοια του πώς αντιλαμβάνεται και του πώς προσεγγίζει το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών τη συνιστώσα εκείνη της Θεωρίας Πολέμου η οποία αναφέρεται

Για να περιγραφεί η συνιστώσα της χριστοκεντρικότητας, θα επιχειρηθεί η ανάλυσή της σε 5 ενότητες: α). Στη θεολογική δογματική διάσταση της Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού (στο εύρος που κρίνεται αναγκαίο). β). Στη διεξαγωγή του Αοράτου Πολέμου κάθε χριστοκεντρικά προσανατολισμένης ψυχής και της θεόσδοτης εσωτερικής ειρήνης. γ). Στην περιγραφή της άποψης της Εκκλησίας αναφορικά με το στρατιωτικό επάγγελμα δ). Στην εκπεφρασμένη θέση της σε σχέση με τον πόλεμο και ε). Στη δράση – αντίδραση των δύο αντίρροπων στάσεων που νιώθει ο Ελληνορθόδοξος μαχητής[21] αυτών του Αοράτου και του Ορατού Πολέμου.

Για να περιγραφεί η ηθικοχριστοκεντροβαρική συνιστώσα θα επιχειρηθεί να σταχυολογηθεί η ύπαρξη ηθικών κανόνων – ηθών και εθίμων του πολέμου σε μια αναδρομή της Ελληνικής ιστορίας με σκοπό να εξαχθεί το *«ηθικό πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου των Ελλήνων» στη διαχρονία.* Για το σκοπό αυτό θα αναλυθούν τα ήθη και τα έθιμα του πολέμου σε τέσσερεις περιόδους της Ελληνικής ιστορίας: α). Στην Αρχαία Ελλάδα. β). Στην περίοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. γ). Στην περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, με άντληση ηθικών συμπερασμάτων από την αντίστοιχη «Βυζαντινή Στρατηγική του Πολέμου». δ).Στην περίοδο του Σύγχρονου Ελληνικού Κράτους.

Τέλος, για να περιγραφεί η συνιστώσα της πολεμοθεωρίας θα επιχειρηθεί: 1). Να συγκεκριμενοποιηθεί και αναλυθεί το σύνολο των σταθερών αρχών και κανόνων της Ελληνικής Στρατηγικής στη διαχρονία, με σκοπό την άντληση συμπερασμάτων αναφορικά με την *«ηθική διάσταση της απόφασης των Ελλήνων για προσφυγή στον πόλεμο»*. Για το σκοπό αυτό θα αναλυθεί η Στρατηγική του πολέμου σε τέσσερεις περιόδους της Ελληνικής ιστορίας: α). Στην Αρχαία Ελλάδα. β).Στην περίοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. γ).Στην περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, με άντληση ηθικών συμπερασμάτων από την αντίστοιχη

σε δύο στοιχεία: α). Στην ηθική διάσταση της καταφυγής των Ελλήνων Ορθοδόξων μαχητών στον πόλεμο. β). Στην υιοθέτηση από πλευράς τους των θεωριών περί πολέμου των μεγάλων θεωρητικών (Θουκυδίδη - Clausewitz – Sun Tzu κ.α.) που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις έννοιες περί στρατηγικής και των συναφών με αυτή εννοιών (Κέντρου Βάρους, αιφνιδιασμού-παραπλάνησης κλπ). Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων εξέτασης απαιτείται προκειμένου να σταχυολογηθεί το ηθικό πλαίσιο προσφυγής των Ελληνορθοδόξων στον πόλεμο καθώς και τα κύρια στοιχεία της πολεμικής στρατηγικής τους.

[21] Η παρούσα Διπλωματική εργασία σε όλο το εύρος της αναφέρεται ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ και ΜΟΝΟ στον **«Ελληνορθόδοξο μαχητή» και στο «Φιλόχριστο Ελληνικό Στράτευμα»** με την ερμηνεία που οι έννοιες αυτές ορίζονται στην ΕΙΣΑΓΩΓΗ (Περιορισμοί της Έρευνας).

«Βυζαντινή Στρατηγική του Πολέμου». δ).Στην περίοδο του Σύγχρονου Ελληνικού Κράτους. 2). Να αντληθούν από τις εξεταζόμενες στρατηγικές περιόδους τα κυριότερα στοιχεία που υιοθετήθηκαν αναφορικά με τις θεωρίες περί πολέμου των μεγάλων θεωρητικών (Θουκυδίδη - Clausewitz – Sun Tzu κ.α.) που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις έννοιες περί στρατηγικής και των συναφών με αυτή εννοιών (Κέντρου Βάρους, αιφνιδιασμού- παραπλάνησης κλπ). Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων εξέτασης κρίνεται αναγκαίος προκειμένου να σταχυολογηθεί το ηθικό πλαίσιο προσφυγής των Ελληνορθοδόξων στον πόλεμο καθώς και τα κύρια στοιχεία της πολεμικής στρατηγικής τους.

στ. Στο έκτο στάδιο, παραθέτοντας τη συγκριτική και συνθετική αποτύπωση των δύο προσεγγίσεων (της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης), προτείνοντας μία συμβατική συνθετική συνδυαστική σχέση μεταξύ τους με σκοπό τη δόμηση μιας *«νέας θεωρητικής οπτικής του πολέμου, κατάλληλης στον 21ο αιώνα»* ευελπιστώντας, ότι αυτή η νέα προσέγγιση θα επαναφέρει στο προσκήνιο και θα αναβιώσει κάποιες *«λανθάνουσες ρυθμιστικές αρχές και κανόνες διεξαγωγής του πολέμου» στον διαταραγμένο πολεμικά αιώνα που ζούμε.*

ζ. Στο έβδομο στάδιο θα παρατεθούν τα συμπεράσματα και οι προτάσεις της διατριβής ως απαραίτητες ρυθμιστικές αρχές και κανόνες που πρέπει να τηρούνται στις διακρατικές και πολεμικές αντιπαραθέσεις.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

5. Η επιστημονική μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί προς διερεύνηση - ανάλυση - διατύπωση και έλεγχο της θεωρίας της ύπαρξης της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου, θα εξετάσει ξεχωριστά κάθε μία από τις 6 συνιστώσες της. Αρχικά, θα παρουσιαστεί μία αναλυτική προσέγγιση της θεολογικής δογματικής της χριστιανικής ηθικής, που αποτελεί όπως θα καταδειχθεί το θεμελιακό υπόβαθρο όχι μόνο της πρώτης αλλά και των υπολοίπων συνιστωσών. Ακολούθως, θα υποστηριχθεί η ορθότητα εκάστης των συνιστωσών θεμελιώνοντάς την είτε στη

δογματική σύνδεσή της με τη θεμελιώδη 1η συνιστώσα είτε στην αναλυτική διαχρονική προσέγγισή της με αναζήτηση ιστοριολογικών τεκμηρίων, είτε στην επισφράγισή της επί τη βάσει συγκεκριμένων περιπτωσιολογικών ιστορικών επιβεβαιώσεων (case studies). Παράλληλα, θα χρησιμοποιηθούν ως παραπομπές σε όλο το παρόν πόνημα, αναφορές θεσμικών κειμένων, διατυπώσεις επισήμων φορέων του Κράτους και της Εκκλησίας και σχετική με τη θεματολογία Βιβλιογραφία.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6. Η παρούσα Διπλωματική εργασία υπόκειται στους κάτωθι περιορισμούς:

α. Σε όλο το εύρος της αναφέρεται ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ και ΜΟΝΟ στον «Ελληνορθόδοξο μαχητή» τον οποίο τον ορίζει ως το μόνιμο ή έφεδρο, Έλληνα στρατιωτικό, (Αξιωματικό – Υπαξιωματικό στέλεχος – απλό στρατιώτη) που στελεχώνει το στράτευμα του ΕΠΙΣΗΜΟΥ Ελληνικού Κράτους (ΣΤΡΑΤΟ ΞΗΡΑΣ – ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ – ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ) είτε αυτός δρα εντός είτε δρα εκτός συνόρων του μητροπολιτικού κράτους για επιτέλεση της αποστολής του και **ο οποίος ανήκει ενσυνείδητα στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού ως προς το θρησκευτικό του πιστεύω**. Καθ΄ ουδένα τρόπο δεν αναφέρεται σε Έλληνες στρατιωτικούς μη Ορθοδόξους Χριστιανούς ή σε στρατιωτικούς έτερης Εθνικότητας (πλην Ελλήνων), που ανήκουν ή προσκολλώνται με οποιονδήποτε τρόπο διοικητικής ή επιχειρησιακής υπαγωγής στο στράτευμα του Επίσημου Ελληνικού Κράτους και οι οποίοι έχουν ως θρησκευτική πίστη οποιαδήποτε άλλη πλην της ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ. Κατά την παραπάνω έννοια «το Φιλόχριστο Ελληνικό Στράτευμα» αφορά (κατά τη μαθηματική έννοια) το υποσύνολο του Ελληνικού Στρατεύματος το οποίο ανήκει στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού **ως προς την ενσυνείδητη θρησκευτική του πίστη και συγκροτείται αποκλειστικά και μόνο από «Ελληνορθόδοξους μαχητές».**

β. Το παρόν πόνημα αποτελεί διερευνητική προσέγγιση του συγγραφέως, με τη διττή του ιδιότητα τόσο ως ενσυνειδήτου Έλληνα Ορθοδόξου

Χριστιανού όσο και ως επαγγελματία στρατιωτικού. Κατ΄ αυτήν την έννοια, αποτυπώνει ταπεινά και με ένθεη ελπίδα πνευματικής ορθότητας, τους προσωπικούς του προβληματισμούς ενδοσκοπικής πνευματικής διερεύνησης του φαινομένου του πολέμου, τόσο στην αόρατη όσο και στην ορατή μορφή του. Αν και η τεκμηρίωση του παρόντος θεμελιώθηκε και στοιχειοθετήθηκε σε βιβλιογραφία της Ορθοδοξίας, το παρόν πόνημα δεν αξιολογήθηκε ως προς τη δογματική του ορθότητα από την επίσημη Εκκλησία. Κατ΄ αυτή την έννοια η παρούσα διπλωματική εργασία δεν αποτελεί καθ΄ ουδένα τρόπο προσέγγιση της επίσημης Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
«Αρχικοί Προβληματισμοί-Θεμελιώδη Ερωτήματα»

5.1.2. Το Χάος και ο Πόλεμος των Πληροφοριών

«.. Εάν θεωρήσετε ως αρχικό σημείο τις αρχές του 20 αιώνα θα αναγνωρίσετε ότι ο πόλεμος γινόταν σε δύο διαστάσεις — στην ξηρά και στην θάλασσα. Μετά, με το αεροπλάνο, ο πόλεμος πήρε μια τρίτη διάσταση, την κάθετη διάσταση. (...) Πιστεύω ότι το επόμενο μεγάλο βήμα έγινε κατά την λεγόμενη διαστημική εποχή. Αυτή είναι η τέταρτη διάσταση του πολέμου. Πιστεύω ότι μετά την "Καταιγίδα της Ερήμου" δεν έμεινε καμιά αμφιβολία ότι η διαστημική μας δύναμη ενδυναμώνει σημαντικά την επίγεια μας δύναμη. Σήμερα, με την πληροφοριακή έκρηξη, περνούμε ένα νέο σύνορο. Πιστεύω ότι πλέον πρέπει να αποκαλούμε τις πληροφοριακές επιχειρήσεις "την πέμπτη διάσταση του πολέμου". Η κυριαρχία στο πληροφοριακό φάσμα θα είναι κρίσιμη για την επιτυχία των πολέμων μας στο μέλλον…»

Ronald Fogleman

1.1 Αρχικοί Προβληματισμοί

(«*Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις*[22]*»)*

1.1.1. Γραμμικές και Κυκλικές Εξελίξεις

Η ιστορία της ανθρωπότητας διαμορφώνεται από *γραμμικές και κυκλικές εξελίξεις*. Οι γραμμικές εξελίξεις[23] αφορούν το σύνολο της οικουμένης, δεν αποτελούν περιφερειακά ή τοπικά φαινόμενα αλλά δράσεις και εξελίξεις παγκόσμιας εμβέλειας, που απορρέουν κυρίως από την πρόοδο της ανθρωπότητας προς ολοένα *πιο ορθολογικές προσεγγίσεις στα προβλήματα της. Αντιθέτως,* οι κυκλικές εξελίξεις[24] αφορούν *επαναλαμβανόμενα φαινόμενα στις ανθρώπινες υποθέσεις*. Ένα αδιαμφισβήτητο παράδειγμα γραμμικής εξέλιξης αποτελεί «*η*

[22] Νικόλαος Γιαννόπουλος*, Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις*, Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα: Stilvopress, 2009) σ. 85.

[23] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2008), σ. 13 - 22.

[24] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 13.

πρόοδος της επιστήμης»[25] στη διαχρονία της παγκόσμιας ιστορίας. Αντιθέτως, «*η άνοδος και η πτώση των μεγάλων δυνάμεων»*[26] που ενίοτε συνδέεται με την άνοδο και την πτώση ολόκληρων πολιτισμών αλλά και *με «το φαινόμενο του πολέμου»*, αποτελεί το πιο βαρυσήμαντο διαχρονικό παράδειγμα κυκλικής εξέλιξης στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Στις αρχές του 21ου αιώνα βιώνουμε τα αποτελέσματα τριών μεγάλων και αλληλένδετων γραμμικών εξελίξεων[27]. Η πρώτη είναι η *επιστημονική επανάσταση* που ξεκίνησε στην Ευρώπη της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού. Η δεύτερη είναι *η Εμπορική και Βιομηχανική επανάσταση* που ξεκίνησε στη νεότερη Ευρώπη. Η τρίτη είναι η *πολιτική επανάσταση* που είχε σαν αποτέλεσμα την εδραίωση της δημοκρατίας σε αυξανόμενα τμήματα του πλανήτη.

Μία από τις γραμμικές εξελίξεις στις Διεθνείς Σχέσεις[28] αφορά *στα μέσα του πολέμου που επηρεάζονται από τη βιομηχανική και τεχνολογική πρόοδο*. Οι γενικοί πόλεμοι γίνονται ολοένα πιο βίαιοι και αιματηροί, με αποκορύφωμα τους δύο παγκόσμιους πολέμους του 20ου αιώνα και τη ρίψη των δύο ατομικών βομβών.

---

[25] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 13.

[26] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 13.

[27] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 13 - 14.

[28] *«Στις διεθνείς σχέσεις πρέπει να επισημανθούν τέσσερις κεντρικές γραμμικές εξελίξεις: Η πρώτη αφορά την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού συστήματος των κυρίαρχων κρατών με βασική μονάδα το έθνος-κράτος, που σταδιακά εξαπλώθηκε σε όλη την υφήλιο. Πολυεθνικές αυτοκρατορίες στην Ευρώπη καταλύθηκαν και στη θέση τους αναδύθηκαν εθνικά κράτη. Η διαδικασία αυτή όμως δεν έχει ολοκληρωθεί, καθώς υπάρχουν ακόμα εθνότητες χωρίς κρατική υπόσταση (π.χ., οι Κούρδοι) και σε τμήματα του Τρίτου κόσμου υπάρχουν κράτη που είναι κάθε άλλο παρά κυρίαρχα. Ωστόσο, το σύστημα των κυρίαρχων εθνικών κρατών αποτελεί σήμερα τον βασικό θεσμό πολιτικής οργάνωσης της ανθρωπότητας. Η δεύτερη γραμμική εξέλιξη αφορά στα μέσα του πολέμου που επηρεάζονται από τη βιομηχανική και τεχνολογική πρόοδο. Οι γενικοί πόλεμοι γίνονται ολοένα αιματηρότεροι, με αποκορύφωμα τους δύο παγκόσμιους πολέμους του 20ού αιώνα και τη ρίψη των δύο ατομικών βομβών. Η τρίτη γραμμική εξέλιξη αφορά στην ανάπτυξη των διεθνών θεσμών είτε σε γενικό συστημικό επίπεδο (π.χ., ΟΗΕ) είτε σε περιφερειακό επίπεδο (π.χ., Ε.Ε). Οι διεθνείς θεσμοί και το διεθνές δίκαιο επηρεάζουν, σε κάποιο τουλάχιστον βαθμό τους τρόπους με τους οποίους λαμβάνουν χώρα οι διεθνείς ανταγωνισμοί και η διεθνής συνεργασία. Η τέταρτη γραμμική εξέλιξη αφορά στην ανάπτυξη των διεθνών οικονομικών συναλλαγών. Το ανοικτό διεθνές οικονομικό σύστημα περιλαμβάνει σήμερα μεγαλύτερο μέρος της ανθρωπότητας από ποτέ άλλοτε»:* Βλέπε Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα: σ.* 14-15.

1.1.2 Ζώνες Αστάθειας[29]

Εξετάζοντας τη Διεθνή Ασφάλεια θα *διακρίναμε μια ουσιαστική – σημαντική χρονολογική διαχωριστική «τομή»,* αυτή, που διαχωρίζει τον κόσμο της Διεθνούς κατάστασης Ασφαλείας αρχικά στην Ψυχροπολεμική του διαμόρφωση και ακολούθως στον Μεταψυχροπολεμικό μετασχηματισμό του, μετά την εξέλιξη των γεγονότων της πτώσης του Τείχους του Βερολίνου.[30] Έτσι, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου θα διακρίναμε το εγγενές χαρακτηριστικό στοιχείο της *ηγεμονικής αντιπαράθεσης με χαρακτηριστικά πυρηνικής αλλά και συμβατικής μορφής των δύο μεγάλων στρατοπέδων,* του δυτικού και του ανατολικού.

Μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου το Διεθνές περιβάλλον ασφαλείας δεν διαμορφώνεται από τα δύο μεγάλα αντίπαλα στρατόπεδα αλλά από δύο διαφορετικές καταστάσεις.[31] Από τη μία πλευρά βρίσκεται ο αναπτυγμένος κόσμος και τα μεγάλα τμήματα του υπόλοιπου κόσμου που έχουν διασυνδεθεί μαζί του στα πλαίσια του ανοικτού διεθνούς οικονομικού συστήματος με τρόπους που εξασφαλίζουν τη σταθερότητα, την ειρήνη και την επικέντρωση των κρατών στις προκλήσεις του νεοτερισμού, του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης- από την άλλη πλευρά βρίσκεται η ζώνη της αστάθειας δηλαδή η ζώνη του πλανήτη που συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από πολιτική αστάθεια, διεθνείς ή εμφύλιους πολέμους και άλλου είδους ένοπλη βία σημαντικής κλίμακας.[32]

Η υφήλιος στην εποχή μας βιώνει δύο παράλληλες εμπειρικές καταστάσεις. Η πρώτη από αυτές εστιάζεται στο μέσο κάτοικο του αναπτυγμένου κόσμου, που ζει σε συνθήκες ειρήνης, ασφάλειας, πολιτικής σταθερότητας, ανάπτυξης, επάρκειας αγαθών και αυξανόμενης ευημερίας· Η δεύτερη σχετίζεται με το μέσο κάτοικο των ασταθών χωρών, που ζει σε έναν χομπσιανό κόσμο, όπου η ζωή σύμφωνα με την

[29] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 161-173.

[30] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 161.

[31] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 161.

[32] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 161.

περίφημη διατύπωση του Hobbes είναι *«solitary, poor, nasty, brutish and short» (μοναχική – φτωχή – οδυνηρή – κτηνώδης – περιορισμένη).*[33] Η απόσταση μεταξύ των δύο παράλληλων κόσμων είναι τόσο μεγάλη, ώστε ο μέσος κάτοικος του αναπτυγμένου κόσμου να μην έχει ούτε κατ' ελάχιστον επίγνωση του τι συμβαίνει στον άλλο κόσμο.[34] Η κατάσταση αυτή βέβαια, μετά την δράση του ISIL και τις τρομοκρατικές ενέργειες που στόχευσαν τον Ευρωπαϊκό χώρο,[35] καθώς και με την ανεξέλεγκτη μετανάστευση προς τη γηραιά ήπειρο η οποία δημιουργεί ανησυχίες και κλυδωνισμούς ασφαλείας, αν και δεν έχει ανατραπεί, έχει ωστόσο διαταραχθεί, δημιουργώντας εύλογες ανησυχίες στους κατοίκους των ανεπτυγμένων περιοχών για το μέλλον.

Η ζώνη της αστάθειας περιλαμβάνει σημαντικά τμήματα της νοτιοανατολικής και της νότιας Ασίας, την κεντρική Ασία και τον Καύκασο, τη Μέση Ανατολή και τμήματα της βόρειας Αφρικής, το μεγαλύτερο μέρος της υποσαχάριας Αφρικής, τμήματα της Καραϊβικής και τη βορειοδυτική γωνία της Νότιας Αμερικής. Θα μπορούσε να προσθέσει κανείς και τα Βαλκάνια, όπου ελλοχεύουν δυνητικές συρράξεις, αν και η διαδικασία της διεύρυνσης της Ε.Ε και του ΝΑΤΟ στην περιοχή έχει δώσει ισχυρά κίνητρα στις πολιτικές ηγεσίες των βαλκανικών κρατών να αποφύγουν την ένοπλη βία.[36]

Τα κύρια χαρακτηριστικά της ζώνης της αστάθειας θα μπορούσαν να εστιαστούν στα εξής: α). Πολλές χώρες χαρακτηρίζονται από αδύναμους κρατικούς θεσμούς ή και τα λεγόμενα «αποτυχημένα κράτη» που αδυνατούν να επιβάλουν την εσωτερική κυριαρχία, δηλαδή το κρατικό μονοπώλιο της ένοπλης ισχύος. β). Όλες σχεδόν οι χώρες στην κατώτατη κατηγορία του κατά κεφαλήν εισοδήματος στον

[33] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 164.

[34] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 164.

[35] Η πιο πρόσφατη δράση του ISIS στον Ευρωπαϊκό χώρο ήταν αυτή της 13ης Νοεμβρίου 2015 στο Παρίσι που άφησε πίσω της 130 νεκρούς και 368 τραυματίες: Βλ. «Τρομοκρατικό χτύπημα στο Παρίσι: «Η Γαλλία κλαίει σήμερα» (photos) 27 Νοε 2015 (http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/646609/tromokratiko-xtypima-parisi-h-gallia-klaiei-simera) (Προσπελάστηκε την 06 Ιαν 2016).

[36] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 161.

κόσμο γνώρισαν πολέμους εντός της τελευταίας εικοσαετίας.[37] γ). Η αστάθεια αυτή αποτελεί μείζονα αιτία για την υπανάπτυξη μεγάλων τμημάτων του Τρίτου κόσμου.[38] δ). Στον χώρο αυτό της αστάθειας έλαβαν χώρα οι μεγαλύτερες ανθρωπιστικές καταστροφές της εποχής μας. Η μέση διάρκεια ζωής στη ζώνη της αστάθειας είναι τουλάχιστον δώδεκα χρόνια χαμηλότερη από τον μέσο όρο στον υπόλοιπο κόσμο.[39] ε). Τα προβλήματα της ζώνης της αστάθειας απειλούν επίσης την ομαλή ροή κρίσιμων πρώτων υλών, που είναι απαραίτητες για την ομαλή λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Το προεξέχον παράδειγμα είναι το πετρέλαιο, ένα μεγάλο μέρος των παγκόσμιων αποθεμάτων του οποίου βρίσκεται σε χώρες στη ζώνη της αστάθειας.[40] στ). Επιπλέον, παρατηρείται κατά τη μεταψυχροπολεμική εποχή μία ραγδαία αύξηση των κρουσμάτων πειρατείας, που κλιμακώθηκαν ιδίως κατά τον 21ο αιώνα.[41] ζ). Τα προβλήματα της ζώνης της αστάθειας επηρεάζουν επίσης τον υπόλοιπο κόσμο μέσω της ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος, που ευδοκιμεί σε χώρες με αδύναμα ή αποτυχημένα κράτη και από εκεί απλώνει τα πλοκάμια του στον υπόλοιπο κόσμο. [42] η). Επιπλέον, προκαλούν κύματα μετανάστευσης προς τον αναπτυγμένο κόσμο, που ενίοτε απειλούν να ξεπεράσουν τις ικανότητες απορρόφησης και ενσωμάτωσης νέων μεταναστών στις αναπτυγμένες κοινωνίες και οικονομίες.[43]

---

[37] *«Με λίγες εξαιρέσεις οι ένοπλες συγκρούσεις στον 21ο αιώνα δεν αφορούν εδαφικές διενέξεις και επεκτατισμούς μεταξύ κρατών. Πάνω από το 90% των συρράξεων κατά τη μεταψυχροπολεμική εποχή ήταν εσωτερικές, αν και σε κάποιες ενεπλάκησαν και άλλα κράτη. Πολλές αφορούν τη φύση του καθεστώτος ενός κράτους, όπως, για παράδειγμα, στην Αλγερία, στο Αφγανιστάν, στο Τατζικιστάν και σε άλλα μουσουλμανικά κράτη. Άλλες πηγάζουν από αποσχιστικά κινήματα, όπως, για παράδειγμα, στην Τσετσενία και στο Ανατολικό Τιμόρ (Ινδονησία). Συχνά αφορούν συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών εθνικών, φυλετικών ή θρησκευτικών ομάδων εντός ενός κράτους, όπως σε πολλές χώρες της υποσαχάριας Αφρικής. Ενίοτε έχουν τον χαρακτήρα συγκρούσεων μεταξύ του κράτους και ιδιωτικών στρατών για τον έλεγχο πλουτοπαραγωγικών πηγών, όπως εν μέρει στο Κονγκό (ορυχεία διαμαντιών) και σαφώς στην Κολομβία (ναρκωτικά)»:* Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 162.

[38] *«Οι κυβερνήσεις τους διοχέτευσαν πόρους στις πολεμικές αναμετρήσεις σε βάρος των υλικών υποδομών και της επένδυσης στο ανθρώπινο δυναμικό τους (υγεία και παιδεία). Λόγω των συνθηκών ανασφάλειας οι οικονομίες τους δεν ήταν σε θέση να δικτυωθούν στο ανοικτό διεθνές οικονομικό σύστημα με αποτέλεσμα να μη συμμετάσχουν στην αναπτυξιακή δυναμική του»:* Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 163 – 164.

[39] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 163 – 164.

[40] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 164 – 165.

[41] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 165 – 166.

[42] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 165 – 166.

[43] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 165 – 166.

1.1.3 Η Παγκόσμια Ασφάλεια μετά την 11η Σεπ 2001

Τα προβλήματα της ζώνης της αστάθειας εκτός των ανωτέρω, επηρεάζουν την ασφάλεια και τα οικονομικά συμφέροντα του υπόλοιπου κόσμου. Έτσι, α). Το πρόβλημα της διεθνούς τρομοκρατίας παρουσιάστηκε δραματικά στο προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής στην αρχή του 21ου αιώνα με τις επιθέσεις της 11ns Σεπτεμβρίου. Τα πλήγματα στους δίδυμους πύργους στη Νέα Υόρκη και στο Πεντάγωνο στην Ουάσιγκτον αποτέλεσαν την ισχυρότερη επίθεση στην ηγεμονεύουσα δύναμη (ΗΠΑ), προβάλλοντας πλέον ως δεδομένο το γεγονός ότι η διεθνής τρομοκρατία παρουσιάζεται στην εποχή μας ως μία ιδιάζουσα απειλή για την κοινωνία των κυρίαρχων κρατών. Η 11η Σεπτεμβρίου 2001, έδειξε ότι οι παθολογικές καταστάσεις στη ζώνη της ασφάλειας μπορούν να προκαλέσουν μεγάλο πλήγμα στην καρδιά της ισχυρότερης δύναμης στον κόσμο (ΗΠΑ) αλλά και των συμμάχων τους. β). Το Ισλαμικό Κράτος (ΙΚ) (αραβικά:, الدولة الإسلامية في العراق والشام-ταουλάτ αλ-ισλαμίγια φι αλ-Ιράκ α σ-Σαμ), αρχικά γνωστό ως Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε – ISIL (ο όρος «Λεβάντε» αναφέρεται επίσης ως «Ανατολής», «Συρίας» ή «Αλ-Σαμ»), ή ISIS, ένα διεθνώς μη αναγνωρισμένο κράτος και μία ενεργή τζιχαντιστική στρατιωτική οργάνωση του Ιράκ και της Συρίας, ανακήρυξε μονομερώς την ίδρυση χαλιφάτου στις 29 Ιουνίου 2014 σε μια έκταση που περιέχει περιοχές της Συρίας και του Ιράκ, ορίζοντας στην θέση του «χαλίφη» και «ηγέτη των απανταχού μουσουλμάνων» τον επικεφαλής της, Αμπού Μπακρ αλ - Μπαγκντάντι (γνωστό έκτοτε ως «Χαλίφη Ιμπραήμ»). γ). Για πρώτη φορά από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μια ένοπλη οργάνωση επιχειρεί να επανασχεδιάσει τον χάρτη της Μέσης Ανατολής, τον οποίο είχαν χαράξει οι Γάλλοι και οι Βρετανοί. Το Ι.Κ. επιχειρεί μέσω ενός κατακτητικού πολέμου, να σβήσει τα σύνορα που χάραξε η Συμφωνία Σάικς - Πικό το 1916. Έτσι, στους στόχους της οργάνωσης εντάσσεται η περαιτέρω εξάπλωση του χαλιφάτου μελλοντικά σε περιοχές του Λιβάνου, της Ιορδανίας, του Ισραήλ, της Παλαιστίνης, του Κουβέιτ, της Τουρκίας αλλά και σε πολλές άλλες περιοχές του ανεπτυγμένου κόσμου.[44]

[44] Στο χάρτη που διανεμήθηκε στους «μαχητές» του Ισλαμικού κράτους, εμπεριέχονται ως περιοχές οι οποίες θα πρέπει να ενταχθούν στο μελλοντικό ισλαμικό χαλιφάτο, που φθάνουν ως τον Ατλαντικό στα δυτικά, έως την Αυστρία στα Βόρεια, συμπεριλαμβάνουν όλη την Αφρική βορείως της Σαχάρας, την Αραβική χερσόνησο, την Ινδία, μέρος της Κίνας και το σύνολο των χωρών των λεγομένων τουρκόφωνων περιοχών της Ασίας. Στις περιοχές αυτές περιλαμβάνεται η Ελλάδα και η Κύπρος:

δ). Σήμερα, τα κυρίαρχα κράτη παρέχουν εσωτερική ασφάλεια στους κατοίκους τους μονοπωλώντας τη χρήση βίας στο εσωτερικό τους. Παράλληλα, στο εξωτερικό τους περιβάλλον και στο πλαίσιο της άναρχης κοινωνίας, τα ανεπτυγμένα κράτη παρέχουν εξωτερική ασφάλεια στους πολίτες τους μέσω των διακρατικών σχέσεων που οικοδόμησαν με επίπονες προσπάθειες αιώνων με τα άλλα κράτη αναπτύσσοντας κοινές αξίες, κανόνες και θεσμούς με σκοπό την ενίσχυση της εξωτερικής ασφάλειας των κρατών. Στον αντίποδα, μία μη κρατική τρομοκρατική οργάνωση δεν δεσμεύεται από αυτές τις κοινές αξίες, τους κανόνες και τους θεσμούς που έχουν υιοθετήσει τα κράτη για την προώθηση της διεθνούς ασφάλειας. Έτσι, σήμερα, το πρόβλημα της διεθνούς τρομοκρατίας, αποτελεί την πιο σημαντική άμεση απειλή για την ασφάλεια του αναπτυγμένου κόσμου.

1.1.4 Χαοτική - Μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου

Εισαγωγή στη Θεωρία Χάους 2.1 Γενικά

«Για ένα καρφί χάθηκε το πέταλο, για ένα πέταλο χάθηκε το άλογο, για ένα άλογο χάθηκε ο αναβάτης, για έναν αναβάτη χάθηκε η μάχη, για μια μάχη χάθηκε το Βασίλειο».

George Herbert (1593-1632)

(«*Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις»-Κεφάλαιο 1.1.4)*[45]

Στην παραπάνω ρήση του George Herbert τονίζεται η ουσία της «θεωρίας του Χάους», δίνοντας την πραγματική εντύπωση πως ακόμα και αν όλα έχουν προβλεφθεί σε ένα απλό σύστημα αυτό μπορεί να παρουσιάσει χαοτική συμπεριφορά. Δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη χιλιάδων απρόβλεπτων μεταβλητών, αρκεί μόνο μία για να προκαλέσει τη συμπεριφορά αυτή. Οι έννοιες «του χάους»,[46]

«Έβαλαν την Ελλάδα στο Χάρτη του Ισλάμ ως ΟΡΟΒΡΑ των Βαλκανίων», 08 Σεπτ. 2014, http//www.protothema.gr/world/article/408156/100-upoptoi-tis-tzihand-stin-athona/, (Προσπελάστηκε την 06 Ιαν 2016).

[45] Νικόλαος Γιαννόπουλος, *Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις*, σ. 15-38.

[46] **«Χάος:** *είναι η δυναμική κατάσταση που προκύπτει όταν μεταβληθούν έστω και κατ' ελάχιστο τα αρχικά δεδομένα ενός Δυναμικού Συστήματος. Αλλά στη νέα θέση που θα οδηγηθεί το σύστημα από έναν "ελκυστή", θα ηρεμήσει και θα παγιωθεί σε*

«της πολυπλοκότητας»[47] και της «μη γραμμικότητας»[48] έχουν εισχωρήσει δυναμικά στις πολεμικές επιχειρήσεις. Όπως κάθε δυναμικό σύστημα, έτσι και οι πολεμικές επιχειρήσεις φαίνεται ότι δεν ακολουθούν λογικές πορείες εξέλιξης, επιβίωσης και ανάπτυξης. Η στρατηγική, κατά τις επιχειρήσεις, αποτελεί βασικό στοιχείο της Τέχνης του Πολέμου με κύριο σκοπό την ήττα του αντιπάλου, που θα επιτευχθεί με την επιλογή των κατάλληλων μέσων δράσης και τρόπων ενεργείας. Η στρατηγική λοιπόν σε μία πιο ευέλικτη μορφή της είναι δυνατόν να συμβάλει άμεσα στις ανάγκες ενός τέτοιου δυναμικού συστήματος με απρόβλεπτες εξελίξεις και μη γραμμική συμπεριφορά. Η συμβολή της έγκειται στην εξισορρόπηση της αυστηρότητας οπό την μία και της χαλαρότητας από την άλλη. Στην πρώτη περίπτωση για λόγους αποδοτικότητας της ποιότητας και του ανταγωνισμού και στην δεύτερη νια λόγους ευελιξίας. Στο σημείο αυτό εμπλέκεται και η «θεωρία του Χάους». Οι σύγχρονες μορφές απειλών, όπως αυτές της τρομοκρατίας του ISIL δημιουργούν χαοτικές δομές στην ασφάλεια των ανεπτυγμένων κρατών. Και αυτό διότι με τις συγκεκριμένες απειλές, οι παράμετροι της παραδεδεγμένης «πολιτικής ηθικής» καταρρίπτονται. Το ISIS, μη συμμετέχοντας στον δυτικό τρόπο συμπεριφοράς, δράσης, και σκέψης και μη συμμετέχοντας σε διεθνείς παγκόσμιους θεσμούς και οργανισμούς, αποτελεί μια μορφή απειλής χαοτικής συμπεριφοράς για ολόκληρο το δυτικό πολιτισμό.

1.1.5 Ηθική στη Διεθνή Πολιτική

Εύλογα όμως τίθεται το ερώτημα: «Υπάρχει ηθική στη διεθνή

μια θέση που όμως πάλι η πρόβλεψη της θέσης αυτής θα είναι αδύνατον να εκφραστεί με νόμους. Επομένως, η λέξη «χάος» εκφράζει την διατάραξη της ισορροπίας ενός συστήματος (εντροπία) που απεικονίζεται με την αστάθεια και την αταξία»: Νικόλαος Γιαννόπουλος*, Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις*, σ. 15-16.

[47] «**Θεωρία Πολυπλοκότητας:** *Μια θεωρία, βασιζόμενη στη Θεωρία του Χάους, που δηλώνει ότι η εξέλιξη συμβαίνει πιο δραστικά μέσα από αλληλεπίδραση. Η Θεωρία της Πολυπλοκότητας κείται μέσα στη σφαίρα της σταθερότητας στην άκρη του Χάους. Σε αυτές τις δυναμικές περιοχές όπου τα συστήματα γλιστρούν προς το Χάος, η Θεωρία της Πολυπλοκότητας πρεσβεύει ότι τα στοιχεία μπορούν ατομικά, ή μέσα από αλληλεπίδραση με άλλα στοιχεία, να εξελιχθούν στο να οργανώνονται περισσότερο»:* Νικόλαος Γιαννόπουλος*, Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις*, σ. 15-16 και (Παράρτημα – Ορολογία – Ορισμοί), σελίδα 149.

[48] «**Μη Γραμμικότητα:** *Ένας όρος που περικλείει μη γραμμικές έννοιες που συμπεριλαμβάνουν το ντετερμινιστικό Χάος, κλασματικά αντικείμενα, αυτό-οργανωτικά συστήματα από τη θερμοδυναμική ισορροπία, πολυπλοκότητα και πολύπλοκα προσαρμόσιμα συστήματα, και αυτό-οργανωτική κρισιμότητα»:* Νικόλαος Γιαννόπουλος*, Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις*, σ. 15-16 και (Παράρτημα – Ορολογία – Ορισμοί), σελίδα 149.

πολιτική έτσι ώστε να αναζητηθούν τα κίνητρα μιας μεταστροφής ενός μη παραδεδεγμένου και χαοτικού δρώντος στα πρότυπα αυτής;» Οπωσδήποτε, μια επιφανειακή ματιά μπροστά στην ύπαρξη βάρβαρων πράξεων και τραγικών παραλείψεων στη διεθνή πολιτική, οι οποίες αμαυρώνουν την εικόνα του ανθρώπου ως δημιουργημένου από το Θεό πλάσματος, αμαυρώνουν τον ανθρώπινο πολιτισμό υπονομεύοντας την πλανητική ειρήνη και τη συνεργασία στις μέρες μας. Όμως, αποτελεί πρόδηλη λογική πλάνη να θεωρηθεί ότι το γεγονός αυτό θα αρκούσε για να αποδείξει την «ανυπαρξία» της Διεθνούς Ηθικής.[49] Καθημερινά καθιστάμεθα μάρτυρες και ενεργητικοί δέκτες των αποτελεσμάτων πλήθους χειροπιαστών παραδειγμάτων στη διεθνή σκηνή που πραγματοποιούνται από κράτη, ομάδες κρατών, έθνη, διεθνείς οργανισμούς, μη κυβερνητικές οργανώσεις, από άτομα, ομάδες ατόμων, που σπεύδουν καθημερινά να αποδείξουν εμπράκτως, ότι δρουν στη βάση καθολικά ή και παγκόσμια αποδεκτών ηθικών υποχρεώσεων, ηθικών κανόνων και ηθικών αρχών.[50]

Ως Πηγές αρχών, κανόνων και αξιών της Διεθνούς Ηθικής θα μπορούσαν να σταχυολογηθούν ότι αποτελούν :[51] α). Η περίπου 2400 ετών Ιστορία της Ηθικής Φιλοσοφίας και της ηθικής παράδοσης από τον Πλάτωνα και Αριστοτέλη στον John Rawls, Richard Falk, John Locke, David Hume, Emmanuel Kant, και John Stuart Mill. β). Η σοβαρότατη και ιδιαίτερα φιλόδοξη παραγωγή ηθικών αναλύσεων και προτάσεων που αναπτύχθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 80, αλλά και από τις ρηξικέλευθες απόπειρες της δεκαετίας του 60 που αναφέρονται στην κανονιστική (ηθική) θεωρία (ή normative theory) των Διεθνών σχέσεων και αποτελεί πεδίο επηρεασμού τόσο τους επισήμους διαμορφωτές της εξωτερικής πολιτικής, όσο και διαμορφωτές της κοινής γνώμης, τους διανοούμενους και τους συνειδητούς πολίτες του κόσμου. γ). Οι Διεθνείς και Διακρατικές Συνθήκες, Συμφωνίες, Συμβάσεις, και Αποφάσεις που καλύπτουν όλες σχεδόν τις εκφάνσεις και διαστάσεις της διεθνούς κοινωνίας, επικοινωνίας, συνεργασίας και ζωής. δ).Οι απλές χαρακτηριστικές

[49] Κώστας Μελακοπίδης, *Υπάρχει Ηθική στη Διεθνή Πολιτική;- Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πράξη,* σ. 28 – 36.

[50] Κώστας Μελακοπίδης, *Υπάρχει Ηθική στη Διεθνή Πολιτική;- Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πράξη,* Έκδοση Πρώτη (Αθήνα: ΣΙΔΕΡΗΣ, 2003), σ. 18.

[51] Κώστας Μελακοπίδης, *Υπάρχει Ηθική στη Διεθνή Πολιτική;- Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πράξη,* σ. 28 – 36.

πράξεις και πρωτοβουλίες ηθικού περιεχομένου, της Διεθνούς σκηνής.

Ο ακόλουθος κατάλογος αντικατοπτρίζει το μεγαλύτερο μέρος του (συνεχώς εμπλουτιζόμενου) φάσματος των αρχών, αξιών και κανόνων της Διεθνούς Ηθικής:[52] α). Αλληλεγγύη. β). Γενναιοδωρία. γ). Σεβασμός ανθρώπινης αξιοπρέπειας, δικαιωμάτων και ελευθεριών. δ). Δέσμευση στην ειρηνική επίλυση των διαφορών. ε). Απαίτηση αιτιολόγησης των παραβιάσεων κανόνων και αρχών από τους παραβιάζοντες. στ). Καταδίκη επιθετικότητας και ηθικής αναλγησίας. ζ).Ανάγκη απόδοσης δικαιοσύνης (συμπεριλαμβανομένων των τιμωριών, κυρώσεων και άλλων τιμημάτων). η). Προϊούσα ευαισθησία για παγκόσμια περιβαλλοντική προστασία. θ). Αναγνώριση των ηθικών υποχρεώσεων για την ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών. ι).Καθήκον εκτέλεσης των συμβατικών υποχρεώσεων. ια). (Καταρχήν) ισότητα μπροστά στα διανεμητικά δικαιώματα.

Οι βασικές κατηγορίες διεθνών πολιτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Διεθνής Ηθική, δηλαδή, οι κατηγορίες διεθνών πολιτικών επί των οποίων εφαρμόζονται οι προαναφερθείσες ηθικές αξίες και αρχές είναι οι εξής:[53] α). Απειλή χρήσης βίας, χρήση βίας, σύγκρουση κατόπιν εισβολής. β). Μείωση εξοπλισμών, αφοπλισμός. γ). Ειρηνευτικές επιχειρήσεις. δ). Προστασία ανθρώπινων δικαιωμάτων ε). Εξωτερική βοήθεια. στ). Ανθρωπιστική βοήθεια. ζ). Διεθνής δικαιοσύνη. η). Διανεμητική δικαιοσύνη. θ). Υπερπληθυσμός, προσφυγική κρίση και διακίνηση οικονομικών μεταναστών. ι) Παγκόσμια Περιβαλλοντική Προστασία.

Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι την ηθική την εκφράζει σε ατομικό επίπεδο ο πολιτισμός και οι αξίες του κάθε ανθρώπου. Οι αξίες δε, διαμορφώνονται από τις θρησκευτικές, εθνολογικές, πεποιθήσεις του, τα ήθη, τα πιστεύω, τα έθιμα, τους παραδεδεγμένους κανόνες συμπεριφοράς της περιοχής – Κράτους που διαβιεί. Εάν όμως αυτές διαφέρουν σε σχέση με των υπολοίπων, γειτόνων ή συνορευόντων τότε εύλογα αναφύεται η πεποίθηση ότι δεν υπάρχει μεταξύ τους πεδίο σύγκλισης. Στο ερώτημα αυτό θα προσπαθήσει να εισέλθει η παρούσα διερευνητική εργασία, και

[52] Κώστας Μελακοπίδης, *Υπάρχει Ηθική στη Διεθνή Πολιτική;- Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πράξη,* σ. 40.

[53] Κώστας Μελακοπίδης, *Υπάρχει Ηθική στη Διεθνή Πολιτική;- Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πράξη,* σ. 40 -41.

μάλιστα εστιάζοντας σε ένα κυκλικό φαινόμενο αυτό του πολέμου

1.2 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου

1ο Συμπέρασμα: Στις αρχές του 21ου Αιώνα παρατηρούνται φαινόμενα γραμμικών εξελίξεων που αφορούν στο σύνολο της οικουμένης και απορρέουν κυρίως από την πρόοδο της ανθρωπότητας προς ολοένα πιο ορθολογικές προσεγγίσεις στα προβλήματα της, που έχουν να κάνουν με την εμπέδωση μιας ηθικής τάξης τόσο στην Πολιτική όσο και στις Διεθνείς Σχέσεις. Εκ διαμέτρου αντίθετη γραμμική εξέλιξη αποτελεί η ανάπτυξη της ζώνης της αστάθειας, το δυσμενές διαμορφούμενο παγκόσμιο περιβάλλον ασφαλείας, και η χαοτική μη γραμμική δυναμική του πολέμου. Παράλληλα, στο διεθνές περιβάλλον αποτυπώνονται κυκλικές εξελίξεις που αφορούν επαναλαμβανόμενα φαινόμενα στις ανθρώπινες υποθέσεις, με κυριότερο το κυκλικά επαναλαμβανόμενο «φαινόμενο του πολέμου».

Το 2ο συμπέρασμα έχει να κάνει με την παραδοξότητα εμφάνισης στην ίδια ιστοριολογική χρονική συγκυρία, ακραία αντιφατικών γραμμικών εξελίξεων στον κόσμο. Άλλων με θετικό πρόσημο ανθρωπιάς και άλλων με αρνητικό. Ενώ δηλαδή από τη μια γεννούνται θετικές γραμμικές εξελίξεις ανθρωπισμού και ηθικότητας στη Διεθνή Πολιτική, παράλληλα, και ταυτόχρονα, από την άλλη πλευρά του «διεθνολογικού γίγνεσθαι» γεννούνται αρνητικά γραμμικά φαινόμενα απανθρωπιάς, εκφάνσεων ομαδικής και οργανωμένης βίας, εγκληματικών μορφών τερατογένεσης, διαπροσωπικών διαδράσεων που αναπτύσσονται με τη μορφή νεοφανών μορφών εξωτερίκευσης της πολεμικής βίας που αμαυρώνουν την θεόσδοτη εικόνα του ανθρώπου.

Το 3ο συμπέρασμα αγκαλιάζει την ελπίδα. Θα μπορούσε να υπάρξει με κάποιο τρόπο «υπερβατικό», «οικουμενικό και «υπεροικουμενικό – Θεϊκό» μία θετική στροφή εξάλειψης των αρνητικών γραμμικών εξελίξεων στην ανθρώπινη συνύπαρξη (και ιδιαίτερα στο φαινόμενο του πολέμου) και διοχέτευσης - ώθησής του σε θετικές γραμμικές εξελίξεις; Και εάν ναι, τι ρόλο θα μπορούσε να παίξει η

«Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» σε αυτή τη θετική πορεία παγκόσμιας μετάλλαξης του πολέμου;

1.3 Θεμελιώδη Διερευνητικά Ερωτήματα

Με βάση τους ανωτέρω συλλογισμούς, προκύπτουν τα παρακάτω θεμελιώδη ερωτήματα τα οποία θα προσπαθήσει να εξετάσει το παρόν πόνημα:

α. Υπάρχει «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» και εάν ναι ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη δομούν και τη συνθέτουν.

β. Έχει η προσέγγιση αυτή μόνο δογματικό προσανατολισμό, μόνο πατριωτικό ή και ετέρους;

γ. Η συγκεκριμένη προσέγγιση διαφέρει και εάν ναι σε τι, απέναντι στις χαοτικές δομές που έχει εκλάβει ο σύγχρονος τρόπος πολέμου του 21ου Αιώνα, με βάση τη γραμμικότητα και κυκλικότητα της εξέλιξης;

δ. Θα μπορούσε να προσθέσει μία νέα ηθική παράμετρο στις Διεθνείς συγκρουσιακές καταστάσεις και δη στις πολεμικές μεταξύ των αντιπαλευόμενων Διεθνών δρώντων;

ε. Που συγκλίνει η Ελληνορθόδοξη με την Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου;

στ. Γιατί προτάσσεται ως επιτακτική η ανάγκη θέσπισης κανόνων και αρχών στη διεξαγωγή του πολέμου στον αιώνα που βιώνουμε.

ζ. Με ποιο τρόπο θα μπορούσε να συμβάλλει ένας συνδυασμός της Ελληνορθόδοξης με την Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου στην άμβλυνση των σύγχρονων χαοτικών παραδοξοτήτων του πολέμου και ποια η τυχόν συμβολή του συνδυασμού αυτού στην παγκόσμια ή περιφερειακή ακτινοβολία και αποδοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
«Το Φαινόμενο του Πολέμου»

2.1 Γενικά περί Πολέμου

Το φαινόμενο του πολέμου αποτέλεσε στο διάβα της ιστορίας χαρακτηριστικό ιδίωμα της ανθρώπινης φύσεως και για το λόγο αυτό αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης και στοχαστικής έρευνας[54] όσο κανένα άλλο κοινωνικό φαινόμενο. Ακαδημαϊκοί, στοχαστές, στρατιωτικοί, ειρηνιστές, στρατηγιστές, πολιτικοί και άλλοι θεωρητικοί του πολέμου και της ειρήνης, φιλοσοφούν και εκπονούν συνεχώς νέες μελέτες για τη φύση του πολέμου και τον τρόπο διεξαγωγής του. Παράλληλα, προσπαθούν να εντοπίσουν τα γενεσιουργά του αίτια με στόχο αφού τα ανακαλύψουν, να βρουν σε δεύτερο χρόνο το αντίδοτο για την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης.

Στην προσπάθεια αυτή συμμετέχουν πολλά μεγάλα πανεπιστημιακά ιδρύματα του εξωτερικού τα οποία έχουν εντάξει στο πρόγραμμα σπουδών τους τις πολεμικές σπουδές (War Studies)[55]. Στρατιωτικές σχολές και Ανώτατα Στρατιωτικά Ακαδημαϊκά Ιδρύματα, διδάσκουν τα ανώτερα στελέχη τους, τους αυριανούς στρατιωτικούς τους ηγέτες για το πως να αντιμετωπίζουν τον πόλεμο με βάση τις θεωρητικές παρακαταθήκες του παρελθόντος, αλλά και σύμφωνα με τις θεωρητικές ανακαλύψεις του παρόντος. Οι δε θεωρητικές κάθε φορά προσεγγίσεις αφορούν τόσο στη γενική φιλοσοφία περί πολέμου αντιδιαστέλοντάς την με το φαινόμενο της ειρήνης, όσο και στις ιδιαίτερες γνωσιολογικές προσεγγίσεις που καλύπτουν ολόκληρο το φάσμα των πτυχών του φαινομένου του πολέμου (τεχνολογία και επιστήμη, ηγεσία, στρατηγική, τακτική κ.α.).

Ο λόγος όλης αυτής της ακαδημαϊκής εστίασης και εντρύφησης στο «περί πολέμου κοινωνιολογικό φαινόμενο» δεν είναι άλλος από την εξασφάλιση

[54] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* Έκδοση Πρώτη, (Αμπελόκηποι, Επικοινωνίες, 2002) σ. 58-59 και σ.85 - 86.

[55] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 86.

της ειρήνης. Είναι χαρακτηριστική η ρήση «Αν θέλεις να διατηρήσεις την ειρήνη, προετοιμάσου για πόλεμο».

2.2 Σκιαγραφώντας τις Ιδιαίτερες Πτυχές του Πολέμου

Στην προσπάθεια να μελετηθεί «το φαινόμενο του Πολέμου», θα αποδομηθεί στην παρούσα μελέτη σε συγκεκριμένες συνιστώσες (ως μέρος εκ των πολυπληθών δομικών πτυχών του), οι οποίες θα αναπτυχθούν με συνοπτικό τρόπο με σκοπό να δοθούν κάποιες αμυδρές σκιαγραφικές και αχνές «πινελιές στον καμβά» του πολυεπίπεδου, πολυδιάστατου, πολυσχιδούς και πολλές φορές απρόσιτου και δυσνόητου αυτού φαινομένου.

2.2.1 Πόλεμος: Οντολογία – Ηθική – Μιλιταριστική - Ρεαλιστική Προσέγγιση – Οπτική Ειρηνιστών

Μπορούμε να διακρίνουμε στο φαινόμενο του πολέμου τις εξής προσεγγίσεις:

Η πρώτη, έχει οντολογικό υπόβαθρο *(οντολογική προσέγγιση)*[56] και πρεσβεύει πως ο πόλεμος είναι μια οντολογία – μία πραγματικότητα. Κατ΄ αυτήν, ο πόλεμος δεν πρέπει να αξιολογείται ούτε με θετικό ούτε με αρνητικό πρόσημο.

Η δεύτερη, αποτελεί την *«ηθική προσέγγιση»*[57] και πρεσβεύει πως από τη στιγμή που ο πόλεμος διεξάγεται από ανθρώπους, υπόκειται σε «ηθική αξιολόγηση». Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο αυτή η ηθική αξιολόγηση είναι απτή και εδράζεται πάνω σε πραγματιστικά στοιχεία. Το παρόν πόνημα θα προσπαθήσει να καταδείξει ότι ο πόλεμος αποτελεί μια «ηθική οντολογική

[56] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 87.

[57] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 87.

κατάσταση» που έλκει τα αίτια της σε «οντολογικά – πνευματικά» αίτια,[58] που ένεκα της ανθρώπινης συμμετοχής σε αυτήν, απαιτεί, τόσο στη σχεδίαση όσο και στην εκτέλεσή της, μια «ηθική αξιολόγηση». Τα δε ηθικά κριτήρια μπορούν να αντληθούν από την προσέγγιση περί πολέμου που έχει η Ελληνορθοδοξία.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι για κάποιους, τους επονομαζόμενους «μιλιταριστές»,[59] ο πόλεμος αποτελεί ένα «αναγκαίο κακό» που όμως αποτελεί θετικό στοιχείο γιατί με αυτόν προάγεται η ανάπτυξη και η πρόοδος (τεχνολογία – επιστήμη – έρευνα – ανάπλαση της καταστραμμένης από τον πόλεμο περιοχής).

Η προσέγγιση των «ρεαλιστών»[60] προτάσσει τη ρεαλιστικότητα στην καταγραφή και αποτύπωση του φαινομένου, σύμφωνα με την οποία, ο πόλεμος αποτελεί «μέσο απόκτησης δύναμης και εξουσίας». Κατά τη ρεαλιστική άποψη, «οι ισχυροί κάνουν αυτό που τους επιτάσσει η ισχύς τους και οι ασθενείς, αυτό που επιβάλλεται από την αδυναμία τους (υποτάσσονται στη θέληση των ισχυρών)».[61]

Οι «ειρηνιστές»[62] από την πλευρά τους πρεσβεύουν ότι: α). Ο πόλεμος πρέπει να καταστρέφεται ως θεσμός μέσα από μεταρρυθμιστικές διαδικασίες παγκόσμιας αποδοχής με πρόσημα δικαιοσύνης και ελευθερίας της εσωτερικής πολιτικής. β). Ο πόλεμος μπορεί να καταργηθεί χωρίς χρονοτριβή, αρκεί το διεθνές σύστημα να συμπράξει στη δόμηση μιας παγκόσμιας κοινότητας ισχυρών κανόνων και θεσμών. γ). Η «αιώνια ειρήνη» μπορεί να δημιουργηθεί μόνο ως αποτέλεσμα επαναστατικών δομικών αλλαγών του κόσμου. δ). Ο πόλεμος πρέπει να καταπολεμηθεί με λογικές και ορθολογικές μεθόδους.

---

[58] Η απομάκρυνση του ανθρώπου από τον Τριαδικό Θεό και η πτώση του στην αμαρτία, οδηγούν αλυσιδωτά στην αντιπαράθεση που πολλές φορές προσλαμβάνει τη μορφή της θερμής σύγκρουσης. Βλέπε το παρόν πόνημα στο Κεφάλαιο 5, (Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου) και ειδικότερα, στο Κεφάλαιο 5.2.4, (Η Διαχρονική θέση της Εκκλησίας απέναντι στον Πόλεμο και κυρίως στη δογματική αναζήτηση του θέματος).

[59] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 94 – 95.

[60] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 96.

[61] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 96. Βλέπε και: Θουκυδίδου Ιστορία, Ε, 85 - 111.

[62] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 94.

2.2.2 Ο Πόλεμος στην Ιστορία - Γεωγραφία

Ο πόλεμος υπήρξε στο διάβα της ιστορίας ένα συνεχές και επαναλαμβανόμενο φαινόμενο. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι δεν υπήρξε στη διάρκεια της ιστορίας της ανθρώπινης ύπαρξης χώρος και χρόνος ο οποίος να μην γεύτηκε τα αποτελέσματα μιας «πολεμικής αντιπαράθεσης».

2.2.3 Μορφές Πολέμου

Θα μπορούσε κανείς να προσεγγίσει τον πόλεμο ως μία γιγαντομαχία δύο ή περισσότερων δρώντων - αντιπάλων, στην οποία ο κάθε ένας προσπαθεί με βία να επικρατήσει έναντι των υπολοίπων. Στην προσπάθειά του αυτή εφευρίσκει «τεχνάσματα» ακολουθεί «στρατηγικές» και «τακτικές» αντιπαλότητας. Ο πιο πολυμήχανος, ο ευφυέστερος και ο ισχυρότερος θα επικρατήσει. Θα επικρατήσει, είτε εξουδετερώνοντας απλά τους αντιπάλους του, επιβάλλοντας τη θέλησή του, είτε εκμηδενίζοντας τους. Είτε χρησιμοποιώντας ηθικά τεχνάσματα, είτε αντίστοιχα, μη ενταγμένα σε προκαθορισμένα πλαίσια ηθικής – κοινά αποδεκτής πρακτικής, εθίμων και ήθους.

Με βάση αυτή την οριοθέτηση, οι πόλεμοι θα μπορούσαν να διαχωριστούν σε πολλές μορφές,[63] ανάλογα με την καταστροφικότητά τους, την ηθική τους, το δίκαιο που ακολουθούν, την τεχνολογική τους ακμή ή παρακμή, το «σημειακό - εστιασμένο (σημειακό) ή επεκτατικό» της γεωγραφίας τους, το απόλυτο - ολοκληρωτικό ή το εξουθενωτικό του χαρακτήρα τους, το συμβατικό ή το ασύμμετρο της πρακτικής τους, το εθνοτικό - εθνικό - απελευθερωτικό ή ιδεολογικό του εφαλτηρίου έναρξής τους, ή πέραν των ανωτέρω κατηγοριών, να τους διαχωρίσει με πολυποίκιλα άλλα κριτήρια κατανομής.

[63] «Πόλεμος », είναι «η ένοπλη σύρραξη ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου κράτους: επιθετικός / αμυντικός / κατακτητικός / εθνικοαπελευθερωτικός / θρησκευτικός / ιερός / παγκόσμιος / τοπικός / εμφύλιος / κατά ξηρά / κατά θάλασσα / από αέρος / αστραπιαίος (με ταχύτητα και συνδυασμένη δράση αρμάτων, πυροβολικού και αεροπορίας) / χημικός (με χημικά όπλα) / βιολογικός (με βιολογικά όπλα) / ατομικός / πυρηνικός / ολοκληρωτικός (για την ολοκληρωτική εξόντωση του αντιπάλου)». Βλ. Βλ. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*, σελ. 1438, λήμμα «Πόλεμος».

2.2.4 Πόλεμος και Άνθρωπος

Ο θάνατος, αποτελεί κύριο γνώρισμα της πολεμικής αντιπαράθεσης. Αποτελεί θα λέγαμε ένα «καταθλιπτικό αλλά ταυτόχρονα και ένα πραγματιστικό γεγονός». Ο άνθρωπος, αναγκάζεται να σκοτώσει το συνάνθρωπό του, συχνά με βίαιο τρόπο και άλλες φορές με τρόπο αποτρόπαιο, δικαιϊκά απαράδεκτο αλλά και ηθικά αξιοκατάκριτο. Ο θάνατος στο πεδίο της μάχης, στεφανώνει τον πολεμιστή με θάρρος, τόλμη, ανδρεία, πατριωτισμό, εθελοθυσία, αυταπάρνηση, δόξα, τιμή και ηρωισμό.[64] Ο πολεμιστής, «αναγκάζεται να σκοτώσει» χάριν πατριωτικών, θρησκευτικών, ιδεολογικών, ατομικών ή άλλων καταβολών. Ο πόλεμος, καθίσταται έτσι ο στίβος της ζωής και του θανάτου, η παλαίστρα της επικράτησης ή της απωλείας, αλλά και το πεδίο αντιπαράθεσης προς επικράτηση κρατικών - θρησκευτικών - ιδεολογικών ή αξιακών προτύπων.

Όμως, η ψυχή του «Ορθόδοξου μαχητή», κατά τη διάρκεια της πάλης της επικράτησης της «ζωής ή του θανάτου», διαφοροποιείται. Και αυτό διότι, μαζί με τα χαρακτηριστικά «της βίας» τα οποία αποτελούν παρακαταθήκη της αμαρτωλής βιωτής του, κυριαρχείται από τα χαρακτηριστικά της «χρηστότητας». Η ψυχή του ανθρώπου, πλασμένη με τα Θεία χαρακτηριστικά του «κατ΄ εικόνα», προορίζεται για το «καθ΄ ομοίωσίν».[65] Ο πόλεμος, που διεξάγεται ως ορατός και αδιαμφησβήτητος, προσλαμβάνει ταυτόχρονα μια υπαρξιακή αντανάκλαση και αποτύπωση στη ψυχή και στη συνείδησή του. Παράλληλα με τον πραγματικό πόλεμο, ο πολεμιστής, βιώνει στα έγκατα της ύπαρξής του μία «υπαρξιακή διαπάλη». Αυτή, μεταξύ της «χριστιανικής ηθικής» που εναντιώνεται στην εκάστοτε «πολεμική επιταγή» η οποία καθορίζεται από κρατικές, ιδεολογικές και θρησκευτικές καταβολές - πρότυπα. Για τους Ελληνορθόδοξους μαχητές, ο «εσωτερικός αυτός πόλεμος» φτάνει στην κορύφωσή του. Γι΄ αυτούς, η «εσώψυχη διαπάλη» αποτυπώνει τη σύγκρουση μεταξύ των «ιδανικών / αξιών» του και αυτών που αποτυπώνουν «το θέλημα του Θεού».

[64] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 88.

[65] Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Δογματική θεώρηση, της οποίας συνοπτική αναφορά γίνεται στο 5ο Κεφάλαιο του παρόντος πονήματος και ειδικότερα στην Παράγραφο 5.2.1:{Θεολογική Δογματική ανάλυση της Ορθοδοξίας (στο εύρος που απαιτείται)}. Εκτενής παρουσίαση του θέματος, επιχειρείται στην παράγραφο: {Η έννοια του «κατ΄ εικόνα» και του «καθ΄ ομοίωσιν» του ανθρώπου}.

Όπως θα καταδειχθεί στη συνέχεια, ο Ελληνορθόδοξος πολεμιστής καλείται να συνδυάσει «το πατριωτικόν» με το «ηθικόν»[66] σε μια «Ελληνορθόδοξη προσέγγιση» περί πολέμου.

2.2.5 Πόλεμος και Πατρίδα

Οι άνθρωποι, ενταγμένοι σε σύνολα - κράτη, συγκροτούν οργανωμένες κοινωνίες, οι οποίες, συνήθως, θεσπίζουν και κατοχυρώνουν και περιφρουρούν κοινά ήθη, έθιμα, αξίες, ιδανικά, ιστορικές καταβολές, και θρησκευτικές αντιλήψεις για τα μέλη τους.[67] Εντός του κράτους οικοδομείται ένα ιδεολογικό πατριωτικό περίβλημα «ηθικής υποχρέωσης για πολεμική εμπλοκή» των μελών του. Η απόφαση όμως για την πολεμική εμπλοκή του κράτους, είτε αυτή λαμβάνεται συλλογικά, είτε ατομικά από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία, αφορά τον απλό λαό, αφού αυτός θα κληθεί να πολεμήσει και να θυσιαστεί. Ανακύπτει λοιπόν ένα παράδοξο, σύμφωνα με το οποίο, ενώ ο πόλεμος δικαιολογείται με το ωφελιμιστικό κίνητρο[68] της ασφάλειας της ζωής και της περιουσίας, την ίδια στιγμή αυτά τα ίδια παραβιάζονται και θυσιάζονται στο θυσιαστήριο της πολεμικής αντιπαράθεσης. Όπως θα καταδειχθεί στο Κεφάλαιο 5, κατά την Ελληνορθοδοξία, το ωφελιμιστικό κίνητρο της «άμυνας της πατρίδας – και της ασφάλειας» σε μια πολεμική αντιπαράθεση υπερνικά αυτό της αντίστοιχης εθελοθυσίας, το θέτει εντούτοις στο πλαίσιο της χριστιανικής ηθικής.[69]

2.2.6 Πόλεμος και Συμμαχίες

[66] Αναλυτική αναφορά γίνεται στο 5ο Κεφάλαιο του παρόντος πονήματος και ειδικότερα στην Παράγραφο 5.2, [Χριστοκεντρική Συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης(1η)}. Εκτενής παρουσίαση του θέματος επιχειρείται στην παράγραφο: 5.2.5, {Ο «Αόρατος Πόλεμος» του Ελληνορθόδοξου Μαχητή}.

[67] Η συγκεκριμένη διαπίστωση φαίνεται ότι εξασθενεί, εκεί όπου υπάρχει τάση για μια παγκοσμιοποιημένη πολυπολιτισμική κοινωνία.

[68] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 87.

[69] Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Δογματική θεώρηση της οποίας συνοπτική αναφορά γίνεται στο 5ο Κεφάλαιο του παρόντος πονήματος και ειδικότερα στην Παράγραφο 5.2.1, {Θεολογική Δογματική ανάλυση της Ορθοδοξίας (στο εύρος που απαιτείται)}. Εκτενής παρουσίαση της Χριστιανικής ηθικής επιχειρείται στην παράγραφο: «Η έννοια της Χριστιανικής ηθικής επιστημολογικά – δογματικά».

Σε μια πολεμική επιχείρηση, εξίσου σημαντικό με την «εσωτερική νομιμοποίηση» αποτελεί και η επίτευξη «διεθνούς / εξωτερικής νομιμοποίησης» των πολεμικών ενεργειών. Έτσι, απαρέγκλιτος κανόνας της σύγχρονης στρατηγικής αποτελεί η εξασφάλιση πολιτικών – διπλωματικών και στρατιωτικών συμμαχιών, αλλά και συμμαχιών σε επίπεδο διεθνών θεσμών και οργανισμών.[70]

2.2.7 Πόλεμος και Τεχνολογία

Γενικά, οι πολεμικές αντιπαραθέσεις έχουν την τάση να καθοδηγούνται από εξαιρετικά περίπλοκα τεχνολογικά επιτεύγματα της εποχής τους. Στην παρούσα χρονική συγκυρία όμως, διακρίνουμε μία τάση χρήσης «ανορθοδόξων μεθόδων» και πρακτικών,[71]οι οποίες, θέτουν σε συναγερμό όλο των δυτικό αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο, τόσο για τη μετάλλαξη των μέχρι πρότινος παραδοσιακών και παραδεδεγμένων μορφών πολέμου,[72] όσο και για την αναγκαιότητα υιοθέτησης «ηθικών φραγμών – κανόνων και εθίμων» κατά τη διεξαγωγή τους.

2.2.8 Πόλεμος και Εθνική Πολιτική

Τι είναι λοιπόν ο πόλεμος εκτός από μία απεχθή και φρικιαστική σύγκρουση που εκλύει βία και προξενεί θάνατο; Σύμφωνα με μεγάλους θεωρητικούς του πολέμου[73] ο πόλεμος αποτελεί την πιο δυναμική και ακραία μορφή

[70] «Οι ΗΠΑ, στον πρώτο Πόλεμο εναντίον του ΙΡΑΚ, το 1991, παρόλο που στρατιωτικά ήταν σε θέση να αναλάβουν επιχειρησιακή δράση από μόνες τους, ωστόσο, ζήτησαν τη σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, επικαλούμενοι νόμους διεθνούς ασφαλείας και παραβίαση της εδαφικής και εθνικής ακεραιότητας του ΚΟΥΒΕΪΤ από το ΙΡΑΚ. Έτσι, εξασφάλισαν την υποστήριξη της Γερμανίας, Αγγλίας, Γαλλίας, Τουρκίας και της Σαουδικής Αραβίας. Ομοίως, το 1999, στη Σερβία, όπου οι βομβαρδισμοί διεξήχθησαν υπό την επίβλεψη και τις επιχειρησιακές εντολές του ΝΑΤΟ, η διεθνής νομιμοποίηση ενδύθηκε το ένδυμα της προφάσεως εκτέλεσης διώξεων και εθνικών εκκαθαρίσεων των Σέρβων απέναντι στους Αλβανούς» Βλέπε: Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 88 - 89.

[71] Όπως για παράδειγμα, η χρήση Πολικού Αεροσκάφους από την Al - Qaida με στόχο την προσβολή των Διδύμων Πύργων και του Πενταγώνου στις ΗΠΑ την 11 Σεπ 2001 (απειλή από αέρος τύπου RENEGADE), καθώς και οι καινοφανείς πρακτικές των «Βομβιστών αυτοκτονίας» και των αποκεφαλισμών που διαπράττονται από το ISIL.

[72] Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο Κεφάλαιο 4 «Μεταμόρφωση του Πολέμου στον 21ο Αιώνα».

[73] Βλέπε Κεφάλαιο 3 της παρούσης Διπλωματικής Εργασίας (Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου): Κατά τον Clausewitz «ο Πόλεμος αποτελεί τη συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα».

αντιπαράθεσης μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατικών οντοτήτων. Βέβαια, η επίλυση των διαφορών μεταξύ κρατών μπορεί να επιτευχθεί και με πιο ήπιες μορφές αντιδικίας όπως, με τη διπλωματία, τη διαμεσολάβηση, τα διεθνή δικαστήρια, τη διεθνή διαιτησία, πρακτικές οι οποίες και αυτές όπως και η πολεμική αντιπαράθεση αποτελούν μορφές άσκησης «πολιτικής».

Εθνική Πολιτική[74] είναι η στάση ενός έθνους στο υφιστάμενο στρατηγικό περιβάλλον, η οποία εκφράζεται από την κυβέρνηση για αυτό που είναι αναγκαίο και εφικτό να γίνει, προς εξυπηρέτηση των Εθνικών Συμφερόντων (ΕΘΣΜ). Δηλαδή, η Εθνική Πολιτική καθορίζει το «ΤΙ» πρέπει και μπορεί να γίνει, για τη διασφάλιση και προώθηση των ΕΘΣΜ και προς τούτο θέτει τους Εθνικούς Στόχους και τους Εθνικούς Αντικειμενικούς Σκοπούς (ΑΝΣΚ). Αυτού του επιπέδου η Εθνική Πολιτική, εμπίπτει στη σφαίρα της Υψηλής Στρατηγικής.

2.2.9 Πόλεμος - Ασυμμετρία - Παράγοντες Ισχύος - Εθνικοί Αντικειμενικοί Σκοποί (ΑΝΣΚ) - Στρατηγική

Ο πόλεμος, αποσκοπεί γενικά να επιφέρει μία «ασυμμετρία»[75] μεταξύ των αντιπάλων, να δημιουργήσει δηλαδή μια καινούρια κατάσταση «νικητού και ηττημένου». Η ασυμμετρία αυτή έχει σκοπό να κάμψει τη θέληση του ηττημένου έναντι του νικητού με απώτερο σκοπό ο νικητής να του επιβάλλει εσαεί τη θέλησή του.

Τα μέσα επιβολής της ασυμμετρίας ποικίλλουν και περιλαμβάνουν πολιτικά, διπλωματικά, στρατιωτικά, οικονομικά, πολιτιστικά, ανθρώπινα, δικαιϊκά, ηθικά και άλλα στοιχεία (παράγοντες ισχύος). Διακρίνονται δε για την παρελκυστική δράση τους (ήπια ισχύς) ή την εξαναγκαστική επιβολή τους (σκληρή ισχύς).

[74] Όπως ορίζεται στα Στρατιωτικά Δόγματα.

[75] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 96.

Η ασυμμετρία επιτυγχάνεται με διάφορους Εθνικούς - Πολιτικούς ΑΝΣΚ. Οι ΑΝΣΚ μεταφράζονται συνήθως, είτε στην κατάληψη εδάφους, είτε στην καταστροφή ή εξουδετέρωση της πολεμικής μηχανής του αντιπάλου, είτε στην καθυπόταξη της ηγεσίας του είτε στην καταστροφή ή εξουδετέρωση της βιομηχανικής υποδομής του. Σε ακραίες περιπτώσεις μπορεί να αποσκοπούν στην πλήρη εξολόθρευση του αντιπάλου (Χιροσίμα – Ναγκασάκι).

Οι εκάστοτε Πολιτικοί ΑΝΣΚ μετατρέπονται σε Στρατηγικούς Στρατιωτικούς ΑΝΣΚ και αυτοί με τη σειρά τους σε αντίστοιχους επιχειρησιακούς και τακτικούς επί του πεδίου αντιπαράθεσης.

Ο συνδυασμός των μέσων (παραγόντων ισχύος) με συγκεκριμένο τρόπο, ενόψει ενός πραγματικού ή δυνητικού αντιπάλου προς επίτευξη των εκάστοτε ΑΝΣΚ, δομεί την έννοια της στρατηγικής.[76]

2.2.10 Επίπεδα Πολέμου

Οι στρατιωτικές δραστηριότητες διευθύνονται και διεξάγονται σε διαφορετικά επίπεδα και εμπλέκουν, την ανώτερη πολιτική ηγεσία του κράτους, έως τον απλό στρατιώτη στην πρώτη γραμμή των επιχειρήσεων. Διακρίνονται τέσσερα αποδεκτά επίπεδα, αυτό της Υψηλής Στρατηγικής, της Στρατιωτικής Στρατηγικής, το Επιχειρησιακό και το Τακτικό.[77] Η ερμηνεία αυτών των επιπέδων μπορεί να συνοψιστεί στα ακόλουθα:

α. <u>Επίπεδο Υψηλής Στρατηγικής</u>[78]

Στο επίπεδο αυτό διαμορφώνεται από την Κυβέρνηση, η πολιτική, που αφορά τόσο στην αποφυγή του πολέμου, όσο και στη διεξαγωγή του,

[76] «Στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα μιας πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια η ΄΄στρατηγική΄΄ συνίσταται στο τρίπτυχο΄΄μέσα – σκοποί – αντίπαλος΄΄»: Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 44. και Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ. 97.

[77] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα.

[78] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα.

καθώς και στη διαμόρφωση των συνθηκών ειρήνης μετά τον πόλεμο. Η Υψηλή Στρατηγική περιλαμβάνει:

(1) Την Εθνική Πολιτική[79] επί θεμάτων που συνδέονται με τη διατήρηση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας, καθώς και με την επιδίωξη επίτευξης ευρύτερων εθνικών συμφερόντων και τον καθορισμό των Εθνικών ΑΝΣΚ.

(2) Την Εθνική Στρατηγική[80] που αποτελεί την τέχνη και την επιστήμη της ανάπτυξης και της χρησιμοποίησης των παραγόντων Εθνικής Ισχύος,[81] κατά τη διάρκεια ειρήνης, κρίσεως και πολέμου, προς διασφάλιση των Εθνικών ΑΝΣΚ, ώστε να εξυπηρετηθούν και προωθηθούν τα Εθνικά Συμφέροντα (ΕΘΣΜ), ή άλλως προς υποστήριξη της Εθνικής Πολιτικής. Για να επιτευχθεί δηλαδή ο Εθνικός ΑΝΣΚ απαιτείται στρατηγικός σχεδιασμός και συστράτευση πολλών παραγόντων σε εθνικό επίπεδο όπως πολιτικών – διπλωματικών οικονομικών και άλλων.

β. <u>Στρατιωτικό Στρατηγικό Επίπεδο</u>[82]

Στο επίπεδο αυτό διαμορφώνεται η στρατιωτική στρατηγική που είναι συστατικό της Υψηλής Στρατηγικής. Διαμορφώνεται δηλαδή ο τρόπος της ανάπτυξης και της εμπλοκής των ΕΔ προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της Υψηλής Στρατηγικής. Η Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική αποτελεί μέρος της εθνικής στρατηγικής που στοχεύει στην ισχυροποίηση της θέσης μιας χώρας, τόσο στον εγγύς, όσο και στον ευρύτερο διεθνή χώρο.

[79] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα.

[80] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα.

[81] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα, οι Παράγοντες Εθνικής Ισχύος συνθέτονται από τα στοιχεία: το Διπλωματικό, τον Οικονομικό, το Στρατιωτικό, τον Τεχνολογικό, το Ανθρώπινο Δυναμικό, το "Ηθικό" τις Συμμαχίες και τον Πολιτισμικό παράγοντα.

[82] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα.

γ. Επιχειρησιακό Επίπεδο[83]

Το επιχειρησιακό επίπεδο είναι το επίπεδο πολέμου στο οποίο σχεδιάζονται οι ευρείες επιχειρήσεις. Συνδέει μέσω της επιχειρησιακής τέχνης, τη στρατιωτική στρατηγική με την τακτική ή αλλιώς την τακτική ανάπτυξη των Δυνάμεων με τους Στρατηγικούς Αντικειμενικούς Σκοπούς. Επιχειρησιακή τέχνη, είναι η επιδεξιότητα χρησιμοποιήσεως των στρατιωτικών δυνάμεων προς επίτευξη των Κύριων Στρατιωτικών ΑΝΣΚ, μέσω της σχεδίασης, οργάνωσης, ενοποίησης και διεξαγωγής Ευρέων Επιχειρήσεων.

δ. Τακτικό Επίπεδο[84]

Στο επίπεδο αυτό, ουσιαστικά, σχεδιάζονται και εκτελούνται τακτικές στρατιωτικές ενέργειες, προς επίτευξη στρατιωτικών ΑΝΣΚ, από τακτικούς Σχηματισμούς, Συγκροτήματα και Μονάδες. Δηλαδή λαμβάνουν χώρα ο αγώνας και οι εμπλοκές μεταξύ των αντιτιθεμένων δυνάμεων που απαρτίζουν μια ευρεία επιχείρηση ή επιχείρηση. Η Τακτική είναι η τέχνη της διάταξης χερσαίων, ναυτικών, αεροπορικών και ειδικών δυνάμεων για μάχη καθώς και της ΔΜ για την άμεση υποστήριξη αυτών που εμπλέκονται στον αγώνα προκειμένου να επιτύχουν τη νίκη. Η επιτυχής εκτέλεση των αποστολών τους, έχει ως αποτέλεσμα την επίτευξη στρατιωτικών αντικειμενικών σκοπών. Με τον τρόπο αυτό υλοποιούνται σταδιακά οι ΑΝΣΚ όλων των επιπέδων.

2.2.11 Γεωπολιτική - Γεωστρατηγική

Τα κράτη – δρώντες του Διεθνούς περιβάλλοντος, στην προσπάθειά τους να επιτύχουν τους Εθνικούς τους ΑΝΣΚ, καταφεύγουν σε γεωπολιτικές αναλύσεις[85] (οι οποίες αποτελούν συσχετίσεις ισχύος του κράτους σε

[83] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα.

[84] Σύμφωνα με τα αντίστοιχα Στρατιωτικά Δόγματα.

[85] *«**Η Γεωπολιτική,** μελετά τέσσερις πτυχές ασκήσεως επιρροής της ισχύος των εθνικοκεντρικών οντοτήτων ή άλλης μορφής διεθνών δρώντων. Ως σημεία επικέντρωσης της γεωπολιτικής μελέτης αποτελούν οι υπο-εθνικοί, εθνικοί ή υπερ-εθνικοί, κοινωνικοί, αμυντικοί, πολιτικοί, πολιτισμικοί/ελέγχου και διασποράς πληροφορίας ή οικονομικοί Πόλοι διεθνούς Ισχύος. Η*

σχέση με την ισχύ των υπολοίπων δρώντων του περιβάλλοντος ενδιαφέροντός τους) καθώς και σε αντίστοιχες γεωστρατηγικές[86] επιλογές.

2.2.12 Πόλεμος και Δίκαιο

Ένας πόλεμος απαιτείται να είναι δίκαιος για να γίνεται αποδεκτός στη Διεθνή κοινότητα. Χρειάζεται λοιπόν νομική δικαιολόγηση, έστω και για την επίτευξη μιας τυπικής αιτιολόγησης[87]. Ο πόλεμος δικαιολογείται δικαιϊκά όταν υπάρχει προσβολή ή βλάβη μιας δίκαιης τάξης πραγμάτων. Άρα, ένας πόλεμος είναι δίκαιος όταν συντρέχουν οι κάτωθι συνθήκες: α). Όταν κηρύσσεται και διεξάγεται από την εξουσία της νόμιμης αρχής. β). Όταν η αιτία είναι δίκαιη. γ).Όταν η πρόθεση του πολέμου είναι η αποκατάσταση της βλάβης ή της αδικίας και η τιμωρία εκείνων που παραβίασαν τη δικαιοσύνη.

Έτσι, δημιουργείται το «δίκαιο προς πόλεμο» («jus ad bellum»)[88] το οποίο αναφέρεται στο δίκαιο που αξιολογεί ως δίκαιη την προσφυγή στα όπλα, και το «δίκαιο εν πολέμω» («jus in bello»)[89] το οποίο αξιολογεί ως δίκαιες τις πολεμικές ενέργειες που διαδραματίζονται κατά τη διάρκεια διεξαγωγής ενός πολέμου. Το «δίκαιο προς πόλεμο» («jus ad bellum») εξετάζει τη Δίκαιη αιτία, τη σωστή εξουσία, τη σωστή τάση, την αναλογικότητα και το τέλος της ειρήνης ως τελευταίας καταφυγής.[90] Το «δίκαιο εν πολέμω» («jus in bello») εξετάζει την αναλογικότητα, τη διάκριση ή την προστασία των αμάχων.[91]

τελευταία πτυχή, η πολιτισμιο-πληροφοριακή, η οποία θεωρείται ισχυρότερη από απόψεως αποτελεσμάτων ασκήσεως επιρροής και δημιουργίας συμπαγεστέρων σφαιρών επιρροής, περιλαμβάνει σημαντικότατες μεταβλητές όπως, το φαινόμενο του γλωσσικού επεκτατισμού, τις θρησκευτικές ιδιομορφίες οι οποίες καταλήγουν ισχυρά πολιτικά και γεωστρατηγικά εργαλεία στο πλαίσιο των διαφορών και των ετεροτήτων που δημιουργούν σε εθνικο-πολιτισμικό επίπεδο και τελικώς τα κοινωνικής και ανθρωπολογικής φύσεως δεδομένα»: Βλ. Ιωάννης Μάζης, Α΄ΜΕΡΟΣ: Ορισμοί της Γεωπολιτικής και λίγα λόγια γι΄ αυτήν. www.geo-mazis.gr

[86] «*Η φάση της εφαρμογής των συμπερασμάτων της Γεωπολιτικής, καλείται **«Γεωστρατηγική»**. Η Γεωπολιτική ανάλυση προσδίδει έτσι τη δυναμική των γεωστρατηγικών επιλογών των ετέρων αλλά και τις δυνατές «επιλογές» του φίλιου δρώντος ενώ η Γεωστρατηγική λαμβάνοντας υπόψη τις επιλογές αυτές εφαρμόζει επιλέγοντας μερικές από τις προηγούμενες επιλογές»*. Βλ. Ιωάννης Μάζης, Α΄ΜΕΡΟΣ: Ορισμοί της Γεωπολιτικής και λίγα λόγια γι΄αυτήν. www.geo-mazis.gr

[87] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 90-91.

[88] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 90-91.

[89] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 90-91.

[90] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 91.

Παρόλο όμως που υφίσταται το Δίκαιο του Πολέμου, η προσπάθεια αξιολόγησης ανάμεσα σε δίκαιο και άδικο πόλεμο είναι δυσδιάκριτη διότι και οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές επικαλούνται τη δικαιοσύνη, τουλάχιστον όπως την αντιλαμβάνονται και την ορίζουν οι ίδιες, προκειμένου να αιτιολογήσουν την ανάμειξη τους σε πολεμικές επιχειρήσεις. Έτσι, η έννοια του «δίκαιου πολέμου», είναι βαθιά ριζωμένη στην ανθρώπινη σκέψη και κυρίως στη δυτική[92]: Για τους Ισραηλίτες,[93] μουσουλμάνους, καθολικούς,[94] προτεστάντες, Ιακωβίνους, ναζιστές, φασίστες, μαρξιστές (κατά τον Martin Wight «επαναστατικούς»), ο πόλεμος είναι εργαλείο της ιστορίας για μια μελλοντική ειρήνη. Κατ΄ αυτήν την έννοια ο πόλεμος «εξαγνίζεται» και «δικαιώνεται».

Το ίδιο ισχύει και για τη μεταψυχροπολεμική εποχή, όπου οι πολεμικές αντιπαραθέσεις «δικαιώνονται»[95] με σκοπό την εξωτερική και εσωτερική νομιμοποίησή τους.

Από τα παραπάνω συνάγεται εύλογα το συμπέρασμα ότι η νομιμοποίηση του πολέμου με βάση τα δικαιϊκά κριτήρια δεν είναι αρκετή για κατατάξει τις πολεμικές αντιπαραθέσεις σε ένα *«ηθικό πλαίσιο».* Αντιθέτως, μία διάκριση των πολεμικών συγκρούσεων με βάση μία *«ηθική του πολέμου»* που θα έβρισκε κοινή αποδοχή τόσο στη διεθνή διακρατική τάξη όσο και μεταξύ των

---

[91] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 91.

[92] Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις,* Έκδοση Πρώτη (Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2010),σ. 333.

[93] *[Για τους ισραηλίτες και τους προτεστάντες, που επίσης αποδίδουν μεγάλη σημασία στην Παλαιά Διαθήκη, ο πόλεμος, είναι η μάστιγα που χρησιμοποιεί ο Κύριος, για να εξαγνίσει τις αμαρτίες του λαού Του*]: Βλ. Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, σ. 334.

[94] «*Κατά τον Ιερό Αυγουστίνο ο πόλεμος στοχεύει στην ειρήνη και στην αποκατάσταση της τάξης. Οι σταυροφόροι δεν πίστευαν ότι διεξήγαν απλά έναν πόλεμο αλλά έναν εξαγνισμό που οδηγούσε στον παράδεισο. Αργότερα η παπική εκκλησία κήρυξε τον πόλεμο κατά των αιρετικών με στόχο τον εξαγνισμό και την «αναμόρφωση» ολόκληρων λαών. Παρόμοιες απόψεις απηχεί κατά τον 19ο αιώνα ο Joseph de Maistre, ένας αντιδραστικός καθολικός: «Όλη η γη, η οποία διαρκώς πλημμυρίζει στο αίμα, δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας τεράστιος βωμός, όπου όλα τα ζωντανά πλάσματα πρέπει να θυσιάζονται δίχως τελειωμό και δίχως όρια και δίχως σταμάτημα, μέχρι να επέλθει η καταστροφή όλων των πραγμάτων, μέχρι το κακό να εκλείψει και μέχρι ο ίδιος ο θάνατος να πεθάνει».*: Βλ. Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, σ. 334.

[95] *«Η έννοια του «**δίκαιου πολέμου»** κατά τη μεταψυχροπολεμική εποχή εντοπίστηκε ιδιαίτερα στον πόλεμο κατά της Γιουγκοσλαβίας, κατά την οποία υπήρξαν καθαρά «επαναστατικές» δηλώσεις από πλευράς συμμάχων, όπως εκείνη του εκπροσώπου Τύπου του ΝΑΤΟ ο οποίος παρομοίασε τα φτερά των αεροσκαφών του ΝΑΤΟ με «φτερούγες αγγέλων» ή άλλες περί σωτηρίας των ίδιων των Γιουγκοσλάβων από τον τυραννικό ζυγό»:* Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις,* σ. 337.

εμπολέμων, θα αποτελούσε όχι μόνο το δικαιϊκό αλλά και το ηθικό καταλύτη για μια διάκριση των πολέμων όχι απλά *«σε δίκαιους και άδικους αλλά σε ηθικούς και μη ηθικούς».*

2.2.13 Πόλεμος και Ηθική

Ο πόλεμος σήμερα στη συνείδηση του ανθρώπου είναι ηθικά ανυπόφορος και απαράδεκτος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός σύμφωνα με το οποίο κατά τη διάρκειά του συμβαίνουν συλλογικά εγκλήματα και δολοφονίες. Γενικά, θα μπορούσε να λεχθεί ότι ο παράγων *«ηθική»* κατά τον πόλεμο, βρίσκει εφαρμογή σε τρία επίπεδα: το πρώτο σχετίζεται με *«την ηθική διάσταση της απόφασης για προσφυγή στον πόλεμο»,* το δεύτερο αναφέρεται *«στο ηθικό πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου»* και το τρίτο αναφέρεται στον *παράγοντα «ηθικό των εμπολέμων»* στο πως δηλαδή επηρεάζεται η ψυχολογία των εμπολέμων (ανθρώπινου δυναμικού)[96] από την ηθική διάσταση των δύο προηγούμενων επιπέδων.

Γεννάται λοιπόν το ερώτημα: Η κάθε απόφαση προσφυγής στον πόλεμο έχει το ίδιο ηθικό αντίκτυπο στους εμπολέμους; Όλες οι πράξεις βίας οι οποίες διαδραματίζονται στο πεδίο των μαχών έχουν *«το ίδιο ηθικό ειδικό βάρος»;* Μήπως κάποιες από αυτές χαρακτηρίζονται στη συνείδηση των λαών ως αποτρόπαιες; (π.χ. δολοφονίες αμάχων, άνθρωποι βόμβες, αποκεφαλισμοί αμάχων, απειλές από αέρος τύπου RENAGADE). Μήπως αυτές παράλληλα, εκτός από αποτρόπαιες επηρεάζουν αρνητικά το *ηθικό των εμπολέμων;* Και εάν έτσι είναι, ποια μορφή ηθικής θα μπορούσε να αποτελέσει τον *«ηθικό καταλύτη»* στις πολεμικές συγκρούσεις; Η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου μπορεί να διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο στην «ηθικό μετασχηματισμό» του πολέμου; Σε αυτά τα

[96] *Το **«Ανθρώπινο Δυναμικό»** αποτελεί ένα σημαντικό συντελεστή - παράγοντα εθνικής ισχύος. Με τον όρο ανθρώπινο δυναμικό, εννοούμε τα ποσοτικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ενεργού πληθυσμού, που δείχνει την αξία κάθε χώρας σε όλους τους τομείς και ιδιαίτερα στον τομέα της άμυνας. Το δυναμικό αυτό διαπνεόμενο από τα Εθνικά Ιδεώδη και τις αρετές της Ελληνικής Φυλής, εκφράζει και την εθνική θέληση για αγώνα. Η ανάπτυξη των ικανοτήτων των ΕΔ για την εξασφάλιση της Εθνικής Άμυνας επιβάλλει τη συμμετοχή του συνόλου του δυναμικού αυτού στην υπόθεση της Εθνικής Άμυνας, μέσω του θεσμού της Παλλαϊκής Άμυνας. Επιπλέον, η αριθμητική υπεροχή των πιθανών αντιπάλων μας, επιβάλλει τη ζωτική ανάγκη της ποιοτικής υπεροχής των ΕΔ της χώρας μας σε ανθρώπινο δυναμικό. Προς τούτο απαιτείται κατάλληλο λειτουργικό θεσμικό πλαίσιο, κατάλληλη οργάνωση, δομή, εξοπλισμός και επαρκές εκπαιδευμένο προσωπικό εφεδρείας»: Σύμφωνα με τα Στρατιωτικά Δόγματα.*

ερωτήματα καλείται η παρούσα μελέτη να απαντήσει στα επόμενα Κεφάλαια.

2.2.14 Πόλεμος και Διεθνείς Οργανισμοί[97]

Θεωρητικά, ο ΟΗΕ και τα όργανά του, αποσκοπούν στην εδραίωση της παγκόσμιας ειρήνης και δρουν μέσω διεθνούς διαιτησίας, διαπραγματεύσεων, μεσολαβήσεων, διακανονισμών, προς επίτευξή της. Η πραγματικότητα όμως είναι πολύ διαφορετική από την ιδεατή ιδεαλιστική προσέγγιση. Έτσι, κανένα όργανο του ΟΗΕ δεν μπορεί να διαχειριστεί αποτελεσματικά τις διεθνείς συγκρούσεις και περιορίζεται απλά σε συστάσεις για αυτοσυγκράτηση. Συνεπώς, οι σημερινές συγκρουσιακές καταστάσεις και οι πόλεμοι αποδεικνύουν περίτρανα την αναρχία που χαρακτηρίζει το σώμα της διεθνούς κοινότητας.

2.2.15 Πόλεμος και Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων

Τα κράτη, που αποτελούν κύριους διεθνείς δρώντες αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέσεις αλληλεξάρτησης. Τα περισσότερα κράτη τείνουν να είναι φιλικά και φιλειρηνικά με σκοπό την ειρηνική τους συμβίωση με τα υπόλοιπα. Μερικά όμως έχουν εχθρικές προθέσεις και επιθετικές διαθέσεις, χωρίς μάλιστα να υπάρχει μία διεθνώς υπέρτατη ρυθμιστική αρχή που θα λειτουργεί ανασχετικά και κατευναστικά σε αυτήν την επιθετική συμπεριφορά τους.[98] Οι σχέσεις αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών από τον 18ο αιώνα και μετά έχει επικρατήσει να αποκαλούνται «διεθνείς σχέσεις». Τα κράτη καλούνται να υπηρετήσουν πέντε βασικές κοινωνικές αξίες: την ασφάλεια, την ελευθερία, την τάξη τη δικαιοσύνη, και την ευημερία.[99] Έτσι, ανάλογα με την έμφαση που αποδίδεται στις παραπάνω πέντε αξίες δομήθηκαν οι εξής 4 θεωρίες Διεθνών σχέσεων:[100]

---

[97] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 93.

[98] Robert Jackson – Georg Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων,* Αριθμός Έκδοσης 2370, (Αθήνα: GUTENBERG, 2003), σ. 21.

[99] Robert Jackson – Georg Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων,* σ. 21.

[100] Robert Jackson – Georg Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων,* σ. 25.

α. Η θεωρία του «Ρεαλισμού» που δίνει έμφαση στην ασφάλεια, τις πολιτικές ισχύος τις συγκρούσεις και τον πόλεμο. Κατ΄ αυτήν, η άνιση ανάπτυξη μεταξύ των διεθνών δρώντων, η ανισορροπία ισχύος και η μονομερής αναθεωρητική δράση κάποιων εξ΄ αυτών οδηγεί στον πόλεμο, αφού δεν υπάρχει κάποια οικουμενική διαιτητική αρμόδια ρυθμιστική αρχή, ικανή να κατευνάσει τις αναθεωρητικές τάσεις των δρώντων του Διεθνούς περιβάλλοντος.

β. Η θεωρία του «φιλελευθερισμού» που δίνει έμφαση στην ελευθερία, τη συνεργασία την ειρήνη και την πρόοδο.

γ. Η θεωρία της «Διεθνούς Κοινωνίας (Αγγλικής Σχολής)» που δίνει έμφαση στη τάξη και δικαιοσύνη, τα κοινά συμφέροντα τους κανόνες και τους θεσμούς.

δ. Η θεωρία της «Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας» που δίνει έμφαση στην ευημερία, τον πλούτο τη φτώχεια και την ισότητα.

2.3 Πόλεμος και Ειρήνη

Εύλογη είναι η αντίδραση των ειρηνικών φωνών στην παγκόσμια κοινότητα, είτε αυτή προέρχεται από τους «ειρηνιστές» είτε από τη θεωρία του φιλελευθερισμού, αφού ο πόλεμος ως φαινόμενο, ένεκα της βαρβαρότητάς του, της εκδηλούμενης βίας και του θανάτου που επιφέρει, στη συνείδηση του ανθρώπου προβάλλεται ως ένα αρνητικό αποτύπωμα, ηθικά ανυπόφορο, αποκρουστικό, και καταδικαστέο.

Η διαπίστωση όλων των ειρηνικών φωνών αναφέρεται στο αποτέλεσμα αλλά και στην επίκληση συλλογικών «σωτηριολογικών δράσεων» όπως, της αναγκαιότητας δόμησης επαναστατικών αλλαγών του κόσμου, μεταρρυθμιστικών διαδικασιών παγκόσμιας αποδοχής με πρόσημα δικαιοσύνης και ελευθερίας της εσωτερικής πολιτικής, δόμησης μιας παγκόσμιας κοινότητας ισχυρών κανόνων και θεσμών, πρόταξης της ελευθερίας, της συνεργασίας της ειρήνης και την πρόοδου.

Όπως όμως θα καταδειχθεί στη συνέχεια, η ειρήνη στον άνθρωπο επέρχεται ως ειρήνη με τον Τριαδικό Δημιουργό του μέσα από τη Χριστοκεντρική προσωπική ανάπλασή του (χριστιανική ηθική). Κατά την Ορθοδοξία, ο πόλεμος εξετάζεται ως αποτέλεσμα, εστιάζοντας στη γενεσιουργό αιτία του, η οποία προσεγγίζεται στην αποστασία του ανθρώπου από το Θεό. Κατ΄ αυτή την έννοια, στο «χριστοποιημένο άνθρωπο», η ειρήνη επέρχεται εσωτερικά ως αποτέλεσμα της επιστροφής του, στον Δημιουργό του. Η ειρήνη τέλος κατά την Ορθοδοξία, συντελείται τριδιάστατα, προσεγγίζοντας μαζί με την «εσωτερική ειρήνη», την «ειρήνη με το Θεό» και την «ειρήνη με το συνάνθρωπο και την πλάση ολόκληρη».[101]

2.4 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου

1ο Συμπέρασμα: Το φαινόμενο του πολέμου αποτελεί ένα διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο βίαιης αντιπαράθεσης μεταξύ των ανθρώπων, διασκορπισμένο σε όλα τα μήκη και πλάτη της οικουμένης, το οποίο σχετίζεται με την ακραία βία και το θάνατο.

2ο Συμπέρασμα: Ο πόλεμος, αποσκοπεί γενικά να επιφέρει μία «ασυμμετρία» μεταξύ των αντιπάλων, να δημιουργήσει δηλαδή μια καινούρια κατάσταση «νικητού και ηττημένου». Η ασυμμετρία αυτή έχει σκοπό να κάμψει τη θέληση του ηττημένου έναντι του νικητού με απώτερο σκοπό ο νικητής να του επιβάλλει εσαεί τη θέλησή του.

3ο Συμπέρασμα: Παρόλο που υφίσταται το Δίκαιο του Πολέμου, η προσπάθεια αξιολόγησης ανάμεσα σε δίκαιο και άδικο πόλεμο είναι δυσδιάκριτη διότι και οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές επικαλούνται τη δικαιοσύνη, τουλάχιστον όπως την αντιλαμβάνονται και την ορίζουν οι ίδιες , προκειμένου να αιτιολογήσουν την ανάμειξη τους σε πολεμικές επιχειρήσεις.

[101] Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Δογματική θεώρηση της οποίας συνοπτική αναφορά γίνεται στο 5ο Κεφάλαιο του παρόντος πονήματος και ειδικότερα στην Παράγραφο 5.2.1, {Θεολογική Δογματική ανάλυση της Ορθοδοξίας (στο εύρος που απαιτείται)}. Εκτενής παρουσίαση της Ειρηνοφιλίας επιχειρείται στην παράγραφο: 5.3, «Η Συνιστώσα της Ειρηνοφιλίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (2η)».

4ο Συμπέρασμα: Ο πόλεμος αποτελεί μια «ηθική οντολογική κατάσταση» που ένεκα της ανθρώπινης συμμετοχής σε αυτήν απαιτεί μια *«ηθική αξιολόγηση»* τόσο στην *«απόφαση διεξαγωγής του πολέμου»* όσο στη σχεδίαση αλλά και στην εκτέλεσή της, καθόσον, όλες οι πράξεις βίας εντός μιας πολεμικής αντιπαράθεσης δεν απολαμβάνουν *«του ίδιου ηθικού ειδικού βάρους»*. Παράλληλα, η απόφαση διεξαγωγής και ο τρόπος διεξαγωγής του πολέμου, επηρεάζουν το «ηθικό του εμπολέμου» και κατ΄ αυτήν την έννοια τον παράγοντα ισχύος του *«ανθρώπινου δυναμικού»*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
«Clausewitz-ιανή Προσέγγιση του Πολέμου»

3.1 Γενικά

Ο Carl Von Clausewitz χαίρει της παγκόσμιας αναγνώρισης ως ο θεωρητικός ο οποίος επηρέασε τη θεωρητική σκέψη περί της «τέχνης του πολέμου», περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον, αφού, επάνω στη δική του θεωρητική προσέγγιση θεμελιώθηκε όλη η στρατιωτική σκέψη του 19ου αιώνα.[102] Είναι αυτός που επηρεάζει έκτοτε όλους τους θεωρητικούς, αλλά και τους στρατηγιστές της σύγχρονης ιστορίας αφού πολλές από τις θέσεις του παραμένουν επίκαιρες ακόμη και σήμερα. Ο Clausewitz υπήρξε όχι απλά ένας μεγάλος στρατηγικός αναλυτής αλλά ένας ιστορικός, φιλόσοφος, πολιτικός αναλυτής και ένας έμπειρος στρατιωτικός.[103] Ανέπτυξε τη θεωρία του στο έργο με τον τίτλο «Vom Kriege»[104] (On War - Περί Πολέμου), το οποίο ο ίδιος το χαρακτήρισε ως ημιτελές. Η σύζυγός του το εξέδωσε το 1832 μετά το θάνατό του. Από τότε έως και σήμερα, για μία περίοδο άνω των 180 ετών το πόνημά του εξακολουθεί να μελετάται σχεδόν σε όλες τις Στρατιωτικές Ακαδημίες και Πανεπιστήμια του Δυτικού κόσμου. Έχουν γραφεί για τον ίδιο το συγγραφέα αλλά και για το έργο του εκατοντάδες άλλα βιβλία σε μια προσπάθεια να αποσαφηνίσουν και να αποκρυσταλλώσουν τις δυσνόητες έννοιες τις οποίες κρύβει. Ορισμένα μέρη του είναι δυσκολονόητα και επιδέχονται περισσότερες από μία ερμηνείες, ενώ άλλα απαιτούν εξοντωτική συγκέντρωση, επαναληπτική ανάγνωση και στοιχειοθετημένη ανάλυση με σκοπό να αποκαλυφθούν οι θησαυροί της πολύτιμης γνώσης που κρύβει.

3.2 Θεώρηση του Πολέμου κατά Clausewitz (Κύρια Στοιχεία)

[102] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 13.

[103] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία,* σ 13 - 14.

[104] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* Πρώτη Έκδοση, (Βάρη Αττικής: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2008), σ. 139.

Στο παρόν πόνημα δεν θα παρατεθεί πλήρης ανάλυση του έργου του Clausewitz γιατί αυτό δεν αποτελεί το αντικείμενο της παρούσης μελέτης. Θα αναλυθούν μόνο τα σημεία εκείνα τα οποία θα φανούν χρήσιμα για τη συνδυαστική και τη συνθετική ανάλυση που θα παρουσιαστεί στο Κεφάλαιο 6 με σκοπό να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα τα οποία θα ολοκληρώσουν το σκοπό του.

3.2.1 Πόλεμος και Πολιτική

α. <u>Σχέση Πολιτικής και Στρατηγικής</u>

Η φήμη του Clausewitz στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην ανάλυσή του σε σχέση με την πολιτική. Ο Clausewitz ορίζει τον πόλεμο ως μια πράξη βίας που αποσκοπεί στο να υποτάξει τη θέληση του ενός (ηττημένου) στη θέληση του άλλου (νικητού).[105] Παρομοιάζει έτσι τον πόλεμο ως μία μονομαχία σε μεγάλη κλίμακα.[106]

Παραλληλίζοντας τους μονομάχους με τους διεθνείς δρώντες της πολιτικής, σημειώνει ότι η πολιτική είναι η μήτρα που γεννά τον πόλεμο για να επιτύχει συγκεκριμένους πολιτικούς σκοπούς (ΑΝΣΚ).[107] Έτσι, «ο πόλεμος είναι συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα».[108]

Αφού ο πόλεμος πάντοτε διεξάγεται για την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών, συνάγεται ότι ο στρατηγικός σχεδιασμός θα πρέπει να έχει πάντα εφαλτήριο τους πολιτικούς ΑΝΣΚ. Οι πολιτικοί ΑΝΣΚ αποτελούν το εναρκτήριο σημείο[109] του στρατηγικού σχεδιασμού και της στρατηγικής ανάλυσης και θα πρέπει να καθορίζονται ξεκάθαρα από την πολιτική

[105] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 141.

[106] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 141.

[107] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 144.

[108] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 144.

[109] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 144.

ηγεσία. Η πολιτική ηγεσία θα πρέπει να προσδιορίζει με σαφήνεια το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα του πολέμου (end state) και να το επιδιώκει μέσω μιας γενικής ιδέας νίκης ή αλλιώς μιας «θεωρίας νίκης».[110] Η θεωρία νίκης σχετίζεται τόσο με την ύπαρξη των Πολιτικών ΑΝΣΚ, όσο και με τη γενική θεώρηση του «τρόπου και της έκτασης χρήσης των μέσων προς επίτευξή τους».[111]

Από την ερμηνεία της θεωρίας νίκης συνάγεται ότι «ο πόλεμος έχει τη δική του γραμματική αλλά όχι τη δική του λογική», με την έννοια ότι η χρήση των μέσων κατά τον πόλεμο καθορίζονται στο πλαίσιο της «λογικής» που υποδηλώνει ο πολιτικός ΑΝΣΚ και δεν καθορίζεται από τη «γραμματική» των δυνατοτήτων τους.[112] «Ο πόλεμος λοιπόν είναι μια πολιτική πράξη» που επιλέγει η πολιτική ηγεσία για την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο πόλεμος είναι πάντα μια ορθή πράξη.

Κατά τον μεγάλο θεωρητικό, ο πόλεμος επηρεάζει όλα τα επίπεδα του πολέμου εισερχόμενη μέχρι και στο τακτικό επίπεδο.[113] Η συγκεκριμένη θέση του μεγάλου θεωρητικού σημαίνει ότι αφού καθοριστούν οι Πολιτικοί – Εθνικοί ΑΝΣΚ και αφού μεταφερθούν στην Ανώτατη Στρατηγική Στρατιωτική Ηγεσία, αυτοί θα πρέπει να μεταφραστούν αρμονικά σε «Στρατηγικούς Στρατιωτικούς Στόχους». Οι τελευταίοι με τη σειρά τους θα πρέπει να αποδοθούν πάλι σε αρμονία με τους προηγούμενους σε «επιχειρησιακούς στρατιωτικούς στόχους». Τέλος και οι τελευταίοι θα πρέπει να μετουσιωθούν σε «τακτικούς στρατιωτικούς στόχους» εν αρμονία με τους προηγούμενους.

Σύμφωνα με την ανάλυση του Κυριάκου Κουβελιώτη, για τον Clausewitz: «Ο πόλεμος είναι απλά η συνέχιση της πολιτικής με την προσθήκη και άλλων μέσων».[114] Κατά τον συγγραφέα, η χρησιμοποίηση της φράσης «με την

[110] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 144.

[111] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 144 - 145.

[112] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 145.

[113] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 147.

[114] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 27-28 (Πόλεμος και Πολιτική).

προσθήκη και άλλων μέσων» γίνεται εσκεμμένα για να καταδείξει ότι «ο πόλεμος από μόνος του δεν αποκλείει την πολιτική παρέμβαση ούτε μεταμορφώνεται σε κάτι εντελώς διαφορετικό. Αυτό, στην ουσία σημαίνει πως μετά την έναρξη του πολέμου, η πολιτική και η διπλωματία δεν παύουν να υφίστανται. Αντιθέτως, ενυπάρχουν σε ένα αρμονικό σύνολο με τα του πολέμου, κατέχοντας μεγάλη θέση και ασκώντας τρομακτική επιρροή σ΄ αυτόν, από τη στιγμή που αυτός θα ξεκινήσει». Με την έννοια αυτή, η στρατιωτική στρατηγική αποτελεί υφιστάμενη έννοια της πολιτικής, αλλά και οι στρατιωτικοί ηγέτες υφιστάμενοι των αντιστοίχων πολιτικών.[115] Βλέπουμε λοιπόν ότι, η φιλοσοφία περί πολέμου του Clausewitz δεν περιορίζεται μόνο στην καθαρά στρατιωτική πτυχή αλλά εξαπλώνεται και σε άλλες (πολιτική, διπλωματία). Με άλλα λόγια, οι συγκρούσεις δεν διεξάγονται μόνο στο πεδίο της μάχης, αλλά και σε επίπεδα πολιτικής και διπλωματικής αντιπαράθεσης και άρα με σύγχρονους όρους εκφράζει μια αντίληψη «Υψηλής Στρατηγικής».

Κατά τον ίδιο συγγραφέα, συνάγεται το συμπέρασμα ότι «κατά τον Clausewitz, αφού ο σκοπός του πολέμου είναι καθαρά πολιτικός, η τυχόν ανάμειξη σε ένα πόλεμο από τον οποίο τα αντισταθμιστικά οφέλη θα είναι λιγότερα από το αναμενόμενο κόστος, αποτελεί κακή πολιτική απόφαση».[116] Στη διασφάλιση του ανωτέρω, σημαίνοντα ρόλο παίζουν οι στρατιωτικοί ηγέτες οι οποίοι οφείλουν να δώσουν στους πολιτικούς προϊσταμένους τους την πραγματική εικόνα των στρατιωτικών δυνατοτήτων προς υποστήριξη των τεθέντων πολιτικών ΑΝΣΚ. [117]

β. Πηγές του Πολέμου (Πρόθεση και Συναίσθημα)

Κατά τον Clausewitz οι πηγές του πολέμου είναι δύο: το εχθρικό συναίσθημα και η εχθρική πρόθεση.[118] Αυτά τα δύο δεν ταυτίζονται

---

[115] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 28.

[116] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 28.

[117] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 28 – 30. Βλέπε και Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 149.

[118] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 141.

απαραιτήτως. Το εχθρικό συναίσθημα (μίσος προς τον αντίπαλο) εμφανίζεται κυρίως στον λαό και στις κατώτερες τάξεις του στρατεύματος, ενώ η εχθρική πρόθεση (θέληση για πρόκληση ζημιάς στον αντίπαλο) ενυπάρχει κυρίως στην ανώτερη πολιτική και στρατιωτική ηγεσία.[119]

Η εχθρική πρόθεση μπορεί να υφίσταται και χωρίς την ύπαρξη έντονου εχθρικού συναισθήματος.[120] Έτσι, παρόλο που ο λαός μπορεί να διάκειται θετικά για έναν ενδεχόμενο αντίπαλο, η πολιτική ηγεσία μπορεί να έχει επιθετικό και επεκτατικό προσανατολισμό προς αυτόν.

Εντούτοις, Ο Clausewitz υπενθυμίζει ότι δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται η σημασία του εχθρικού συναισθήματος στον πόλεμο, ιδίως, καθώς ο ίδιος ο πόλεμος οδηγεί στην έκλυση εχθρικών συναισθημάτων ακόμη και εκεί όπου αυτά αρχικά δεν υπήρχαν.[121]

3.2.2 Ο Απόλυτος Πόλεμος

α. <u>Η έννοια της Γενικευμένης Τριβής</u>

Σχετικά με τη φύση του πολέμου, ο Clausewitz υποστήριξε ότι ο πόλεμος διακατέχεται από την «τύχη και το απρόβλεπτο» και δεν υπόκειται σε σταθερές και αναλλοίωτες αρχές.[122] Υπό την έννοια αυτή, ο πόλεμος δεν είναι ούτε επιστήμη ούτε τέχνη, αν και είναι περισσότερο τέχνη παρά επιστήμη.[123] Έτσι, ο πόλεμος αναδεικνύεται ως μια μορφή κοινωνικών σχέσεων

[119] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 141 – 142.

[120] Βλέπε: Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, «Η στρατηγική σκέψη –από την αρχαιότητα έως σήμερα» Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ – Κεφάλαιο 10 (10.2 Η φύση του πολέμου και η σχέση του με την πολιτική)σελίδα 142: *«Αυτή η ανάλυση του Clausewitz έχει σημαντική εφαρμογή και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθόσον, άσχετα με το κατά πόσον υφίστανται εχθρικά ή φιλικά συναισθήματα μεταξύ των δύο λαών, σε τελική ανάλυση τον σημαντικότερο ρόλο παίζει η εχθρική πρόθεση. Στην προκειμένη περίπτωση η ύπαρξη ή όχι εχθρικής πρόθεσης καταφαίνεται βασικά από τη διατήρηση επιθετικής δομής δυνάμεων, την προβολή εδαφικών διεκδικήσεων, τις αμφισβητήσεις και παραβιάσεις κυριαρχικών δικαιωμάτων».*

[121] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 142.

[122] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 150.

[123] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 150.

μια σύγκρουση συμφερόντων, η οποία κυριαρχείται και διαμορφώνεται εντός του πεδίου του κινδύνου και της εντατικής φυσικής προσπάθειας, παραγόντων που επηρεάζουν καθοριστικά το αποτέλεσμα.[124] Προκύπτει έτσι η έννοια της «ομίχλης του πολέμου»[125] που αναφέρεται στην απουσία αξιόπιστων πληροφοριών, αλλά και της «τριβής»[126] που σχετίζεται με τα τυχαία και απρόβλεπτα περιστατικά που επιδρούν και συνδιαμορφώνουν το αποτέλεσμα της πολεμικής αντιπαράθεσης μαζί με όλα τα υπόλοιπα (παράγοντες ισχύος, σχεδίαση, ηγεσία κλπ). Από τις δύο ανωτέρω έννοιες προκύπτει η αντίστοιχη της «γενικευμένης τριβής» που συγκεφαλαιώνει τα στοιχεία του κινδύνου, της εντατικής προσπάθειας, της πληροφορίας και των τυχαίων και απρόβλεπτων περιστατικών.[127]

β. Γενικά Περί Απολύτου Πολέμου

Ο Clausewitz στην προσπάθειά του να αντιπαρέλθει σε θεωρητικό επίπεδο την έννοια της γενικευμένης τριβής, ανέπτυξε τη θεωρία του «απόλυτου πολέμου» ως μια αφηρημένη φιλοσοφική έννοια, μια «φαντασίωση της λογικής».[128] Κατ΄ αυτήν, ο «απόλυτος πόλεμος» αποτελεί θεωρητική σύλληψη σε μια «ιδεατή και «αγνή»[129] μορφή του πραγματικού πολέμου, που λειτουργεί χωρίς να υπόκειται σε περιορισμούς και φυσικές επιδράσεις. Έτσι, οι έννοιες του χώρου και του χρόνου αλλά και οι έννοιες της κατατριβής των μέσων και των δυνάμεων (ηθικών - ψυχικών –υλικών) απουσιάζουν. Στην ουσία, πρόκειται για έναν πόλεμο μεγίστης έντασης άνευ περιορισμών και αναστολών (ηθικών – υλικοτεχνικών).

Αντιδιαστέλλεται λοιπόν ο «απόλυτος πόλεμος» από τον «πραγματικό πόλεμο» ως κάτι το θεωρητικό και μη υπαρκτό, ως θεωρητική σύλληψη ιδεατής μορφής του πραγματικού πολέμου, όταν σ΄ αυτόν απουσιάσει η

[124] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 150.

[125] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 150.

[126] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 150 - 151.

[127] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 151.

[128] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 20.

[129] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 28.

έννοια του τυχαίου, του απρόβλεπτου και των υπολοίπων παραγόντων της γενικευμένης τριβής. Ο λόγος που ο Clausewitz προχώρησε στη σύλληψη της ανύπαρκτης αυτής έννοιας ήταν για να καταδείξει ότι η απλή λογική δεν πρέπει να διέπει ένα τόσο πολύπλοκο και πολυσχιδές φαινόμενο όπως της έννοιας του πολέμου[130] (ο πόλεμος δεν είναι επιστήμη).

γ. Βασικές Αρχές Απόλυτου Πολέμου

Σύμφωνα με την ανάλυση του Κυριάκου Κουβελιώτη, οι βασικές αρχές που διέπουν τον απόλυτο πόλεμο είναι:[131] πρώτον, ως μοναδικός στόχος των δικών μας δυνάμεων αποτελούν οι στρατιωτικές δυνάμεις του εχθρού και δεύτερον, η απαίτηση χρήσης της μεγίστης δυνατής δύναμης και βίας προκειμένου να επιτευχθεί η πλήρης υποταγή του εχθρού.

(1) Μοναδικός στόχος των δικών μας δυνάμεων αποτελούν οι στρατιωτικές δυνάμεις του εχθρού.[132] Για την επίτευξη της καθολικής επικράτησης και υποταγής έναντι του εχθρού, απαιτούνται τόσο η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού στρατιωτικών δυνάμεων που ο Clausewitz θεωρούσε ως ένα σημαντικό παράγοντα εθνικής στρατηγικής όσο και την ανάπτυξη των δυνάμεων σε σημείο τέτοιο που θα εξασφαλίζει την καθολική επικράτηση. Βλέπουμε λοιπόν ότι το καθαρά θεωρητικό μοντέλο του «απόλυτου πολέμου» ο μεγάλος θεωρητικός το έβλεπε μέσα από την οπτική της εποχής του δηλαδή από την οπτική της *«συγκέντρωσης δυνάμεων» και της «κατάλληλης ανάπτυξης και διάταξης».*

(2) Χρήση της μεγίστης δυνατής δύναμης και βίας προκειμένου να επιτευχθεί η πλήρης υποταγή του εχθρού: Ο απόλυτος πόλεμος απαιτεί τη *«μεγίστη δυνατή καταβολή προσπάθειας και δύναμης»* διότι η μειωμένη πολεμική προσπάθεια είναι βέβαιο πως θα δώσει στον αντίπαλο τη δυνατότητα να

[130] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 21.

[131] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 24 (Ο Απόλυτος Πόλεμος).

[132] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 24 - 25.

επιβάλλει τη θέληση του αν όχι ολοκληρωτικά, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό. Κατά τον Clausewitz ο πόλεμος χαρακτηρίζεται από μια ασυγκράτητη δυναμική προσπάθεια που επικεντρώνεται στην *«καταστροφή και εξουδετέρωση των αντιπάλων στρατιωτικών δυνάμεων»*[133] προκειμένου να επιβληθούν οι όροι του ενός στον άλλον. Κατά συνέπεια, στα πλαίσια του απόλυτου πολέμου, και της προσπάθειας της επίτευξης της «πολεμικής ασυμμετρίας» μεταξύ νικητού και ηττημένου, ο ένας εκ των δύο αντιπάλων θα καταστεί ο «απόλυτος νικητής» ενώ ο άλλος «βαριά ηττημένος».

δ. Συμπερασματικά, για τον Απόλυτο Πόλεμο θα λέγαμε με σύγχρονους όρους θεωρίας πολέμου ότι η θεωρητική αυτή σύλληψη του «απόλυτου πολέμου» του Clausewitz, θα συναντιόταν μόνο στην περίπτωση μιας πυρηνικής σύγκρουσης.[134] Όμως, ο Πρώσος στρατιωτικός στοχαστής κατά τη θεωρητική του σύλληψη ήταν επηρεασμένος και εγκλωβισμένος στις πολεμικές παραστάσεις της εποχής του. Όπως αναλύθηκε και πρωτύτερα, τον απόλυτο πόλεμο τον είχε συνδυάσει με την *«συγκέντρωση δυνάμεων» την «κατάλληλη ανάπτυξη και διάταξη» τη «μεγίστη δυνατή καταβολή προσπάθειας και δύναμης» και την «καταστροφή και εξουδετέρωση των αντιπάλων στρατιωτικών δυνάμεων» χωρίς περιορισμούς (ηθικούς –υλικοτεχνικούς).*

ε. Είναι φανερό επίσης ότι σε μια περεταίρω θεωρητική ανάλυση, το θεωρητικό μοντέλο του «απόλυτου πολέμου» του Clausewitz θα προσομοίαζε με ένα μοντέλο πολεμικής αντιπαράθεσης στην οποία θα εξέλιπε κάθε έννοια δικαίου και ηθικής. Στην πραγματικότητα, ένας τέτοιος πόλεμος δεν είναι δυνατόν να υπάρξει και κατά συνέπεια έρχεται σε αντίθεση με τον πόλεμο στη πραγματική του μορφή («πραγματικός πόλεμος»), ο οποίος είναι δέσμιος «χωροχρονικών» - «υλικών» «ηθικών» - «δικαιικών» και ετέρων περιορισμών. Ο πραγματικός πόλεμος όντας εγκλεισμένος σε καλούπια περιοριστικά, φαντάζει πιο «ανθρώπινος» και πιο «πολιτισμένος».

[133] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 25.

[134] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 26.

3.2.3 Η Τριμερής Φύση του Πολέμου (trinity)[135]

α. Γενικά περί της Τριάδος

Όπως αναφέρει ο Υπτγος Ε.Α. Παναγιώτης Μαυρόπουλος, ένα από τα θέματα με τα οποία ασχολήθηκε ο μεγάλος θεωρητικός είναι αυτό της «Τριάδας» (trinity). Το συγκεκριμένο θέμα απασχόλησε τον μεγάλο θεωρητικό στην τελευταία ενότητα του Κεφαλαίου 1 του πρώτου βιβλίου με τον υπότιτλο «Οι συνέπειες για τη θεωρία» (Consequences for the theory).[136] Ο Clausewitz παρουσιάζει την Τριάδα του που αποτελεί μια ομάδα τριών στοιχείων που δρουν όχι αυτόνομα μεταξύ τους αλλά αλληλεπιδραστικά[137] και επηρεάζουν καθοριστικά την εξέλιξη και την έκβαση του πολέμου. Η θεωρητική αυτή σύλληψή του αποτελεί το επιστέγασμα της διανοητικής του εργασίας και το απαύγασμα ολόκληρου του έργου του.[138]

Η πλειοψηφία των μελετητών του έργου του Clausewitz πιστεύει ότι η «Clausewitz – ια Τριάδα» έχει διαχρονικό χαρακτήρα και μπορεί να αποτελεί τη βάση της μελέτης και της ανάλυσης οποιασδήποτε σύγκρουσης.[139] Η εξέχουσα αυτή θέση της Τριάδας ενυπάρχει ως στοιχείο ανεξάρτητα από το πλαίσιο και τη μορφή της πολεμικής αντιπαράθεσης που διεξάγεται.[140] Όπως θα καταδειχθεί στο Κεφάλαιο 6, η Τριάδα μπορεί να μετουσιωθεί σε μια νέα της μορφή με συγκερασμό των χαρακτηριστικών της όπως αυτά ορίζονται από τον Clausewitz αλλά και χαρακτηριστικών της Ελληνορθόδοξης προσέγγισης.

---

[135] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 122-131.

[136] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 123.

[137] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 123.

[138] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 123.

[139] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 123.

[140] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 123.

β. Ανάλυση των Στοιχείων της Τριάδος

Ο Clausewitz αναφέρεται στα εξής τρία κυρίαρχα στοιχεία του πολέμου που συγκροτούν την παράδοξη Τριάδα.[141]

(1) Την πρωτογενή βιαιότητα, το μίσος και την εχθρότητα (τα πάθη τη βία και το εχθρικό συναίσθημα).[142] (2)Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας (την τύχη και το απρόβλεπτο).[143] (3) Το στοιχείο της υπαγωγής, ως όργανο της πολιτικής, το οποίο καθιστά τον πόλεμο υποκείμενο στη λογική (την πολιτική καθοδήγηση).[144]

Μετά από ανάλυση που παραθέτει ο ίδιος ο Clausewitz, διαμορφώνεται η εξής αντιστοίχιση των τριών ανωτέρω στοιχείων, όπως παρακάτω:[145] (1)Η πρωτογενής βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα αφορά στο «Λαό». (2) Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας αφορά στο Διοικητή και το στράτευμά του («Στρατός»). (3) Το στοιχείο της πολιτικής καθοδήγησης αφορά στην «Κυβέρνηση». Έτσι η αρχική Τριάδα, με την υπόδειξη του ίδιου του Clausewitz, καταλήγει στη ευρύτερα γνωστή και εκλαϊκευμένη τριάδα «Λαός, Στρατός, Κυβέρνηση»,[146] η οποία αναλύεται παρακάτω:

(1) Λαός: (Πρωτογενής βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα)

Το πρώτο από τα στοιχεία της Τριάδας είναι ο λαός, χωρίς τη στήριξη του οποίου είναι αδύνατη η προσφυγή ενός κράτους στον

[141] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 124.

[142] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 154.

[143] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 154.

[144] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 154.

[145] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 124.

[146] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 125.

πόλεμο. Η σύμφωνη γνώμη του λαού δημιουργεί το απαραίτητο στοιχείο της «εσωτερικής νομιμοποίησης». Κατά τον Clausewitz, για να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του λαού στον πόλεμο, αυτός, «*θα πρέπει να διακατέχεται από έντονα συναισθήματα μίσους και εχθρότητας»* προς τον αντίπαλο. Όταν τα συναισθήματα αυτά αρχίσουν να υποχωρούν, θα υποχωρήσει και η στήριξη της υπόθεσης του πολέμου.[147] Έχει παρατηρηθεί ότι σε περιπτώσεις πολέμου υπάρχει μια τάση συσπείρωσης του λαού γύρω από την κυβέρνησή του. Αυτό ισχύει όχι μόνο για τα δημοκρατικά πολιτεύματα, όπου ο λαός μπορεί να αποσύρει την εμπιστοσύνη του προς την κυβέρνηση ή να ασκήσει πίεση για τη αλλαγή της πολιτικής της[148] αλλά και σε μη δημοκρατικά καθεστώτα, όπου η αντίθεση του λαού εκφράζεται μάλλον παθητικά από το φόβο των αντιποίνων από πλευράς του καθεστώτος προς τους διαφωνούντες.[149]

(2) Στρατός (Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας)

Ο Clausewitz, σε σχέση με το «στράτευμα» αναφέρεται στην «ιδιοφυΐα» (genius) του Διοικητή και στο παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας (τύχη).[150] Η «ιδιοφυΐα» του Διοικητή περιβάλλει την έννοια της ικανότητας που έχει ένας «ιδιοφυής» Διοικητής να δημιουργεί, να προετοιμάζει και να κατευθύνει ένα ποιοτικό στράτευμα απέναντι στον αντίπαλο καθώς και να σχεδιάζει και να διεξάγει επιτυχείς πολεμικές επιχειρήσεις. Επειδή όμως οι επιχειρήσεις αυτές δεν διεξάγονται στο κενό, χωρίς αντίπαλο, αλλά διεξάγονται στο πλαίσιο των στρατιωτικών συγκρούσεων μεταξύ αντιπάλων που εφαρμόζουν αντιπαρατιθέμενες εκατέρωθεν στρατηγικές, τελικά, η «ιδιοφυΐα» του Διοικητή δεν είναι απόλυτη αλλά

[147] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 125.

[148] *«πχ. Στην περίπτωση της απόφασης του προέδρου των ΗΠΑ Bill Clinton να αποσύρει τις αμερικανικές δυνάμεις από τη Σομαλία μετά το θάνατο 11 Αμερικανών στρατιωτικών, τη διαπόμπευση των σορών τους και τη μετάδοση των εικόνων από το CNN»* Βλέπε: Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 125.

[149] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 125.

[150] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 125.

σχετική, εξαρτώμενη από την αντίστοιχη του αντιπάλου. Παράλληλα, το χαρακτηριστικό της «ιδιοφυίας» του Διοικητού προσεγγίζει την έννοια του απαραίτητου στοιχείου για την ανταπόκρισή του στην έννοια των τυχαίων περιστατικών, των οποίων η επίδραση είναι απρόβλεπτη αλλά καταλυτική για την έκβαση του αγώνα. Ο «ιδιοφυής Διοικητής» μπορεί με «ευφυία» να αντιπαρέρχεται στην επίδραση της τύχης, η οποία μπορεί να μειωθεί σε κάποιο, μικρό ή μεγάλο βαθμό και να επιδράσει έτσι στο αποτέλεσμα του αγώνα.

(3) Κυβέρνηση (Το στοιχείο της υπαγωγής)

Το στοιχείο της υπαγωγής αναφέρεται στο ότι η απόφαση για την πολεμική αντιπαράθεση λαμβάνεται από την πολιτική ηγεσία, η οποία στον πόλεμο παίζει πρωτεύοντα ρόλο. Όπως αναφέρθηκε, η στρατιωτική στρατηγική και η στρατιωτική ηγεσία, αποτελούν υφιστάμενες έννοιες της πολιτικής. Κατ΄ αυτήν την έννοια θα πρέπει να υποτάσσονται στην πολιτική βούληση. Εκτός αυτού, μπορεί ο στρατός να αποτελεί κυρίαρχο παράγοντα ισχύος σε μια πολεμική αντιπαράθεση αλλά δεν είναι ο μόνος. Όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες ισχύος λαμβάνονται υπόψη (διπλωματικός, οικονομικός, τεχνολογικός, ανθρώπινο δυναμικό, ηθικό, Συμμαχίες και ο πολιτισμικός παράγοντας) ως συνδιαμορφωτές του αποτελέσματος. Εξάλλου, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η εκάστοτε πολιτική απόφαση πρέπει να λαμβάνει υπόψη της το γεγονός της «δυναμικής» που αποκτούν οι παράγοντες αυτοί και κυρίως του στρατού – της διπλωματίας και της οικονομίας, κατά τη διάρκεια του πολέμου και μέχρι την επίτευξη της ειρήνης.[151]

Παράλληλα, ο λαός, κυριαρχημένος από συναισθήματα, μπορεί να παρελκύσει την πολιτική σε λανθασμένες πολιτικές αποφάσεις σχετικά με τον πόλεμο. Η εκάστοτε πολιτική ηγεσία δεν θα πρέπει να είναι δέσμια αυτών των έντονων λαϊκών συναισθηματισμών αλλά θα πρέπει να κρίνει πάντα στο πλαίσιο στάθμισης οφέλους και κόστους. Το επιδιωκόμενο όφελος θα πρέπει να αξιολογείται από ένα αποδεκτό ρίσκο. Η απόφαση προσφυγής στον

[151] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 126.

πόλεμο πρέπει να λαμβάνεται από την κυβέρνηση μετά από ορθολογικό υπολογισμό και εκτίμηση του κινδύνου τον οποίο αναλαμβάνει με την προσφυγή ή όχι σε μια πολεμική αναμέτρηση.

γ. Αλληλεξάρτηση των Στοιχείων της Τριάδας

Τα τρία στοιχεία που συνθέτουν την Τριάδα δεν είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους αλλά αλληλεξαρτημένα. Στόχευση ενός Κράτους – έθνους θα πρέπει να αποτελεί η επίτευξη ισόρροπης αλληλοσύνδεσης μεταξύ τους. Βέβαια, ενώ κανένα από τα τρία δεν πρέπει να αγνοείται, ωστόσο πρέπει να επισημανθεί η ιδιαίτερη βαρύτητα του ρόλου του καθενός από αυτά σε κάθε μορφή πολέμου.[152]

Το σχήμα των τριών μεταβλητών (λαός – στρατός – κυβέρνηση), είναι ιδιαίτερα ελκυστικό διότι με την ανάλυση μικρού αριθμού παραγόντων δίδεται η δυνατότητα αναλυτικής προσέγγισης του πολυσχιδούς φαινομένου του πολέμου ακόμη και στις μέρες μας.[153]

Το τριαδικό όμως αυτό σχήμα μεταβλητών θα μπορούσε να αποκτήσει μία πιο σύνθετη παραγοντική μορφή εάν προστίθετο οι παράγοντες της οικονομίας και της τεχνολογίας. Η τριγωνική αυτή μορφή θα μετατρεπόταν σε τετράδα.[154]

Όπως θα καταδειχθεί στο Κεφάλαιο 6ο, στη συνθετική ανάλυση που θα παρατεθεί, το «ηθικό στοιχείο» θα μπορούσε να προστεθεί είτε στην τριάδα είτε στην τετράδα, προς σύνθεση ενός πλέον πολυπαραγοντικού αποτελέσματος μεταβλητών εξέτασης του φαινομένου του πολέμου, με σκοπό την πληρέστερη ανταπόκριση της θεωρίας στις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου.

---

[152] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 154.: Σε έναν ανταρτοπόλεμο, ιδιαίτερο ρόλο παίζει το φρόνημα του λαού, σε συμβατικό πόλεμο ο Στρατός και σε πόλεμο περιορισμένων σκοπών η πολιτική ηγεσία.

[153] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 155.

[154] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 154.

δ. Εφαρμογή της Τριάδας

Αναρίθμητα ιστορικά παραδείγματα θα μπορούσαν να παρατεθούν προς απόδειξη[155] της θεωρίας της Τριάδος ακόμη και στις μέρες μας.

[155] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 127 – 128.:

«Παρατίθενται κατωτέρω δύο περιπτωσιολογικές μελέτες (case studies) της Ελληνικής ιστορίας, με σκοπό την κατανόηση της θεωρίας της τριάδος: Το πρώτο αφορά στον Ελληνο-Ιταλικό πόλεμο του 1940-41, ενώ το δεύτερο στη Μικρασιατική εκστρατεία, των οποίων η κατάληξη είναι γνωστή σε όλους.

(1) Ελληνο-Ιταλικός πόλεμος του 1940-41

Στο διάστημα που προηγήθηκε της έκρηξης του Ελληνο-Ιταλικού πολέμου, η Ιταλία προέβη σε μια σειρά προκλήσεων εις βάρος της Ελλάδος με αποκορύφωμα τον τορπιλισμό της «ΕΛΛΗΣ» στο λιμάνι της Τήνου, την 15η Αυγούστου 1940. Παρά την προσπάθεια της κυβέρνησης να αποφύγει να κατηγορήσει επίσημα την Ιταλία, ο Λαός, αντιλαμβανόμενος την κατάσταση, άρχισε να αναπτύσσει αισθήματα αδικίας, αγανάκτησης, εχθρότητας και μίσους εναντίον των Ιταλών. Την ίδια στιγμή ο Στρατός είχε το χρόνο να προχωρήσει στην απαραίτητη προετοιμασία, συμπεριλαμβανομένης της προώθησης στρατευμάτων και της μερικής (μυστικής) επιστράτευσης, έτσι ώστε να μην υποστεί στρατηγικό αιφνιδιασμό. Τέλος, η κυβέρνηση είχε το χρόνο να προβεί σε λογική εκτίμηση της κατάστασης με ψυχραιμία, και να καθορίσει τον πολιτικό σκοπό του πολέμου. Έτσι, το πρωί της 28ης Οκτωβρίου, η Τριάδα του Clausewitz βρέθηκε σε μια ιδανική ισορροπία. Ο Λαός, διακατεχόμενος από έντονα συναισθήματα εχθρότητας, και παρά το γεγονός ότι η κυβέρνησή του ήταν δικτατορική, εμπιστεύτηκε την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, και παρέμεινε προσκολλημένος στο όραμα της νίκης, καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Παρά την προσπάθεια μιας στρατιωτικής ηγεσίας να εισέλθει στον πόλεμο με τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις και να ελαχιστοποιήσει την αβεβαιότητα, εγγενή στον πόλεμο, ο πόλεμος κυριαρχείται από την πιθανότητα και την ευκαιρία. Ο Ελληνικός Στρατός, παρότι κατώτερος σε μαχητική ισχύ του αντίστοιχου ιταλικού, έπαιξε το παιχνίδι αυτό της πιθανότητας και της ευκαιρίας. Μπόρεσε να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες που του παρουσιάστηκαν στο Θέατρο των Επιχειρήσεων και να νικήσει σε όλες τις μάχες στις οποίες ενεπλάκη. Η Κυβέρνηση, παρότι δεν απολάμβανε της εμπιστοσύνης του Ελληνικού λαού, με την απόφασή της να προσφύγει στον πόλεμο επέτυχε να εξασφαλίσει την υποστήριξή του στη συγκεκριμένη απόφαση. Η λογική υπαγόρευε το συμβιβασμό. Δεν ήταν δυνατόν η Ελλάδα, με τα περιορισμένα μέσα τα οποία διέθετε, να κερδίσει έναν πόλεμο εναντίον του Άξονα. Όμως, η κυβέρνηση διείδε και πίστεψε στην τελική επικράτηση του ελεύθερου κόσμου. Ο πολιτικός σκοπός του πολέμου, όπως ορίσθηκε από την κυβέρνηση, ήταν η συμπαράταξη με τον ελεύθερο κόσμο, με απώτερο στόχο να βρεθεί στο τέλος του πολέμου στην πλευρά των νικητών. Έτσι, τη στιγμή της τελικής επικράτησης, το κέρδος θα ήταν μεγαλύτερο σε σχέση με τις απώλειες. Ο συνεκτικός κρίκος μεταξύ των στοιχείων της Τριάδας για την επίτευξη της ισορροπίας, ήταν η πίστη τους στο γεγονός ότι η Ελλάδα έπρεπε να συνταχθεί με τον ελεύθερο κόσμο και ότι το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα θα ήταν η νίκη και η αποκατάσταση της αδικίας».

(2) Μικρασιατική Εκστρατεία

Το δεύτερο παράδειγμα αναφέρεται στην τελευταία περίοδο της Μικρασιατικής εκστρατείας. Η εκστρατεία ξεκίνησε με τις καλύτερες προϋποθέσεις. Ο πολιτικός σκοπός του πολέμου, η απελευθέρωση της Μικρασίας, συνεπήρε το Λαό, το Στρατό και την Κυβέρνηση, διασφαλίζοντας την ισορροπία της Τριάδας. Παρόλο που κάποιος θα μπορούσε να αμφισβητήσει το λογικό της απόφασης (κατά πόσον η Κυβέρνηση είχε σταθμίσει τη δυνατότητα των άλλων παραγόντων ισχύος του κράτους - διπλωματίας και οικονομίας - να υποστηρίξουν έναν μακροχρόνιο πόλεμο), η ισορροπία της Τριάδας είχε επιτευχθεί. Προϊόντος όμως του χρόνου, ήταν προφανές ότι ο αρχικός πολιτικός σκοπός του πολέμου δεν ήταν πλέον εφικτός και έπρεπε να αναθεωρηθεί. Ο Λαός, κουρασμένος από το δεκαετή πόλεμο απέσυρε σταδιακά την υποστήριξή του στην κυβέρνηση. Τα αισθήματα κόπωσης και απογοήτευσης υπερίσχυσαν των αντίστοιχων μίσους και εχθρότητας. Ο Στρατός καταπονημένος από τον πολυετή πόλεμο, ταλαιπωρημένος από τη διχόνοια, έχασε το ηθικό του. Όσο δεν υπήρχε πολιτικός σκοπός, δεν μπορούσε να καταρτιστεί στρατιωτική στρατηγική και να οριστεί ο στρατιωτικός σκοπός του πολέμου. Η «ιδιοφυΐα» του Διοικητή χάθηκε, και μαζί της η ικανότητά του να εκμεταλλευτεί το παιγνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας στο πεδίο των επιχειρήσεων. Τελικά, ο συσχετισμός της μαχητικής ισχύος των αντιπάλων άλλαξε εις βάρος των Ελλήνων. Η Κυβέρνηση, απώλεσε την εμπιστοσύνη του λαού, και παρά τις αλλαγές που επήλθαν στο διεθνή της περίγυρο, απέτυχε να αναθεωρήσει τον πολιτικό σκοπό του πολέμου, μέσα από μια λογική διαδικασία εκτίμησης η οποία θα ελάμβανε υπόψη της τους συνεπαγόμενους κινδύνους. Την ίδια στιγμή, τα άλλα στοιχεία ισχύος του κράτους έπαψαν να συνεισφέρουν θετικά στη διεξαγωγή του πολέμου. Διπλωματικά η χώρα ήταν απομονωμένη και οικονομικά καταχρεωμένη. Με αυτές τις προϋποθέσεις ήταν αδύνατη η αποκατάσταση, ή μάλλον η διατήρηση, της ισορροπίας η οποία υπήρχε στην αρχή της εκστρατείας, οπότε η απώλεια του πολέμου ήταν αναμενόμενο και φυσικό επακόλουθο».

ε. Κριτική της Τριάδος

Η Τριάδα του Clausewitz, παρουσιάζει διαχρονικά χαρακτηριστικά παρά τα χρόνια που παρήλθαν από τη σύλληψή της (περίπου δύο αιώνες). Υπό την έννοια αυτή θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι παραμένει ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια ενός στρατηγιστή ή ενός στρατηγικού αναλυτή ακόμη και σήμερα.[156]

Υπάρχουν όμως και εκείνοι οι οποίοι βρίσκονται στην αντίπερα όχθη στη θεωρητική στρατηγική σκέψη, επικρίνουν την Τριάδα και αμφισβητούν την ισχύ της και επιμένουν ότι πλέον, στις ημέρες μας αλλά και στο μέλλον, λόγω της μεταμόρφωσης του πολέμου αυτή θα αποτελεί ένα στοιχείο του παρελθόντος. Μερικοί από τους επικριτές της Τριάδος είναι οι John Keegan[157], Liddell Hart και Martin van Creveld[158], ενώ λίγο παλαιότερος είναι ο J.F.C Fuller.

Η κριτική την οποία δέχεται η Τριάδα του Clausewitz, αφορά κυρίως στην αδυναμία της να αναλύσει τις σύγχρονες πολεμικές συγκρούσεις, λόγω της τάσης της σύγχρονης εποχής για δομική μεταμόρφωση του πολέμου με κυρίαρχα στοιχεία αυτής τη μορφή της τρομοκρατίας και της ασύμμετρης απειλής (RENEGADE - άνθρωποι βόμβες – ISIL, κυβερνοπόλεμος, κλπ).

---

[156] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 131.

[157] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 129: *«Ο John Keegan, στο βιβλίο του «A History of Warfare», ασχολείται ουσιαστικά με την ανασκευή της θεωρίας του Clausewitz. Η μεγαλύτερη αντίθεσή του είναι στην αρχή της χρησιμότητας του πολέμου για την εξυπηρέτηση πολιτικών στόχων, κάτι το οποίο αποτελεί έναν από τους θεμέλιους λίθους της θεωρίας του Clausewitz. Όμως ο Keegan δεν αφήνει ασχολίαστη και την Τριάδα. Απορρίπτει την ιδέα του Τριαδικού πολέμου και ισχυρίζεται ότι ο πόλεμος είναι μάλλον μια πολιτισμική και όχι πολιτική δραστηριότητα. Το συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από την παράθεση των επιχειρημάτων του Keegan, είναι ότι απορρίπτει τη σύλληψη του Τριαδικού πολέμου ως μιας θεωρίας διαχρονικής αξίας και ισχύος»*

[158] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 129: *«Ο Martin van Creveld ισχυρίζεται ότι ο Τριαδικός πόλεμος έχει εφαρμογή μόνο μεταξύ κρατών, επειδή μόνο τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να στρατολογούν (υποχρεωτικά), να χρηματοδοτούν, να εκπαιδεύουν, να αναπτύσσουν και να συντηρούν σύγχρονα εξοπλισμένες Ένοπλες Δυνάμεις. Ισχυρίζεται ότι ο Τριαδικός πόλεμος είναι δυνατός μόνον αν τα δύο αντίπαλα κράτη είναι οργανωμένα κατά τον ίδιο Τριαδικό τρόπο, και ότι από το 1945 μέχρι σήμερα τα ¾ των ενόπλων συγκρούσεων ήταν του τύπου «χαμηλής έντασης». Σε τέτοιου είδους πολέμους, τα εμπλεκόμενα κράτη γενικώς αποτυγχάνουν. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι, ενώ ο Rupert Smith συμφωνεί με τον van Creveld στο ότι ο τύπος του πολέμου έχει αλλάξει και ότι οι σύγχρονες Ένοπλες Δυνάμεις δεν έχουν προσαρμοστεί σε αυτόν, διαφωνεί με την (απ)αξία της Τριάδας. Τη χρησιμοποιεί μάλιστα για να αναλύσει και ερμηνεύσει την έκβαση διαφόρων πολεμικών συγκρούσεων».*

στ. Υποστήριξη Διαχρονικότητας Εφαρμογής της Τριάδας

Όμως, παρόλη τη σημερινή μεταμόρφωσή του ο πόλεμος συνεχίζει να έχει τα χαρακτηριστικά της Τριάδος. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην πιο σύγχρονη έκφανση της μεταμόρφωσης του πολέμου που βιώνει σήμερα η ανθρωπότητα (ISIL), τα στοιχεία της Τριάδος εξακολουθούν και υφίστανται. Η «κυβέρνηση» ενυπάρχει ως ηγεσία στο πρόσωπο του χαλίφη, η οποία αποτελεί τον βραχίονα της λήψης των αποφάσεων. Παράλληλα, ο «Στρατός» συγκροτείται από τους στρατευμένους στην οργάνωση του χαλιφάτου οι οποίοι αποτελούν τον εκτελεστικό βραχίονα και εκτελούν τα σχέδια της ηγεσίας τους. Τέλος, η οργάνωση έχει ως βάση της οπαδούς, οι οποίοι άμεσα ή έμμεσα παρέχουν την υποστήριξή τους στην ηγεσία της και στους μαχητές και οι οποίοι συγκροτούν το «Λαό», δηλαδή όλους αυτούς οι οποίοι ασπάζονται τις ίδιες ιδέες. Πολλοί από αυτούς μεταπηδούν στην ομάδα του «στρατού» αναλαμβάνοντας δράση εκτελεστική.

Καταδεικνύεται λοιπόν ότι στις ημέρες μας και υπό την αυτή μορφή που έχει ο πόλεμος, ακόμη και στην πιο νεοφανή έκφανσή της, τα στοιχεία της τριάδος παραμένουν αναλλοίωτα. Η δε πιθανότητα και ευκαιρία, αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα στοιχείο το οποίο βρίσκει εφαρμογή και στις μέρες μας.

3.2.4 Κέντρο Βάρους

Σύμφωνα με τον Clausewitz η στρατιωτική προσπάθεια θα πρέπει να επικεντρώνεται σε αυτό που ονόμασε «κέντρο βάρους (ΚΒ)» (Center of Gravity) του αντιπάλου («Schwerpunkt»). Σήμερα, κάτω από αυτήν την ιδέα εστιάζει τόσο το αμερικανικό όσο και το Ελληνικό δόγμα επιχειρησιακής σχεδίασης. Ο Clausewitz χρησιμοποίησε τον όρο ΚΒ σε συζητήσεις τακτικής για να δηλώσει τη πρώτη γραμμή της επίθεσης. Όταν όμως αναφερόταν σε επιχειρησιακές περιπτώσεις στρατηγικής, ο όρος έπαιρνε διαφορετική έννοια.

Το Κέντρο Βάρους σήμερα αποτελεί την πιο σημαντική πηγή δύναμης κάθε εμπόλεμης πλευράς. Από επιχειρησιακή άποψη, συνήθως εμφανίζεται

ως το σημείο-κλειδί της εχθρικής δύναμης. Από στρατηγική άποψη, το ΚΒ προσδιορίζεται στις εχθρικές στρατιωτικές δυνάμεις στο σύνολο τους ή σε μέρος αυτών αλλά μπορεί να σημαίνει την πρωτεύουσα του εχθρού, ή το ισχυρότερο κράτος μεταξύ συμμαχικών κρατών ή οι προσωπικότητες των ηγετών (ανταρτοπόλεμος)[159] ή η κοινή γνώμη. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση του όρου «Κέντρο Βάρους» οφείλει να ανταποκρίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περίπτωσης και να είναι ανάλογη των πολιτικών στόχων των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Θα μπορούσε να πει κανείς ότι το ΚΒ αποτελεί το στοιχείο στήριξης ή εξουδετέρωσης της ισχύος του αντιπάλου και όχι το ίδιο το στοιχείο ισχύος αυτού. Για παράδειγμα, η δύναμη του Κύκλωπα ήταν η σωματική του ρώμη αλλά το ΚΒ του θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ήταν ο ένας και μοναδικός οφθαλμός του. Εάν κάποιος επιδίωκε να ανατρέψει τον ίδιο τον Κύκλωπα (ρώμη ως πηγή ισχύος του) θα εξολοθρευόταν ο ίδιος. Εάν όμως επεδίωκε να προσβάλει το μάτι του τότε θα εξουδετέρωνε την πηγή ισχύος του (χωρίς να την καταστρέψει) και θα εξασφάλιζε τη νίκη.

Σήμερα, σε κάθε επίπεδο της στρατιωτικής σχεδίασης (στρατηγικό - επιχειρησιακό - τακτικό), προσβάλλεται το ΚΒ του αντιπάλου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι προσβάλλεται απ΄ ευθείας (άμεση προσέγγιση), καθόσον μπορεί να προσβληθεί και εμμέσως (έμμεση προσέγγιση).

Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι τα ΚΒ διακρίνονται στα φίλια και στα εχθρικά ενώ τα ΚΒ στα τρία επίπεδα μπορεί να μην ταυτίζονται ή να μην σχετίζονται μεταξύ τους.

3.2.5 Στρατιωτική Μεγαλοφυία

Κατά τον Clausewitz, η στρατιωτική μεγαλοφυία προσδιορίζεται από έναν αρμονικό συνδυασμό εξαιρετικά αναπτυγμένων δεξιοτήτων

[159] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 159.

και αρετών, όπως, η ανδρεία, η πειθαρχία, η καρτερία, η φιλοπατρία το στρατιωτικό πνεύμα, η δύναμη του χαρακτήρα, η ετοιμότητα του πνεύματος, και η αποφασιστικότητα,[160] η χρήση των οποίων πριν κατά και μετά τη διάρκεια του πολέμου αποτελούν αποφασιστικό παράγοντα της πολεμικής αποτελεσματικότητας και επιτυχίας. Δεδομένης της φύσης του πολέμου, ο Clausewitz θεωρούσε ότι ένα βασικό προσόν του Διοικητή είναι η ισχυρή προσωπικότητα και όχι απαραιτήτως το σπινθηροβόλο πνεύμα.[161] Ως δύναμη του χαρακτήρα εννοείται η σταθερότητα στις απόψεις, σταθερότητα που όμως πηγάζει από πνευματική διαύγεια βασισμένη σε γνώσεις και εμπειρίες και όχι από ενστικτώδη άρνηση αποδοχής εναλλακτικών απόψεων. Η δύναμη του χαρακτήρα θα πρέπει να συνοδεύεται από ετοιμότητα του πνεύματος (ταχύτητα στη λήψη αποφάσεων υπό αντίξοες συνθήκες) και αποφασιστικότητα για την εκτέλεση τους.[162]

3.3 Πόλεμος και Ηθική κατά Clausewitz[163]

Όπως ήδη έχει αναφερθεί στο Κεφάλαιο 2 «Το φαινόμενο του Πολέμου», εδάφιο 2.2.13 (Πόλεμος και Ηθική), ο παράγων *«ηθική κατά τον πόλεμο»,* βρίσκει εφαρμογή σε τρείς πυλώνες: ο πρώτος σχετίζεται με την *«ηθική διάσταση της απόφασης για προσφυγή στον πόλεμο»,* ο δεύτερος αναφέρεται στο *«ηθικό πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου»* και ο τρίτος αναφέρεται στο *«ηθικό των εμπολέμων»,* στο πως δηλαδή επηρεάζεται η ψυχολογία των πολεμιστών από την ηθική διάσταση των δύο προηγούμενων επιπέδων.

Ο Clausewitz έχει επικριθεί από πολλούς μελετητές για το ότι στο έργο του, το «On War - Περί Πολέμου», αγνοεί την ηθική, αφού δεν ασχολείται επιμελώς με τις αιτίες και τις πολιτικές που προκαλούν τον πόλεμο, αλλά ούτε και με την ηθική διάσταση του πολέμου κατά τη διεξαγωγή του. Το ανωτέρω, οφείλεται

[160] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 153.

[161] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 153.

[162] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 153 - 154.

[163] PETER PARET (επιμέλεια), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή,* Έκδοση Πρώτη.(ΑΘΗΝΑ: ΤΟΥΡΙΚΗ, 2004) Κεφάλαιο 7 (Clausewitz), σ, 255-256.

στην προσπάθεια που καταβάλει ο συγγραφέας στο έργο του «Περί Πολέμου» να καταστήσει κατανοητή στον αναγνώστη, την πραγματικότητα του πολέμου και να εκθέσει ξεκάθαρα τις λογικές απαιτήσεις των εμπλεκομένων σ' αυτόν δυνάμεων. Δεν προσπαθεί να εντάξει τη λογική του πολέμου και να την προσαρμόσει σ' ένα ιδιαίτερο ηθικό σύστημα.

Έτσι, ο Clausewitz αναφορικά με *«την απόφαση για τη διεξαγωγή του πολέμου»* εκφράζει την άποψη πως η ηθικότητα της απόφασης για τη διεξαγωγή πολέμου αποτελεί θέμα *πολιτικής ηθικής* και δεν αφορά τη θεωρία περί πολέμου. Παρόλο που παραδέχεται ότι η «ηθικότητα της απόφασης» μπορεί να επηρεάσει τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, τις κυβερνήσεις των εμπολέμων κρατών και τη διεθνή κοινότητα, ωστόσο, ισχυρίζεται ότι αυτές οι αιτιολογίες βρίσκονται εκτός της θεωρίας του πολέμου. Ο Clausewitz, όπως αναγνωρίζει και ο ίδιος, βρίσκεται πλησιέστερα στις απόψεις του Μακιαβέλλι παρά στις απόψεις των πατέρων της Εκκλησίας καθώς και πολλών ηθικολόγων φιλοσόφων οι οποίοι επιζητούν να κατατάξουν τους *πολέμους σε* δικαίους και αδίκους.

Με τον ίδιο τρόπο, ο Clausewitz δεν καταπιάνεται στο έργο του με την *«ηθική της συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια του πολέμου».*

Σε ότι αφορά την επίδραση *«της απόφασης για τη διεξαγωγή του πολέμου» παραδέχεται ότι η* όποια επίδρασή της στους στρατιώτες που μάχονται εμπεριέχεται στην εξέταση που κάνει σχετικά με το ηθικό, τη νομιμοφροσύνη και την ψυχολογία αυτών που πολεμούν.

Το ίδιο ισχύει και για την *«ηθική της συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια του πολέμου»*. Κατά τον Clausewitz,οι ηθικοί κώδικες, η τήρηση και η παραβίαση τους μπορεί να επηρεάσουν τους στρατιώτες. Αποτελούν μέρος των αξιών της κοινωνίας που, σύμφωνα με τον θεωρητικό επηρεάζει πάντα τον πόλεμο. Όμως, κατά την άποψη του, *αυτές καθ' εαυτές* οι αξίες *έχουν ελάχιστη ουσία*: Όπως λέει:

«Συνημμένοι στην ισχύ είναι βέβαια και ορισμένοι αυτοεπιβεβλημένοι και αδιόρατοι περιορισμοί οι οποίοι δεν αξίζει να συζητηθούν και οι οποίοι είναι γνωστοί ως διεθνές δίκαιο και έθιμο... η ηθική δύναμη δεν υφίσταται παρά μόνο με τη μορφή που εκφράζεται στο κράτος και το νόμο».[164]

3.4 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Συμπέρασμα 1ο :Ο Carl Von Clausewitz χαίρει της παγκόσμιας αναγνώρισης ως ο θεωρητικός ο οποίος επηρέασε τη θεωρητική σκέψη περί της «τέχνης του πολέμου», στον αιώνα του αλλά και στις ημέρες μας.

Συμπέρασμα 2ο :Στο βιβλίο του «Περί Πολέμου» εκτός των άλλων αναφέρεται στα στοιχεία:

«Της Πολιτικής και του Πολέμου» σύμφωνα με την οποία, ο πόλεμος αποτελεί συνέχεια της πολιτικής και η πολιτική επηρεάζει κάθε πτυχή του πολέμου, εισερχόμενη ακόμη και στο τακτικό επίπεδο.

«*Του απόλυτου πολέμου»* ως μιας αφηρημένης φιλοσοφικής έννοιας, μιας «φαντασίωσης της λογικής». Πρόκειται για τον πόλεμο σε μια «ιδεατή και «αγνή» του μορφή, που λειτουργεί χωρίς να υπόκειται σε περιορισμούς και φυσικές επιδράσεις. Έτσι, οι έννοιες του χώρου και του χρόνου αλλά και οι έννοιες της κατατριβής των μέσων και των δυνάμεων (ηθικών - ψυχικών - υλικών) απουσιάζουν. Στην ουσία, πρόκειται για έναν πόλεμο μεγίστης έντασης άνευ περιορισμών και αναστολών (ηθικών – υλικοτεχνικών).

Της «Τριμερούς Φύσεως του Πολέμου (trinity)» που σύμφωνα με τον Clausewitz αναφέρεται στα εξής τρία κυρίαρχα στοιχεία του πολέμου που συγκροτούν την παράδοξη Τριάδα και τα οποία πρέπει να δρούν συμπληρωματικά

[164] PETER PARET (επιμέλεια), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή,* Κεφάλαιο 7 (Clausewitz), σελίδες 255-256 (Clausewitz – On War, Βιβλίο 1, Κεφάλαιο 1, σ. 75).

και *περιγράφουν χαρακτηριστικά της φύσης του πολέμου, τα οποία παραμένουν αναλλοίωτα έως τις μέρες μας από τότε που εμφανίστηκαν στις πρωτόγονες κοινωνίες του ανθρώπου*. (α) Τη βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα που αφορούν το Λαό. (β) Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας, που αφορούν το Στρατό. (γ) Το στοιχείο της υπαγωγής, ως όργανο πολιτικής, το οποίο καθιστά τον πόλεμο υποκείμενο στη λογική και αφορά την Κυβέρνηση. (4) Του «Κέντρου Βάρους»: Σύμφωνα με τον Clausewitz η στρατιωτική προσπάθεια θα πρέπει να επικεντρώνεται σε αυτό που ονόμασε «Κέντρο Βάρους (ΚΒ)» (Center of Gravity) του αντιπάλου («Schwerpunkt») το οποίο ενυπάρχει σε όλα τα επίπεδα. Σήμερα, σε κάθε επίπεδο της στρατιωτικής σχεδίασης (στρατηγικό - επιχειρησιακό - τακτικό), προσβάλλεται το ΚΒ του αντιπάλου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι προσβάλλεται απ΄ ευθείας (άμεση προσέγγιση), καθόσον μπορεί να προσβληθεί και εμμέσως (έμμεση προσέγγιση).

Της «Στρατιωτικής Μεγαλοφυίας»: Κατά τον Clausewitz η στρατιωτική μεγαλοφυία προσδιορίζεται από έναν αρμονικό συνδυασμό εξαιρετικά αναπτυγμένων δεξιοτήτων και αρετών όπως η ανδρεία, η πειθαρχία, η καρτερία, η φιλοπατρία το στρατιωτικό πνεύμα, η δύναμη του χαρακτήρα, η ετοιμότητα του πνεύματος και η αποφασιστικότητα, η χρήση των οποίων πριν, κατά και μετά τη διάρκεια του πολέμου αποτελούν αποφασιστικό παράγοντα της πολεμικής αποτελεσματικότητας και επιτυχίας.

Συμπέρασμα 3ο: Παρόλο που ο Clausewitz αναγνωρίζει στο έργο του ότι ο παράγων *«ηθική κατά τον πόλεμο»* βρίσκει εφαρμογή σε τρείς πυλώνες: στην *«απόφαση για προσφυγή στον πόλεμο»,* στο *«ηθικό πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου»* και στο *«ηθικό των εμπολέμων»,* (στο πως δηλαδή επηρεάζεται η ψυχολογία των πολεμιστών από την ηθική διάσταση των δύο προηγούμενων επιπέδων), ωστόσο, προβάλλει την άποψη ότι οι αξίες αυτές *έχουν ελάχιστη ουσία* σε μια θεωρία πολέμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
«Η Μεταμόρφωση του Πολέμου στον 21ο Αιώνα»

Ο MartinWight γράφει για το θέμα του Τζιχάντ:

*«Η μουσουλμανική θεωρία ... παρέχει ένα πλήρως αναπτυγμένο δόγμα περί ιερού πολέμου... Στο ισλαμικό συνταγματικό δίκαιο ο κόσμος διαιρείται στο **Dar-al-Islam**, στην κατοικία του ισλάμ (ισλάμ σημαίνει «υποταγή στον Θεό»...)και στο **Dar-al-Harb**, στην κατοικία του πολέμου, που είναι το τμήμα εκείνο της ανθρωπότητας το οποίο δεν έχει ακόμη αποδεχθεί το ισλάμ και όπου βασιλεύει ο πόλεμος, πραγματικά ή εν δυνάμει, μέχρι, μετά από την κατάκτηση του, να απορροφηθεί από το Dar-al-Islam. Ένα από τα θρησκευτικά καθήκοντα που διδάσκει το Κοράνι ... είναι το **Τζιχάντ,** το καθήκον της διεξαγωγής πόλεμου κατά εκείνων που δεν αποδέχονται τα δόγματα του ισλάμ. Το να πεθάνει κανείς σε ένα τέτοιο πόλεμο του αποφέρει τη δόξα του μαρτυρίου και την άμεση είσοδο στον παράδεισο στον οποίο θα απολαμβάνει ιδιαίτερα προνόμια. Επομένως, Τζιχάντ είναι το καθήκον της διεξαγωγής πολέμου, ο οποίος είναι μόνιμα σε λανθάνουσα κατάσταση. Αν και το Τζιχάντ ως τυπική διαδικασία έχει πεθάνει, παραμένει ζωντανό ως ιδέα στον σύγχρονο ισλαμικό ριζοσπαστισμό και συχνά χρησιμοποιείται από τους μουσουλμάνους τρομοκράτες...».*

(Βιβλίο «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Ηλία Κουσκουβέλη – Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Κεφάλαιο 8, σελίδα 338).

4.1 Η Νέα Διεθνής Τάξη και η Μεταμόρφωση του Πολέμου

Η κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, δημιούργησε παρελκυστικά μια δομική αλλαγή της Διεθνούς κατάστασης Ασφαλείας. Η σημαντική αυτή χρονολογική καμπή της ιστορίας σηματοδότησε την αλλαγή της ψυχροπολεμικής περιόδου στη μεταψυχροπολεμική της διαμόρφωση. Και ενώ το εγγενές χαρακτηριστικό της πρώτης ταυτιζόταν με την ψυχροπολεμική ηγεμονική αντιπαράθεση των δύο υπερδυνάμεων, πυρηνικής αλλά και συμβατικής μορφής, στο νεοδιαμορφούμενο γεωπολιτικό πεδίο της αναδυόμενης μεταψυχροπολεμικής περιόδου, το Διεθνές περιβάλλον ασφαλείας διαχώρισε τον κόσμο σε δύο καταστάσεις με κρίσιμο παράγοντα διάκρισης, τη συμμετοχή ή μή

συμμετοχή ενός κράτους στην ανάπτυξη, το νεοτερισμό και τον εκσυγχρονισμό.[165] Κατά συνέπεια, ο κόσμος να διαχωριστεί θεωρητικά στη ζώνη της ανάπτυξης και στη ζώνη της αστάθειας.[166]

Η ήττα του Σαντάμ Χουσεΐν στο Κουβέιτ, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, προξένησε μία ευφορία σε παγκόσμια κλίμακα για την εγκαθίδρυση μιας νέας «διεθνούς τάξης» από τη μοναδική υπερδύναμη (ΗΠΑ), με λιγότερο παραδοσιακούς όρους σε σχέση με το παρελθόν.[167] Η μοναδική πλέον υπερδύναμη στράφηκε αποκλειστικά και εμφαντικά στην εξωτερίκευση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βασισμένη στη φιλελεύθερη αντίληψη περί δημοκρατικής ειρήνης,[168] στην επέκταση του ελεύθερου εμπορίου και στα περιφερειακά ζητήματα ασφάλειας.[169] Πρόκειται για τη χρονική συγκυρία της διατύπωσης από τον Fukuyama της θέσης του περί του «Τέλους της Ιστορίας» σύμφωνα με την οποία, η απαλλαγή του κόσμου από την ψυχροπολεμική αντιπαράθεση δημιουργούσε προοπτική για ένα πιο ευοίωνο μέλλον για την ανθρωπότητα.[170] Οι ιδέες και το έργο του προσέλαβαν τότε ευρεία αποδοχή και υποστήριξη από ακαδημαϊκούς και πολιτικούς κύκλους στον δυτικό κόσμο.

Κατά τον Fukuyama, η «εδραίωση κράτους» στα αδύναμα και αποκαλούμενα «αποτυχημένα κράτη»[171], θα αποτελούσε κρίσιμο παράγοντα για τη διεθνή κοινότητα, αφού αυτά, συνιστούσαν πηγή αστάθειας και παγκόσμιων προβλημάτων.[172] Ομοίως, για πολλούς άλλους διαμορφωτές πολιτικής και

[165] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 161 - 173.

[166] Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα,* σ. 161 - 173.

[167] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, Έκδοση Πρώτη, (ΒΑΡΗ:ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2013), σ.89.*

[168] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.89.*

[169] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.90.*

[170] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.90.*

[171] Τα **«αποτυχημένα κράτη»** διακρίνονται για την έλλειψη δημοκρατικών δομών, και αντιθέτως, για την ύπαρξη εσωτερικών αντιπαραθέσεων εθνοτικού και φυλετικού χαρακτήρα, οικονομικής εξαθλίωσης, περιβαλλοντολογικών καταστροφών, επιδημιών κ.α.: Βλέπε Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.90 - 91.*

[172] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.90.*

αναλυτές, «η νέα διεθνής τάξη», θα απαιτούσε την εξωτερίκευση της πολιτικής της μοναδικής υπερδύναμης προς τα κράτη της αστάθειας, με σκοπό, την εδραίωση κράτους. Η μετάβαση των κοινωνιών αυτών σε μια ειρηνική κατάσταση, που θα περιελάμβανε θεσμικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, θα ενίσχυε τις δομές του κράτους, θα ικανοποιούσε το αίσθημα ευημερίας στους πολίτες της και θα εδραίωνε την ειρήνη στο εσωτερικό τους.[173] Αποτέλεσμα αυτού, θα αποτελούσε η παύση της εξωτερίκευσης της αστάθειας και των προβλημάτων από τα αποτυχημένα κράτη στη διεθνή κοινότητα και κατ΄ αυτήν την έννοια η εδραίωση της διεθνούς ειρήνης.

Σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο της έννοιας «της εδραίωσης κράτους» στηρίχθηκε η επίτευξη της διεθνούς ειρήνης.[174] Παράλληλα, η στρατηγική που βασίστηκε σ΄ αυτό το θεωρητικό πλαίσιο αποτέλεσε *ταυτόχρονα πηγή νομιμοποίησης της διεθνούς δράσης*.[175] Το θεωρητικό υπόβαθρο που αναπτύχθηκε αφορούσε τη φιλελεύθερη θεωρία ενώ η διεθνής της διάσταση, σχετίστηκε με τη δημοκρατική ειρήνη.[176] Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό *«η δημοκρατία είναι ο μοναδικός θεσμός πάνω στον οποίο μπορεί να οικοδομηθεί μια νέα διεθνής τάξη ασφάλειας και ευημερίας»*.[177]

Η εδραίωση κράτους και η εδραίωση της ειρήνης είναι ουσιαστικά το επόμενο στάδιο, μετά τη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων,[178] στο οποίο τα

---

[173] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.91.*

[174] *«Τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11/9 στις ΗΠΑ, οι συνέπειες της μαζικής μετανάστευσης λόγω εμφυλίων συγκρούσεων και διάχυσης εγκληματικών ενεργειών σε γειτονικά κράτη, η εμφάνιση και μετάδοση επιδημιών λόγω έλλειψης υποδομών σε κράτη της Αφρικής, η αδυναμία των κυβερνήσεων στις χώρες αυτές να αναπτύξουν ρυθμιστικούς μηχανισμούς περιβαλλοντικής διαχείρισης των κρίσιμων ζητημάτων και ο φόβος διασποράς χημικών, βιολογικών και πυρηνικών υλικών, ανέδειξαν στη Δύση, ιδιαίτερα στον αγγλοσαξονικό κόσμο, μια επιχειρηματολογία γύρω από το θέμα της εδραίωσης κράτους και εδραίωσης της ειρήνης»* Βλέπε: Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.91 - 92.*

[175] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.91.*

[176] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.92.*

[177] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.92 - 93.*

[178] «*Η σύνδεση της εδραίωσης κράτους και εδραίωσης της ειρήνης σε Βοσνία, Σομαλία, Αφγανιστάν, Ιράκ με τη διεθνή ειρήνη βασίστηκε στην πεποίθηση ότι οι μηχανισμοί αυτοί θα διασφαλίσουν τη μετάβαση σε μορφές δημοκρατικής διακυβέρνησης ως αντίδοτο απέναντι στην εξαγωγή της επιθετικότητας, των τρομοκρατικών ενεργειών, της χρήσης και διάχυσης όπλων μαζικής καταστροφής, των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.λπ.»* Βλέπε: Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ.93 - 94.*

παρεμβαίνοντα κράτη υιοθέτησαν δράσεις με σκοπό την ανάγκη μιας κρατικής οντότητας να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις «επανίδρυσης» του κράτους με την προοπτική να μην επαναληφθεί παρόμοια κρίση.

Έτσι, η ανάσχεση κατά τον 21ο αιώνα, βασισμένη στους καινοφανείς όρους της εδραίωσης κράτους και της εδραίωσης της ειρήνης, προσλαμβάνει τη μορφή προληπτικών στρατιωτικών επεμβάσεων (preventive war), στηριζόμενη σε ορισμένες περιπτώσεις σε ασαφή κριτήρια και σε αμφισβητούμενη νομιμοποίηση.[179]

Η διεθνής νομιμοποίηση στηρίχθηκε στην «ανάθεση έργου», στην παρέμβαση δηλαδή που ουσιαστικά έδινε τη δυνατότητα να ξεπεραστούν τα νομικά εμπόδια του Άρθρου 2, παρ. 4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών με την αιτιολογία της απειλής για τη διεθνή ειρήνη. Στην περίπτωση αυτή, μια πολυεθνική επέμβαση με την εξουσιοδότηση ή μη του ΟΗΕ και υπό την ηγεσία μιας μεγάλης δύναμης[180] αναλάμβανε τη διοίκηση και τον έλεγχο των στρατιωτικών επιχειρήσεων και στη συνέχεια αναζητείτο η συλλογική ευθύνη με τη μορφή ευρύτερης συνεργασίας και συγκατάθεσης των κρατών-μελών της διεθνούς κοινότητας για επίτευξη της επιδιωκόμενης διεθνούς νομιμοποίησης.[181]

4.2 Η Πρόοδος της Τεχνολογίας και η Μεταμόρφωση του Πολέμου

Ανέκαθεν η πρόοδος της τεχνολογίας έπαιζε καθοριστικό ρόλο στην έκβαση των πολεμικών αντιπαραθέσεων.[182] Στη παρούσα όμως συγκυρία, παρουσιάζονται «τεχνολογικά επιτεύγματα» τα οποία στηρίζονται στην ακρίβεια του αποτελέσματος, στην εστιασμένη εμπλοκή, στη χρήση της πληροφορικής, στην εκμετάλλευση της μικροτεχνολογίας, στη χρήση εφαρμογών του leizer, στα μη επανδρωμένα αεροχήματα, στις ρομποτεχνολογίες και σε άλλες κατακτήσεις της

[179] Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ. 94.*

[180] Των ΗΠΑ, σε Βοσνία, Κόσοβο, Σομαλία, Αφγανιστάν, Ιράκ και της Γαλλίας σε Ρουάντα: Βλέπε: Ειρήνη Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ. 94 – 95*

.

[181] *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα, Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης, σ. 94 – 95*

[182] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 111.

πολεμικής βιομηχανίας, τα οποία διαφοροποιούν ριζικά τη μορφή του πολέμου όπως ήταν διαμορφωμένος.

Ιδιαίτερα θα πρέπει να επισημανθεί η δυνατότητα της απόκτησης της πληροφορίας (για τον εχθρό – έδαφος – καιρό), σε πραγματικό χρόνο που αποτελεί πολλαπλασιαστή ισχύος στο πεδίο της μάχης. Η πληροφόρηση σε «πραγματικό χρόνο» (real time)[183] προσδίδει τη δυνατότητα τόσο της ακριβούς πληροφόρησης του πεδίου της μάχης, όσο και της ακρίβειας και εστιασμένης αποτελεσματικότητας στη χρήση των φονικών πυρών.

Πολλά από τα τεχνολογικώς εξελιγμένα οπλικά συστήματα, εξασφαλίζουν ένεκα της ακρίβειας και της εστιασμένης χρήσης του πυρός και οικονομία κλίμακος.[184] Παρόλα αυτά, η δημιουργία, η χρήση και η συντήρηση πολλές φορές ιδιαίτερα εξελιγμένων οπλικών συστημάτων μπορεί να δημιουργούν στο χρήστη τους υπερβολικές και εξοντωτικές δαπάνες οι οποίες επηρεάζουν αρνητικά τον οικονομικό παράγοντα ισχύος σε μια θερμή αντιπαράθεση.

Γεγονός αδιαμφισβήτητο πάντως είναι ότι, στον αιώνα μας, οι διεθνείς δρώντες επιδίδονται σε έναν ατέρμονα αγώνα απόκτησης «τεχνολογίας αιχμής», καθόσον, η κατεχόμενη τεχνολογία αποτελεί κορυφαίο και κρίσιμο παράγοντα ισχύος τους. Κυρίως τα τεχνολογικά προηγμένα κράτη επιδίδονται στην έρευνα και στην εφευρετικότητα νεοφανών πεδίων τεχνολογικής δράσης με στόχο την «ποιοτική τους υπεροχή» έναντι των πραγματικών ή δυνητικών αντιπάλων της διεθνούς γεωπολιτικής σκακιέρας.

4.3 Μορφές Μελλοντικού Πολέμου

α. Συμβατικός Πόλεμος

[183] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 111.

[184] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 112.

Ένας συμβατικός πόλεμος του αιώνα μας θα εξελιχθεί με βάση τις τεχνολογικές εξελίξεις που περιεγράφηκαν ανωτέρω. Τα θύματα του πολέμου θα είναι πολλαπλά, συγκριτικά με τεχνολογίες παρελθόντων ετών ένεκα της καταστροφικότητας των σύγχρονων οπλικών συστημάτων αλλά και του συνδυασμού χρήσης πληροφορίας – πληροφορικής – ακριβούς εστίασης. Θα είναι όμως πολύ λιγότερα συγκριτικά με αυτά που θα απέφερε ένας «μη συμβατικός» πυρηνικός – βιολογικός ή χημικός πόλεμος.

β. Πυρηνικός Πόλεμος

Τα πυρηνικά αποτέλεσαν ισχυρό παράγοντα αποτροπής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Οι δύο υπερδυνάμεις, στόχευαν με τον ανελέητο πυρηνικό εξοπλισμό τους στην πυρηνική κατίσχυση έναντι του ετέρου αντιπάλου και ως παρεπόμενο, στην πολιτική και διπλωματική υπεροχή του[185] (μεταφορά της απειλής χρήσης βίας μέσω πυρηνικών στο διπλωματικό και στο πολιτικό πεδίο).[186]

Παράλληλα, διαμορφώθηκαν στρατηγικές (ατομική στρατηγική), η αμερικανική, που προέβλεπε προσβολή εχθρικών δυνάμεων και η σοβιετική που στρεφόταν κατά πόλεων. [187] Παρόλες όμως τις στρατηγικές που διαμορφώθηκαν εκατέρωθεν, από καθαρά ορθολογιστική άποψη και με βάση τη θεωρία δημιουργίας της ασυμμετρίας, ο πυρηνικός πόλεμος θεωρούνταν ανακόλουθος, αφενός επειδή αναμφίβολά θα προκαλούσε μια κατάσταση αμοιβαίας και ομοιόμορφης καταστροφής, (γεγονός που σημαίνει πως δεν θα υπάρχει νικητής και ηττημένος),[188] αφετέρου διότι

[185] *«Το μοναδικό παράδειγμα που παρέχει η ιστορία είναι η ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι της Ιαπωνίας από τις ΗΠΑ το 1945, όμως τότε ο πόλεμος είχε ήδη κριθεί και η ασυμμετρία είχε ήδη επιτευχθεί. Άλλωστε, η χρήση της ατομικής βόμβας τότε σκόπευε περισσότερο στο να περάσει ένα μήνυμα των ΗΠΑ στη Σοβιετική Ένωση»:* Βλέπε: Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 119.

[186] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 118.

[187] «*Η στρατηγική του ατόμου παρέμεινε σε θεωρητικό επίπεδο και προέβλεπε τρία σενάρια: την προληπτική καταστροφή των ατομικών όπλων (άμεσος επιθετικός τρόπος) και αν αυτό καθίστατο αδύνατο, των μέσων παραγωγής και εκτοξεύσεως, την αναχαίτιση των ατομικών όπλων (αμυντικός τρόπος) και την απειλή αντιποίνων (έμμεσος επιθετικός τρόπος)»:Βλέπε:* Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 118.

[188] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 118 - 119.

η καταστροφή που θα προβαλλόταν στον αντίπαλο θα ήταν μεγαλύτερη από τα οφέλη που θα αποκόμιζε ο επιτιθέμενος[189].

Μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και τη διαμόρφωση του νέου μεταψυχροπολεμικού περιβάλλοντος ασφαλείας, ο διπολισμός και τα στοιχεία της πυρηνικής αποτροπής που δομούσαν το διεθνές σύστημα καταργήθηκαν. Στη θέση τους προέκυψε ο μεταδιπολισμός ο οποίος αρχικά είχε τη μορφή της μιας μονοπολικής κραταιάς υπερδυνάμεως (ΗΠΑ) αλλά πλέον μετεβλήθη σε μια μορφή πολυπολισμού.[190]

Εκ του αποτελέσματος, της μη πυρηνικής σύγκρουσης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου, συμπεραίνεται ότι η μορφή του διπολισμού παρείχε σταθερότητα. Δυστυχώς όμως, το νεοφανές πολυπολικό σύστημα αυξάνει την πιθανότητα συγκρούσεων, εξαιτίας της ύπαρξης στο διεθνές γίγνεσθαι μεγάλου αριθμού πυρηνικών δρώντων με αμφίβολες γεωπολιτικές προθέσεις διεκδίκησης σφαιρών επιρροής.[191]

Στις μέρες μας, η ενδεχόμενη διεξαγωγή ενός πυρηνικού πολέμου, (λόγω των μνημών που προέκυψαν από τις εκρήξεις στη Χιροσίμα – Ναγκασάκι), θα αποτελούσε έναν ηθικά απαράδεκτο πόλεμο. Παρόλα αυτά, η χρήση στο μέλλον πυρηνικών, κυρίως τακτικών βαλλιστικών όπλων δεν κρίνεται ως ένα απίθανο ενδεχόμενο. Οι πρόσφατες γεωστρατηγικές επιλογές των πυρηνικών διεθνών δρώντων (ΗΠΑ – Ρωσίας)[192] διαμορφώνουν ένα εύθραυστο γεωπολιτικό περιβάλλον ασφαλείας, στο οποίο, σε περίπτωση θερμής αντιπαράθεσης η χρήση πυρηνικών μπορεί να καταστεί αναπόφευκτη.

---

[189] Κυριάκος Κουβελιώτης, Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία, σ. 118.

[190] *«Η πραγματικότητα … αποδεικνύει ότι στον 21ο αιώνα βαδίζουμε σε ένα πολυπολικό σύστημα που εκπροσωπείται από τη Ρωσία, την Ιαπωνία, την Ευρώπη και την Κίνα με τις τρεις τελευταίες να αυτοπαρουσιάζονται ως ανερχόμενες δυνάμεις, αλλά και τη Ρωσία να διατηρεί το πυρηνικό οπλοστάσιο της. Παράλληλα, αυξάνεται η σημασία περιφερειακών δυνάμεων όπως της Ινδίας, του Πακιστάν, της Κορέας, της Τουρκίας κ.α. οι οποίες φιλοδοξούν να παίξουν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ισορροπίας σε δυνάμει ευαίσθητες περιοχές όπως είναι κατ' εξοχήν η Μέση Ανατολή, η Ανατολική Ασία και η Λατινική Αμερική».*: Βλέπε: Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 120.

[191] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 120.

[192] Διεκδικήσεις επιρροής καθώς και αύξηση ετοιμοτήτων εμπλοκής των διεθνών δρώντων (ΝΑΤΟ – Ρωσίας) στην περιοχή της Ουκρανίας – και εμπλοκή ΗΠΑ –Ρωσίας στη Συρία εναντίον του ISIL.

γ. Ηλεκτρονικός Πόλεμος

Η πληροφορική στον 21ο αιώνα, έχει υπεισέλθει όχι απλά ως πεδίο εφαρμοστικών πρακτικών στην πολεμική μηχανή και τεχνολογία, αλλά πλέον εκφέρεται ως μια καινοφανής μορφή πολέμου. Έτσι, τα πληροφορικά συστήματα εισήλθαν σε κάθε τομέα της πολεμικής μηχανής, τόσο στη ξηρά όσο και στη θάλασσα και στον αέρα. Σχεδόν στην απόλυτη πλειοψηφία τους, όλα τα οπλικά συστήματα δομούνται με τη χρήση ειδικού λογισμικού (software) διαλειτουργικά συνεργαζόμενου με κατάλληλο εξοπλισμό (hardware), παρέχοντας ασύλληπτες δυνατότητες. Πέραν όμως τούτου, οι επιχειρήσεις κυβερνοπολέου (cyberwar) εναντίον της λογισμικής υποδομής του αντιπάλου με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογισμών, τη διασπορά ιών[193] και της εκμετάλλευσης των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων που μπορούν να καταστρέψουν κάθε είδους ηλεκτρονική συσκευή από μεγάλη απόσταση, αποτελούν μια πραγματικότητα.[194] Πλέον, εκτός από τα συμβατικά πεδία θερμής αντιπαράθεσης (ξηράς, θάλασσας, αέρα), τα κράτη ενέταξαν ως 4,ο το πεδίο του κυβερνοχώρου (cyberspace).

δ. Βιολογικός και Χημικός Πόλεμος

Τα Βιολογικά και Χημικά όπλα, λόγω της καταστροφικής τους δυνατότητας εναντίον τόσο των στρατιωτικών δυνάμεων όσο και εναντίον του αμάχου πληθυσμού, εκλαμβάνονται ως όπλα μαζικής καταστροφής.[195] Αποτελούν τα λεγόμενα «πυρηνικά των αδυνάτων» του γεωπολιτικού διεθνούς περιβάλλοντος. Πολλές φορές στο παρελθόν αδύνατοι διεθνείς δρώντες χρησιμοποίησαν παρόμοια μέσα με σκοπό

---

[193] *«Αυτό που θεωρείται πιθανό είναι να εκδηλωθούν ενέργειες «κυβερνο-τρομοκρατίας» (Cyber-Terrorism), δηλαδή να γίνει χρήση ιών εναντίον δικτύων υπολογιστών της δημόσιας διοίκησης και άλλων νευραλγικών υπηρεσιών μιας χώρας. Για παράδειγμα, τον Ιούνιο του 2000, ο ιός «I Love You» μόλυνε 40 εκατομμύρια υπολογιστές στις ΗΠΑ και προξένησε οικονομική ζημιά δέκα δισεκατομμυρίων δολαρίων σε παραγωγικότητα, ενώ υπηρεσίες του Αμερικανικού Υπουργείου Άμυνας είχαν επίσης πρόβλημα»:* Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, Έκδοση Πρώτη, (Γέρακας: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2014), σ. 218.*

[194] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 126.

[195] *«Εκλύουν λοιμογόνους οργανισμούς, οι οποίοι συνήθως αποτελούν ανθρώπινη επινόηση των πολεμικών εργαστηρίων, αλλά και μεταλλαγμένες πρωτεΐνες οι οποίες ρυθμίζουν τον μεταβολισμό και τις καθημερινές αναρίθμητες λειτουργίες του σώματος μας προκαλώντας ανήκεστες και μόνιμες βλάβες που συνήθως επιφέρουν το θάνατο»*, Βλέπε: Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 126 - 127.

την κάμψη της θέλησης του αντιπάλου για αγώνα. Σε αντίθεση με τα πυρηνικά όπου δεν υπάρχουν ουσιαστικοί τρόποι αντιμετώπισης των εκλυόμενων αποτελεσμάτων (πυρηνικής ενέργειας – θερμότητας), για τον βιολογικό και τον χημικό πόλεμο έχουν επινοηθεί αντίδοτα που καταπολεμούν τις παρενέργειες τους.[196]

Τέλος, οι πρόσφατες εικόνες χρήσης τέτοιων μέσων έχουν καταστήσει στη συνείδηση του κόσμου τα βιολογικά και χημικά όπλα ως «ηθικά κατακριτέα και απαράδεκτα».[197] Εντούτοις, πολλές χώρες έχουν εντάξει στο πολεμικό τους οπλοστάσιο παρόμοια όπλα τα οποία ενδέχεται να χρησιμοποιήσουν σε μία πολεμική αντιπαράθεση.

4.4 Έννοια Διευρυμένης Ασφάλειας

Το νέο περιβάλλον ασφαλείας που διαμορφώθηκε μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, δεν άλλαξε απλά τη μορφή του διεθνούς περιβάλλοντος από διπολικό σε πολυπολικό. Διαμόρφωσε παράλληλα ένα νέο καθεστώς διευρυμένου περιβάλλοντος ασφαλείας, το οποίο, συνθέτουν πέραν των συμβατικών και άλλες καινοφανείς μορφές απειλών. Έτσι, οι έννοιες της διεθνούς τρομοκρατίας (RENEGADE – ISIL κ.λ.π), της πειρατείας, της ανεξέλεγκτης μετανάστευσης, της μεταδοτικότητας ανθρώπινων νοσημάτων αλλά και ασθενειών του ζωικού βασιλείου, (θηλαστικών – πουλερικών), το διεθνές οργανωμένο έγκλημα, το έγκλημα εντός των πόλεων εναντίον αμάχων, το διεθνές οργανωμένο έγκλημα, η παρεμπόδιση της ροής ενεργειακών πόρων, η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, αποτελούν μορφές νέων απειλών για την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ασφάλεια γενικότερα.[198]

4.5 Ασύμμετρος Πόλεμος

Στο ανωτέρω πλαίσιο, της διευρυμένης ασφαλείας, οι ασύμμετρες απειλές, οδήγησαν το Δυτικό κόσμο στην διατύπωση πολλών ορισμών στην

[196] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 127.

[197] Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 127.

[198] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 209.*

προσπάθειά τους να διατυπώσουν και να αποτυπώσουν με ακρίβεια την καινοφανή αυτή έννοια καθώς και του αντίστοιχου πολέμου.[199] Μερικές εξ΄ αυτών παρουσιάζονται κατωτέρω:

> *{Σύμφωνα με το ΝΑΤΟ, ως ασύμμετρη απειλή ορίζεται «η απειλή από την πιθανή χρήση ανόμοιων μέσων και μεθόδων με σκοπό να μειώσει ή να καταργήσει την ισχύ ενός αντιπάλου, εκμεταλλευόμενη τις αδυναμίες του ώστε να επιτύχει ένα δυσανάλογο αποτέλεσμα»}.*[200]
>
> *{Επίσης, σύμφωνα με τον ορισμό του Αμερικανικού Γενικού Επιτελείου: Ως ασύμμετρος πόλεμος «ορίζονται οι απειλές που στοχεύουν στην υπονόμευση της ισχύος ενός αντιπάλου και οι οποίες στηρίζονται στην εκμετάλλευση των αδυναμιών του με χρήση μεθόδων που διαφέρουν σημαντικά από τον συνήθη συμβατικό τρόπο διεξαγωγής επιχειρήσεων του αντιπάλου»}.*[201]
>
> *{Ενώ, η αμερικανική Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (CIA) ορίζει τον ασύμμετρο πόλεμο ως «τη χρήση πρωτοποριακών στρατηγικών, τακτικών και τεχνολογικών μεθόδων από ένα αδύνατο κράτος ή υποκρατικό αντίπαλο, με σκοπό την αποφυγή της ισχύος και την εκμετάλλευση των πιθανών αδυναμιών ενός μεγαλύτερου και τεχνολογικά ισχυρότερου αντιπάλου»}.*[202]
>
> *{Σύμφωνα με τον δικτυακό χώρο του Ελληνικού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, ως βασικές μορφές ασύμμετρης απειλής θεωρούνται η διεθνής τρομοκρατία, η διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής (ΟΜΚ),*

[199] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 213.*

[200] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 213.*

[201] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 213.*

[202] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 213.*

το διεθνές οργανωμένο έγκλημα (ΔΟΕ) και η παράνομη διεθνής μετανάστευση}.[203]

{*Τα βασικά χαρακτηριστικά των Ασύμμετρων Απειλών είναι τα εξής:*[204] *α). Δεν ενέχουν τον κίνδυνο ενός μεγάλου συμβατικού πολέμου εναντίον των εθνικών κρατών. β).Έχουν αλληλένδετο διασυνοριακό χαρακτήρα. γ).Εμπεριέχουν το στοιχείο του αιφνιδιασμού. δ). Απειλούν το εθνικό κράτος σε κοινωνικούς κυρίως όρους, δεδομένου ότι απειλούν την οικονομική και κοινωνική ευημερία και τη φυσική υπόσταση των πολιτών του}.*

Απ΄ όλα τα ανωτέρω, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η έννοια της ασυμμετρίας στις πολεμικές επιχειρήσεις δεν είναι σαφώς καθορισμένη αλλά αναφέρεται σίγουρα σε χρήση μη συμβατικών – παραδεδεγμένων πρακτικών, μεθόδων χρήσης βίας που στοχεύει κατά βάση, όχι στις στρατιωτικές δυνάμεις του αντιπάλου αλλά σε άλλα τρωτά σημεία όπως αυτά των κοινωνικών και των οικονομικών δομών του.[205]

4.6 Διεθνής Τρομοκρατία

Η επίθεση της της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στο Μανχάταν και στο Αμερικανικό Πεντάγωνο, αποτέλεσε μία πράξη διεθνούς τρομοκρατίας που σηματοδότησε τις εξελίξεις ασφαλείας της διεθνούς πολιτικής.[206] Η συγκεκριμένη επίθεση μετέστρεψε τη μοναδική υπερδύναμη της μεταψυχροπολεμικής περιόδου από άτρωτη σε ευάλωτη. Έκτοτε, ακολούθησαν πολλές τρομοκρατικές επιθέσεις[207] σε παγκόσμια κλίμακα, με αναφορά στην Al Qaida[208] που επιβεβαίωσαν ότι η τρομοκρατία εξέλαβε παγκόσμια διάσταση.

---

[203] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 214.*

[204] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 214.*

[205] Γεώργιος Κουκουδάκης, *Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 214.*

[206] Γεώργιος Κουκουδάκης, Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 214 - 215.

[207] *«Τα τρομοκρατικά κτυπήματα που ακολούθησαν μετά την 11η Σεπτεμβρίου στη Σαουδική Αραβία, στο Σουδάν, στην Τουρκία, στη Βρετανία και την Ισπανία, που αποδίδονται επίσης στο τρομοκρατικό δίκτυο της Al Qaida, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι βάσεις επιμελητείας του συγκεκριμένου τρομοκρατικού δικτύου εντοπίστηκαν σε πολλές χώρες-μέλη της ΕΕ, όπως*

Το Ισλαμικό Κράτος (ΙΚ) – ISIL ένα διεθνώς μη αναγνωρισμένο κράτος και μία ενεργή τζιχαντιστική στρατιωτική οργάνωση του Ιράκ και της Συρίας, ανακήρυξε μονομερώς την ίδρυση χαλιφάτου στις 29 Ιουνίου 2014 σε μια έκταση που περιέχει περιοχές της Συρίας και του Ιράκ. Έκτοτε, μέσω ενός κατακτητικού πολέμου, και με ανορθόδοξους μεθόδους (αποκεφαλισμούς μαχητών ή αμάχων – χρήση ανθρωποβομβών – επιθέσεις σε κατοικημένες περιοχές), επιχειρεί να εξαπλωθεί σε περιοχές της Μέσης Ανατολής αλλά και σε πολλές άλλες περιοχές του ανεπτυγμένου κόσμου.

Από τη δράση της αυτή διαφαίνεται ότι δεν δεσμεύεται από τις κοινές αξίες, τους κανόνες και τους θεσμούς που έχουν υιοθετήσει τα δυτικά κράτη για την προώθηση της διεθνούς ασφάλειας. Ακόμη πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των διεθνών τρομοκρατικών οργανώσεων είναι θρησκευτικά υποκινούμενες.[209] Έτσι, σήμερα, το πρόβλημα της διεθνούς τρομοκρατίας, αποτελεί την πιο σημαντική άμεση απειλή για την ασφάλεια του αναπτυγμένου κόσμου.

Από τα παραπάνω προκύπτει το αδιαμφισβήτητο γεγονός κατά το οποίο, η διεθνής τρομοκρατία αποτελεί μια «σοβαρή εξωσυστημική απειλή ενάντια στο βεστφαλιανό σύστημα των κυρίαρχων κρατών» και ταυτόχρονα καταδεικνύει ότι «...τα κράτη έχουν χάσει το μονοπώλιο χρήσης βίας τόσο εσωτερικά όσο και διεθνώς».[210]

4.7 Ο Μελλοντικός Πόλεμος κατά τον Martin Van Creveld

το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιταλία, η Γερμανία, η Ισπανία και το Βέλγιο»: Βλέπε Γεώργιος Κουκουδάκης, Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 215.

[208] Γεώργιος Κουκουδάκης, Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 214 - 215.

[209] *«Ενώ μέχρι το 1968 δεν υπήρχε καμία καταγεγραμμένη θρησκευτικώς υποκινούμενη διεθνής τρομοκρατική οργάνωση, το 1994 το ένα τρίτο των 49 διεθνών τρομοκρατικών οργανώσεων είχαν καταγραφεί ως θρησκευτικές, με τις περισσότερες να υποκινούνται κυρίως από τον Ισλαμικό Φονταμενταλισμό και δεν είναι τυχαίο το ότι τον ίδιο έχει ως δόγμα της και η Al Qaida».* Βλέπε: Γεώργιος Κουκουδάκης, Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 216.

[210] Γεώργιος Κουκουδάκης, Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής, σ. 218.

Ο Martin van Creveld είναι ένας από τους σπουδαιότερους σύγχρονους θεωρητικούς του πολέμου και επικριτής του Clausewitz. Στο βιβλίο του The Transformation of War[211] εξετάζει πιθανούς μελλοντικούς πολέμους και προβλέπει ότι το τριμερές κράτος (ο πληθυσμός, ο στρατός και η κυβέρνηση) στο μέλλον θα είναι εντελώς άχρηστο εξαιτίας του μετασχηματισμού της κοινωνίας και κατ' επέκταση και του πολέμου, τουλάχιστον όσον αφορά τη σημερινή συμβατική μορφή του. Συγκεκριμένα, προβλέπει ότι στο μέλλον ο πόλεμος:[212]

> «*α. Θα διεξάγεται από πολιτικές κοινωνίες που όμως δεν θα έχουν πολιτική βάση με την εδαφική έννοια. Ο λόγος ύπαρξης κάθε πολιτικής κοινωνίας, είναι η προστασία και πρόοδος των πολιτών που την απαρτίζουν. Η μείωση της ικανότητας του συμβατικού κράτους να εξασφαλίσει κάποιες από αυτές τις προϋποθέσεις, θα επιφέρει κοινωνικές μεταλλάξεις: φυλές, συμμορίες και άλλες μορφές κοινωνικής οργάνωσης που για εκατοντάδες χρόνια ήταν στο περιθώριο θα αναδυθούν διεκδικώντας δυναμικά επικράτηση και εξουσία».*[213]
>
> *«β. Θα διεξάγεται με τη μορφή τρομοκρατικού πολέμου ή ανταρτοπόλεμου εξαιτίας της εξαφάνισης της εδαφικής συνοχής μιας κοινωνίας που θα έχει σαν συνέπεια τη δυσκολία αναγνώρισης του αντιπάλου: «Ο πόλεμος δεν θα διεξάγεται πλέον στο ανοιχτό πεδίο της μάχης γιατί δεν υπάρχουν πλέον στον κόσμο τέτοια μέρη. Η κανονική σκηνοθεσία θα προβλέπει πολύπλοκα περιβάλλοντα τα οποία, είτε θα τα προμηθεύει η φύση είτε θα αποτελούν δημιουργήματα του ανθρώπου. Θα είναι ένας πόλεμος των αυτοκινήτων-βομβών όπου οι άντρες θα σκοτώνουν ο ένας τον άλλο από κοντινή απόσταση και οι γυναίκες θα χρησιμοποιούν τις τσάντες τους για να μεταφέρουν εκρηκτικά και*

---

[211] Martin Van Creveld, *Η μεταμόρφωση του Πολέμου, Έκδοση Πρώτη, (*Γέρακας: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2007).

[212] Martin Van Creveld, *Η μεταμόρφωση του Πολέμου, Έκδοση Πρώτη, (*Γέρακας: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2007) σ. 269 – 308. Βλέπε και Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 115 - 117.

[213] Martin Van Creveld, *Η μεταμόρφωση του Πολέμου, Έκδοση Πρώτη, (*Γέρακας: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2007) σ. 269 – 277. Βλέπε και Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 115.

ναρκωτικά για να εξοφλήσουν. Θα είναι αιματηρός και φοβερός πόλεμος». Με λίγα λόγια, οι μελλοντικοί πόλεμοι δεν θα είναι όπως οι σημερινοί συμβατικοί πόλεμοι ούτε θα χρησιμοποιούν το ίδιο πολεμικό υλικό αλλά οι δραστηριότητες τους θα πλησιάζουν αυτές της αστυνομίας και των μυστικών υπηρεσιών».[214]

«γ. Δεν θα διεξάγεται μόνο για το συμφέρον της κυβέρνησης, ούτε οι στρατιώτες θα είναι αφιερωμένοι στο κράτος. Επειδή η πολιτική οργάνωση δεν θα βασίζεται πλέον σε εδαφική συνοχή, οι στρατιώτες θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν για ποιον επιθυμούν να πολεμήσουν. Παρόλο που πολιτικά ή θρησκευτικά κίνητρα είναι δυνατόν να κατευθύνουν τους μελλοντικούς στρατιώτες, το πιθανότερο είναι ότι «προσωπική δόξα, κέρδος και λεηλασία εις βάρος των απλών πολιτών θα ξαναγίνουν σημαντικά όχι μόνο ως μεμονωμένες αμοιβές, αλλά ως νόμιμοι σκοποί του πολέμου». Θα είναι δυσκολότερο να εντοπιστεί η διαφορά ανάμεσα σε στρατιώτες, τρομοκράτες και εγκληματίες. Έτσι, θα είναι θέμα χρόνου μέχρι αυτή η διάκριση να μην είναι πλέον εφικτή, τουλάχιστον στην πράξη».[215]

«δ. Θα διεξάγεται από πολιτικές οργανώσεις (με την χαλαρότερη έννοια του όρου) για σκοπούς πολύ πιο διαφορετικούς από τους ψυχρά υπολογιστικούς σκοπούς του κράτους. Μάλιστα, ο πόλεμος μπορεί στο μέλλον να διεξάγεται για όλους εκείνους τους λόγους που δεν θεωρούνται πλέον πολιτισμένοι. Αυτές οι τέσσερις προβλέψεις του van Creveld συνιστούν ότι παρόλο που θα υπάρξουν αλλαγές στη μορφή του, «ο πόλεμος θα ζει και θα βασιλεύει με συνέπεια την εξαφάνιση των κοινωνιών που θα

[214] Martin Van Creveld, *Η μεταμόρφωση του Πολέμου, Έκδοση Πρώτη, (*Γέρακας: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2007) σ. 277 – 285. Βλέπε και Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 115 - 116.

[215] Martin Van Creveld, *Η μεταμόρφωση του Πολέμου, Έκδοση Πρώτη, (*Γέρακας: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2007) σ. 295 – 302. Βλέπε και Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 116.

αρνούνται να κοιτάξουν την πραγματικότητα κατάματα και να αγωνιστούν για την ίδια τους την ύπαρξη».[216]

4.8 Η Ηθική του Πολέμου στον 21ο Αιώνα

Οι μορφές που εκλαμβάνει πλέον ο πόλεμος στον 21ο αιώνα, είναι τέτοιες που θέτουν σε κίνδυνο την επιβίωση της ανθρωπότητας.

Κρίνεται λοιπόν ως αδήριτος ανάγκη όλη η διεθνής κοινότητα να ενσκήψει στο ανεξέλεγκτο «πολεμικό τοπίο» και να προβάλλει ως «*επιτακτική την ανεύρεση και εφαρμογή «κανόνων ηθικής» του πολέμου»,* οι οποίες να αποτελέσουν πεδίο εφαρμογής από όλη τη Διεθνή κοινότητα.

4.9 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Συμπέρασμα 1ο: Η σύνδεση της εδραίωσης κράτους και εδραίωσης της ειρήνης σε Βοσνία, Σομαλία, Αφγανιστάν, Ιράκ με τη διεθνή ειρήνη βασίστηκε στην πεποίθηση ότι οι μηχανισμοί αυτοί θα διασφαλίσουν τη μετάβαση σε μορφές δημοκρατικής διακυβέρνησης ως αντίδοτο απέναντι στην εξαγωγή της επιθετικότητας, των τρομοκρατικών ενεργειών, της χρήσης και διάχυσης όπλων μαζικής καταστροφής, των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.λπ. Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό αναπτύχθηκε η πεποίθηση ότι *«η δημοκρατία είναι ο μοναδικός θεσμός πάνω στον οποίο μπορεί να οικοδομηθεί μια νέα διεθνής τάξη ασφάλειας και ευημερίας»,* πεποίθηση που αποδείχθηκε εκ του αποτελέσματος λανθασμένη.

Συμπέρασμα 2ο: *Κατά τον 21ο αιώνα, η ανάσχεση προσλαμβάνει σε ορισμένες περιπτώσεις και με ασαφή κριτήρια και αμφισβητούμενη νομιμοποίηση τη μορφή προληπτικών στρατιωτικών επεμβάσεων (preventive war), παρέμβαση δηλαδή που ουσιαστικά δίνει τη δυνατότητα να ξεπεραστούν τα νομικά εμπόδια του*

[216] Martin Van Creveld, *Η μεταμόρφωση του Πολέμου, Έκδοση Πρώτη, (*Γέρακας: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2007) σ. 302 – 308. Βλέπε και Κυριάκος Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*, σ. 116 - 117.

Άρθρου 2, παρ. 4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών με την αιτιολογία της απειλής για τη διεθνή ειρήνη.

Συμπέρασμα 3ο: Πέραν των συμβατικών μορφών πολέμου στον 21ο αιώνα, οι απειλές πολέμου μπορούν να προσλάβουν μορφή πυρηνικού χημικού – βιολογικού πολέμου, ασύμμετρου πολέμου, τρομοκρατίας, κυβερνοτρομοκρατίας, τρομοκρατίας με φονταμενταλιστικά κίνητρα κ.α. Οι μορφές που εκλαμβάνει πλέον ο πόλεμος στον 21ο αιώνα, είναι τέτοιες που θέτουν σε κίνδυνο την επιβίωση της ανθρωπότητας.

Συμπέρασμα 4ο: Κρίνεται ως αδήριτος ανάγκη όλη η διεθνής κοινότητα να ενσκήψει στο ανεξέλεγκτο «πολεμικό τοπίο» και να προβάλει ως «*επιτακτική την ανεύρεση και εφαρμογή «κανόνων ηθικής» του πολέμου»,* οι οποίες να αποτελέσουν πεδίο εφαρμογής από όλη τη Διεθνή κοινότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ
«Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου»

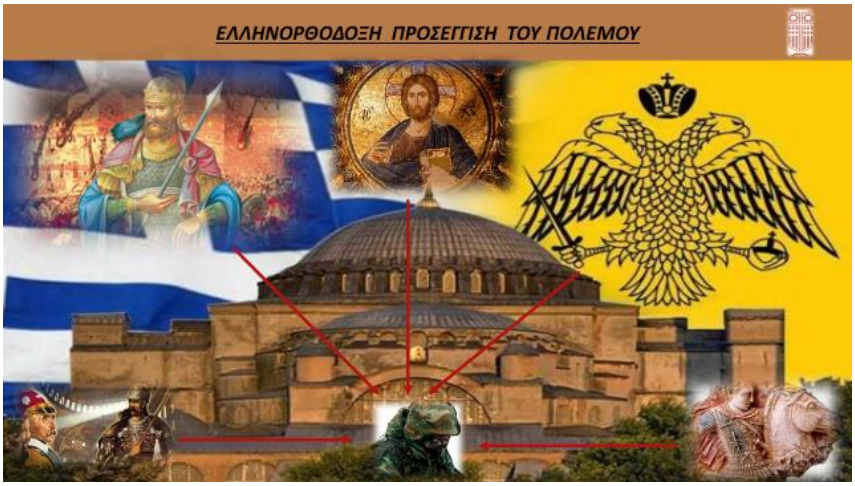

5.1 Γενικά

Στα προηγούμενα κεφάλαια καθορίστηκε το διερευνητικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας, διατυπώθηκαν τα θεμελιώδη ερωτήματα τα οποία προσεγγίζονται αναλυτικά με σκοπό την επιστημολογική τους διερεύνηση, περιεγράφηκε ακροθιγώς το φαινόμενο του πολέμου στις συστατικές πτυχές του, έγινε αναφορά στην Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου καθώς και στη μορφή που ο πόλεμος προσλαμβάνει στον αιώνα που βιώνουμε τονίζοντας την αναγκαιότητα μιας «ηθικής μεταστροφής» του, με σκοπό τη ματαίωση του αυτοαφανισμού του ανθρώπου στον οποίο ο ίδιος οδεύει νομοτελειακά,[217] μέσω της ανήθικης μορφής που προσλαμβάνουν στον αιώνα μας οι πολεμικές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις.

Παράλληλα, διαμορφώθηκε ο ορισμός της «Ελληνορθόδοξης προσέγγισης του Πολέμου»[218] ως «της προσέγγισης που προσδίδεται από το

[217] Βλέπε Κεφάλαιο 4ο της παρούσης διπλωματικής: «Η Μεταμόρφωση του Πολέμου στον 21ο Αιώνα».

[218] Βλέπε «Εισαγωγή», σελίδα 34 (Καθορισμός Εννοιολογικού Πλαισίου) με βάση το: [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)].

Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών,[219] περί των ενόπλων συρράξεων που λαμβάνουν χώρα μεταξύ του Ελληνικού Κράτους (ως μητροπόλεως του έθνους) εναντίον άλλων κρατών ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου του Ελληνικού κράτους, ή μεταξύ εξομητροπολιτικών τμημάτων του έθνους εναντίον άλλων εθνικών απειλών. Προσέγγιση, που μορφώνεται ως τμήμα της εθνικής τους αυτοσυνειδησίας και αποτυπώνεται με τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων μεταβιβαζόμενων από γενιά σε γενιά». Με αυτή την έννοια θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου αποτελεί τόσο ένα αυτοσυνειδησιακό θεωρητικό υπόβαθρο των Ελλήνων Ορθοδόξων περί του πολέμου, όσο και μία εφαρμοστική απόδοσή του, εστιαζόμενη και αναφερόμενη στο ίδιο το Ελληνικό Έθνος και στον τρόπο που αυτό προσεγγίζει τον «πόλεμο» έναντι των παντοειδών εχθρών του.

Στο παρόν Κεφάλαιο θα παρατεθεί επιστημολογική επιχειρηματολογία η οποία θα επιχειρήσει να καταδείξει ότι όντως υφίσταται η «Ελληνορθόδοξη

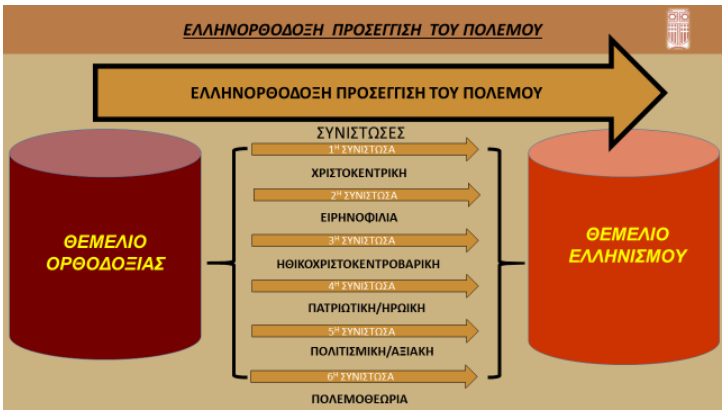

Προσέγγιση του Πολέμου» ως διακριτή και αυθύπαρκτη θεωρία που εδράζεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες[220] (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και η οποία αυτοπροσδιορίζεται και ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική[221] εστίασή της (3η

[219] **Το «Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών»** προσδιορίζεται ως: το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλον τον κόσμο που διαπνέονται ενσυνείδητα από την ορθή θρησκευτική πίστη του δόγματος της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε αντιδιαστολή με τις αιρετικές δοξασίες. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας].*

[220] **«Θεμέλιο»:** (μτφ): *το ουσιαστικό στήριγμα πάνω στο οποίο στηρίζεται κάποιος/κάτι: έχω γερά θεμέλια, έχω γερές βάσεις (αρχές, γνώσεις, αξίες κλπ)στη ζωή μου.* Βλέπε [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)]. λήμμα «θεμέλιο»: σ. 745. **«Πυλώνας:** «*(μτφ) καθετί το οποίο θεωρείται ως υποστήριγμα, απαραίτητο στοιχείο, βάση στήριξης για κάτι άλλο: ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί πυλώνα του ευρωπαϊκού πολιτισμού*»: Βλέπε [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)]. λήμμα «πυλώνας»:σ. 1517.

[221] Η **«ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίαση»** αναφέρεται στην «Χριστιανική ηθική» που βιώνει η κάθε ψυχή των Ελληνορθοδόξων μαχητών και η οποία αποτελεί το Κέντρο Βάρους της ύπαρξής της. Αναλυτική προσέγγιση παρατίθεται στο

συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας»[222] της (6η συνιστώσα).

Η επιστημονική μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί προς διερεύνηση - ανάλυση - διατύπωση και έλεγχο της ανωτέρω θεωρίας θα εξετάσει ξεχωριστά κάθε μία από τις 6 συνιστώσες της.

Αρχικά, θα παρουσιαστεί μία αναλυτική προσέγγιση της θεολογικής δογματικής της χριστιανικής ηθικής, που αποτελεί όπως θα δειχθεί το θεμελιακό υπόβαθρο όχι μόνο της πρώτης αλλά και των υπολοίπων συνιστωσών.

Ακολούθως, θα παρουσιαστεί η υποστήριξη της ορθότητας εκάστης των συνιστωσών που θα επιχειρηθεί να θεμελιωθεί είτε στη δογματική σύνδεσή της με τη θεμελιώδη 1η συνιστώσα είτε στην αναλυτική διαχρονική προσέγγισή της με αναζήτηση ιστοριολογικών τεκμηρίων, είτε στην επισφράγιση της ορθότητάς της επί τη βάσει συγκεκριμένων περιπτωσιολογικών ιστορικών επιβεβαιώσεων (case studies).

5.2 Χριστοκεντρική Συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης (1η)

Για να περιγραφεί η συνιστώσα της χριστοκεντρικότητας, θα επιχειρηθεί να γίνει ανάλυσή της σε 5 ενότητες: α). Στη θεολογική δογματική διάσταση της Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού (στο εύρος που κρίνεται αναγκαίο). β). Στη διεξαγωγή του Αοράτου Πολέμου κάθε χριστοκεντρικά προσανατολισμένης ψυχής

Κεφάλαιο 5 και ιδιαίτερα στις Παραγράφους 5.2 (Χριστοκεντρική Συνιστώσα) και 5.4 (Ηθικοχριστοκεντροβαρική συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης).

[222] Η **«πολεμοθεωρία»** προσλαμβάνει στην παρούσα Διπλωματική Εργασία την έννοια του πώς αντιλαμβάνεται και του πώς προσεγγίζει το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών τη συνιστώσα εκείνη της Θεωρίας Πολέμου η οποία αναφέρεται σε δύο στοιχεία: α). Στην ηθική διάσταση της καταφυγής των Ελλήνων Ορθοδόξων μαχητών στον πόλεμο. β). Στην υιοθέτηση από πλευράς τους των θεωριών περί πολέμου των μεγάλων θεωρητικών (Θουκυδίδη - Clausewitz – Sun Tzu κ.α.) που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις έννοιες περί στρατηγικής και των συναφών με αυτή εννοιών (Κέντρου Βάρους, αιφνιδιασμού-παραπλάνησης κλπ). Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων εξέτασης απαιτείται προκειμένου να σταχυολογηθεί το ηθικό πλαίσιο προσφυγής των Ελληνορθοδόξων στον πόλεμο καθώς και τα κύρια στοιχεία της πολεμικής στρατηγικής τους.

και της θεόσδοτης εσωτερικής ειρήνης. γ). Στην περιγραφή της άποψης της Εκκλησίας αναφορικά με το στρατιωτικό επάγγελμα δ). Στην εκπεφρασμένη θέση της σε σχέση με τον πόλεμο και ε). Στη δράση – αντίδραση των δύο αντίρροπων στάσεων που νιώθει ο Ελληνορθόδοξος μαχητής[223] αυτών του Αοράτου και του Ορατού Πολέμου.

5.2.1 Θεολογική Δογματική Ανάλυση της Ορθοδοξίας (στο εύρος που κρίνεται αναγκαίο)

Ορθόδοξη Δογματική Θεολογική Ανάλυση του Τριαδικού Θεού

Σύμφωνα με την Ορθόδοξη θεολογική δογματική ανάλυση, ο Θεός προσεγγίζεται ως:

> *«….το άπειρο, αΐδιο[224] και πανυπερτέλειο όν, στην ουσία του οποίου διακρίνονται τρία πρόσωπα ή τρεις υποστάσεις (Πατήρ, Υιός και άγιο Πνεύμα) ο οποίος από αγάπη και εκ του μηδενός (exnihilo) έπλασε τα όντα, για τα οποία προνοεί, συνέχοντάς τα στο είναι και κυβερνώντας τα έτσι, ώστε να επιτυγχάνεται ο σκοπός της δημιουργίας τους, ο οποίος υπάρχει στο απειρόσοφο δημιουργικό του σχέδιο, και η επιτυχία του οποίου αποτελεί τη μακαριότητα και τη δόξα του».[225]*

Τα στοιχεία της εννοίας του χριστιανικού Θεού είναι η **μία ουσία, η τριαδικότητα και η πολυδυναμία.[226]**

---

[223] Η παρούσα Διπλωματική εργασία σε όλο το εύρος της αναφέρεται ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ και ΜΟΝΟ στον **«Ελληνορθόδοξο μαχητή» και στο «Φιλόχριστο Ελληνικό Στράτευμα»** με την ερμηνεία που οι έννοιες αυτές ορίζονται στην ΕΙΣΑΓΩΓΗ (Περιορισμοί της Έρευνας).

[224] Η λέξη «αΐδιος», έχει την έννοια: αιώνιος, παντοτινός, αθάνατος, ακατάλυτος [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη),σ.86].

[225] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά,* Πρώτη Έκδοση (Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 1995), σ.23.

[226] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.24.

Η ουσία του Θεού είναι απόλυτα υπερβατική, ανεξερεύνητη αδιάγνωστη και μοναδική γιατί ένας είναι ο Θεός[227] και διότι η θεία ουσία δεν απεκαλύφθη από τον Θεό στον άνθρωπο. Εξάλλου, οποιαδήποτε ανθρώπινη προσπάθεια θα αποσκοπούσε στη διερεύνηση της ουσίας του Θεού θα προσέκρουε στο πεπερασμένο της ύπαρξής του έναντι στην απειρότητα και υπερτελειότητα της θείας ουσίας του Πλάστη και Δημιουργού των πάντων (το άπειρο δεν χωρά στο πεπερασμένο).[228]

> *«[Η ουσία του Θεού] αποτελεί το σφραγισμένο μυστήριο του Θεού, απρόσιτο σε κάθε κτιστή δυνατότητα ανθρώπων και αγγέλων».*[229]

> *«Έτσι, η αυτοαποκάλυψις αύτη του Θεού προς τον άνθρωπον είναι σχετική και αναφέρεται ουχί εις αυτήν ταύτην την θείαν ουσίαν, αλλ΄εις τα περί την ουσίαν του Θεού. Ο άνθρωπος καταξιούται υπό του Θεού να γνωρίση την ύπαρξιν Αυτού, τας θείας ιδιότητας και ενεργείας και το σωτήριον δια τον άνθρωπον θείον θέλημα. Η γνώσις αύτη του Θεού είναι σχετική. ¨Είναι γνώσις εκ μέρους¨»».*[230]

> *«Πλήρη γνώση του Θεού, μετοχήν εις την θείαν δόξαν Αυτού, θέαν του Θεού ¨πρόσωπο προς πρόσωπον¨(Α΄Κορ. 13,12), ¨καθώς εστί¨ (Α΄ Ιωάν. 3,2), θα έχη ο άνθρωπος, ο εν Χριστώ και κατά Χριστόν εν τω κόσμω τούτω ζών, μετά τη Δευτέραν Παρουσίαν του Κυρίου, εν τη Βασιλεία των ουρανών. Εννοείται ότι και αυτή η πλήρης γνώσις του Θεού δεν θα είναι γνώσις της ουσίας Αυτού».*[231]

---

[227] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.24.

[228] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα: Συμμετρία, 1983, Ανατύπωση 2008) σ.52.

[229] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.24.

[230] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.53.

[231] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.53.

Ο Θεός κατά την Ορθόδοξη Εκκλησία είναι Τριαδικός καθόσον στην άπειρη ουσία του Θεού διακρίνονται τρία πρόσωπα ή τρείς υποστάσεις: ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα.[232]

> *«Οι υποστάσεις δεν είναι τοπικά κέντρα (….) στα οποία να μερίζεται η θεότης, αλλά τρόπος της αϊδίου υπάρξεως του ενός Θεού. Κάθε υπόσταση είναι φορέας ολόκληρης της ουσίας του Θεού…».*[233]

> *«Κάθε πρόσωπο στην Αγία Τριάδα έχει και το υποστατικό του ιδίωμα, το οποίο είναι αυστηρά προσωπικό, αμετάδοτο και ακοινώνητο, δηλαδή δεν μπορεί να μεταδοθεί στα δύο άλλα πρόσωπα της Αγίας Τριάδος».*[234]

Κατ΄ αυτήν την έννοια, το υποστατικό ιδίωμα του Πατρός είναι το «αγέννητο και άναρχο», δηλαδή ο Πατήρ δεν έχει ούτε χρονική αρχή αλλά ούτε αρχή προελεύσεως. Αποτελεί την πηγαία θεότητα από την οποία λαμβάνουν αϊδίως το είναι ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα, χωρίς ο Πατήρ να είναι ανώτερος του Υιού και του Αγίου Πνεύματος αφού τα θεία πρόσωπα είναι ομοούσια, ισότιμα και ισοδύναμα μεταξύ τους.[235]

Ο Υιός, «γεννηθείς προ πάντων των αιώνων», γεννάται αϊδίως από τον Πατέρα και το υποστατικό του ιδίωμα είναι η «γέννηση», πρόοδος μυστηριακή, της οποίας τη φύση αγνοεί ο άνθρωπος, ως δημιούργημα του Θεού.[236]

> *«Και ενώ [ο Υιός] είναι άχρονος με τη χρονική αρχή της υποστάσεώς του (η γέννησή του είναι αϊδια, δηλαδή «άμα Πατήρ, άμα Υιός»), [ωστόσο] δεν είναι άναρχος με την έννοια της* ***«προελεύσεως»,***

[232] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.25.

[233] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.25.

[234] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.25.

[235] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.25.

[236] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.26.

διότι έχει αρχή της θεότητός του τον Πατέρα. Ο Υιός δεν είναι καλύτερος του Πατρός, επειδή γεννάται από αυτόν (…)ούτε υποτάσσεται στη βουλή του Πατρός (θεωρία της υποταγής, subordinatio), αλλά έχει την αυτή ουσία, την αυτή τιμή και την αυτή δόξα με τον Γεννήτορα [Πατέρα].[237]

Το Πνεύμα το Άγιο εκπορεύεται από τον Πατέρα και το υποστατικό του ιδίωμα είναι η «εκπόρευση», πρόοδος μυστηριακή, που διαφέρει από τη γέννηση του Υιού. Τη φύση δε της εκπόρευσης και πάλι αγνοεί ο άνθρωπος, ως κτιστό από το Θεό πλάσμα.[238]

«Και το Πνεύμα είναι ομοούσιο και ομόθρονο μαζί με τα δύο άλλα πρόσωπα της Αγίας Τριάδος. Επομένως δεν υποτάσσεται στον Πατέρα (και τον Υιό), πολύ λιγότερο δεν είναι κτίσμα του Πατρός όπως ισχυρίζονταν οι αρχαίοι Πνευματομάχοι (Μακεδόνιος, Άρειος). Το Πνεύμα καλείται άγιο, γιατί είναι η πηγή, το πλήρωμα και ο φορέας κάθε άλλης υπαρκτής αγιότητας. Καθαγιάζει το «εκ του Πατρός δι΄ Υιού» έργο, συνάπτον με τη χάρη του τα λογικά όντα με το δημιουργό Θεό».[239]

Κατά το Τριαδικό δόγμα και σε σχέση μεταξύ Μονάδος και Τριάδος εν τη θεότητα, η Ορθόδοξη Δογματική θεολογία ομιλεί για: α). Την Μονάδα εν τη Τριάδι, β). Την Τριάδα εν τη Μονάδι και γ). Την Μονάδα άμα και Τριάδα.[240]

Η πολυδυναμία τέλος του Θεού, αναφέρεται στην ύπαρξη πολλών ενεργειών στη μία, αμέριστη και αδιαίρετη ουσία του Θεού,[241] οι οποίες είναι διακρίσεις θεοπρεπείς στη θεότητα, δεν επιφέρουν μερισμό και κατανομή στη θεότητα και ούτε καταστρέφουν την απλότητα της άπειρης ουσίας του Θεού. Η διάκριση των

[237] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.26.

[238] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.26.

[239] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.26.

[240] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.58.

[241] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.27.

ενεργειών στη θεότητα είναι πραγματική και όχι φανταστική ανθρώπινη επίνοια, ενώ δεν ταυτίζονται με τη θεία ουσία αλλά διακρίνονται αυτής θεοπρεπώς, χωρίς να γνωρίζουμε σε τι συνίσταται η διάκριση αυτή.[242]

> *«[Οι ενέργειες του Θεού] είναι ο έμφυτος πλούτος της θεότητος, αΐδιες, και άκτιστες. Μέσω αυτών κοινωνεί ο υπερβατικός Θεός με την εξωτερική κτίση. Είναι όμως διαφορετικές μεταξύ τους, πολλές τον αριθμό, ανάλογα με τις πολυποίκιλες σχέσεις της θεότητος με τον εξωτερικό φυσικό κόσμο. Δια των θείων ενεργειών κοινωνεί ο άνθρωπος με το Θεό, αγιάζεται και θεοποιείται.[243] Οι θείες ενέργειες ταυτίζονται με τη χάρη του Θεού, με το άκτιστο Θαβώριο φως και με τη δόξα της Αγίας Τριάδος».[244]*

Τη δε ενότητα του Θεού στοιχειοθετούν οι λεγόμενες «ενώσεις», οι οποίες είναι: α). «Η μία ουσία», όπως αναλύθηκε ανωτέρω και η οποία πληρούται απαράλλαχτη σε κάθε μία από τα Τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, ώστε να αποκρούεται η ιδέα του τριθεϊσμού, β). Η μία βουλή και ενέργεια, η οποία είναι κοινή σε όλα τα πρόσωπα της θεότητος και γ). η αγαπητική περιχώρηση των προσώπων, το ότι δηλαδή τα θεία πρόσωπα, αν και επί μέρους και ίδια, δεν αποχωρίζονται αλλήλων αλλά το ένα ενοικεί στα άλλα με αγάπη, η οποία αποτελεί και το σύνδεσμο της θεότητος.[245]

Τινά εκ των ιδιωμάτων του Θεού είναι[246]: α). η αιωνιότης, (ο Θεός δηλαδή δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος, είναι αϊδίως υπάρχων), β). το αναλλοίωτον (ο Θεός δεν μεταβάλλεται αλλά είναι αυτός εις τους αιώνας), γ). Το άπειρον, αχώρητον και η πανταχού παρουσία του (ο Θεός ως άπειρος και πανταχού παρών σε σχέση με τον

---

242 Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.27.

243 Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.27.

244 Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.27.

245 Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.28.

246 Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.113 – 126.

κόσμο δεν απεικονίζεται γεωμετρικώς ούτε ως περιέχων, ούτε ως περιεχόμενος, ούτε ως εφαπτόμενος, ούτε ως τεμνόμενος, ούτε ως ταυτιζόμενος). δ). Η παντοδυναμία του (ο Θεός δύναται τα πάντα μη εξαρτώμενος εκ τινός εκτός Αυτού). ε). Η παγγνωσία (ο Θεός γνωρίζει τα πάντα: τα παρελθόντα, τα παρόντα και τα μέλλοντα. Τα συμβαίνοντα και τα δυνάμενα να συμβούν. Τις αποκρύφους σκέψεις και ενθυμήσεις των ανθρώπων και πάντων των λογικών όντων. Η παγγνωσία αφορά τη γνώση του Εαυτού, την αυτογνωσία, τη γνώση του κόσμου και εν τω κόσμω). στ). Η πρόγνωσις (Ο Θεός εν τη παγγνωσία αυτού προγιγνώσκει πάντα τα μέλλοντα να συμβούν. Προγιγνώσκει τις πράξεις του ανθρώπου επειδή πρόκειται να γίνουν ως ελευθέρως ποιούμενες, καθότι δια τον Θεό δεν υπάρχει παρελθόν, παρόν και μέλλον, αλλά ίστανται ως διαρκές παρόν ενώπιόν του ζ). Η πανσοφία του (ο Θεός γνωρίζει τα προς αρίστους σκοπούς άριστα μέσα). η). Η Αλήθεια και η

Πιστότης (η αλήθεια συνδέεται με την παγγνωσία και την πάσαν απόκλιση παρά του Θεού πλάνης. Η πιστότης αναφέρεται στην απόλυτη ακρίβεια και συμφωνία μεταξύ σκέψεων, λόγων και έργων αυτού. θ). Η ελευθερία ή το αυτεξούσιο της Θείας Βουλήσεως (Ο Θεός είναι απολύτως ελεύθερος, η δε βούλησή του δεν υπόκειται σε έξωθεν ή έσωθεν περιορισμούς. Κρίνει και αποφασίζει ελευθέρως). ι). Η Αγιότης (Ο Θεός είναι Πανάγιος και Αυτοαγιότης. Είναι ουσιωδώς άγιος μη δυνάμενος να αμαρτήσει, και η αγιότης του Θεού είναι απόλυτος και ουσιαστική και πηγή αγιότητος των ανθρώπων. Ο Θεός είναι αναίτιος και αμέτοχος του κακού και της αμαρτίας). ια). Δικαιοσύνη (Ο Θεός είναι απολύτως δίκαιος καθ΄ εαυτόν και εν τοις σχέσεις Αυτού προς τον κόσμο, και φρουρός της ηθικής τάξεως, προβάλλοντας το Εαυτού θέλημα προς εφαρμογήν παρά των ανθρώπων και αμείβοντας όσους συμμορφώνονται με αυτό, τιμωρώντας δε όσους το παραβαίνουν). ιβ). Παναγαθότης – Αγάπη (Ο Θεός ονομάζεται Πανάγαθος ως το άπειρον και απόλυτον οντολογικώς αγαθόν, η δε παναγαθότης του Θεού εξαίρεται πλεισταχού, εκδηλούμενη δε προς τον άνθρωπο ονομάζεται συνήθως αγάπη).

Το «Αγαθό» είναι Πρόσωπο και είναι ο Τριαδικός Θεός

Κατά τη Χριστιανική δογματική θεώρηση το αγαθό δεν είναι ιδέα αλλά πρόσωπο. «Αγαθό» είναι ο Τριαδικός Θεός, «ως πρώτως και κυρίως αγαθόν, ου η φύσις αγαθότης εστίν» και πηγή κάθε αγαθότητας («καταφατική θεολογία»).[247] Η έννοια του αγαθού όμως όπως και κάθε ανθρώπινη έννοια, είναι σχετική και πεπερασμένη, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να συμπεριλάβει την απειρότητα της αγαθοσύνης του Θεού η οποία εκτείνεται ευρισκόμενη μέσα στον άνθρωπο, μέσα στον κόσμο και έξω από τον κόσμο.[248] Από την άποψη αυτή ο Θεός βρίσκεται πάνω από κάθε έννοια αγαθού και χαρακτηρίζεται ως «υπεράγαθος»[249] («αποφατική θεολογία»).[250] Η καταφατική και η αποφατική θεολογία συμπληρώνεται με τη «μυστική θεολογία», αυτή που φέρνει τον άνθρωπο μέσα από τη διαδικασία της κάθαρσης – φώτισης στη θεοπτία, φέρνει δηλαδή τον άνθρωπο σε κοινωνία με το Θεό και τον κάνει κοινωνό της αγαθότητάς του. Στην κατάσταση αυτή ο άνθρωπος «χωράει μέσα του όλη την ανθρωπότητα» και προσεύχεται γι΄ αυτήν.[251]

Δημιουργία του Κόσμου και του Ανθρώπου από τον Τριαδικό Θεό

Ο Τριαδικός Θεός δημιούργησε από άκρα αγαθότητα, ελευθέρως και «εξ ουκ όντων» (εκ του μή όντος ή εκ του μηδενός) εν χρόνω τον κόσμο.[252] Αρχικά δημιούργησε τον αόρατο και πνευματικό κόσμο (αγγελικές δυνάμεις[253]), ακολούθως

[247] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* Τέταρτη Έκδοση, (Θεσσαλονίκη: Πουρναρά, 1981, 1983, 1991,1995), σ.71.

[248] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.67.

[249] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.71.

[250] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.71 - 73.

[251] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.73.

[252] Νικόλαος Μητσόπουλος*, Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.61.

[253] **«Οι άγγελοι** δημιουργήθηκαν από τον Θεό προ της δημιουργίας του κόσμου. Η φύση των αγγέλων είναι πνευματική, και αποτελούν νοερές δυνάμεις, ασώματες φέροντες αιθέριο και αέριο σώμα. Δημιουργηθέντες ελεύθεροι μεν αλλά δυσκίνητοι προς το κακό, μετά την πτώση του Εωσφόρου, απέβησαν «ακίνητοι προς αυτό» δια της Θείας χάριτος, παγιώνοντας το είναι τους στο αγαθό (Θεό). Οι άγγελοι έχουν μεγάλη γνώση υπερκείμενη δια πολλών γνώσεων υπεράνω των ανθρώπων, χωρίς να είναι παντογνώστες (παντογνώστης είναι μόνο ο Θεός). Οι άγγελοι ως πνευματικές οντότητες ούτε πολλαπλασιάζονται, ούτε αποθνήσκουν, γενόμενοι κατά χάριν αθάνατοι. Έργο των αγγέλων είναι η δοξολογία του Θεού και η επιτέλεση των εντολών του Θεού και δη χάριν των ανθρώπων. Οι άγγελοι μεταφέρουν το θέλημα του Θεού στους ανθρώπους, προφυλάσσουν αυτούς εκ παντοίων κινδύνων και αναφέρουν τις προσευχές των ανθρώπων εις τον θρόνον του Θεού. Οι άγγελοι είναι πολυάριθμοι (μυριάδες) και χωρίζονται σε εννέα Τάξεις ή Τάγματα: Τα Σεραφείμ, τα Χερουβείμ, τους Θρόνους, τις Κυριότητες, Δυνάμεις,

τον ορατό και υλικό κόσμο, τον άζωο και τον έμβιο, και τέλος, τον πνευματοϋλικό άνθρωπο».[254] Στο δημιουργικό έργο του Θεού δυνάμεθα να αποδώσουμε τρία θεία ιδιώματα: την «παναγαθότητα», την «πανσοφία» και την «παντοδυναμία».[255]

Κατά τη διήγηση της Γενέσεως, ο κόσμος δημιουργήθηκε από τον Τριαδικό Θεό σε έξι ημέρες (η χρονολογική έκταση των οποίων δεν έχουν την ανθρωπολογική τους σημασία), ενώ ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Τριαδικό Θεό τελευταίος πάντων των δημιουργημάτων κατά την 6η ημέρα,[256] ως η κορωνίδα (στολίδι και κόσμημα) της δημιουργίας,[257]ως «δισύνθετον όν εκ ψυχής και σώματος (εκ πνευματικού και υλικού στοιχείου)»,[258] «κατ΄ εικόνα» και «καθ΄ ομοίωσιν» αυτού,[259] δι΄ όλης της ιδιαιτέρας δημιουργικής ενέργειάς του πλάστη του.[260]

> *«(Γένεσις 2,7:…και έπλασεν ο Θεός τον άνθρωπον χουν από γης (υλικόν στοιχείον), και ενεφύσησεν εις το πρόσωπον αυτού πνοήν ζωής (πνευματικόν στοιχείον), και εγένετο άνθρωπος εις ψυχήν ζώσαν».*[261]

Η έννοια του «κατ΄εικόνα» και του «καθ΄ομοίωσιν» του ανθρώπου

Αν και δεν δυνάμεθα να προσδιορίσουμε επακριβώς το «κατ΄ εικόνα», και πολύ περισσότερο να το περιορίσουμε σε ορισμένες μόνο ιδιότητες ή ικανότητες του

Εξουσίες, Αρχές, τους Αρχαγγέλους, Αγγέλους.»: Βλ. Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.65 - 67.

[254] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.61.

[255] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.61.

[256] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.63 και Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.58.

[257] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.63 και Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.59.

[258] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.69.

[259] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.59 και Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.70.

[260] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.63.

[261] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.69.

ανθρώπου, κατά τους Εκκλησιαστικούς Πατέρες, με «την εικόνα», δηλώνεται «το νοερόν», «το αυτεξούσιον», «το κυριαρχικόν» και «το κοινωνικόν» του ανθρώπου.[262] Με άλλα λόγια, το «κατ΄ εικόνα» εδόθη στον άνθρωπο «αποτετελεσμένον», δηλώνοντας ότι ο άνθρωπος επλάσθη έχοντας «νουν», «ελευθέρα βούληση», «ως άρχων επί της γης και πάντων των εν αυτή» και ως «όν μέλλον να ζήσει εν κοινωνία μετά του Θεού και των συνανθρώπων αυτού».[263] Προσεγγίζοντας το «κατ΄ εικόνα» ακόμη περισσότερο, θα επισημαίναμε ότι η ιδιότητα αυτή υποδηλώνει ότι ο άνθρωπος πλάστηκε από το δημιουργό του ως μια εικόνα του ιδίου του Θεού (του πρωτοτύπου).[264] Η εικόνα, μοιάζει με τον δημιουργό της φέροντας τα χαρακτηριστικά της. Όπως ο Θεός, έτσι και η εικόνα του (η ψυχή του ανθρώπου), είναι φύση «νοερά», «ελεύθερη», «άρχουσα επί των κτισμάτων» και «δημιουργική».[265]

Η νοερά φύση του ανθρώπου τον διακρίνει από τα υπόλοιπα ένζωα όντα διότι ο άνθρωπος πλάστηκε από το δημιουργό του με «νου» ο οποίος δημιουργεί «νοήματα» τα οποία μπορεί να εκφέρει με «λόγο». Ο ανθρώπινος νους επιποθώντας την επανασύνδεσή του με τις άκτιστες ενέργειες του πλάστη του, θεώνεται δια της θείας χάριτος και ενώνεται με τον Θεό παράγοντας «ένθεο λόγο».

Η ελευθερία του ανθρώπου (αυτεξούσιο) αποτελεί υποστατική λειτουργία του ως προσώπου και ορίζεται ως η ιδιότητά του να «αυτεξουσιάζεται» δηλαδή να είναι κύριος των επιλογών του. Ο άνθρωπος, δημιουργηθείς ως αιτιατό εν χρόνω και έχοντας ως αιτία της υπάρξεώς του έξω από τον εαυτό του το Θεό δημιουργό[266] του δεν είναι άναρχος, ούτε αναίτιος. Και επειδή έχει αρχή υπόκειται σε «τροπή» αφού η ίδια η αρχή του αποτελεί την πρώτη του τροπή.[267] Έτσι, ενώ όλη η κτίση είναι

[262] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.70.

[263] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.70.

[264] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.59.

[265] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.59 - 60.

[266] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.67.

[267] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.67.

τρεπτή ως κτιστή εν χρόνω, μόνο η «λογική φύση που έχει αυτεξούσιο» μπορεί να κινηθεί προς το καλό ή προς το κακό.[268] Ως αποτέλεσμα, μόνο ο άνθρωπος που έχει «λογική φύση» και «αυτεξούσιο», μπορεί να κινηθεί «τρεπτά» και «αυτεξουσιατικά» και να εφαρμόσει το αγαθό ή το κακό «κατ΄ ενσυνείδητη επιλογή». Κατ΄ αυτήν την έννοια, η ορθή χρήση του αυτεξουσίου προσδίδει στον άνθρωπο «ένθεη προαίρεση» προς επανασύνδεσή του μετά την πτώση του με το δημιουργό του. Αυτό του διανοίγει τον ορίζοντα και την προοπτική της «χριστιανικής ηθικής ζωής» δια της υποταγής του θελήματός του υπό το θέλημα του δημιουργού του.

Το «άρχειν επί των κτισμάτων» (κτιστών και δημιουργηθέντων παρά του Θεού), αποτελεί το αποτέλεσμα της ιδιότητας που του προσέδωσε ο Θεός ως της «κορωνίδας της δημιουργίας». Έτσι, απεικονίζοντας την άρχουσα και κυρίαρχη θέση του Θεού επί της όλης πλάσης, ο άνθρωπος, ως «κωρονίς της κτιστής από το Θεό πλάσης», κατέχει κυρίαρχη θέση ως «άρχων επ΄ αυτής». Ο άνθρωπος έτσι, ως ανώτερος από όλα τα άλλα πλάσματα υποστασιάζει τη δημιουργία, η οποία συνυφαίνεται με την πορεία του ιδίου ως κυριάρχου επ΄ αυτής. Έτσι, η πτώση του ανθρώπου δια της αποστασίας του από το Θεό αποτέλεσε και την πτώση της δημιουργίας. Και η ανόρθωση του ανθρώπου και η επανένωσή του με τον Πλάστη του αποτελεί και τη δική της ανόρθωση.[269]Ανορθώνεται, ως αιτιατό υπό την αιτιώδη αναφορά της στη δημιουργία της εκ του Τριαδικού Θεού και ως συμμετέχουσας στην ολοκλήρωση του σχεδίου του δημιουργού της που απηχεί στην «εν τω κόσμω της πλάσης, σωτηρία του ανθρώπου».

Η δημιουργικότητα του ανθρώπου δεν είναι «εξ ουκ όντων» όπως του Θεού, αλλά «επί των δημιουργηθέντων από τον Πλάστη του κόσμου κτισμάτων» και κατ΄ αυτήν την έννοια εκτείνεται σε «κτιστά» -υλικά και πνευματικά πεδία.[270] Ο άνθρωπος δημιουργεί εν τω κόσμω και προάγει τις επιστήμες και τις τέχνες αλλά με την ένθεο αναφορά του νου του δια της εν Χριστώ χρήσης του αυτεξουσίου του και

[268] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.67.

[269] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.67 - 68.

[270] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 60.

ως άρχων επί των κτισμάτων, επιποθεί και (δια της συγκατάβασής του στη θεία βουλή), προάγει την δια της θείας χάριτος σωτηρία του και δια της συμμετοχής του στην Εκκλησία του Χριστού συμμετέχει δημιουργικά στην ένθεο ανάπλαση της οικουμένης.

Το «καθ΄ ομοίωσιν» βρίσκεται σε άμεσο συσχετισμό με το «κατ΄ εικόνα». Η σχέση τους είναι δυνητική και εξελικτική. Ενώ η «εικόνα» αποτελεί τη νοερά φύση της ψυχής η οποία είναι δοσμένη από το Θεό ως μέγεθος σταθερό, το οποίο δεν μπορεί να καταστραφεί,[271] (άσχετο με το αν με την αμαρτία μπορεί να αμαυρωθεί και να εξασθενήσει), το «καθ' ομοίωσιν» είναι κάτι που πρέπει να κατακτηθεί ευρισκόμενο στο τέλος μιας εξελεγκτικής πορείας, μιας δυναμικής πορείας του «κατ΄ εικόνα». Επομένως, το «καθ΄ ομοίωσιν» δεν είναι άλλο από «την εικόνα, καταξιωμένη στο αγαθό και στα μέτρα του θελήματος του Θεού».[272] Με το καθ΄ ομοίωσιν ο άνθρωπος εξομοιώνεται ηθικά και πνευματικά με τον Πλάστη του και γίνεται ένας μικρός «Θεός»[273] (θέωση κατά χάριν).

Ο σκοπός της δημιουργίας

> «*Μετά του ανθρώπου, συνάπτεται και ο σκοπός της όλης δημιουργίας. Καθ΄ότι ο κόσμος επλάσθη χάριν του ανθρώπου, όστις ετέθη υπό του Θεού ως άρχων επί της γης (Γεν.1,26.28. Ψαλμ. 8,5 εξ.), εν τη μακαρία καταστάσει του ΄΄παραδείσου της τρυφής΄΄ (Γεν.2, 15)».*[274]

Σκοπός λοιπόν της δημιουργίας του κόσμου από το Θεό είναι η μακαριότης του ανθρώπου, (που επιτυγχάνεται με την κατά χάριν θέωση) ως και πάντων των

[271] Θεωρητικά, η ενδεχόμενη μελλοντική τεχνολογία μπορεί να φτάσει σε τέτοιο σημείο που να μπορεί να υποτάξει το «αυτεξούσιο» του ανθρώπου και να μην το αφήνει να δρα «θεοπρεπώς», επιλέγοντας την υποταγή του ανθρωπίνου θελήματος υπό το Θείο θέλημα, αλλά υποτεταγμένο να δρα σε συμφωνία με αντίρροπες από το Θεό δυνάμεις. Μεγαλύτερη αναφορά δίδεται στο Κεφάλαιο «4» (Η Μεταμόρφωση του Πολέμου στον 21ο αιώνα».

[272] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 61.

[273] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 61.

[274] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.63.

λογικών όντων, σκοπός που είναι όμως συνυφασμένος προς τη δόξα του Θεού, άνευ της οποίας δεν νοείται ευτυχία ούτε δια τον άνθρωπο ούτε για τις αγγελικές δυνάμεις.[275]

Η έννοια της Θείας Χάριτος προς εκπλήρωση του σκοπού της δημιουργίας

Ο Θεός, προς επίτευξη της μακαριότητας του ανθρώπου και των έλλογων όντων δωρίζει τη «χάριν του». Η χάρις του Θεού αποτελεί την άκτιστη Θεία ενέργεια που ενυπάρχει στην ουσία του, ως έμφυτος πλούτος της θεότητος, στη βάση της οποίας δημιουργήθηκε ο εξωτερικός κόσμος, τα ορατά και αόρατα κτίσματα, τα οποία συνέρχονται και συντηρούνται σ΄ αυτήν και κατευθύνονται προς το τέλος της υπάρξεώς τους. Από την άποψη αυτή, η «Θεία χάρις» συμπίπτει με την Πρόνοια του Θεού.[276]

> «*Στο πεδίο της απολυτρώσεως ειδικά η χάρη είναι ιδιαίτερη εύνοια του Θεού, η οποία, ξεχυθείσα πλουσίως από το λυτρωτικό πάθος και την ιλαστήρια θυσία του Χριστού, και λειτουργούσα στην Εκκλησία, περιβάλλει τον αμαρτωλό άνθρωπο, τον αγιάζει και τον συνάπτει με τη θεότητα, τον θεοποιεί».*[277]

Η «Θεία χάρις» αποτελεί χάρισμα και δωρεά του Θεού. Είναι το αγαπητικό δόσιμο της θεότητος που αγγίζει τα λογικά πλάσματα και η οποία αποτελεί καθολική αγαθοδωρία της μεγαλοσύνης του Θεού αποστελλόμενη προς όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους χωρίς προσωπικές εύνοιες και επιλογές.[278]

[275] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.63.

[276] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 131.

[277] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 131.

[278] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 131 - 132.

Η χάρις όμως δεν ενεργεί ούτε καταδυναστευτικά από πλευράς της θεότητος και ούτε ακαταγώνιστα (άσχετα με την ηθική κατάσταση και την ελεύθερη συγκατάθεση) από πλευράς του ανθρώπου.[279]

Ο Θεός είναι απόλυτη ηθικότητα και ελευθερία. Με αυτήν την έννοια οι σχέσεις μεταξύ του Θεού και του ανθρώπου δεν είναι καταδυναστευτικές και εξαναγκαστικές από μέρους του Θεού αλλά απόλυτα ελεύθερες.[280] Ο Χριστός είπε: «Όστις θέλει οπίσω μου ελθείν», δηλώνοντας ότι ο άνθρωπος δεν είναι άλογο ζώο που έλκεται και σύρεται «αναυτόβουλα» και «μη αυτεξούσια» στο θέλημα του Θεού αλλά αντιθέτως, «αυτοβούλως» και «αυτεξουσιάζοντας το είναι του», επιλέγει το ηθικό ή το μη ηθικό παραλληλίζοντας ή μη το θέλημά του με το Θείο θέλημα.

Παράλληλα, η Θεία Χάρις δεν αποτελεί δύναμη μαγική που ενεργεί άσχετα με την ηθική φύση και την ελεύθερη συγκατάθεση των λογικών όντων.[281]Έτσι, ο άνθρωπος δεχόμενος τη δωρεά της Θείας χάριτος, αυτεξουσιάζοντας το είναι του και αυτοβούλως, διαλέγει μεταξύ δύο επιλογών: ή δέχεται τη Θεία δωρεά κάνοντας ορθή χρήση του αυτεξουσίου του και συνεργάζεται μαζί της με σκοπό τη σωτηρία της ψυχής του δια της κατά χάριν θεώσεως, ή αντιθέτως, αφρόνως, απορρίπτει την ευεργετική χαρισματική ενέργεια του Θεού και επιλέγει να απολέσει την ψυχή του.[282] Η δυνατότητα αυτή της επιλογής του ανθρώπου οφείλεται στο «αυτεξούσιο» αλλά και στην «τρεπτότητά του».

<u>Η έννοια της «κοινωνίας Θεού – ανθρώπου» δια της Θείας Χάριτος (Μυστική Θεολογία)</u>

Έτσι, ο άνθρωπος, ως «εικών του Θεού του ζώντος και αοράτου» υπάρχει όχι απρόσωπα, αλλά προσωπικά, σε σχέση με το Θεό δημιουργό του. Θα λέγαμε μαθηματικοποιώντας τη σχέση αυτή ότι κοινωνεί με το δημιουργό του κατ΄

[279] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 133.

[280] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 133.

[281] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 133.

[282] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 131 – 134.

αμφιμονοσήμαντη σχέση αλλά και σταυροειδώς με όλη την πλάση σε μια κοινωνία αγάπης. Όποιος αγαπά, γνωρίζει το Θεό, σε επίπεδο προσωπικής κοινωνίας μαζί του. Κοινωνία που συμπεριλαμβάνει τον ανθρώπινο «νου» τη «διάνοια» και τις «ανθρώπινες αισθήσεις».[283] Αντιθέτως, όποιος δεν αγαπά δείχνει ότι δεν γνώρισε το Θεό διότι «ο Θεός είναι αγάπη».[284]

Η γνώση του αγαθού (του Θεού) από τον άνθρωπο δεν αναφέρεται στην ουσία αλλά στις ενέργειές του. Ο άνθρωπος γνωρίζει το αγαθό με δυναμικό τρόπο. Αυτό που γνωρίζει κάθε φορά είναι απειροελάχιστο σε σχέση με τη γνώση του Θεού και αυτό που μένει άγνωστο αποτελεί απειροπλάσιο αυτού που συνεχώς γνωρίζει δια της κοινωνίας του με το Θείο. Έτσι, η γνώση του Θεού από τον άνθρωπο είναι ατέρμονη και η προοπτική της απεριόριστη στο διηνεκές.[285]

Στη χριστιανική θεολογία η αποκάλυψη του Θεού διακρίνεται σε «φυσική» και «υπερφυσική». Η «φυσική» αναφέρεται στη φανέρωση της δημιουργικής και προνοητικής ενέργειας του Θεού στην κόσμο, ενώ η «υπερφυσική» στη φανέρωση της προσωπικής σωστικής, ανακαινιστικής και θεοποιού ενέργειάς του προς σωτηρία, ανακαίνιση και θέωση του ανθρώπου.[286]

Ο άνθρωπος δεν σώζεται με τη φυσική αλλά με την υπερφυσική αποκάλυψη του Θεού, η οποία του προσφέρει και την υπερφυσική γνώση του Θεού.[287] Η γνώση αυτή πραγματοποιείται με τη διάδραση Θεού και ανθρώπου σε προσωπικό επίπεδο

[283] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.77.

[284] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.70.

[285] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.78.

[286] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.78.

[287] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.79.

κοινωνίας αγάπης. Ο Θεός αποκαλύπτεται στον άνθρωπο με τις θείες του ενέργειες,[288] ο άνθρωπος γνωρίζει το Θεό με τη φανέρωση της αγάπης του προς αυτόν και ανταποκρίνεται με αγάπη ως απάντηση στη θεία αγάπη. Εκδηλώνει έτσι την «ένθεη προαίρεσή» κοινωνίας του με το Θείο, και αποκτά την «ένθεη επιθυμία» της γνώσης του Θεού, υποτάσσοντας το θέλημά του υπό το Θείο θέλημα, (κάθαρση). Στη δυναμική εξέλιξη της κοινωνίας αγάπης Θεού – ανθρώπου, ο άνθρωπος φωτίζεται από τη Θεία Χάρη (φώτιση) και ανακαινίζεται εν Θεώ (χριστοποιείται) με την «κατά χάριν θέωση» (μυστική θεολογία). Έτσι, η ένωση του ανθρώπου με το Χριστό, κορυφώνεται με την ευχαριστιακή κοινωνία (Θεία Ευχαριστία), η οποία όμως προϋποθέτει την καθημερινή και την «ανά πάσα στιγμή της εν τω κόσμω βιωτής του ανθρώπου», κοινωνία του με το Θείο, δια της συμμόρφωσης της θελήσεώς του προς το θέλημα του Χριστού. Ουσιαστικά, η παραίτηση από πλευράς του ανθρώπου της εγωκεντρικής του διάσπασης, οδηγεί στην εν Θεώ κοινωνία του και στην πνευματική με το Θεό ενοποίησή του.[289]

Πρόκειται για μια μετοχή του πιστού στην αγάπη και στη γνώση του Θεού (των ενεργειών του), και σε μία ένωση μεταξύ Θεού και ανθρώπου που δεν πραγματοποιείται με αντιπαράθεση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου αλλά με την ενότητα αγάπης και γνώσης και την ανάκραση μεταξύ τους.[290]

> «*Όλα προέρχονται από τον προσωπικό Θεό. Τίποτε δεν είναι ξένο προς αυτόν. Όλα φανερώνουν την προσωπική παρουσία του. Και με όλα καλείται ο άνθρωπος σε προσωπική κοινωνία μαζί του. Αυτό υπαγορεύει τη συνεχή καλλιέργεια της προσωπικής αναφοράς προς το Θεό. Ότι εκτρέπεται από αυτή την προσωπική αναφορά είναι αμαρτία. Και η ζωή που βιώνεται έξω από αυτή είναι αμαρτωλή. Αντίθετα η κοινωνία με το Θεό προσφέρει την ένθεη ζωή στον άνθρωπο».*[291]

[288] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.88.

[289] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.34.

[290] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.77.

[291] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.71.

Εγκαινίαση της Θείας Κοινωνίας με την «Αποκάλυψη του Θεού στον κόσμο»

Όμως, η ανάκραση αυτή προϋποθέτει την εκατέρωθεν δράση – ανάδραση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου. Ο άνθρωπος, ενώ η Χάρις του Θεού υπήρχε άπλετη στον κόσμο, με την αμαρτία του και την απόρριψη του Θείου θελήματος[292]διέσπασε τη «συμφιλιωτική σχέση Θεού – ανθρώπου».

«Έπρεπε» λοιπόν να γίνει άνθρωπος ο ίδιος ο Θεός (ο Υιός του Θεού) και να αναλάβει δια του σταυρικού του θανάτου, της αναστάσεως, της αναλήψεως, του λυτρωτικού του έργου και της ίδρυσης της Εκκλησίας του, την αναδίπλωση της ψυχής του ανθρώπου προς το Θείο.

Ο άνθρωπος, αντιλαμβανόμενος την αγάπη του Δημιουργού του ο οποίος θυσιάζεται για τη σωτηρία του πλάσματός του, ανασυντάσσεται πνευματικά και ανορθώνει το είναι του προς το Θεό για να τον συναντήσει.

Έτσι, αποκαθίσταται η προσωπική κοινωνία Θεού και ανθρώπου η οποία «εγκαινιάστηκε» με την «αποκάλυψη του Θεού στον κόσμο» και καλλιεργείται πλέον με την ανταπόκριση του ανθρώπου[293] επιτυγχάνοντας με την υπερφυσική αποκάλυψη του Θεού τη θέωση της πεπτοκούσης φύσεως του πλάσματός του.[294]

> *«Η αποκάλυψη του Θεού φανερώνει την αγάπη του. Και η γνώση του Θεού από τον άνθρωπο πραγματοποιείται με τη συμμετοχή του στην αγάπη του. Όσο περισσότερο συμμετέχει ο άνθρωπος στην αγάπη του Θεού, τόσο περισσότερο τον γνωρίζει. Και όσο περισσότερο τον γνωρίζει, τόσο περισσότερο τον αγαπά».*[295]

[292] Η απόρριψη του Θείου θελήματος άρχισε με το «προπατορικό αμάρτημα» και συνεχίστηκε στην Προ Χριστού εποχή έως ότου ο ίδιος ο Χριστός με την ενανθρώπισή του, το «εκούσιο πάθος» - την ανάστασή του, την ανάληψή του το λυτρωτικό του έργο και την ίδρυση της Εκκλησίας του, άνοιξε την πόρτα της συγκατάβασης μεταξύ Θεού - ανθρώπου

[293] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.77.

[294] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 61.

[295] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.77.

Η Εκκλησία ως «Κιβωτός της αγάπης» και ως «Άμπελος Κοινωνίας Θεού – Χριστιανών»

Η Εκκλησία[296], προερχόμενη από το Θεό και δημιουργηθείσα για να χωρέσει σε αυτήν όλος ο κόσμος, πορεύεται ως «Κιβωτός της Αγάπης, της σωτηρίας και της ζωής», στην επανασύνδεση του ανθρώπου με το Θεό δημιουργό του σε μία κοινωνία αγάπης.

> *«Η Εκκλησία δεν ταυτίζεται με τη βασιλεία του Θεού, αλλά κατευθύνεται προς αυτήν».*[297]

Ο «κόσμος[298]» όμως αυτονομείται, ανασυντάσσεται στην «α – κοινωνία με το Θείο», στην ασυναρτησία, στον εγωκεντρισμό και στον αυτοαφανισμό.[299]΄ Έτσι, η Εκκλησία ως Κιβωτός της αγάπης, πορεύεται στη συνάντηση με το Θείο μόνο με τα πιστά της μέλη. Αποτελεί τη νέα δημιουργία, την «καινή κτίση», την κιβωτό μιας κοινωνίας Θεού – ανθρώπου, στην οποία «ευχαριστιακά[300]», ο Θεός κατεβαίνει στο

[296] *[Κατά την Ορθόδοξη δογματική θεώρηση η «Εκκλησία του Χριστού» διαχωρίζεται σε τρείς φάσεις: α). Στην πρώτη φάση όπου η Εκκλησία τοποθετείται ως η αϊδίως προϋπαρξή της εν τω νου του Θεού, συμπεριλαμβάνοντας τη δημιουργία των αοράτων πνευματικών δυνάμεων και των αγίων αγγέλων. β). Στη δεύτερη φάση της κατά την οποία η Εκκλησία πορεύεται από τη δημιουργία του Αδάμ μέχρι του Χριστού και περιλαμβάνει προπτωτικά την μακαρία κατάσταση του Αδάμ και της Εύας και μεταπτωτικά τους «εις Χριστόν προσβλέποντες ή το σωτήριον έργον Αυτού προοιδοποιούντας δικαίους της Π. Διαθήκης». και γ). Στην τρίτη φάση της που αποτελεί την περίοδο από του Θεανθρώπου Κυρίου Ιησού Χριστού τελειώσεως και ολοκληρώσεώς της Εκκλησίας. Ο Ιησούς Χριστός δια του σωτηριολογικού του έργου που κορυφώθηκε με τη σταύρωση και την ανάστασή του και την κατά την Πεντηκοστή πέμψεως του Αγίου Πνεύματος, ίδρυσε την επί της γης Εκκλησία της Κ. Διαθήκης, ως την «Κιβωτό της Σωτηρίας» του πεπτωκότος πλάσματός του]:* Βλ. Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.85.

[297] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.167.

[298] Ο «κόσμος» εδώ έχει την έννοια του συνόλου των ανθρώπων που δεν απεδέχθησαν τον Χριστό ως σωτήρα και λυτρωτή του κόσμου και ως ανακαινιστή της πλάσης στην «καινή εν Χριστώ κτίση». Έτσι, αφρόνως, απορρίπτουν τον Χριστό, και την Εκκλησία του. Στην έννοια αυτή όμως συμπεριλαμβάνονται και όσοι ενώ θεωρητικά εισέρχονται εντός της Κιβωτού της Εκκλησίας δεν συμμετέχουν «συνειδητά», «μυστηριακά», «πνευματικά», στην Εκκλησία με την προσπάθειά τους να ανακαινίσουν τον «παλαιό τους εαυτό» στον «εν Χριστώ νέο» άνθρωπο υποτάσσοντας το θέλημά τους υπό το θέλημα του Κυρίου.

[299] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.157.

[300] Η ευχαριστιακή συνάντηση Θεού – ανθρώπου πραγματοποιείται με το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας που επαναλαμβάνεται στη Θεία Λατρεία της εκκλησίας μυστηριακά, όπου το Σώμα και το αίμα του Χριστού προσφέρεται στα πιστά μέλη της τα οποία «μετά φόβου Θεού, πίστεως και αγάπης» προσέρχονται στο μυστήριο της ζωής και της επανένωσης με το Χριστό σε μια νέα – ανακαινισμένη κοινωνία αγάπης.

πλάσμα του και ο άνθρωπος ανατάσσεται, και ανυψούμενος αναβιβάζεται προς τον Θεό[301].

> *«Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, αποτελεί την τελική και πληρέστερη δωρεά του Θεού. Με την ευχαριστιακή κοινωνία οι διασπασμένοι άνθρωποι ενώνονται μεταξύ τους και με τον Θεό. Γίνονται μέλη του σώματος του Χριστού και παιδιά του Θεού».*[302]

Ο άνθρωπος, προσέρχεται στο μυστήριο της συνένωσής του με το Θεό και την καινή κτίση, όχι «αναμάρτητος» αφού στην καινή κτίση η οποία προσφέρεται «εις άφεσιν αμαρτιών», αξιώνεται να προσέλθει ο κάθε πιστός ανάλογα με τη δεκτικότητά του στη χάρη του Θεού. Αξιώνεται ο «καθαρμένος από τα πάθη του» και η Θεία Ευχαριστία γι΄ αυτόν είναι φως. Αξιώνεται αυτός που βρίσκεται στο στάδιο της καθάρσεως για τον οποίον η Θεία Ευχαριστία αποτελεί κάθαρση. Αξιώνεται όμως και ο «αγωνιζόμενος εν Χριστώ» και γι΄ αυτόν η Θεία Ευχαριστία αποτελεί ενίσχυση στον αγώνα του.[303]

Βασική προϋπόθεση συμμετοχής του πιστού μέλους της Εκκλησίας στη Θεία Ευχαριστία είναι:

α). Ο άνθρωπος να προσέρχεται συνειδητά στο «μυστήριο των μυστηρίων» της «αναιμάκτου θυσίας του Χριστού», με «ταπείνωση», «συντετριμμένη καρδιά» και «φόβο Θεού», αφού, ως κοινωνός των Αχράντων μυστηρίων, του Σώματος και Αίματος του Χριστού, της απειροτέλειας Θεότητος, καταστάται η «πεπερασμένη ψυχοσωματική του οντότητα» ως «κιβωτός του απείρου».

β). Να προσέρχεται με «πίστη» στη θεότητα του Χριστού ως «Υιού του ζώντος Θεού και δημιουργού του κόσμου» και ως «λυτρωτή του κόσμου και

[301] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.175.

[302] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.174.

[303] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.175 - 176.

ανακαινιστή του στην καινή κτίση» (πίστη στην καταφατική – αποφατική – μυστηριακή θεολογία της Ορθοδοξίας) και τέλος,

γ). Να προσέρχεται με συντριβή της ατομικότητας και του εγωκεντρισμού του και με «αγάπη Χριστού», αγαπώντας «Χριστό Κύριο τον Θεό του εξ ΄όλης της καρδίας του, εξ΄ όλης της διανοίας του και τον πλησίον του ως σεαυτόν». Αγάπη, που συνενώνει καρδιακά όλη την καινή κτίση με το Θεό δημιουργό αλλά και με την πλάση ολόκληρη, «αγάπη στην οποία χωρά ακόμη και ο εχθρός»,[304] με μία ενοποιητική δύναμη απείρου συνδετικής ισχύος, αφού «ο Θεός αγάπη εστί».

Η προετοιμασία του πιστού για τη Θεία Ευχαριστία με τον Χριστό, περιλαμβάνει την «μετάνοια», το μυστήριο της εξομολογήσεως, την προσευχή και τη νήψη,[305] την ελεημοσύνη, τη νηστεία (κατ΄ ορισμένους Πατέρες) και την καταλλαγή με τους συνανθρώπους του.[306]

Έτσι, η Εκκλησία του Χριστού εκτός από «Κιβωτός της αγάπης της σωτηρίας και της ζωής», πορευόμενη προς τη βασιλεία του Θεού, ταυτόχρονα συναρτά και την «άμπελο κοινωνίας Θεού – πιστών»[307] σχηματίζοντας μία θεόσδοτη κοινωνία

[304] Ο Κύριος στην επί του Όρους ομιλία, του αναπτύσσοντας τους μακαρισμούς, αποκαλύπτει ότι δεν ήρθε για να καταλύσει τον ηθικό νόμο του Μωϋσέως ή την ηθική διδασκαλία των προφητών αλλά για να τελειοποιήσει και συμπληρώσει τον Μωσαϊκό Νόμο. Έτσι, το Μωσαϊκό νόμο που προέβλεπε: «…αγαπήσεις τον πλησίον σου και μισήσεις τον εχθρόν σου»[σ.21 (κεφ. Ε΄, 43)], ο Χριστός τον τελειοποιεί και τον συμπληρώνει με τη φράση του: «Εγώ δε λέγω υμίν, αγαπάτε τους εχθρούς υμών, ευλογείτε τους καταρωμένους υμάς, καλώς ποιείτε τους μισούσιν υμάς και προσεύχεσθε υπέρ των των επηρεαζόντων υμάς και διωκόντων υμάς…» [σ.21 (κεφ. Ε΄, 44)]: Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, Εικοστή Δευτέρα Έκδοση, (Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων ο Σωτήρ, 1982), σ. 15 – 21.

[305] Στην Πατερική Γραμματεία, ως «νήψη», χαρακτηρίζεται *«η διαρκής και καθολική επαγρύπνηση στις κινήσεις του νου και της καρδιάς»: Βλ.* Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.113.

[306] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.179.

[307] Ο «άνθρωπος» εδώ έχει την έννοια του πιστού που απεδέχθη τον Χριστό ως σωτήρα και λυτρωτή του κόσμου και ως ανακαινιστή της πλάσης στην «καινή εν Χριστώ κτίση», συμμετέχοντας «συνειδητά», «μυστηριακά», «πνευματικά», στην Εκκλησία με την προσπάθειά του να ανακαινίσει τον «παλαιό του εαυτό» στον «εν Χριστώ νέο» άνθρωπο υποτάσσοντας το θέλημά του υπό το θέλημα του Κυρίου.

σύμπραξης Θεού – ανθρώπου, υπό μορφήν «χριστοποιημένης αμπέλου αγάπης»[308] στην οποία «άμπελος είναι ο Χριστός» και κλήματα «οι πιστοί Ορθόδοξοι Χριστιανοί». Σ΄ αυτήν την κοινωνία της σωτηρίας δεν χωρούν να εισέλθουν οι «κοσμικοί»[309] εγωπαθείς άφρονες αρνητές του Χριστού, παρόλο που ο ίδιος ο Χριστός τείνει χείρα συναντήσεως και καταλαγής μαζί τους και τους προτρέπει: «Όστις θέλει οπίσω μου ελθείν, απαρνησάσθω εαυτόν, αράτω τον Σταυρόν αυτού και ακολουθείτω μοι».

Η έννοια της Χριστιανικής Ηθικής επιστημολογικά - δογματικά

Από πλευράς επιστημολογίας, κατά την παραπάνω έννοια, η Χριστιανική ηθική (όπως και κάθε ηθική σύμφωνα με τον Αριστοτέλη), δεν είναι θεωρητική αλλά πρακτική - εμπειρική - βιωματική.[310] Η βίωση αυτή έχει μεθοδολογικά στοιχεία. Συνοψίζεται σε δύο παράγοντες:

α). Στην απόλυτη πίστη στον Χριστό, ως Υιό του Θεού του ζώντος, ο οποίος, «γεννηθείς προ πάντων των αιώνων εκ του Πατρός», και εγκαινιάζοντας μεταπτωτικά την κοινωνία Θεού – ανθρώπου, ενανθρώπησε εν χρόνω, «αποκαλύφθηκε εν τω κόσμω», έπαθε και σταυρώθηκε παρά του πλάσματός του, ανεστήθη, ανελήφθη και έκτοτε, ιδρύοντας την Εκκλησία του, αποκαλύπτεται δια της θείας χάριτος, υπερφυσικώς στο καρδιακό κέντρο εκάστου ανθρώπου προς σωτηρία του, αναζητώντας τη θετική ανταπόκριση και την ένθεη προαίρεσή του προς θεία κοινωνία, η οποία ολοκληρώνεται με την αναίμακτο πλέον θυσία του Χριστού στη Θεία Ευχαριστία.

β). Στην καλλιέργεια της συνειδήσεως του ανθρώπου υπό το φως των εντολών του Χριστού, (διαρκή αυτοέλεγχο και αυτομεμψία – αυτοκατάκριση για τα πάθη του), συνειδητοποίηση της απόστασης που χωρίζει τον άνθρωπο από το Θεό,

[308] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.234.

[309] Αυγουστίνος Καντιώτης, *Σταγόνες από το Ύδωρ το Ζών, Τέταρτη Έκδοση* (Αθήνα: Ορθόδοξος Ιεραποστολική Αδελφότης ο Σταυρός, 1982, 1984, 1990, 2001) σ. 47 – 52.

[310] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.33.

κάθαρση των αισθήσεων, φώτιση του νου του και πραγμάτωση της διαρκούς εν Χριστώ τελείωσης.[311]

Υπό την παραπάνω έννοια, δογματολογικά, οι πυλώνες της Χριστανικής ηθικής συνοψίζονται:

α). Στην πίστη του ανθρώπου περί του Τριαδικού Θεού ως δημιουργού του σύμπαντος κόσμου «ορατών τε πάντων και αοράτων» και ως στερεωτή του κόσμου με τη «φυσική αποκάλυψή του (Θεία Πρόνοια)», πίστη που συνίσταται στην καταφατική και αποφατική θεολογία.

β). Στην πίστη του ανθρώπου για την «αποκάλυψη του Θεού εν χρόνω, στον κόσμο με την ενανθρώπηση του Λόγου – Υιού του» προς σωτηρία του ανθρώπου, η οποία επαναλαμβάνεται με την αναίμακτο θυσία στη Θεία Ευχαριστία.

γ). Στη διαδραστική από πλευράς πιστού ανταπόκρισή του στο Θείο κάλεσμα με την εν Χριστώ ζωή του (υποταγή θελήματός του υπό το Θείο θέλημα – κάθαρση - φώτιση).

δ). Στη συμμετοχή του πιστού στην Εκκλησία του Χριστού που αποτελεί την

«Κιβωτό της αγάπης, σωτηρίας και της ζωής» αλλά και «την άμπελο της κοινωνίας Θεού – Χριστιανών» και τη συμμετοχή του πιστού στην ευχαριστιακή λατρεία και τέλος,

ε). Στην «υπερφυσική αποκάλυψη» του Θεού στην καρδιά του πιστού προς μακαρισμό της ψυχής του – θεοπτία (μυστική θεολογία).

311 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική*, σ.33.

Η ανταπόκριση του πιστού στο Θείο κάλεσμα πραγματοποιείται με τη «σταύρωση και την ανάσταση του ίδιου του εαυτού του». Υλοποιείται με την νέκρωση του «παλαιού ανθρώπου» και τη γέννηση ενός νέου «Χριστοποιημένου ανθρώπου».

> *«Το τίμημα λοιπόν, που οφείλει να καταβάλει ο άνθρωπος για να κερδίσει τον εαυτό του, είναι ολόκληρος ο εαυτός του».*[312]

Έτσι, ο Χριστός, μακαρίζει στην επί του Όρους Ομιλία του, «τους πτωχούς εν πνεύματι», «τους πενθούντες», «τους πραείς», «τους πεινώντες και διψώντες την δικαιοσύνη», «τους ελεήμονες», «τους καθαρούς τη καρδία», «τους ειρηνοποιούς» και «τους δεδιωγμένους ένεκα της δικαιοσύνης».[313] Και ενώ ο κόσμος επιζητεί τη δύναμη και τον πλούτο, ο Χριστός μακαρίζει την ταπείνωση και τη φτώχεια. Ενώ ο κόσμος επιδιώκει την απόλαυση και την ηδονή, ο Χριστός υποδεικνύει την οδύνη και το πένθος. Ενώ ο κόσμος αναζητά τη δόξα και την εξουσία, ο Χριστός διδάσκει την υποταγή και τη διακονία. Ενώ ο κόσμος οραματίζεται την άνεση και την κοινωνική προβολή, ο Χριστός προτείνει τον ονειδισμό και την κακοπάθεια.[314]

Ο λεγόμενος χρυσός κανόνας της χριστιανικής ηθικής συγκεφαλαιώνεται στη φράση του Χριστού:

> *«Πάντα ουν όσα θέλητε ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε αυτοίς ούτος γαρ εστίν ο νόμος και οι προφήται» (Όλα όσα θέλετε να σας κάνουν οι άνθρωποι, τα ίδια να κάνετε και σεις εις αυτούς, Διότι αυτός κατ΄ ουσίαν είναι ο νόμος και οι προφήται, το να αγαπάτε δηλαδή τους πλησίον σαν τον εαυτόν σας».*[315]

---

[312] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.117.

[313] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, Εικοστή Δευτέρα Έκδοση, (Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων ο Σωτήρ, 1982), σ. 15 – 21. Βλ. και Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.114.

[314] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.115.

[315] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, σ. 28 (Κατά Ματθαίον, Κεφ. Ζ΄στ 12). Βλ. και Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.115.

Όμως, η χριστιανική ηθική δεν αυτονομεί τις πράξεις αυτές για να τις δικαιώσει αλλά τους προσδίδει αξία ηθικού χριστιανικού περιεχομένου μόνο εάν πραγματώνονται στο «όνομα του Χριστού».

> *«Αν αυτά θεωρηθούν μόνο ως ψυχολογικές ή κοινωνικές καταστάσεις, χωρίς να αναχθούν στο πνευματικό ή οντολογικό επίπεδο του Χριστού και της βασιλείας του, δεν προσφέρουν την ευτυχία στον άνθρωπο».*[316]

Έτσι, η μακαριότητα του ανθρώπου αφανίζεται εάν τα ανωτέρω αναχθούν στο ψυχολογικό ή στο κοινωνικό επίπεδο επίτευξης. Αντιθέτως, η Χριστιανική ηθική είναι η ηθική της Βασιλείας του Θεού και οποιαδήποτε προσπάθεια πραγμάτωσης των ανωτέρω ενεργειών δεν επιζητείται ως αποτέλεσμα ανθρώπινου κατορθώματος, (αυτοθέωσης), αλλά ως καρπός μετοχής του ανθρώπου στην εν Χριστώ καινή κτίση. Γι΄ αυτό και συντελούνται με την χάρη του Αγίου Πνεύματος[317] που πραγματώνει την κάθαρση, φώτιση του ανθρώπου και τον θεοποιεί.

Με την έννοια αυτή, ο «θεόπτης» άνθρωπος ζει εσχατολογικά τη βασιλεία των ουρανών επί της γης και έτσι ο «χρόνος» και ο «χώρος» ως έννοιες «από-υποστασιάζονται», χάνουν τη νοηματοδοσία τους, τα πάντα εν τω κόσμω «καθαίρονται», αφού επ΄ αυτών κατισχύει η εν Θεώ κοινωνία και η μέθεξη των ακτίστων ενεργειών του Θεού στον άνθρωπο που τον «υπερ – υποστασιάζουν» με τη θεία συμμετοχή του στο «α-χωρόχρονο» άπειρο του Δημιουργού που τον καθιστούν «εν ανεκλάλητη χαρά μακάριο και θεοποιούμενο». Παράλληλα, ελευθερώνεται από το φόβο της φθοράς και του θανάτου, και δια της θείας χάριτος ζει στην αφθαρσία της αναστάσεως του Κυρίου, της ζωής, της αιωνιότητος, της ανιδιοτέλειας, της αγάπης και των θεόσδοτων αρετών.

---

316 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.116.

317 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.116 -117.

5.2.2 Ο «Αόρατος Πόλεμος» του Ορθόδοξου Χριστιανού και η «Εσωτερική Ειρήνη»

Από άποψη αντικειμενική η Θεία χάρη ενεργεί λυτρωτικά στο πνευματικό έδαφος της Εκκλησίας και ως ενέργεια του Αγίου Πνεύματος αποτελεί τη «ψυχή της Εκκλησίας» της οποίας συγκροτεί το θεσμό, ζωοποιεί τα άγια μυστήριά της, αγιάζει τους πιστούς τους οποίους ενσωματώνει μυστηριακά στο σώμα του Χριστού και τους οδηγεί στη Θεία Βασιλεία.[318]

Ο πνευματικός όμως χώρος στον οποίο δρα η χάρη του Θεού είναι το πνευματικό καρδιακό κέντρο του ανθρώπου. Έτσι, μέσα στην υποστατική οντότητα του ανθρώπου απηχούνται δύο κόσμοι, ο πνευματικός και ο υλικός, ο ορατός και ο αόρατος.[319]

> *«Στον πνευματικό κόσμο μετέχει [ο άνθρωπος] με τη νοερά, πνευματική και αόρατη ψυχή του, μοιάζοντας με τους αγγέλους, τα άυλα πλάσματα του Θεού· ενώ στον υλικό μετέχει με το σώμα του, που είναι πλασμένο από το χώμα της γης. Έτσι ο άνθρωπος βρίσκεται στο μεταίχμιο της δημιουργίας, αγκαλιάζοντας στο είναι του τους δύο διαμετρικά αντιθέτους κόσμους τον ορατό και τον αόρατο».*[320]

Και ενώ η Θεία Χάρις θεοποιώς διανέμεται στην πλάση και «προσπαθεί να την αναπλάσει εν Χριστώ», τα έλλογα όντα που δεν ορθώνουν θεοπρεπώς το αυτεξούσιό τους την αρνούνται. Αρνούνται το αγαθό και επιλέγουν το κακό, συμπαρασύροντας και όλη την εν τω κόσμω δημιουργία στην οποία άρχουν.

<u>Η έννοια του κακού ως προς το αγαθό</u>

[318] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 135.

[319] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.59.

[320] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ.59.

Η φύση του «κακού» δεν έχει οντολογική υπόσταση αλλά εμφανίζεται δευτερογενώς με την εγκατάλειψη του αγαθού (του Θεού).[321] Δεν υφίσταται δηλαδή το «εναντίον» οντολογικά έναντι του αγαθού όπως δεν υπάρχει και το «εναντίον» στη φύση του.[322] Το κακό δεν αποτελεί την αντίθεση του αγαθού (του Θεού) αλλά την άρνησή του. Κατ΄ αυτήν την έννοια, αφού κατά την υπερβατική έννοια της αποφατικής θεολογίας ο Θεός είναι υπεράγαθος, το κακό είναι ασθενέστερο από το αγαθό.[323]

Η δε εγκατάλειψη του αγαθού προϋποθέτει την αυτεξούσια προαίρεση.[324] Και επειδή υπάρχουν δημιουργηθέντα από τον Θεό όντα με αυτεξούσια ιδιότητα, αυτά έχουν εν δυνάμει τη δυνατότητα να εγκαταλείψουν το αγαθό. Κατά την έννοια αυτή ο διάβολος[325] δεν ήταν εξαρχής κακός, αλλά έγινε, με την εκούσια εγκατάλειψη και απομάκρυνσή του από τον Θεό.[326]

Η έννοια των παθών

Τον έσχατο στόχο της υπάρξεως του ανθρώπου (τη θέωση κατά χάριν), ανακόπτει η αμαρτία και τα πάθη του ανθρώπου.

«Τα πάθη δεν ανήκουν στη φύση του ανθρώπου αλλά αποτελούν παρά φύση καταστάσεις. Όπως το κακό έτσι και τα πάθη δεν έχουν δική

---

321 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.95.

322 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.95
.

323 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.72.

324 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.95.

325 Μέρος των αγαθών αγγέλων έχοντας επικεφαλής τον Σατανά ή Βεελζεβούλ ή Βελίαλ ή Εωσφόρο, αποστάτησαν ελευθέρως από του Θεού και μετεβλήθησαν σε πονηρά πνεύματα αντιστρατευόμενα το θέλημά του. Έργο των δαιμόνων είναι να αντιστρατεύονται το θέλημα του Θεού και δη αυτό που αναφέρεται στην εν Χριστώ σωτηρία των ανθρώπων, παρασύροντας αυτούς μακριά από το Θείο θέλημα. Οι δαίμονες, αν και νικηθέντες υπό τον Θεάνθρωπο Ιησού Χριστό δια της απολύτου αναμαρτήτου ζωής του και εκ της εκ νεκρών Αναστάσεώς του, εξακολουθούν να επιτελούν το διαβολικό τους έργο (αντιστράτευσης Θείου θελήματος – διαβολής – παρασυρμού του ανθρώπου μακριά του θείου θελήματος), μέχρι της Δευτέρας Παρουσίας του Κυρίου. Μετά από αυτήν θα συντριβεί οριστικώς η εν τω κόσμω ισχύς τους και θα αποπεμφθούν υπό του Κυρίου στην κατάσταση της αιωνίου τιμωρίας, μαζί μετά των ακολουθησάντων αυτοίς επί της γης ανθρώπων». Βλ. Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.68.

326 Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.95.

τους υπόσταση αλλά εμφανίζονται με την παραφθορά της ψυχικής υγείας. Είναι αρρώστιες της ψυχής. Όταν όμως χρονίζουν στον άνθρωπο, γίνονται δεύτερη φύση του και δεν απομακρύνονται. Ακόμα και όταν ο άνθρωπος μετανοεί και δέχεται τη χάρη του Θεού, δεν απαλλάσσεται διαμιάς από τα πάθη του, αλλά χρειάζεται να αφιερώσει χρόνο στην καταπολέμησή τους».[327]

Πρωταρχική αιτία των παθών δεν είναι τα συναισθήματα ή οι επιθυμίες αλλά η «άγνοια του Θεού», η οποία σκοτίζει το νου, τον προσηλώνει και τον καθηλώνει στις αισθήσεις με αποτέλεσμα να συμπαρασυρθούν και να υποταχθούν ακολούθως και οι υπόλοιπες ψυχικές του δυνάμεις. Με τον τρόπο αυτό μολύνεται η όλη ψυχή, ανατρέπεται η ομαλότητα στη λειτουργία της και δημιουργούνται τα πάθη.[328] Ομοίως, ο μολυσμός της ψυχής μπορεί να προέλθει όχι μόνο από την κακή λειτουργία του νου αλλά και από την κακή (μη αγαθή κατά Θεόν) λειτουργία οποιασδήποτε δυνάμεως της ψυχής η οποία είναι ενιαία και πολυδύναμη και σαν τέτοια επηρεάζεται ποικιλοτρόπως.[329]

Μητέρα των παθών είναι η κακή μορφή της «φιλαυτίας», η οποία αποτελεί την «προς το σώμα εμπαθή και άλογο φιλία»,[330] σε αντιδιαστολή με την «καλή φιλαυτία» η οποία συνίσταται στη σωστή αγάπη του ανθρώπου προς τον εαυτό του που είναι απαραίτητη για την πνευματική του προκοπή και τελείωση.[331] Η καλή φιλαυτία είναι αυτή η οποία προβάλλεται και ως βάση για την αγάπη προς τον πλησίον (αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν: Λευϊτ 19, 18).[332]

[327] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.96.

[328] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.96.

[329] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.96.

[330] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.96.

[331] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.96 -97.

[332] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.96 -97.

Τα τρία βασικά πάθη τα οποία ξεκινούν από τη φιλαυτία και οδηγούν σε όλα τα υπόλοιπα είναι: «η γαστριμαργία», η φιλαργυρία» και η κενοδοξία».[333]

Τα πάθη δεν ταυτίζονται με τις αμαρτίες.[334] Πάθη είναι οι αμαρτωλές καταστάσεις της ψυχής που ενεργοποιούνται με τις αμαρτίες. Είναι όμως δυνατό να υπάρχουν πάθη τα οποία βρίσκονται εν υπνώσει γιατί δεν δόθηκαν αφορμές αμαρτωλών πρακτικών για την ενεργοποίησή τους. Τα κρυφά πάθη είναι εξίσου βλαβερά με τα φανερά αλλά ταυτόχρονα, περισσότερο επικίνδυνα γιατί μένουν απαρατήρητα και δεν εντοπίζονται εύκολα για να καταπολεμηθούν.[335]

Η έννοια της αμαρτίας

Ο προπτωτικός άνθρωπος πλην του κατ΄ εικόνα ήταν προικισμένος και δι΄ άλλων δωρεών και χαρισμάτων τα οποία αναφέρονται στη δογματική θεολογία ως «δώρα της αρχέγονης δικαιοσύνης». Σε αυτά περιλαμβάνονται κυρίως: α). Η δυνατότητα της αθανασίας. β). Η δυνατότητα της αναμαρτησίας. γ). Η αθωότης, η ακακία και η αγαθότης. δ). Η απάθεια, η αφθαρσία και η έλλειψη πόνων, και τέλος, ε). η αληθής θεογνωσία και η κατοχή πολλών γνώσεων.[336]

Οι πρωτόπλαστοι παρέβησαν την προς ηθικήν τελείωσιν των δοθείσα υπό του Θεού εντολή, παρασυρθέντες εκ του διαβόλου[337] και έπαθαν τα εξής ολέθρια αποτελέσματα: α). Εκδιώχθηκαν από τον Παράδεισο (Γεν. 3, 23 – 24). β). Αχρειώθηκε και αμαυρώθηκε το κατ΄ εικόνα, χωρίς να καταστραφεί πλήρως. Σκοτίστηκε ο νους του ανθρώπου και η βούλησή του στράφηκε πλέον προς το

[333] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.97 -98.

[334] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.97.

[335] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.97.

[336] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.71.

[337] *«Η εντολή του Θεού ήταν σαφής: ΄΄από παντός ξύλου του εν τω παραδείσω βρώσει φαγή, από του δε του ξύλου του γιγνώσκειν καλόν και πονηρόν, ου φάγετε απ΄αυτού΄ ή δ΄ άν ημέρα φάγητε απ΄ αυτού θανάτω αποθανείσθε΄΄ (Γεν.2. 16 – 17). Οι πρωτόπλαστοι, πρώτη η Εύα και μετά ο Αδάμ, παρεσύρθησαν από του διαβόλου, διαβάλλοντας εις αυτούς τον Θεό και έφαγαν από του απαγορευμένου καρπού. Η παράβαση αυτή του θελήματος του Θεού συνιστά το ονομαζόμενο προπατορικό αμάρτημα»:* Βλ. Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.71.

κακό. Διαταράχθηκε δε και η αρμονική σχέση του ανθρώπου προς τον Θεό, τον συνάνθρωπό του και προς τη φύση. γ). Απώλεσε τα «δώρα της αρχέγονης δικαιοσύνης» και τέλος, δ). Απέκτησε το θάνατο: τον πνευματικό (δηλαδή διακόπηκε η κοινωνία του ανθρώπου με το δημιουργό του), το βιολογικό (κατά τον οποίο χωρίζεται η ψυχή από το σώμα) αλλά και τον αιώνιο (που αποτελεί την ατελεύτητο μετά τον φυσικό θάνατο του ανθρώπου διαβίωσή του μακριά από τον Θεό δημιουργό του εάν αμετανοήτως εν τω κόσμω τούτω αποθάνει).[338]

Το προπατορικό αμάρτημα έκτοτε μεταδίδεται κληρονομικώς σε όλους τους ανθρώπους. Για την αντιμετώπιση δε της, δια αϊδίου προγνώσεως από του Θεού πτώσεως των πρωτοπλάστων και του γένους των ανθρώπων, ο Θεός, εν την άπειρη αγάπη του, είχε σχεδιάσει στο απειρόσοφο νου του το σωτηριολογικό έργο της Αποκαλύψεως εν τω κόσμω του Υιού του προς τη σωτηρία του ανθρώπου, λυτρώνοντάς τον εκ του θανάτου και αξιώνοντάς τον και πάλι στην κοινωνία αιωνίου ζωής[339]μετά του πλάστη και δημιουργού του.

> *«…δια του προπατορικού αμαρτήματος εσκοτίσθη ο νους των ανθρώπων, ώστε κατέληξαν ούτοι να λατρεύουν ¨τη κτίσει παρά τον κτίσαντα¨ (Ρωμ.1,25)».*[340]

> *«Αμαρτία, είναι το λάθος, η αστοχία, η οποία γίνεται και μόνο με μια κίνηση του νου και μετά ή παραμένει στον νου ή ολοκληρώνεται έμπρακτα. Κάποιος που δεν εργάζεται σε πνευματικά έργα, δηλαδή προσευχή, νηστεία, ταπείνωση, εγκράτεια, κάθαρση παθών, μετάνοια, πέφτει σιγά σιγά σε πνευματική νέκρωση. Έτσι ζει μια ζωή γεμάτη από χαρές του κόσμου….Μετά από καιρό εμφανίζεται η απογοήτευση είτε από μη ολοκληρωτική ικανοποίηση των παθών είτε από ικανοποίηση των παθών η οποία τον άφησε χωρίς σκοπό, νόημα στη ζωή του.*

[338] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.72.

[339] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.72.

[340] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*, σ.53.

Νεύρα, φοβίες, προλήψεις, νευρώσεις, άγχος, κατάθλιψη, είναι μερικά χαρακτηριστικά που κάποια στιγμή με το χρόνο εμφανίζονται στην προσωπική του ζωή. Η αμαρτία που είναι λάθος τρόπος ζωής χωρίς πνευματικό στόχο, αφήνει μια μόνιμη γεύση απογοήτευσης στις ψυχές των ανθρώπων. Τότε έρχεται ο λογισμός τους που τους λέει να πάρουν τη ζωή στα χέρια τους και να δώσουν κάποιο νόημα, για να ξεπεράσουν τη μιζέρια τους, δηλαδή τους καρπούς της αμαρτίας. Κατευθύνονται λοιπόν σε νέους κοσμικούς τρόπους και σε εμπαθείς εμπειρίες και εκεί σκεπάζουν με την ομίχλη των αισθήσεων το ψυχικό τους κενό. Μόνο με ειλικρινή ταπείνωση, πνευματικό αγώνα, την καθοδήγηση από Γέροντα και τη θεία χάρη, μπορούν να ξεπερ[νούν] το φαύλο κύκλο της κοσμικής ζωής».[341]

Οι πειρασμοί των δαιμόνων

Οι δαίμονες απορρίπτοντας το αγαθό έχουν προσελκυστεί στο κακό και προσπαθούν να υφαρπάξουν με διάφορα τεχνάσματα τις ψυχές των ανθρώπων από τον Δημιουργό τους. Όμως, αυτοί πολεμούν κατά κόρον τους αγίους αφού οι χλιαροί στον πνευματικό αγώνα άνθρωποι κυριαρχούνται από τα πάθη τους τα οποία αρκούν για να εκτρέψουν τον άνθρωπο από το αγαθό. Έτσι, «τα θελήματα των ανθρώπων γίνονται οι δαίμονές τους».[342]

Ο Αόρατος Πόλεμος του Ορθοδόξου Χριστιανού

Σύμφωνα με την Ορθόδοξη δογματική διδασκαλία, ο κάθε Ορθόδοξος Χριστιανός αναλαμβάνει αμέσως από την ώρα εκείνη πού θα βαπτιστεί να διεξάγει καθ΄ όλη τη διάρκεια του παρόντος βίου, έναν αόρατο και νοητό πόλεμο.[343] Ο πόλεμος αυτός δεν αποτελεί κατ΄ ουδένα τρόπο κάποιον αισθητό και ορατό πόλεμο,

[341] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική), *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος, [απόδοση στη Νεοελληνική: Ελένη Βασιλάκη],* Δεύτερη Έκδοση(Καλλιθέα: Δ.Π. Νέστωρ, χ.η.),σ.166-167.

[342] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.99.

[343] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική), *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος,* Προοίμιο, σελ.19 – 20.

ούτε αναφέρεται σε εχθρούς σωματικούς και φανερούς, παρά σχετίζεται με τον πόλεμο του νου του ανθρώπου και όλων των ψυχικών του δυνάμεων που διεξάγεται στο πνευματικό καρδιακό του κέντρο «υπέρ του Θείου ονόματος του Χριστού άχρι θανάτου». Ο αντίπαλος του ανθρώπου σε αυτόν τον πόλεμο είναι «ασώματοι και μη φανεροί εχθροί, οι οποίοι είναι τα διάφορα πάθη και οι σαρκικές επιθυμίες του καθώς και οι πονηροί και μισάνθρωποι δαίμονες πού δεν παύουν να τον πολεμούν μέρα και νύχτα.[344] Ο πόλεμος αυτός αναφέρεται αλληγορικά στο βιβλίο των Αριθμών: «ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΥΡΙΟΥ» ('Αριθ. 21,14).[345]

> «*Αυτό είπε και ό μακάριος Παύλος λέγοντας ότι «δε διεξάγουμε πάλη εναντίων εχθρών με σάρκα και αίμα, αλλά με τις αρχές, τις εξουσίες, τους κοσμοκράτορες του σκοτεινού τούτου κόσμου, με τα πονηρά δαιμονικά πνεύματα πού κατοικούν στους ουρανούς» (Έφεσ. 6,12)».*[346]

Όλοι οι Χριστιανοί είναι στρατιώτες πού πρέπει να πολεμήσουν σ' αυτόν τον πόλεμο.

> «*Και αρχιστράτηγος των πολεμιστών, συμπολεμιστής και υπερασπιστής αυτών, συμπαρατάσσεται ό Κύριος μας 'Ιησούς Χριστός,*
>
>
>
>
> *συντροφευόμενος με όλους τους χιλίαρχους και εκατόνταρχούς Του, δηλαδή με όλα τα τάγματα των Αγγέλων και των Αγίων. Και πως το στάδιο, ή πολεμίστρα*

[344] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική), *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος,* Προοίμιο, σελ.19 – 20.

[345] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική), *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος,* Προοίμιο, σελ.20.

[346] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική), *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος,* Προοίμιο, σελ.20.

και ο τόπος, στον όποιο διεξάγεται αυτός ό πόλεμος, είναι ή ίδια μας ή καρδιά κι όλος ό εσωτερικός άνθρωπος. Και πως διάρκεια του πολέμου είναι όλη μας η επίγεια ζωή».[347]

Η καρδιά του ανθρώπου ως «πυρηνική παλαίστρα του θείου θελήματος και του ιδίου αμαρτωλού θελήματος»

Στην καρδιά του ανθρώπου παίζεται το πιο κρίσιμο παιχνίδι, αυτό «της ζωής και του θανάτου (πνευματικού)». Η καρδιά αποτελεί μια «πυρηνική παλαίστρα» στην οποία συντελείται μία πυρηνική σύγκρουση, αυτή μεταξύ του Θείου θελήματος και του ιδίου ανθρωπίνου θελήματος ως συνισταμένης των αντιρρόπων δυνάμεων (πνευματικών – κοσμικών - ίδιας αμαρτωλής βούλησης).[348] Η χάρις προσπαθεί να φωτίσει το καρδιακό κέντρο και το νου του ανθρώπου, ώστε να τον οδηγήσει στο αγαθό (στο Θεό) και στην αρετή, αλλά το πνεύμα της αποστασίας (αντίρροπες δυνάμεις), προσπαθεί να στήσει κάστρο πνευματικής αντιστάσεως και να ορθώσει οχυρά και προμαχώνες αμαρτωλής ανθρώπινης συνέργειας.[349]

Το Οπλοστάσιο του Ορθοδόξου Χριστιανού στον Αόρατο Πόλεμο

Τα όπλα, δε με τα οποία οπλίζονται οι στρατιώτες του Χριστού στον Αόρατο Πόλεμο είναι:[350]

«Ή περικεφαλαία τους και η ασπίδα είναι ή παντελής έλλειψη πίστης, ελπίδας και εμπιστοσύνης στον εαυτό τους[351]*. Το πολεμικό έμβλημα τους κι ή σιδερένια πανοπλία είναι το θάρρος και ή βέβαιη ελπί-*

[347] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική), *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος,* Προοίμιο, σελ.20.

[348] Οι αντίρροπες δυνάμεις είναι: οι δαίμονες (πνευματικές δυνάμεις), ο εκπεσών αμαρτωλός κόσμος (κοσμικό φρόνημα) και τα πάθη και οι αμαρτίες του ανθρώπου (αμαρτωλή βούληση).

[349] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 135.

[350] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική) *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος*, Προοίμιο, σελ.20-21.

[351] Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, η πίστη, ελπίδα και η εμπιστοσύνη κατευθύνεται στον Κύριο της ζωής και του θανάτου Ιησού Χριστό, καθώς η αμαρτωλή ροπή του ανθρώπου «αμαύρωσε την εικόνα του» η οποία είναι πλέον τρωτή στα πάθη, την αμαρτία, το κοσμικό φρόνημα και τις δαιμονικές δυνάμεις, παρασυρόμενος στο κακό και όχι στο αγαθό.

δα στο Θεό. Ό θώρακας και το περιστήθιό τους είναι ή μελέτη των παθών του Κυρίου. Ή ζώνη τους είναι ή αποχή από τα σαρκικά πάθη. Τα υποδήματα τους είναι ή ταπείνωση κι ή επίγνωση της δικής τους πνευματικής αδυναμίας. Η άλλη μεγαλύτερη ασπίδα τους είναι ή υπομονή στους πειρασμούς κι ο αποδιωγμός της πνευματικής τεμπελιάς. Το μαχαίρι πού κρατούν στο ένα χέρι είναι ή ιερή προσευχή, τόσο ή νοερή όσο κι ή προφορική, αλλά κι αυτή πού γίνεται μέσω της μελέτης. Το κοντάρι, ή τρίαινα δηλαδή πού κρατούν στο άλλο χέρι, είναι το να μην αποδέχονται να υποκύπτουν στο πάθος πού τους πολεμά, αλλά να το αποκρούουν και να το διώχνουν από μέρους τους με οργή, να το μισούν και να το σιχαίνονται με την καρδιά τους. Ό άρτος κι οι τροφές, από τις όποιες πρέπει να δυναμώνουν κατά των εχθρών, είναι ή συχνή μετάληψη της Θείας Κοινωνίας, τόσο της μυστηριακής τού θυσιαστηρίου, όσο και της νοερής. Και ό φωτεινός και διαυγής αέρας, διαμέσου του οποίου πρόκειται να βλέπουν από μακριά τους εχθρούς είναι ή διαρκής εκγύμναση τού νου στο να γνωρίζει ορθά τα πράγματα. Είναι επίσης και ή διαρκής εκγύμναση της θέλησης στο να επιθυμεί μόνο ό,τι αρέσει του Θεού, άλλα και ή ειρήνη και ή ησυχία της καρδιάς».[352]

Έτσι, η κάθε ορθόδοξη ψυχή, διάγει καθημερινά και παντοτινά στον παρόντα βίο έναν αόρατο πόλεμο εντός της καρδιάς της. Ουσιαστικά, ο «αόρατος πόλεμος» αποτελεί έναν αγώνα καθυπόταξης του «παλαιού (αμαρτωλού και γεμάτου πάθη)» ανθρώπου και αναγέννησης ενός «Χριστοποιημένου» (αναγεννημένου εν Χριστώ), νέου Ανθρώπου. Ανθρώπου, στον οποίο πλέον θα αποτυπώνονται ως σφραγίδα της αγαθότητας του Θεού οι αρετές που θα τον κοσμούν.

[352] Δημήτριος Παπαδόπουλος (επιμέλεια θεολογική) *Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος*, Προοίμιο, σελ.20-21.

Η έννοια των αρετών στη Χριστιανική ηθική

Εφόσον το αγαθό είναι ο ίδιος ο Θεός, τότε και η πραγμάτωση του αγαθού που συνυφαίνεται με την αρετή, «βρίσκεται και παραλληλίζεται» μετά του Θεού.[353]Με άλλα λόγια θα λέγαμε ότι η αρετή βρίσκεται «στην πραγμάτωση του Θείου θελήματος»[354] η οποία «συμπεριλαμβάνει πάσας τις αρετές». Η αρετή λοιπόν σηματοδοτεί τη συμπόρευση του ανθρώπου μετά του θείου θελήματος, δηλώνει τη θεία κίνηση της ανθρώπινης ψυχής, προς το Θείο. Η κίνηση όμως αυτή της ψυχοσωματικής ανθρώπινης οντότητας προς το Θεό διακρίνεται από τα εξής χαρακτηριστικά:

α). Την υπέρ του Χριστού «βία του εαυτού του για την αρετή»

Η αρετή κατά την Πατερική διάκριση, αντιστοιχεί στην «υπέρ φύσιν» προσπάθεια του ανθρώπου προς τον θείο επανακαθορισμό του «κατ΄ εικόνα» το οποίο με την αμαρτία αμαυρώθηκε, ενώ, κατά τους Πατέρες, το «καθ΄ ομοίωσιν» αντιστοιχεί στη θέωση.[355]

Η υπέρ φύσιν προσπάθεια του ανθρώπου ανάγεται στο ότι:

> *«Ο εκπεσμένος άνθρωπος, οφείλει να βιάσει τον εαυτό του για την αρετή και την κατά Χριστόν ζωή».*[356]

β). Την ανταπόκριση του Χριστού δια της Θείας Χάριτος στην ένθεο προαίρεση του κοπιώντος πιστού

[353] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.104.

[354] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.104.

[355] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.106.

[356] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.106.

Ο Χριστός, ανταποκρινόμενος στην ένθεο προαίρεση του ανθρώπου η οποία εκδηλώνεται με «μετάνοια» και «εσωτερική κοπιώδη (πνευματική) βία» προς επιστροφή, τον ανταμείβει, παρέχοντάς του πλουσιοπάροχα τη χάρη του, και χαρίζοντάς του αρετές.

Προϋπόθεση λοιπόν των αρετών είναι τόσο η ανθρώπινη δράση (ένθεση προαίρεση και κοπιώδης πνευματική προσπάθεια - αγώνας) όσο και η Θεία δια του Αγίου Πνεύματος δωρεά αυτών (Θεόσδοτες αρετές).

> *«Έτσι, ο ίδιος ο Χριστός με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος ενεργεί στην υπόσταση του πιστού και πραγματοποιεί τις αρετές… (χωρίς εμού ου δύνασθε ποιείν ουδέν)…».*[357]

γ). <u>Σκοπός του αγώνα του πιστού αποτελεί η προσπάθεια προσέλκυσης της ανταπόκρισης του Αγίου Πνεύματος στην «ένθεη βία του εαυτού του»</u>

Ο αγώνας του ανθρώπου δεν αποσκοπεί ουσιαστικά στις αρετές αλλά στην επίσκεψη και ανταπόκριση του Αγίου Πνεύματος που καρποφορεί στην προαίρεση και στον αγώνα του.[358] Οποιοσδήποτε λοιπόν αποσπασματικός και μονομερής τονισμός ορισμένων εκ των χριστιανικών αρετών που απομονώνονται από την διάδραση μεταξύ ανθρώπου - Θεού και ανάκραση μεταξύ τους εν τω πλαισίω της Χριστιανικής ζωής και ηθικής, αποτελούν διαστροφή της χριστιανικής φύσης τους.[359]

Μάλιστα, ο άνθρωπος, ακόμη και ο πιο άξιος δεν μπορεί να αξιώσει «δικαιωματικά» τη χάρη του Θεού ως ανταμοιβή της αρετής και των αγαθών του έργων διότι μία τέτοια στάση απέναντι στο Θεό αποτελεί υπερφίαλη αξίωση του δημιουργήματος ως προς τον δημιουργό του. Ο Θεός ευδοκεί στα

[357] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.107.

[358] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.107.

[359] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.107 - 108.

φτωχικά πνεύματα και στις συντετριμμένες καρδιές. «Ο Θεός υπερηφάνοις αντιτάσσεται, ταπεινοίς δε δίδωσι χάριν».[360]

δ). <u>Οι Χριστιανικές αρετές εκτείνονται στον ίδιο τον άνθρωπο και επεκτείνονται προς τον πλησίον και την πλάση</u>

Έτσι, υπό τη διάδραση Θεού και ανθρώπου στο πλαίσιο της Χριστιανικής βιωτής, ο Χριστός επενεργεί στο πλάσμα του δωρίζοντάς του τις χριστιανικές αρετές, που σύμφωνα με τη χριστιανική ηθική, δεν είναι μόνο αυτές που αφορούν την προσωπικότητα του πιστού αλλά επεκτείνονται σε αυτές τις αρετές που εξωστρέφονται από τον ίδιο τον πιστό προς την κοινωνία και τον πλησίον:

> *«Χριστιανικές αρετές δεν είναι μόνο η ταπεινοφροσύνη, η ανεξικακία, η επιείκεια, η υποταγή, η πραότητα, και η ανοχή, αλλά και η αποφασιστικότητα, η παρρησία, η ανδρεία, η διάκριση και ο έλεγχος».*[361]

Υπό την έννοια αυτή, κατά τη Χριστιανική ηθική, οι αρετές που ενεργοποιούν το καλό στην περιοχή της προσωπικής ζωής του πιστού, προϋποθέτουν τη συμπόρευσή τους με αυτές που προκαλούν την ενεργό άσκηση του καλού στην περιοχή των διαπροσωπικών και κοινωνικών του σχέσεων. Με την έννοια αυτή, η «επιείκεια»[362]που αποτελεί την αρετή σε προσωπικό επίπεδο να υπομένει κάποιος την αδικία που υλοποιείται εις βάρος του, κατά τη χριστιανική ηθική, δεν πρέπει να εφαρμόζεται επί της αδικίας που διενεργείται εις βάρος των άλλων διότι η αδιαμαρτύρητη αυτή ανοχή αποτελεί «ανανδρία». Αντιθέτως, η «επιείκεια» πρέπει να συμπλέει με την «παρρησία» που αποτελεί την αρετή του να αγωνίζεται κάποιος για τους άλλους[363].

---

[360] Ανδρέας Θεοδώρου, *Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*, σ. 132.

[361] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.108.

[362] Η «επιείκεια» κατά τον ιερό Χρυσόστομο, αποτελεί την αρετή σε προσωπικό επίπεδο να υπομένει κάποιος την αδικία που υλοποιείται εις βάρος του. Αποτελεί την αρετή να είναι κάποιος επιεικής και να θυσιάζεται για τον πλησίον του. Η «επιείκεια» αποτελεί την αντίθετη πρακτική έναντι της «θρασύτητας» δηλαδή του να αγωνίζεται κάποιος εξυπηρετώντας ιδιοτελή προσωπικά συμφέροντα: Βλ. Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.108.

[363] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.108.

Εκ των ως άνω αναφερομένων, συνάγεται ότι η αρετή στο πλαίσιο της χριστιανικής ηθικής έχει εκτός από πνευματικό και κοινωνικό περιεχόμενο αφού εκτείνεται μέσω της «εν αρετή καταξίωσης του ανθρώπου» πέρα από τα ατομιστικά του πλαίσια, επεκτεινόμενη στον πλησίον, στην ανθρώπινη κοινωνία και στον Θεό.

ε). Οι αρετές που παραχωρούνται από τον Θεό ζωοποιούν τον κτιστό άνθρωπο ο οποίος υπερνικά τις αδυναμίες του

> *«Η ένωση με τον άκτιστο και παντοδύναμο Θεό ζωοποιεί την ύπαρξη του κτιστού ανθρώπου και υπερνικά τις αδυναμίες του. Έτσι, πράγματα που είναι και με τη βία ακατόρθωτα, κατορθώνονται «ακόπως και αβιάστως».*[364]

Μεθοδολογία Αοράτου Πολέμου εντός της καρδιάς του Ορθοδόξου

Απαραίτητη προϋπόθεση του αοράτου πολέμου είναι η ταπείνωση του ανθρώπου και η αυταπάρνησή του στο έλεος του Θεού.

Η Υπερφυσική αποκάλυψη του Θεού περιεχόμενη στην Αγία Γραφή και στην Ιερά Παράδοση, γίνεται δεκτή από τον άνθρωπο με την «πίστη» η οποία αποτελεί το μέσο δια του οποίου ο άνθρωπος γνωρίζει τον Θεό.[365] Η πίστη ως ελευθέρα αποδοχή των αποκεκαλυμμένων θείων αληθειών είναι έργο του ανθρώπου, κατορθούται όμως δια της επενεργείας επί του ανθρώπου της θείας χάριτος.[366]

Η καταπολέμηση των παθών τα οποία ενθυλακώνουν το κακό δεν καταπολεμούνται κατά βάση απευθείας, αλλά υπερνικούνται με την άρνηση του ατομικού θελήματος και την προσήλωσή του στο θέλημα του Θεού, δηλαδή με την οικοδόμηση της εν Χριστώ ζωής.

---

[364] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.107.

[365] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.55.

[366] Νικόλαος Μητσόπουλος, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας,* σ.55.

Έτσι, ο πόλεμος κατά τον παθών ακολουθεί αντίστροφη πορεία από αυτή της γέννησής τους, ξεκινώντας από τη θέληση του ανθρώπου και φτάνοντας στο νου του.[367]

Η θέληση του ανθρώπου και η ένθεη προαίρεσή του να γνωρίσει το Θεό, υπό τις προϋποθέσεις της πίστης, της ταπείνωσης και της αυταπαρνήσεως τον οδηγούν σε «ενδοσκόπηση με σκοπό την αυτογνωσία». Ο άνθρωπος εξετάζει τον εαυτό του υπό το φως του Ευαγγελίου, και συναισθάνεται την αμαρτωλότήτα του και την αναξιότητά του απέναντι στον Δημιουργό πλάστη του. Όμως, χωρίς το φως του Θεού δεν μπορεί μόνος του να αναγνωρίσει το σκοτάδι που υπάρχει μέσα του. Ο Θεός ως παντογνώστης και «γνώστης των κρυφίων της καρδιάς του» συμπράττει με τη Χάρη του προς αποκάλυψη της πνευματικής αμαρτωλής κατάστασης της ψυχής του. Η «όραση της αμαρτίας»[368] είναι σπουδαίο χάρισμα, θεόσδωτο διότι μετά από την αποκάλυψη από τον Θεό της αμαρτωλότητάς του ο πιστός πορεύεται προς την ανοιχτή θύρα της μετανοίας.[369]

> *«Η μετάνοια[370] είναι η αποκήρυξη της αμαρτίας και η προσήλωση στην αρετή, η απομάκρυνση από το κακό και η επιστροφή στο αγαθό. Και αυτά γίνονται, όταν ο άνθρωπος κατακρίνει τον αμαρτωλό εαυτό του και ζητεί με συντριβή το έλεος του Θεού. Η μετάνοια δεν είναι ηθικό αλλά υπαρξιακό γεγονός».[371]*

> *«Η μετάνοια αποσπά το νου από την αμαρτία και τον οδηγεί στη μνήμη Θεού».[372]*

---

[367] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.100.

[368] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.151.

[369] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.120.

[370] «Οι άνθρωποι κατά τη Χριστιανική ηθική δεν διακρίνονται ανάλογα με τις αρετές ή τις κακίες τους, αλλά ανάλογα με τη διάθεσή τους να μετανοήσουν ή να επιμείνουν στην αμαρτία»: Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.149.

[371] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.149.

[372] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.150.

«Η χριστιανική ζωή είναι ζωή μετανοίας, δηλαδή συναισθήσεως της αμαρτίας και αυτοεγκαταλείψεως στη χάρη του Θεού. Γι΄ αυτό συνδέεται με το πένθος και τα δάκρυα. Το πένθος δεν αποτελεί στείρα ή αρνητική κατάσταση, αλλά δημιουργική και χαροποιό. Και τα δάκρυα δεν εκφράζουν συναισθηματικές ευαισθησίες, αλλά βαθύτερες υπαρξιακές μεταβολές, που προκαλεί η χάρη του Θεού. Από το πένθος και τα δάκρυα πηγάζει η ψυχική χαρά».[373] *(αυτομεμψία).*

Έτσι, μετά την μετάνοια και την αυτομεμψία, αρχίζει ο αγώνας για την τελείωση (αόρατος πόλεμος) εντός της καρδιάς του πιστού με την υποταγή του θελήματός του υπό το Θείο θέλημα. Ο άνθρωπος, εφαρμόζει τη Χριστιανική ηθική, την ηθική του Ευαγγελίου, και τη φωνή της συνειδήσεώς του (ως σπερματικού λόγου του Θεού) τοποθετώντας πάντα το εφαρμόσιμο της υποταγής του στην προοπτική της καινής κτίσης και της Βασιλείας του Θεού.

Η Εσωτερική Ειρήνη ως αποτέλεσμα του Αοράτου Πολέμου

Όσο περισσότερο αφήνει στον εαυτό του στην υπακοή του θελήματος του Θεού και εμπιστεύεται τον εαυτό του στο Θεό (Θεία Πρόνοια), τόσο ανακουφίζεται και ειρηνεύει αφού αφήνει πλέον το είναι του στην αγκάλη του Πλάστη του. Έτσι, γνωρίζει το Θεό και την άπειρη αγάπη που έχει ο Δημιουργός για το πλάσμα του. Τον γνωρίζει και τον αγαπά, ανταποδίδοντας την αγάπη του. Ταυτόχρονα αυομέμφεται τον εαυτό του και μετανοεί γοερά για την αμαρτωλότητά του ακόμη περισσότερο. Και έτσι πορεύεται στη Βασιλεία του Πατρός του στην καινή κτίση, ειρηνεύοντας εν Χριστώ και νιώθοντας παντελώς ελεύθερος στο απειροχωρόχρονο του μεγαλείου του Θεού, απελευθερωμένος από τον κόσμο και τις κοσμικές ματαιότητες. Την κατάσταση αυτή της ένταξής του ως μέλους της καινής κτίσης τη συναισθάνεται ο άνθρωπος και δέχεται πλέον το θέλημα του Θεού όχι ως κάτι το ακατόρθωτο και υπεράνθρωπο αλλά ακαταγόγγυστα, ως μήνυμα χαράς, ειρήνης και ελευθερίας.[374]

[373] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.151.

[374] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.122.

5.2.3. Η Διαχρονική θέση της Εκκλησίας απέναντι στο Επάγγελμα του Στρατιωτικού[375]

Για να ανταποκριθεί ο άνθρωπος στις απαιτήσεις της ζωής και να καλύψει τις προσωπικές και οικογενειακές του ανάγκες, οφείλει να εργάζεται. Η εργασία αποτελεί για τον άνθρωπο μέσο βιοποριστικό αλλά και μέσο καταξίωσης[376]προς το αγαθό των ιδιωμάτων του κατ΄ εικόνα του: «του νοερού», «του αυτεξουσίου», «το κυριαρχικού» «του κοινωνικού» και του «δημιουργικού». Αποτελεί όμως παράλληλα και μέσο αλλοτριώσεώς[377] του, ευρισκόμενος εν τω κόσμω και γευόμενος την πνευματική αλλοτρίωση του κοσμικού φρονήματος. Καταλύτης για την πνευματική καταξίωση του ανθρώπου εν μέσω της εργασίας του ή της αλλοτρίωσής του είναι η πνευματική κατάσταση του ανθρώπου. Εάν ο εργαζόμενος αποτελεί συνειδητό μέλος της Εκκλησίας του Χριστού και δρα διαδραστικά στο λυτρωτικό έργο του Χριστού, πορευόμενος εν Χριστώ, τότε ο εργασιακός του βίος αποτελεί εφαλτήριο αρετής και πορείας προς το καθ΄ ομοίωσιν. Αντιθέτως, εάν δεν αποτελεί συνειδητό μέλος της Κιβωτού της Σωτηρίας, το κατ΄ εικόνα του κατακρημνίζεται και αλλοτριώνεται πνευματικά ή μένει στάσιμο στην εξελεγκτική του πορεία προς το καθ΄ ομοίωσιν.

> *«Βασικό στοιχείο κατά την άσκηση του επαγγέλματος είναι η ύπαρξη της αγάπης και η συναίσθηση της ευθύνης προς τον Θεό και τον πλησίον».*[378]

Το στρατιωτικό επάγγελμα, αποτελεί και αυτό ένα κατεξοχήν καθαγιαστικό επάγγελμα αφού ο Ορθόδοξος Χριστιανός στρατιωτικός βρίσκει έφορο τοπίο διάδρασής του με τον Θεό σε μια διαπροσωπική σχέση αγάπης μαζί του αλλά

---

[375] Βλ. ADOLF HARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες,* Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα: ΑΒΕΛ, 2007*)*, σ. 175 - 202 (Επίλογος Μεταφραστή).

[376] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.311.

[377] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.311.

[378] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.318.

παράλληλα εκδηλώνει την κοινωνικότητά του και την αγάπη του προς τον συνάνθρωπό του και προς ολόκληρη την πλάση. Και αυτό διότι αφενός μεν ως ένας απλός άνθρωπος βρίσκει τόπο και χρόνο εντός της καρδιάς του να διεξάγει τον αόρατο πόλεμο και να καταπολεμήσει τις αντίρροπες δυνάμεις, αφετέρου δε, ασκώντας το στρατιωτικό επάγγελμα βρίσκει και ένα εξαιρετικό και απαράμιλλο πεδίο δράσης προσφερόμενο για την καταξίωση του κατ΄ εικόνα του προς το αγαθό. Και αυτό διότι στο πνευματικό καρδιακό του κέντρο, και ιδίως κατά τη διάρκεια της μάχης, το είναι του συνθλίβεται μεταξύ του θελήματος του Πλάστη του και των προτροπών των αντιρρόπων δυνάμεων που συμμορφώνονται με τις επιταγές του επαγγέλματός του οι οποίες αντιμάχονται το πρώτο. Οι πολυάριθμες μάχες στον ενσυνείδητο Ορθόδοξο Χριστιανό στρατιωτικό δεν διεξάγονται στο πεδίο της μάχης αλλά εντός της παλαίστρας της καρδιάς του.

Είναι λοιπόν το επάγγελμα του στρατιωτικού και γενικότερα του ένοπλου μαχητή κατακριτέο ή επαινετό από την Εκκλησία; Στο ερώτημα αυτό αρχικά θα πρέπει να σταχυολογηθεί ή στάση που επέδειξε ο ίδιος ο Χριστός απέναντι σε έναν στρατιωτικό της εποχής του.

Ο Κύριος, εισερχόμενος στην Καπερναούμ, δέχθηκε παράκληση από εκατόνταρχο,[379] Αξιωματικό της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ειδωλολάτρη στο θρήσκευμα για τη θεραπεία του δούλου του. Η στάση που τήρησε ο εκατόνταρχος αποτέλεσε παράδειγμα απαράμιλλης αγάπης προς το δούλο του, ταπείνωσης και θαυμαστής πίστης προς τον Χριστό γι΄ αυτό και ο Κύριος τον θαύμασε και τον επαίνεσε γι΄ αυτές του τις αρετές. Διαβεβαίωσε δε ότι πολλοί σαν τον εκατόνταρχο:

> *«θα παρακαθήσουν ως εις άλλο ευφρόσυνον δείπνον μαζί με τον Αβραάμ και τον Ισαάκ και τον Ιακώβ εις την βασιλείαν των ουρανών».*[380]

[379] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*,), σ. 30 – 32 (Κατά Ματθαίον, Κεφ Η΄στ 1 – 17). Βλ. και Αυγουστίνος Καντιώτης, *Σταγόνες από το ΄Υδωρ το Ζών,* σ. 93 – 98.

[380] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*,), σ. 32 (Κατά Ματθαίον, Κεφ Η΄στ 11). Βλ. και Αυγουστίνος Καντιώτης, *Σταγόνες από το ΄Υδωρ το Ζών,* σ. 93 – 98.

Η στάση αυτή του Χριστού υποδηλώνει ότι το επάγγελμα του στρατιωτικού δεν είναι κατακριτέο. Αντιθέτως, οι αρετές της αγάπης, της πίστης στο Χριστό και της ταπείνωσης απέναντί του αποτελούν το επαινετό από τον Κύριο υπόβαθρο της σωτηρίας. Εξάλλου, ο διαχωρισμός των ανθρώπων κατά τη Χριστιανική δογματική διδασκαλία υλοποιείται επί τη βάσει της μετανοίας των ανθρώπων και όχι επί άλλων χαρακτηριστικών όπως αυτό του επαγγέλματος.

Ή Εκκλησία των τριών πρώτων αιώνων, τήρησε αρχικά επιφυλακτική, έως και αρνητική στάση απέναντι το στρατιωτικό επάγγελμα γεγονός που σχετιζόταν με την άμεση σχέση του ρωμαϊκού στρατού με την τότε επίσημη θρησκεία της ειδωλολατρίας και τη λατρεία του αυτοκράτορα.[381] Παράλληλα, διότι το στράτευμα εκπροσωπούσε ουσιαστικά τους δήμιους των μαρτύρων της Εκκλησίας.

Παρά ταύτα, δεν αποδοκίμασε τη στρατιωτική ιδιότητα, και δεν εξανάγκασε σε παραίτηση τα υπηρετούντα στο στράτευμα μέλη της. Αντίθετα, απεδέχθη και δικαιολόγησε την άσκηση του στρατιωτικού επαγγέλματος από τους Χριστιανούς υπό την προϋπόθεση τήρησης απ΄ αυτούς συγκεκριμένων πνευματικών και ηθικών προϋποθέσεων.[382] Μπορούσε λοιπόν ο καθένας να παραμείνει στο επάγγελμα το οποίο ασκούσε πριν την κλήση του ως πιστού μέλους της Εκκλησίας του Χριστού, συμπεριλαμβανομένου και του στρατιωτικού, χωρίς να αποτελεί αυτό είδος κωλύματος και ασυμβατότητας με την ιδιότητα του Χριστιανού.[383] Σε αυτό συνετέλεσε και η διατύπωση από τον Απόστολο Παύλο της προσηκούσης στάσης της Εκκλησίας απέναντι στα επαγγέλματα των πιστών της:

> *«έκαστος εν τη κλήσει ή εκλήθη, εν ταύτη μενέτω (ο καθένας να μένει στην κατάσταση που ήταν, όταν δέχτηκε την κλήση του Θεού)(Α΄Κορ. 7, 20)».*[384]

[381] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.403 και ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, (Αθήνα: χ.ε., 2007), σελ 175.

[382] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 175 - 176.

[383] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 175 - 176.

[384] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 175.

Στην ίδια αυτή κατεύθυνση κινήθηκε και η απάντηση του 'Ιωάννη του Βαπτιστή στην ερώτηση στρατιωτικών, σχετικά με τη στρατιωτική τους υπηρεσία και ιδιότητα,[385] η οποία είναι καταγεγραμμένη στην Καινή Διαθήκη.[386] Κάνοντας κήρυγμα ο Άγιος Ιωάννης για την μετάνοια και την ηθική προπαρασκευή κάθε καλοδιάθετης ψυχής με σκοπό την αποδοχή από την καρδιά του, του σωτηρίου έργου του Θεού, δέχθηκε ερωτήσεις από κοινωνικές ή επαγγελματικές τάξεις, *«όχλους»* μεταξύ αυτών και τελώνων και στρατιωτικών περί του τι πρέπει να ποιήσουν ώστε να σωθούν από την οργή του Θεού:

«Και επηρώτων αυτόν οι όχλοι λέγοντες. τί ουν ποιήσομεν;»[387]

Η απάντηση που εισέπραξαν ήταν καθαρά χριστοκεντρικής ηθικής τάξεως, (την οποία αφουγκραζόταν στην ψυχή του ως Προφήτης) και συγκεκριμένα έργων ελεημοσύνης και αρετής:

Στον όχλο, «αποκριθείς δε λέγει αυτοίς΄ ο έχων δύο χιτώνας μεταδότω τω μη έχοντι, και ο έχων βρώματα ομοίως ποιείτω».[388]

Στους τελώνες: «μηδέν πλέον παρά το διατεταγμένον υμίν πράσσετε».[389]

Στους στρατευμένους: «μηδένα συκοφαντήσετε μηδέ διασείσητε, και αρκεσθείτε τοις οψωνίοις υμών»[390]

---

[385] Το συγκεκριμένο χωρίο έχει ως έξης: *«έπηρώτων δε αυτόν και στρατευόμενοι λέγοντες- και ημείς τί ποιήσωμεν; και είπε προς αυτούς- μηδένα συκοφαντήσατε μηδέ διασείσητε, και άρκεισθε τοις όψωνίοις υμών»* (Τον ρωτούσαν δε και στρατιωτικοί και έλεγαν- και εμείς τί πρέπει να κάνουμε; Και τους είπε· να μη συκοφαντήσετε κανένα και να μην τον εκβιάζετε με το φόβο και την απειλή για να τού αποσπάσετε χρήματα· και να αρκείστε στο μισθό, πού λαμβάνετε για τη στρατιωτική υπηρεσία σας): Βλ. ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 176.

[386] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, σ. 232 - 235 (Κατά Λουκάν, Κεφ Γ΄στ 14). Βλ. και ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 176 – 177.

[387] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, σ. 234 (Κατά Λουκάν, Κεφ Γ΄στ 10).

[388] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, σ. 234 (Κατά Λουκάν, Κεφ Γ΄στ 11).

[389] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, σ. 234 (Κατά Λουκάν, Κεφ Γ΄στ 12 - 13).

[390] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, σ. 234 (Κατά Λουκάν, Κεφ Γ΄στ 14).

Από την απάντηση του Ιωάννη διαφαίνεται ότι για να κερδίσει ένας στρατιωτικός *(«στρατευμένος»)* τη σωτηρία του δεν απαιτείται αυτός να εγκαταλείψει το επάγγελμα του**,** αλλά κρίνεται αναγκαίο να τηρήσει συγκεκριμένους ηθικούς κανόνες.[391]

Στην Καινή Διαθήκη πλέον των ανωτέρω υπάρχουν και άλλα χωρία στα οποία επαινούνται και επιβραβεύονται στρατιωτικοί για το ήθος και τη θεοσέβεια τους, χωρίς να αποδοκιμάζονται για τη στρατιωτική τους ιδιότητα.[392]

Παρόμοια στάση τηρήθηκε στους χριστιανικούς κύκλους της μεταποστολικής εποχής, από τον Κλήμεντα Ρώμης, έως τον Ευσέβιο Καισαρείας. Μάλιστα, ο Ιούλιος ο Αφρικανός, δάσκαλος τού Χριστιανισμού, πραγματεύτηκε σε ένα από τα έργα του, θέματα στρατιωτικής τακτικής.[393] Υπήρξαν βέβαια και διαφορετικές φωνές ενάντιες στην υπηρέτηση των χριστιανών στο στράτευμα, αλλά αυτές θεωρήθηκαν ακραίες και μεμονωμένες και δεν υιοθετήθηκαν από την επίσημη Εκκλησία.[394]

Ένεκα τούτων, λοιπόν, διαδόθηκε ή χριστιανική πίστη τόσο πολύ στις τάξεις του στρατεύματος, ώστε, στα τέλη του 3ου και στις αρχές του 4ου αιώνα, ένα σημαντικό ποσοστό του να φτάσει να αποτελείται από χριστιανούς.[395] Έτσι, στις αρχές του 4ου αιώνα στο στρατό του Μ. Κωνσταντίνου υπήρχαν πολλοί χριστιανοί και μάλιστα αρκετοί από αυτούς αγίασαν.[396]

---

[391] *«Μπορεί ένας χριστιανός να είναι στρατιώτης, υπό την προϋπόθεση ότι θα αποδεικνύει στην πράξη τη χριστιανική του ιδιότητα, και δε θα συμβιβάζεται με αντιχριστιανικές ενέργειες, όπως π.χ. καταχρήσεις, ληστείες, συκοφαντίες, εκβιασμούς, κ.λπ.,-πράξεις συνήθεις σε στρατιωτικούς της εποχής. Κάτω από αυτές τίς συγκεκριμένες προϋποθέσεις, εκφράσθηκε καθαρά ή αποδοχή τής στρατιωτικής ιδιότητας και τάξεως».*Βλ.:ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 176 - 177.

[392] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σελ 177. Βλ. και Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας:* Κατά Ματθαίον Κεφ. Η΄, στ.5, Κεφ, Η΄ στ.8, Κεφ, Η΄ στ.13, Κεφ. ΚΖ΄στ.54, Κατά Λουκάν, Κεφ. Ζ΄ στ. 2, Κεφ. Ζ΄ στ. 6, ΠΡΑΞΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ: Κεφ. Ι, στ.22, Κεφ. ΚΑ, στ. 32, Κεφ. ΚΒ, στ. 25 – 26, Κεφ. ΚΓ΄, στ. 17, 23, Κεφ. ΚΔ΄, στ. 23, Κεφ. ΚΖ΄, στ. 1, 6, 11,31, 43, Κεφ. ΚΗ΄, στ.16.

[393] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 177.

[394] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 177.

[395] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 177.

[396] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.403.

> *«Συνέβη μάλιστα και το έξης εκπληκτικό: ή κοσμοϊστορική καμπή, της μεταστροφής της αυτοκρατορίας, από την ειδωλολατρία στον Χριστιανισμό να συντελεστεί πρώτα στο στράτευμα. Από το στράτευμα, επίσης, άρχισε και ή επίσημη, δημόσια αναγνώριση της χριστιανικής θρησκείας.»*[397]

Επεκτείνοντας κανείς την έρευνα συμβατότητας ή μη του στρατιωτικού επαγγέλματος με τη χριστοκεντρική προσέγγιση του βίου του και στους επόμενους αιώνες στο Ελληνικό έθνος, τόσο στην περίοδο του Βυζαντίου όσο και στα νεότερα χρόνια μετά την παλιγγενεσία του Ελληνικού Κράτους, αλλά και μέχρι τις ημέρες μας, θα διαπιστώσει, ότι η ίδια αύτη αρχή, εξακολούθησε να ισχύσει:

> Το ότι «δεν *απαιτείται η εγκατάλειψη τού στρατιωτικού επαγγέλματος, άλλα ή τήρηση ηθικών και πνευματικών αρχών, προκειμένου να είναι κανείς συνεπής και ενάρετος χριστιανός (ακόμα και μέσα στο δύσκολο περιβάλλον τής στρατιωτικής ζωής), αποτέλεσε πεποίθηση της Εκκλησίας και βασική αρχή δικαιώσεως και αποδοχής της στρατιωτικής ιδιότητας και τάξεως)».*[398]

Έτσι, πολλοί Χριστιανοί στρατιωτικοί στο διάβα της ιστορικής διαδρομής της Εκκλησίας αγιοποιούνται, συνδυάζοντας τη στρατιωτική ή πολεμική δράση τους ταυτόχρονα με την χριστοκεντρική βιωτή τους. Πολυάριθμα τα παραδείγματα των Αγίων Στρατιωτικών.

Μερικοί από τους στρατιωτικούς που κοσμούν το Αγιολόγιο της Ορθοδοξίας, είναι ο Άγιος Δημήτριος ο μυροβλύτης, ο Άγιος Γεώργιος ο τροπαιοφόρος (προστάτης του Στρατού Ξηράς του Ελληνικού στρατεύματος), ο

[397] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 177.

[398] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 178.

Άγιος Προκόπιος, ο Άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης, ο Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων, ο Άγιος Ευστάθιος ο Πλακίδας, ο Άγιος Κωνσταντίνος ο εν Ορμηδεία, ο Άγιος Φανούριος ο Μεγαλομάρτυς, ο Άγιος Μηνάς ο Αιγύπτιος, ο Άγιος Παχώμιος και πολλοί άλλοι.

Παράλληλα με τη στάση της Εκκλησίας απέναντι στο στρατιωτικό επάγγελμα θα πρέπει να υπογραμμιστεί και η ιδιαίτερη θέση που απολαμβάνει το στράτευμα από την επίσημη Πολιτεία και την πατρίδα. Και αυτό διότι το στράτευμα αποτελεί το θεματοφύλακα της ειρήνης, της ακεραιότητας της πατρίδος, της ανεξαρτησίας, της ελευθερίας, και ο υπερασπιστής των εκάστοτε κρατικών δομών, των αξιών, ηθών, εθίμων και πολιτιστικών στοιχείων του λαού από οποιαδήποτε εξωτερική απειλή. Στο πλαίσιο αυτό και η Εκκλησία αναγνωρίζει τον καταλυτικό ρόλο του στρατεύματος στην προάσπισή της ιδίας εντός των δομών του Κράτους και προσεύχεται υπέρ αυτού. Σήμερα, η θέση της Εκκλησίας απέναντι στο επάγγελμα του στρατιωτικού παραμένει η ίδια. Η Εκκλησία εύχεται στη Θεία Λειτουργία «υπέρ του Φιλοχρίστου Ελληνικού Στρατού» αποδεχόμενη και υιοθετώντας τη στρατιωτική ιδιότητα και τάξη, κατανοώντας την αποστολή των στρατιωτικών ως ευθύνη και χρέος για την προάσπιση και προαγωγή της ειρήνης και της ευσέβειας. Το Στράτευμα, τιμά την Εκκλησία σε όλες τις λατρευτικές της εκδηλώσεις διότι στο βάθος της πεπερασμένης καρδιάς του κάθε Ελληνορθόδοξου στρατιωτικού χωρά η απειροσύνη του ελέους του Χριστού.

5.2.4 Η Διαχρονική θέση της Εκκλησίας απέναντι στον Πόλεμο

Η Εκκλησία λοιπόν, αποδέχεται το επάγγελμα του στρατιωτικού, το τιμά και προσεύχεται γι΄ αυτό στο πλαίσιο του σωτηριολογικού έργου της αλλά και αποδεχόμενη και υιοθετώντας τη στρατιωτική ιδιότητα και τάξη, και κατανοώντας την

αποστολή των στρατιωτικών ως ευθύνη και χρέος προς την πατρίδα, και το χριστεπώνυμο πλήρωμα. Κατανοώντας παράλληλα τη συμμετοχή του στη διαφύλαξη των ίδιων των δομών της «στρατευομένης» (της εν τω κόσμω) Εκκλησίας[399] του Χριστού, των κρατικών δομών, των ηθών, εθίμων και πολιτιστικών αξιών του λαού και στην προάσπιση και προαγωγή της ειρήνης και της ευσέβειας.

Το ερώτημα όμως που αναφύεται αφορά στο ποια είναι η τηρητέα στάση της Εκκλησίας διαχρονικά απέναντι στο φαινόμενο του πολέμου, το οποίο συνυφαίνεται με τη βία εναντίον του αντιπάλου φθάνοντας στο θάνατό του, έννοιες οι οποίες είναι ασύμβατες με την χριστιανική ηθική.

<u>Στη δογματική αναζήτηση του θέματος θα πρέπει να σταθούμε στα εξής σημαντικά στοιχεία:</u>

α). Ο πόλεμος, στην οποιαδήποτε μορφή του αποτελεί ένα φαινόμενο πολυδιάστατο και πολυσχιδές[400] μηδέ εξαιρουμένης της πνευματικής και ηθικής του διάστασης. Η αιτία της ύπαρξης του πολέμου εστιάζεται στην πεπτωκούσα φύση του ανθρώπου και της πνευματικής του αποστασίας. Ο άνθρωπος, αυτονομώντας το είναι του από τον Τριαδικό Θεό και μην τηρώντας τη χριστοκεντρική ηθική αλλοτριώθηκε από το Θεό της αγάπης,[401] αμαύρωσε το κατ΄ εικόνα του και έφτασε στο σημείο όχι απλά να μην «αγαπά τον εχθρό του» αλλά να προσπαθεί να κυριαρχήσει ενάντιά του ακόμη και να τον φονεύσει.

Ο Θεός όμως στο πλαίσιο της αγάπης, δίδαξε το «ου φονεύσεις», «αγάπα Κύριον τον Θεόν σου εξ΄ όλης της καρδίας σου», «αγάπα τον πλησίον σου ως σεαυτόν», «αγάπα τον εχθρόν σου», και συγκεφαλαίωσε την εντολή της αγάπης με το: «Πάντα όσα αν θέλητε ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε

[399] Η Εκκλησία του Χριστού ως Κιβωτός της Αγάπης του Χριστού και ως Άμπελος, τοποθετείται χωροχρονικά στη «Στρατευομένη Εκκλησία» (την εν τω κόσμω) και την «Θριαμβεύουσα Εκκλησία» με κεφαλή της το ίδιο τον Χριστό και μέλη της την Υπεραγία Θεοτόκο, τους Αποστόλους, τις Αγγελικές Δυνάμεις, τους Αγίους και Μάρτυρες της πίστεως.

[400] Βλ. Κεφάλαιο 2ο «Το Φαινόμενο του Πολέμου» και Κεφάλαιο 4ο «Η Μεταμόρφωση του Πολέμου στον 21ο αιώνα»

[401] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.37.

αυτοίς».[402]Ο πόλεμος λοιπόν δεν αποτελεί ούτε την επιθυμία του Θεού αλλά και ούτε της Εκκλησίας, ούτε του χριστεπωνύμου πληρώματος αυτής που ζει στην ειρήνη του Χριστού και επιθυμεί, εύχεται, προσεύχεται και επιδιώκει με τη ζωή του «την ειρήνη του σύμπαντος κόσμου».

β). Η Εκκλησία για τον παραπάνω λόγο δεν παρουσίασε ποτέ διδασκαλία περί «δικαίων πολέμων» γιατί ο κάθε πόλεμος, εκτός από τη ρίζα του που οφείλεται στην πεπτωκούσα φύση του ανθρώπου, επί της αρχής συντίθεται επί τη βάσει αδικιών. Αναγκάστηκε όμως ως θεσμός που κατά το ποσοστό της «στρατευομένης Εκκλησίας» ενυπάρχει εν μέσω του κόσμου να αποδεχθεί το «έλαττον κακόν»,[403] τον «αμυντικό πόλεμο» στον οποίο καταφεύγει ο προκαλούμενος, ο αδικούμενος και ο καταδυναστευόμενος, προκειμένου να περισώσει σπουδαιότερα θέματα, όπως αξίες, αρχές, ακόμη και την ίδια την Εκκλησία, όταν αυτά απειλούνται με αφανισμό από εξωτερικές απειλές. Στο ανωτέρω πλαίσιο ο Μ. Αθανάσιος στην επιστολή του προς Αμούν γράφει:

> *«Φονεύειν ουκ έξεστιν, αλλ΄ εν πολέμοις ανειρείν τυς αντιπάλους και έννομον και επαίνου άξιον. Ώστε το αυτό κατά τι μεν και κατά καιρόν ουκ έξεστι, κατά τι δε και ευκαίρως αφίεται και συγκεχώρηται».*[404]

Ομοίως ο Μ. Βασίλειος στο δέκατο τρίτο κανόνα του αναφέρει ότι οι φόνοι οι οποίοι τελούνται στο πεδίο της μάχης δεν καταλογίζονται ως φόνοι. Ταυτόχρονα όμως σε όσους φονεύουν στον πόλεμο επιβάλλει επιτίμιο (αποχή από τη Θεία Κοινωνία) τριών ετών.[405]

γ). Η ανιδιοτελής χριστιανική αγάπη υπάρχει στα πρόσωπα αλλά δεν αδιαφορεί για τους θεσμούς.[406] Αντιθέτως, όταν υπάρχει στα πρόσωπα,

[402] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.115.

[403] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.402.

[404] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 404.

[405] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 404.

[406] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 235.

αποτυπώνεται εμπράκτως και στην συμμετοχική δράση των πιστών στους θεσμούς. Βέβαια, οι δεσμεύσεις του κόσμου είναι συμβατικές και αντιμετωπίζονται σε σχέση με το Θεό και ειδικότερα η έννοια της υποταγής στην κρατική εξουσία, ελέγχεται σύμφωνα με τη χριστιανική δογματική κάτω από το πρίσμα της υποταγής στο Θεό[407] *(πειθαρχείν Θεώ μάλλον ή ανθρώποις).*[408] Όταν λοιπόν ένα Εκκλησιαστικό πλήρωμα διαπνέει ένα κράτος, τότε, η χριστιανική ηθική αποτυπώνεται στις πρακτικές, στις στρατηγικές, στις αποφάσεις των κρατικών δομών. Με την έννοια αυτή, το χριστεπώνυμο πλήρωμα ενός κράτους ενδιαφέρεται και διαμορφώνει τα περί του πολέμου. Τον αναγνωρίζει ως πολυσχιδές φαινόμενο, το οποίο πέραν της τραγικότητας που επιφέρει και της πνευματικής ανθρώπινης αλλοτρίωσης που αποδεικνύει, ωστόσο, επιβάλει τη συμμετοχική δράση του με σκοπό τη διασφάλιση των δομών του κράτους, της Εκκλησίας, των προσώπων και των αξιών που ενθυλακώνει και κυοφορεί στο διάβα της ιστορίας.

δ). Στο πλαίσιο εφαρμογής της αρετής της «παρρησίας»,[409] σύμφωνα με την χριστιανική ηθική ο χριστιανός δεν υπομένει την αδικία που υλοποιείται εις βάρος των άλλων αλλά σπεύδει με «ανδρεία» να του συμπαρασταθεί. Η αρετή αυτή βρίσκει πεδίο εφαρμογής και στην περίπτωση του πολέμου. Ο Χριστιανός, ενώ διαπνέεται από την αρετή της «επιείκειας»[410] που αποτελεί την αρετή σε προσωπικό επίπεδο να υπομένει κάποιος την αδικία που υλοποιείται εις βάρος του, όταν η πατρίδα τον καλεί να προστατεύσει με τα όπλα τον πλησίον του, διακατέχεται από παρρησία και σπεύδει να αγωνιστεί και αν απαιτηθεί να δώσει και τη ζωή του για τον ίδιο, τον πλησίον, την πατρίδα του και τις αξίες που αυτή προασπίζει. Έτσι, η αγάπη συνδυαζόμενη με τη δικαιοσύνη αγκαλιάζει όχι μόνο τον αδικούντα αλλά και τον αδικούμενο.[411]

---

[407] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 252.

[408] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 401 - 402.

[409] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.108.

[410] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.108.

[411] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.239.

ε). Η ηθική του Ευαγγελίου αναφέρεται σε όλο το πλάτος και το βάθος της ανθρώπινης ζωής.[412] Η κοινωνική βιωτή, η επαγγελματική ενασχόληση, τα κοινωνικά φαινόμενα αποτελούν πεδία εφαρμοστικά των πυλώνων της χριστιανικής ηθικής. Στο πλαίσιο αυτό, και ο πόλεμος είναι πεδίο εφαρμογής της. Ο χριστιανός μαχητής δεν αυτονομεί τις ενέργειές του από την πίστη του αλλά βρίσκει πεδίο λαμπρό να τις εφαρμόσει. Οι πολεμικές ενέργειες και οι αποφάσεις που λαμβάνονται στο πεδίο της μάχης δεν είναι ισοπεδωτικές από πλευράς ηθικής αλλά διαβαθμίζονται σε σχέση με αυτήν. Παράλληλα, ο χριστιανός μαχητής τηρώντας τη χριστιανική ηθική, εσωτερικά καταυγάζεται από «μετάνοια» στο πεδίο του αοράτου πολέμου. Στο ίδιο εφαρμοστικό πεδίο αλλά σε άλλο επίπεδο βρίσκει εφαρμογή η χριστιανική ηθική σε όλα τα βάθη και πλάτη του επιχειρησιακού γίγνεσθαι κατά τον πόλεμο. Οι δράσεις ενός χριστεπώνυμου και θεοσεβούς κράτους διαπνέονται τόσο στις αποφάσεις όσο και στις εφαρμοστικές πρακτικές τους από την ηθική του Χριστού. Έτσι, τόσο στο πολιτικό όσο και στο στρατηγικό, επιχειρησιακό αλλά και στο τακτικό επίπεδο αλλά και στο πεδίο του απλού μαχητή, η χριστοκεντρική ηθική των αποφάσεων αλλά και των ενεργειών είναι παρούσα. Έτσι, ο πόλεμος, οφειλόμενος μεν στην πνευματική αποστασία του ανθρώπου, επιτρεπόμενος δε από το Θεό, λειτουργεί «παιδαγωγικά υπέρ αυτού», τόσο με την πνευματική του εγρήγορση και την μετάνοιά του σε επίπεδο προσώπων, όσο και σε επίπεδο ηθικής αποφάσεων και εφαρμοστικών ακολουθητέων πρακτικών από πλευράς πολιτείας.

στ). Η αρετή υπάρχει άγουσα στην αλήθεια και Αλήθεια είναι ο Χριστός. Αν δεν οδηγεί στην Αλήθεια δεν είναι αρετή αλλά κακία, άγουσα στην απουσία του αγαθού (Θεού).[413] Προεκτείνοντας την αυτή συλλογιστική, ομοίως και ένα μέσο, μπορεί να άγει στο αγαθό ή στο κακό. Εξαρτάται από την προαίρεση και την εφαρμοστική πρακτική της χρήσης του εάν αποτελεί αξία ή απαξία. Ρυθμιστικός παράγοντας είναι το πρόσωπο που το χρησιμοποιεί, και αν η προαίρεσή του είναι αγαθή ή όχι καθώς και η τελική εφαρμογή αυτής. Υπό την αυτή έννοια μπορούμε να συλλογιστούμε ότι ένα οπλικό σύστημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε για το καλό

[412] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 101 και 120.

[413] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 74.

είτε για το κακό. Έτσι, ένα πυρηνικό οπλικό σύστημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί από ένα κράτος που διαπνέεται από Χριστοκεντρική ηθική για την αποτροπή[414] (deterrence), ή αντιθέτως, ένα άλλο κράτος με αντίθετη προσέγγιση ηθικής να χρησιμοποιηθεί για την εξολόθρευση ενός αντιπάλου, γεγονός που αντιβαίνει στα χριστιανικά ήθη.

ζ) Κατά τη Χριστιανική δογματική θεώρηση, οι αποφάσεις της αγάπης λαμβάνονται «περιπτωτικά» και δεν προσδιορίζονται εξ΄ αρχής με άτεγκτους κανόνες.[415] Έτσι, έργο της Χριστιανικής ηθικής δεν αποτελεί η παράθεση «κανόνων αγάπης», αλλά η επισήμανση δεικτών χριστοκεντρικής ηθικής τελείωσης στους οποίους αποσκοπούν οι εν Χριστώ ελευθερία, συνειδητές επιλογές των πιστών λαμβανόμενες εν αγαθή χριστοκεντρική προαίρεση. Κατ΄αυτήν την έννοια η ηθική περιπτωκότητα του Χριστιανισμού δεν ταυτίζεται με το μακιαβελλικό δόγμα («ο σκοπός δικαιώνει τα μέσα»), αλλά ούτε και με την «τελολογική ηθική» (κατά την οποία οι πράξεις κρίνονται τελολογικά από τα αποτελέσματα).[416] Η «περιπτωτικότητα» αυτή προσέγγιση περιγράφεται και στην Αγία Γραφή αλλά και στην Πατερική παράδοση, όπου φαίνεται να επιδοκιμάζονται και να προτείνονται κάποιες φορές «επιλήψιμα μέσα» με στόχο όμως την πραγμάτωση αγαθών σκοπών.[417] Έτσι, ο Μ. Βασίλειος και ο ιερός Χρυσόστομος αναφέρονται στην «καλή πανουργία» και στην «καλή απάτη» τις οποίες δεν τις συνδέουν με εγωκεντρικά και ιδιοτελή κριτήρια αλλά με το συμφέρον των απατωμένων ή με την αποφυγή εγκλημάτων.[418] Στην περίπτωση λοιπόν της χριστιανικής περιπτωτικής ηθικής, χρησιμοποιούνται τα «επιλήψιμα μέσα» υπό μορφή στρατηγικής[419] θεώρησης με σκοπό αγαθό. Όπως διατυπώνει ο ιερός Χρυσόστομος,

---

[414] «Αποτροπή (deterrence) είναι η διατήρηση του status quo (υφιστάμενης κατάστασης πραγμάτων), με απειλή χρήσης βίας»: Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* Πρώτη Έκδοση, (Βάρη Αττικής: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2008), σ. 21.

[415] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.132

[416] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.133.

[417] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.133.

[418] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.133.

[419] «Στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα μιας πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια η ΄΄στρατηγική΄΄ συνίσταται στο τρίπτυχο΄΄μέσα – σκοποί – αντίπαλος΄΄»: Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 44.

«ουκ αεί το πράγμα επιβλαβές, αλλά κατά την χρωμένων προαίρεσιν γίνεται φαύλον ή καλόν».[420]

Η περιπτωτική ηθική του χριστιανισμού βρίσκει εφαρμογή και στον πόλεμο. Στο πλαίσιο της Υψηλής Στρατηγικής[421] κατά τη διάρκεια του πολέμου, πολλά τεχνάσματα, και ιδιοφυείς πρακτικές ή μορφές στρατηγικής όπως της «εξουθένωσης[422] (exhaustion)» και της «έμμεσης προσέγγισης (indirect approach)»,[423] μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να είναι αποδεκτές στο εφαρμοστικό πλαίσιο της χριστιανικής περιπτωτικής ηθικής.

Ιστορικά η θέση της Εκκλησίας στο φαινόμενο του πολέμου αποτυπώνεται και σκιαγραφείται ως ακολούθως:

Όταν ο άνθρωπος αποξενώνεται από τον Θεό της αγάπης και της ειρήνης που αποτελεί το αρχέτυπο της υπάρξεώς του ευτελίζει το είναι του, αμαυρώνει την εικόνα του και παρασύρεται αναπόφευκτα στην ταραχή και στην καταστροφή.[424]

Στην Παλαιά Διαθήκη, ο Θεός απευθυνόμενος στον εκλεκτό λαό του λέει:

Εάν θέλητε και εισακούσητέ μου, τα αγαθά της γης φάγεσθε. εάν δε μη θέλητε, μηδέ εισακούσητέ μου, μάχαιρα υμάς κατέδεται (Ησ. 1, 19-20)».[425]

---

[420] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.133.

[421] «Υψηλή Στρατηγική είναι η στρατηγική ενός κράτους κατά την οποία χρησιμοποιούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα (στρατιωτικά, διπλωματικά, οικονομικά κ.α.): Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 44.

[422] «Στρατηγική εξουθένωσης (exhaustion) είναι η στρατηγική η οποία εκτός από τη μάχη δίνει έμφαση και στον οικονομικό παράγοντα»: Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 31.

[423] «Στρατηγική έμμεσης προσέγγισης (indirectapproach) είναι η στρατηγική η οποία παρακάμπτει τα ισχυρά εχθρικά σημεία και αποφεύγεται η κατατριβή των φιλίων δυνάμεων (γραμμή ήσσονος σημασίας). Σε επίπεδο Υψηλής Στρατηγικής η έμμεση προσέγγιση είναι θεμιτή όταν η αντιπαράθεση δεν έχει πάρει τη μορφή πολέμου και υπάρχει η δυνατότητα να επιτευχθούν κέρδη με συγκριτικά μικρό κόστος. Αποτελεί δε αναγκαστική επιλογή του ασθενεστέρου.»: Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 19 - 20.

[424] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.401.

[425] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.401.

Ο Χριστός επίσης καυτηρίασε τη βία λέγοντας*:*

«πάντες οι λαβόντες μάχαιραν εν μάχαιρα αποθανούνται (Κατά Ματθαίον Κεφ. ΚΣΤ, 52)».[426]

Αναφορικά με την Εκκλησία, η χριστιανική δογματική θεώρηση αναφέρεται στην εσωτερική ειρήνη με τον Χριστό και στην ανιδιοτελή αγάπη η οποία προέρχεται από την αγάπη του Θεού και διαποτίζει την ύπαρξη του πιστού ο οποίος την διαμοιράζει με τον πλησίον και την πλάση ολόκληρη. Ωστόσο, ούτε στην Καινή Διαθήκη αλλά και ούτε και Πατέρες της Εκκλησίας αμφισβήτησαν το δικαίωμα της Κρατικής εξουσίας να χρησιμοποιεί τη δύναμή της με σκοπό τη διαφύλαξη της τάξης και της ασφάλειας.[427]

Σε όλη την ιστορία του Βυζαντίου αλλά και σε όλη την ιστορία του νεότερου Ελληνισμού, ο πόλεμος δεν είχε απλά πολιτικό χαρακτήρα αλλά αποκτούσε και θρησκευτική πατριωτική χροιά. Το ανωτέρω συνέβαινε διότι οι εχθροί του κράτους ήταν συγχρόνως και εχθροί της Εκκλησίας. Μάλιστα, το Βυζάντιο, ως προμαχών της Ορθοδοξίας, στην υπερχιλιετή παρουσία του στο ιστορικό γίγνεσθαι, διαπνεόταν από τη θρησκευτική αντίληψη κατά την οποία θεωρούταν ως «θεοφρούρητη πολιτεία». Η εσωτερική αυτή αυτοσυνειδησία, προσέδιδε στους αγώνες του κράτους θρησκευτικό νόημα υπεράσπισης της Εκκλησίας του Χριστού, εξυμνώντας τους μάλιστα στους ύμνους της.[428]

<u>Γενική στάση της Εκκλησίας έναντι στο φαινόμενο του Πολέμου</u>

Η Εκκλησία γενικά χωρίζει τη στάση της σε δύο επίπεδα.

[426] Παναγιώτης Τρεμπέλας, *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*, (*Κατά Ματθαίον Κεφ. ΚΣΤ, 52*), σ120. Βλ. και Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.401.

[427] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.401.

[428] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.404 - 405.

α). Πρωτογενώς, δογματικά και σε επίπεδο προσωπικών σχέσεων καταδικάζει τη βία και το φόνο.[429]

β). Δευτερογενώς, σε επίπεδο θεσμών τηρεί περισσότερο διαλλακτική στάση σύμφωνα με την οποία αφενός μεν καταδικάζει τον πόλεμο, αφετέρου και μόνο για τον αμυντικό αγώνα του χριστεπωνύμου κράτους, δείχνει επιείκεια.[430]

> *«Η Εκκλησία αντιλαμβανόμενη ότι ό πόλεμος, ό κάθε πόλεμος, δεν είναι επιθυμία του Θεού, άλλα τραγικό αποτέλεσμα της αποτυχίας του ανθρώπου, στον οποίο ο χριστιανός, μόνο κάτω από την πίεση της αναπόδραστης ανάγκης, μπορεί να συμμετέχει, βιώνοντάς τον μάλιστα ως πόνο και ως αφορμή για μετάνοια, αντιμετωπίζει τον χριστιανό πολεμιστή με συγκαταβατική ευσπλαχνία και μητρική κατανόηση».*[431]

> *«Ευλογεί τον αγώνα του, αναγνωρίζοντας τα άδολα κίνητρα τής αγνής φιλοπατρίας του και τιμά τη θυσία του υπέρ των άλλων, ταυτοχρόνως όμως, του υποδεικνύει και την οδό τής τελειότητας και την προτεραιότητα τής σωτηρίας. Πάνω άπ' όλα, όμως, ενεργεί και εύχεται ακατάπαυστα - και σε καιρό ειρήνης και σε καιρό πολέμου- να γίνει, κάποτε, πραγματικότητα στη γη, το προφητικό όραμα για μόνιμη και αδιατάρακτη ειρήνη, όπου «πάντα τα έθνη ... συγκόψουσιν τάς μαχαίρας αυτών εις άροτρα και τάς ζιβύνας αυτών εις δρέπανα, και ού λήψεται έτι έθνος έπ' έθνος μάχαιραν, και ού μη μάθωσιν έτι πολεμείν (Όλα τα έθνη θα μεταβάλλουν τα φονικά μαχαίρια τους σε εργατικά άροτρα και τα πολεμικά δόρατα τους σε ειρηνικά δρεπάνια. Δεν θα σηκώνουν τα φονικά μαχαίρια το ένα έθνος κατά του άλλου και δεν θα μαθαίνουν πλέον οι λαοί πώς να πολεμάει ό ένας κατά του άλλου - (Ήσ. 2, 4)».*[432]

[429] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 405.

[430] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ. 405.

[431] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 202.

[432] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σ. 202.

5.2.5 Ο «Αόρατος Πόλεμος» του Ελληνορθόδοξου Μαχητή

(Από τον Ορατό στον Αόρατο Πόλεμο και από την Εξωτερική στην Εσωτερική Ειρήνη)

Ο κάθε Ελληνορθόδοξος μαχητής όντας Ορθόδοξος Χριστιανός, είναι ενωμένος «*κατ΄ αμφιμονοσήμαντη ένωση με τον ίδιο τον Χριστό*» και όλη του η ζωή

αντανακλά σε αυτή την πνευματική σχέση. Ο αγώνας του «*είναι καθημερινά ένας κρυφός αγώνας πνευματικός με στίβο και παλαίστρα την καρδιά του*» και «θεατή – ενεργητικό» και όχι «θεατή – απαθή» τον ίδιο τον Κύριο. Πρόκειται για έναν αγώνα *«Θείας Αγάπης».* Έναν αγώνα μεταξύ του «νέου εν Χριστώ αναγεννημένου ανθρώπου-μαχητή της Χριστότητας» εναντίον του «παλαιού ανθρώπου – ανθρώπου της αμαρτίας». Θείος πόθος της ζωής του πιστού μαχητή είναι να μην θλίψει τον αγαπημένο του Ιησού σε καμία περίσταση της ζωής του ακόμη και σε πολεμική περίοδο. Ζει λοιπόν εν αυτώ ο Χριστός και όλη του η βιωτή είναι «συντετριμμένη εν μετανοία» και συνταυτισμένη με το θείο θέλημα. Οι αντίρροπες πνευματικές δυνάμεις ορθώνουν κάστρα περιφρούρητα. Και επιδιώκουν σε κάθε «χλιαρή» στιγμή του να τον καθυποτάξουν και να τον παρασύρουν στον όλεθρο της αμαρτίας, του πάθους, του κοσμικού φρονήματος και του ιδίου θελήματος. Ο Ελληνορθόδοξος μαχητής στον πνευματικό αγώνα του, έχει να αντιμετωπίσει πολυποίκιλες αντιξοότητες. Εκτός από αυτές που αντιμάχεται ως ένας απλός Χριστιανός, έχει επιπροσθέτως να αντιπαρέλθει αυτές του στρατιωτικού επαγγέλματος που διακρίνονται για τη σκληροτράχηλη υφή τους. Ειδικότερα δε, κατά την διάρκεια ενός πολέμου, οι πνευματικοί του εχθροί πολλαπλασιάζονται. Τα πάθη, ιδιαίτερα αυτά του εκούσιου ή ακούσιου φόνου, εναντίον του εχθρού της πατρίδος, ορθώνονται απέναντί του και αντιμαχόμενα μαζί του επιζητούν τον πνευματικό του θάνατο. Ο μαχητής της ζωής και του θανάτου, μετατρέπεται πάνω απ΄ όλα σε έναν «μαχητή

της πνευματικής ζωής και του πνευματικού θανάτου». Ως ανταπόδοση αυτού του «πνευματικού αγώνα της αγάπης προς τον Χριστό», ο ίδιος, εύχεται, να τον στεφανώσει ο Κύριος στο τέλος του αγώνα του ως νικητή. Ο δε στέφανος αυτού του αγώνα θα είναι η αγιότητα και η κατά χάριν Θέωση.

Το ερώτημα που τίθεται λοιπόν είναι το πώς αντιδρά μια Ελληνορθόδοξη ψυχή ενός πατριώτη μαχητού έναντι του απεχθούς βιώματος του φόνου και του θανάτου κατά τη διάρκεια της μάχης, ενός πατριωτικού πολέμου, τη στιγμή που δέχεται ταυτόχρονα δύο ψυχικά «υπαρξιακά βιώματα» ως δίλημμα στάσης ζωής:

(1) Το πρώτο βίωμα, σχετίζεται με την ιδιότητά του ως Ορθοδόξου Χριστιανού το οποίο τον καθοδηγεί στην καθημερινή διεξαγωγή του αοράτου πολέμου, του πνευματικού καρδιοκεντρικού αγώνα χριστοποίησης, που είναι συνυφασμένος με τις εντολές του Θεού «ου φονεύσεις» - «αγάπα τον πλησίον σου ως εαυτόν», «αγάπα τον εχθρόν σου».

(2) Το δεύτερο βίωμα, σχετίζεται με την ιδιότητά του ως Έλληνα πατριώτη το οποίο τον καλεί, υπερασπιζόμενος τις Αξίες του Έθνους και της Πατρίδος του, να δράσει κατά την έννοια του πατριωτικού καθήκοντος, αφαιρώντας τη ζωή του αντιπάλου του.

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε στα τέσσερα προηγούμενα επίπεδα, μια περισσότερο εστιασμένη και διεισδυτική προσέγγιση στο ψυχικό κόσμο του μαχητή θα διέκρινε ότι η ψυχή του κατακλύζεται, (εκτός από τη συνεχή μάχη του αοράτου πολέμου εναντίον των παθών, των δαιμόνων και του κοσμικού φρονήματος), από πολλαπλά εσωτερικά αντίρροπα βιώματα «αγάπης και αντιπαλότητας» προς πρόσωπα και αξίες.

α). Το πρώτο βίωμα σχετίζεται με την καθολική αγάπη του για τον Χριστό για τον οποίο είναι διατεθειμένος να μαρτυρήσει. β). Το δεύτερο, διοχετεύει την αγάπη του στην πατρίδα του, στην Εκκλησία, τους συνανθρώπους του, αλλά και στις αξίες που η πατρίδα του αντιπροσωπεύει, την οποία υπερασπίζεται με αυταπάρνηση και

εθελοθυσία. γ). Το τρίτο, σχετίζεται με την αγάπη του προς την οικογένειά του και τα πρόσωπα που προασπίζει εκτελώντας το πατριωτικό του καθήκον δ). Το τέταρτο, οριοθετεί την αγάπη του σε σχέση με τους συμπολεμιστές του σε μία σταυροειδή σύζευξη αγάπης – και πολεμικής δράσης. ε). Τέλος, στα ενδότερα των ψυχικών βιωμάτων του στοιχειοθετείται ένα αντίρροπο συναίσθημα που αφορά τον εχθρό του τον οποίο αφενός μεν αντιπαλεύεται με σκοπό να τον κατανικήσει αλλά παράλληλα τον αγαπά Χριστοκεντρικά.

Αυτή η τελευταία, είναι η υγιής «ψυχική ανάδραση» μιας γνήσιας Ελληνορθόδοξης ψυχής ενός πατριώτη μαχητού έναντι του απεχθούς βιώματος του φόνου και του θανάτου κατά τη διάρκεια της μάχης. Κατά τη διάρκεια του πολέμου η Ελληνορθόδοξη ψυχή βιώνει τα δύο αντίρροπα ψυχικά «υπαρξιακά βιώματα» αυτού του *«Έλληνα Πατριώτη» αλλά ταυτοχρόνως και αυτού του «Ορθοδόξου Χριστιανού»* που από τη γήινη ματαιότητα τον ανυψώνει στις πνευματικές κορυφές της υπέρτατης χριστοκεντρικής ανιδιοτελούς αγάπης.

Έτσι, σταχυολογώντας τη διαφορετικότητα των αντιρρόπων εσωτερικών δυνάμεων του μαχητού, μια πιο προσεκτική προσέγγιση των βιωματικών αυτών καταστάσεων θα επέτρεπε να διακρίνουμε στα βάθη της ψυχής του τις εξής διακριτές διαφοροποιημένες ψυχικές καταστάσεις: α). Η ψυχή του Ορθοδόξου μαχητού βιώνει τον *«αόρατο πόλεμο»,* δηλαδή τον πνευματικό αγώνα της προσπάθειας *«χριστοποίησης». β*). Ταυτόχρονα, εντός του ίδιου καρδιακού του κέντρου βιώνεται *«η πατριωτική εθελοθυσία»* και *η «ηρωική αυτοθυσία»,* υπέρ της

υπεράσπισης των αξιών της πατρίδας και του Έθνους. γ).Την ίδια στιγμή, η ψυχή αυτομέμφεται τον εαυτό της βιώνοντας τη φονική της σύμπραξη με υπέρτατο *πόνο και ως αφορμή για μετάνοια, θέτοντας ηθικούς φραγμούς και περιορισμούς στη φονική της δράση* δ).Τέλος, βιώνει καρδιακά την στάση της Εκκλησίας απέναντί της η οποία: α). Ευλογεί τον αγώνα της, αναγνωρίζοντας τα άδολα κίνητρά της αγνής φιλοπατρίας

της και τιμά τη θυσία της υπέρ της Πατρίδος και των αξιών της. β). Παράλληλα, υποδεικνύει την οδό της τελειότητας (χριστοκεντρικότητας) και την προτεραιότητα της σωτηρίας. γ). Ταυτοχρόνως και πάνω άπ' όλα, ενεργεί και εύχεται ακατάπαυστα (και σε καιρό ειρήνης και σε καιρό πολέμου), να γίνει κάποτε πραγματικότητα στη γη, το προφητικό όραμα για μόνιμη και αδιατάρακτη ειρήνη.

Θα μπορούσε λοιπόν να ειπωθεί ότι η στάση της ψυχής του Ελληνορθοδόξου μαχητού απέναντι στο φαινόμενο του πολέμου είναι μία στάση *«πατριωτική»* μα συνάμα μια στάση *«χριστοκεντρική και ηθική».* Ο μαχητής, βιώνει στα έγκατα της καρδιάς του το *«πατριωτικό φρόνημα»* το οποίο εκπορεύεται από το ηθικό χρέος της υπεράσπισης των αξιών του (πατρίς – θρησκεία – οικογένεια), καθώς και της εδαφικής κυριαρχίας της ανεξαρτησίας και των εθνικών συμφερόντων της πατρίδος του. Παράλληλα, βιώνει τη μηδαμινότητά του απέναντι στο Θεό και με μετάνοια μεταστρέφεται σε *«άκρα ταπείνωση»* με την οποία «πυρπολείται εν πνεύματι» από το αμάρτημα του φόνου που διαπράττει ή που εν δυνάμει θα διαπράξει στο πεδίο της μάχης. *«Συντρίβεται, μετανοεί, νιώθει υπέρτατο πόνο».* Όμως, ταυτόχρονα, νιώθει την *«πνευματική γαλήνη και θαλπωρή»* της μητέρας Εκκλησίας που τον θωρεί με συγκαταβατική ευσπλαχνία και μητρική κατανόηση, ευλογώντας τον αγώνα του, αναγνωρίζοντας τα άδολα κίνητρα της αγνής φιλοπατρίας του και τιμώντας τη θυσία του υπέρ των άλλων. Αισθάνεται δε ταυτόχρονα την υπόδειξη από την πλευρά της Εκκλησίας της οδού της τελειότητας και την προτεραιότητα της σωτηρίας, *την οδό του «αοράτου πολέμου», την οδό της χριστοκεντρικότητας.*

Ο συνδυασμός όλων αυτών των αισθημάτων τον θεριεύει. Τον καθιστά *«θηρίον πατριωτικόν αλλά και αυτομεμφόμενον».* Του προσδίδει τα *«ηρωικά ελατήρια»* και τον ανορθώνει στο πεδίο των μαχών ως το *«υπόδειγμα του ήρωα Ορθοδόξου πατριώτη».* Ο ηρωισμός λοιπόν του Έλληνα μαχητή αποτελεί το *«ψυχικό αμάλγαμα» του «Έλληνος*

πατριώτη» αλλά και ταυτόχρονα του «Ορθόδοξου Χριστιανού». Οι Έλληνες, από την ψυχική και πνευματική τους κατάσταση αποτελούν το «υπόδειγμα του ήρωα». Ψυχική κατάσταση που εκπορεύεται από την αγάπη τους προς τον Χριστό αλλά και από την αγάπη τους προς την πατρίδα. Ο Ελληνορθόδοξος μαχητής έτσι, ειρηνεύει εν Χριστώ, «*μετατρέποντας τον ορατό πόλεμο σε αόρατο και την εξωτερική σε εσωτερική ειρήνη».*

Τέλος, η βιωματική χριστοκεντρικότητα τού θέτει φραγμούς στην εξωτερίκευση της βίας. Θέτει *«ηθικούς, ποσοτικούς και ποιοτικούς φραγμούς»* στη φονική δράση. Περιορίζει τη βία ποσοτικο - ποιοτικά αλλά και την εστιάζει χωροχρονικά. Ορίζει κατ΄ αυτόν τον τρόπο «*κανόνες, ήθη – έθιμα πολέμου»* που τα τηρεί απαρέγκλιτα. Μάλιστα, τον ίδιο τον εχθρό της που μέχρι τη στιγμή της ήττας του τον πολεμά, η Ελληνορθόδοξη ψυχή, αμέσως μετά την επικράτησή της, υπερίπταται πνευματικά πάνω από φραγμούς εθνολογικούς και ιδεολογικούς και τον περιθάλπει. Πρόκειται για μια υπέρβαση. Πρόκειται για μια ανωτερότητα πνευματική. Πνευματική υπέρβαση που έχει ως ελατήριό της τη Χριστοκεντρικότητα, τον ίδιο τον Χριστό.

5.2.6 Διατύπωση της θεωρίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου ως αποτέλεσμα της Χριστοκεντρικότητας.

Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο Ελληνορθόδοξος μαχητής μάχεται στον πόλεμο, υπερασπιζόμενος τα ιδανικά της Ορθόδοξης Χριστιανικής πίστης του και της πατρίδος του, ιδανικά τα οποία συγκεφαλαιώνουν ένα αξιακό χαρακτήρα άδολου αγώνα που περιλαμβάνει τις αξίες που διατρανώνει το έθνος (χριστιανική ηθική, οικογένεια, ήθη, έθιμα, εφαρμοστικές πρακτικές δικαίου) στο διάβα των αιώνων της ύπαρξης του. Η στάση αυτή συνθέτει την την 5η συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του πολέμου.

Επιπλέον, ο Ελληνορθόδοξος μαχητής κατά τον άδολο αγώνα του διακρίνεται για: α).Την χριστοκεντρική του βιωτή, τον «αόρατο πόλεμο» και την ηθική «εσωτερική στάση» της ψυχής του κατά την οποία, ταπεινώνεται απέναντι στο Δημιουργό της, αυτομέμφεται, συντρίβεται, μετανοεί και νιώθει υπέρτατο πόνο. Η στάση του αυτή συνθέτει την 1η συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του πολέμου). β).Την ηθική του στάση του απέναντι στον πόλεμο, στάση η οποία αναφέρεται στην «απόφαση για έναρξη του πολέμου» η οποία θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως στάση «ειρηνοφιλίας». Η στάση του αυτή συνθέτει την 2η συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του πολέμου. γ). Την «ηθική που τηρεί κατά τη διάρκεια του πολέμου» θέτοντας «*κανόνες, ήθη – έθιμα πολέμου»*, τα οποία εκπορεύονται από τη χριστοκεντρική ψυχή του (χριστιανική ηθική) και θα μπορούσαν να εκφραστούν μονολεκτικά ως «χριστοκεντροβαρική ηθική». Η στάση του αυτή συνθέτει την 3η συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του πολέμου). γ). Την «πατριωτική / ηρωική στάση της ψυχής του» η οποία τον θεριεύει, τον καθιστά ήρωα και υπέρτατο υπερασπιστή των αξιών της πατρίδος του μέχρι θανάτου (ανδρεία, ηρωϊσμός, πατριωτισμός). Η στάση του αυτή συνθέτει την 4η συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του πολέμου. με την προσθήκη σ΄ αυτές της «πολεμοθεωρίας», (6η συνιστώσα), η οποία και αυτή επηρεάζεται από την χριστοκεντρικότητα, προκύπτει η ολοκληρωμένη θεώρηση της Ελληνορθόδοξης προσέγγισης του πολέμου.

5.3 Η Συνιστώσα της Ειρηνοφιλίας της Ελληνορθοδόξης Προσέγγισης του Πολέμου (2η)

Για τον Ελληνορθόδοξο μαχητή, η ειρηνοφιλία αποτελεί προϊόν της βιωματικής χριστιανικής ηθικής. Ο πνευματικός του αγώνας στρέφεται ενδοσκοπικά προς τις αντίρροπες δυνάμεις των παθών του, του κοσμικού φρονήματος και των δαιμονικών δυνάμεων, τις οποίες προσπαθεί να καθυποτάξει με τη βοήθεια της Θείας Χάριτος. Συντρίβοντας το θέλημά του με τη βοήθεια του Θεού, νιώθει τη θαλπωρή της μετανοίας και την καρδιακή αυτομεμψία. Συνθλιβόμενος, ως παλαιός άνθρωπος, παραδίδει το είναι του στον Κύριο, «πεθαίνοντας πριν πεθάνει για να

μην πεθάνει όταν πεθάνει».[433] Έτσι, ειρηνεύει εν Κυρίω, διότι συμφιλιώνεται με τον Δημιουργό του.

Όμως, η ειρήνη του χριστοποιημένου ανθρώπου δεν αναφέρεται μόνο στην ειρήνη απέναντι στον εαυτό του και απέναντι στο Θεό. Η ειρήνη του χριστοκεντρικά πνευματικού ανθρώπου αναφέρεται σε όλες τις διαστάσεις της ανθρώπινης ζωής. Ζώντας εν ειρήνη με το Θεό και τον εαυτό του ειρηνεύει με τον πλησίον του, τον κόσμο και την πλάση ολόκληρη.[434] Όπως λέει ο Ισαάκ ο Σύρος,

«Ειρήνευσον εν σεαυτώ και ειρηνεύσει σοι ο ουρανός και η γή».[435]

Στη βάση αυτή λοιπόν οικοδομείται η ειρήνη μεταξύ των ανθρώπων, αφού η παρουσία ενός θεόπτη ή φωτισμένου ή καθαρμένου από τα πάθη ανθρώπου, καθίσταται αυτομάτως το επίκεντρο σύναξης πολλών, ακόμη και αλλοπίστων, οι οποίοι διεκδικούν «χώρο πλησίον της ειρήνης» αυτού. Έτσι, η ειρήνη των εν Χριστώ ανθρώπων καθίσταται και πηγή ειρήνευσης ετέρων.[436]

Υπό την έννοια αυτή, η ειρήνη στη δογματική της Ορθοδοξίας, είναι τρισδιάστατη, περιλαμβάνοντας την εσωτερική ειρήνη του ανθρώπου, την ειρήνη με το Θεό Δημιουργό και την ειρήνη με τον πλησίον. Αυτή η τρισδιάστατη ειρήνη αποτελεί και την αποτύπωση της εσωτερικής χαράς του πιστού που μετέχει στη Θεία Ευχαριστία, ως προτύπωση της Βασιλείας των Ουρανών.

Παράλληλα, εύχεται για την εξωτερική ειρήνη μαζί με την Εκκλησία του Χριστού. Γνωρίζει ότι αυτή, έστω και σε περιφερειακό πλαίσιο δεν επιτυγχάνεται

---

[433] Πέτρος Π. Πανταζόπουλος: [Πεθαίνει ως παλαιός άνθρωπος (καταπολεμά τις αντίρροπες δυνάμεις με τον αόρατο πόλεμο στην παρούσα ζωή) πριν πεθάνει (με τον νομοτελειακό βιολογικό του θάνατο) για να μην πεθάνει (πνευματικά και απωλέσει την κοινωνία του με το Θεό) και απωλέσει έτσι τη μακαριότητα της Βασιλείας του Θεού και επέλθει έτσι και ο αιώνιός του θάνατος]: (διαθέσιμο στο http://www.in-agiounikolaoutouneou.gr/apps/gr/spag/3_1383033462.html (προσπελάστηκε την 04 Ιαν 2016).

[434] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.243.

[435] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.243.

[436] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.243.

παρά μόνο με συνδρομή της Θείας Χάριτος και συνέργεια καθολική όλων των ανθρώπων. Γνωρίζει ότι ακόμη και μία αντίρροπη μη ειρηνόφιλη δύναμη να υπάρχει στον κόσμο είτε σε επίπεδο προσώπων είτε σε επίπεδο θεσμών η εξωτερική ειρήνη είναι αδύνατη.[437] Παρ΄ όλα αυτά, συνεχίζει να προσεύχεται στον Κύριο γι΄ αυτήν και λαμβάνοντας μέρος σε θεσμικά όργανα επιδιώκει με όλες του τις δυνάμεις να την προωθήσει και να την εξασφαλίσει.

Ως περιπτωσιολογικές αναφορές (case studies) της ειρηνοφιλίας της χώρας μας θα μπορούσαν να αναφερθούν τα κάτωθι:

α). Γενικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο παρόλο ότι ο πόλεμος αποτελούσε μια αναγκαιότητα για τους Έλληνες, αυτοί ήταν πάντα σε θέση να εκτιμούν τα αγαθά της ειρήνης. Ήταν δηλαδή ειρηνόφιλοι. Απόδειξη προς τούτο αποτελεί το γεγονός ότι η ειρήνη εξυμνείται στο χώρο της αρχαίας λογοτεχνίας. Έτσι, ο Δίας καταριέται με τα πιο περιφρονητικά λόγια τον πολεμοχαρή γιό του Άρη (Ε 890-1), ενώ η «Ειρήνη» για τον Ησίοδο είναι η κόρη της Θέμιδος, η αδελφή της Ευνομίας και της Δίκης.[438]

β). Σε επίπεδο Πολιτειακό, και στρατηγικό η χώρα μας ασκεί ακτινωτή και πολυμερή διπλωματία[439] που αποσκοπεί στην ειρηνική σύμπραξή της με τις υπόλοιπες, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο περιβάλλον. Μάλιστα, η πολυσχιδής ακτινωτή διπλωματία της, αγκαλιάζει όλους τους θεσμικούς συμπράττοντες που στο διεθνές σκηνικό αποτελούν και εν δυνάμει αντιπάλους,[440] σε χρονικές συγκυρίες ιδιαίτερα ασταθείς. Η συμμετοχή της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή οικογένεια αλλά και σε άλλους Διεθνείς Οργανισμούς αποτελεί την

[437] Γεώργιος Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική,* σ.402 – 403.

[438] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, Τρίτη Έκδοση,(Αθήνα: ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ, 2000, 2001, 2005), σ. 322.

[439] Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Μαριλένα Κοππά, *30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974 – 2004*, Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα: ΛΙΒΑΝΗ, 2005) σ. 141-154 και 425 – 453.

[440] Η χώρα μας, αν και ανήκει στο ΝΑΤΟ, ωστόσο έχει αρμονικότατες σχέσεις με τη Ρωσική Ομοσπονδία. Παράλληλα, ενώ έχει στρατηγικές και στρατιωτικές συμπράξεις με το κράτος του Ισραήλ, έχει άριστες σχέσεις με την Παλαιστινιακή αρχή. Επίσης, ενώ δέχεται ακατάπαυστες προκλήσεις από την Τουρκία, ωστόσο έχει σε πολιτικό – διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο συνομιλίες και συμφωνίες Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ).

έμπρακτη προσπάθεια της χώρας να συνδράμει στην εδραίωση της ειρήνης. Έτσι θα μπορούσε η χώρα μας να χαρακτηρισθεί ως «ειρηνόφιλη» αλλά και ως «ουδετερόφιλη».

γ). Αδιαμφισβήτητη περίπτωση ειρηνοφιλίας αποτελεί η αναγραφή της σχετικής διάταξης σε ένα από τα κεφαλαιώδη άρθρα του Ελληνικού Συντάγματος.

> *«Η Ελλάδα, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών».*[441]

δ). Τέταρτη περιπτωσιολογική διαπίστωση αποτελεί το γεγονός κατά το οποίο η χώρα μας έχει υιοθετήσει ως δόγμα της χώρας μας με προσανατολισμό αποτρεπτικό – αμυντικό[442] και όχι επιθετικογενές, παρόλες τις απώλειες εδαφών που υπέστη διαχρονικά. Απόδειξη της θεσμικής αποτύπωσης της ειρηνοφιλίας του λαού της.

ε). Τέλος, ως πέμπτη μορφή περιπτωσιολογικής απόδειξης της ειρηνοφιλίας της χώρας μας στο στρατιωτικό πεδίο εφαρμογής, θα μπορούσε να καταδειχθεί η στάση της σε στρατηγικό, σε στρατιωτικό στρατηγικό - επιχειρησιακό – τακτικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο απλών τακτικών μέσων και μαχητών, σύμφωνα με το οποίο, ακολουθώντας τις στρατηγικές αλλά και τακτικές αποτροπής, επιδιώκει την άμβλυνση κατά το δυνατόν των οποιονδήποτε προκλήσεων των γειτόνων της, αποδεικνύοντας εμπράκτως ότι διακατέχεται ναι μεν από το πατριωτικό αίσθημα αλλά παράλληλα αποτελεί γνήσιο εκφραστή της διατήρησης της ειρήνης.[443]

---

[441] Βουλή των Ελλήνων, *«Σύνταγμα της Ελλάδος, όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων» (Αθήνα: Διεύθυνση Εκτυπώσεων της Βουλής, 2013),* Τμήμα Α΄, Άρθρο 2, (Μορφή του Πολιτεύματος), παράγραφος 2, σ. 19.

[442] Παναγιώτης Μαυρόπουλος, *Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής*, Πρώτη Έκδοση (Νέο Ηράκλειο Αττικής :χ.ε., 2012), σ.256.

[443] Οι προκλήσεις της γείτονος Τουρκίας στον Ελληνικό εναέριο χώρο με τις Τουρκικές παραβάσεις και παραβιάσεις σε καθημερινή βάση (Βλ. στοιχεία του 2015 στην ιστοσελίδα http://www.geetha.mil.gr/el/violations-gr.html: 718 παραβάσεις ΚΕΚ

5.4 Ηθικοχριστοκεντροβαρική Συνιστώσα της Ελληνορθοδόξης Προσέγγισης του Πολέμου (3η)

Η χριστιανική ηθική αποτυπώνεται σε όλα τα επίπεδα. Τόσο στο επίπεδο του πιστού η οποία εξωτερικεύεται με την εκπόρευση της ειρήνης και της αρετής σε τριδιάστατο επίπεδο (έσω άνθρωπος – Θεός – κόσμος), όσο και σε επίπεδο θεσμών, η οποίοι την εξωτερικεύουν αποτυπώνοντάς την με τη μορφή ηθών, εθίμων, δικαιϊκών εφαρμοστικών πρακτικών. Ομοίως, αποδεικνύονται με την τήρηση ανάλογων ηθικών προσεγγίσεων σε κάθε έκφανση του κοινωνικού της βίου, τόσο στην ειρήνη όσο και στον πόλεμο.

Κατά τα χριστιανικά χρόνια, η ψυχική κατάσταση του Έλληνα μαχητή, διαμορφώθηκε σε σχέση με τον «αόρατο πόλεμο» τον οποίο βιώνει ως στάση ζωής, και ως ανταπόκριση της ψυχής του απέναντι στη θαλπωρή της μητέρας Εκκλησίας, αλλά και σε σχέση με την αγάπη του για την πατρίδα. Κατάσταση, η οποία όπως καταδείχθηκε διακρίνεται για *την «χριστοκεντρικότητα», την «ειρηνοφιλία» της, την «ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίασή» της, «τον ηρωισμό / πατριωτισμό» της, τη «μετάνοια – αυτομεμψία - καρδιακό πόνο» και «τους ηθικούς φραγμούς στην άσκηση της βίας εντός της μάχης».*

5.4.1 «Ελληνικά Ήθη και Έθιμα Πολέμου στη Διαχρονία»

Όμως, η Ελλάδα, διαχρονικά τηρούσε ήθη και έθιμα πολέμου. Στην ανάλυση που ακολουθεί θα καταδειχθεί ότι στις διάφορες ιστορικές περιόδους, ο πόλεμος που διεξήγαγαν οι Έλληνες διακρινόταν για την τήρηση ηθών – εθίμων και κανόνων. Η ύπαρξη δηλαδή ηθικών φραγμών αποτελούσε ίδιον χαρακτηριστικό του Έλληνα στην πολεμική διαχρονία. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο σπερματικός λόγος του Θεού που αποτυπωνόταν στις συνειδήσεις και στις ψυχές των Ελλήνων μαχητών από αρχαιοτάτων ετών έβρισκε εύφορο έδαφος για να καρποφορήσει. Η παρούσα μελέτη προς επίρρωσιν της θεωρίας, θα επικεντρωθεί σε τέσσερεις

(ICAO) και 1633 παραβιάσεις ΕΕΧ) και η αποτρεπτική δεινότητα της χώρας χωρίς να φτάσει σε θερμό επεισόδιο ή σε εμπόλεμη κατάσταση μαζί της, καταδεικνύουν την ειρηνική της προαίρεση σε πολιτειακό – στρατηγικό - επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο μαχητή (ιπταμένου).

περιόδους: στην Αρχαία Ελλάδα, στην περίοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στο Βυζάντιο και στη Σύγχρονη Ελλάδα.

5.4.2 Ήθη και Έθιμα Πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα

α. Αγωνιστικός Χαρακτήρας του Πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα με Κανόνες – Ήθη – Έθιμα

Το πρώτο στοιχείο που πρέπει να τονιστεί στη διεξαγωγή του πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα είναι ο αγωνιστικός χαρακτήρας του. Έτσι, ο αρχαίος πόλεμος, δεν έλαβε ποτέ την μορφή ενός τυφλού ολοκληρωτικού χαρακτήρα ανεξέλεγκτης βίας, πλην του Πελοποννησιακού πολέμου και του 4ου π.Χ. αιώνα. Διεξαγόταν όμως με βάση συγκεκριμένους κανόνες αναφερόμενους στην κήρυξή του, στον τρόπο διεξαγωγής του, στους στόχους του (ΑΝΣΚ) αλλά και στη λήξη του. Αναφορικά με τον αγωνιστικό χαρακτήρα του πολέμου πρέπει να μνημονευτούν τα παρακάτω:

(1) Ο πόλεμος έπρεπε να κηρυχτεί, ενώ η μη κήρυξη του πολέμου αποτελούσε πολεμικό έγκλημα.[444]

(2) Η κήρυξη του πολέμου πραγματοποιούταν με βάση συγκεκριμένους τελετουργικούς κανόνες. Έτσι, πριν την έναρξη του πολέμου ήταν απαραίτητη η επαφή και οι διαβουλεύσεις ανάμεσα στους αντιμαχόμενους η οποία πραγματοποιούταν είτε με μεταφορά «προφορικών μηνυμάτων» είτε με την δικαιοδοσία των διαπραγματεύσεων. Οι διαπραγματεύσεις ή η «διακήρυξη[445] του πολέμου» γινόταν με κήρυκες δηλαδή με εκλεγμένους «πρέσβεις» (κλασική εποχή), η με υψηλόβαθμους αξιωματούχους (προξένους) στην Ελληνιστική περίοδο. Πολλές φορές η διαπραγμάτευση ελάμβανε τη μορφή «μυστικής διπλωματίας», ενώ τηρούσαν και θρησκευτικούς κανόνες (θυσίες).[446]

[444] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 324.

[445] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 324. Βλ. και Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 12.

[446] « Στο πλαίσιο αυτό οι Έλληνες εκτός από την αποστολή κηρύκων, προέβαιναν και σε κάποιες συμβολικές πράξεις, όπως π.χ. την τοποθέτηση ενός αμνού στην οριογραμμή, ενώ οι Σπαρτιάτες πραγματοποιούσαν πάντα θυσίες στους Θεούς, μόλις

(3) Αναφορικά με τη διεξαγωγή της εκστρατείας, θα μπορούσαμε να εστιάσουμε στα κάτωθι χαρακτηριστικά της τα οποία της προσέδιδαν το χαρακτήρα μιας οργανωμένης συνάντησης:[447] (α) Υπήρχε χρονικός – εποχικός περιορισμός στη διεξαγωγή της (λίγο πριν τη σοδειά) καθώς και τοπικός περιορισμός (κάμπος). (β) Κατά κανόνα δεν υπήρχε καταδίωξη ούτε εξόντωση του ηττημένου μετά το τέλος της μάχης, είχε δηλαδή περισσότερο αγωνιστικό χαρακτήρα παρά εξολοθρευτικό. (γ) Το αίτημα για εκεχειρία από τον ηττημένο αποτελούσε την αναγνώριση της ήττας του, ενώ ακολουθούσε η παράδοση των νεκρών του και ο νικητής ανέγειρε τρόπαιο προς δήλωση της επικράτησής του. Το τρόπαιο, φτιαγμένο από ξύλο ή πέτρες, ή και άλλοτε από πολύτιμα υλικά τοποθετημένα όχι στο πεδίο της μάχης αλλά σε ιερά (Δελφοί – Ολυμπία), είχε ψυχολογική και κοινωνική αξία. Η ψυχολογική αφορούσε το γόητρο που προσέδιδε στο νικητή και αντίστροφα την ψυχολογική υποταγή του ηττημένου, ενώ η κοινωνική αξία αναφερόταν στην κατάκτηση του συγκεκριμένου εδάφους αλλά όχι στην εξόντωση του αντιπάλου.[448]

(4) Περιπτωσιολογικά (case studies), θα μπορούσαν να παρατεθούν τα κάτωθι παραδείγματα συγκρούσεων που προσομοίαζαν με διαγωνισμούς ή «θρησκευτικές βεντέτες» και οι οποίες πραγματοποιούντο εντός συγκεκριμένου πλαισίου διεξαγωγής με κανόνες ενός ιδιότυπου αθλητικού αγώνα:

(α) Ο πόλεμος ανάμεσα σε Σπάρτη και Άργος στα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα, με σκοπό τη διεκδίκηση μιας άγονης περιοχής μεταξύ των δύο πόλεων. Κατά τον Ηρόδοτο, επελέγησαν και από τις δύο πλευρές 300 άνδρες με σκοπό να «αγωνιστούν» σε μια ιδιότυπη μάχη επί ίσοις όροις[449] (ΗΡΟΔΟΤΟΣ Ι, 82).

διάβαιναν τα σύνορά τους, για να ανιχνεύσουν τις διαθέσεις των Θεών απέναντί στους»: Βλ. Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 13.

[447] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 324

[448] Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 19.

[449] Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 11.

(β) Η διένεξη μεταξύ της ΕΡΕΤΡΙΑΣ και της ΧΑΛΚΙΔΑΣ για την διεκδίκηση του Ληλάντιου Πεδίου που πολλές φορές πήρε τη μορφή προγραμματισμένης μάχης με συγκεκριμένους και προκαθορισμένους κανόνες και τελετουργικό.[450]

β. Δικαιϊκός Χαρακτήρας του Πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα

Σημαντική επίσης ήταν και η αναγνώριση από όλους τους εμπολέμους ενός «Δικαίου του Πολέμου». Το «Δίκαιο του Πολέμου» αναφερόταν σε άγραφους νόμους και έθιμα μη κωδικοποιημένων (τα Ελλήνων νόμιμα), που είχαν σκοπό τον περιορισμό της τυφλής βίας κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης και συνεπώς αποτελούσαν έναν άγραφο κώδικα καλής συμπεριφοράς κατά τη διεξαγωγή του πολέμου.[451] Έτσι, το «Δίκαιο του Πολέμου» στην Αρχαία Ελλάδα, αφορούσε:

(1) Την απόφαση του πολέμου η οποία λαμβανόταν κατά τις περιόδους της δημοκρατίας από τις συνελεύσεις των πολιτών. Στην Αρχαία Αθήνα, η σχετική απόφαση λαμβανόταν από την Εκκλησία του Δήμου ύστερα από προτέρα απόφαση της πρυτανεύουσας αρχής.[452] Η συλλογικότητα στη λήψη απόφασης για τον πόλεμο προσέδιδε έτσι έναν νομιμοποιητικό και δικαιϊκό χαρακτήρα. (2) Την δικαιϊκή στήριξη, πριν την κήρυξη του πολέμου. Έτσι, οι αντίπαλοι έπρεπε να αποδείξουν ότι έχουν το δίκαιο με το μέρος τους. Στην προσπάθειά τους αυτή επικαλούνταν «τη νόμιμη άμυνα», «την ασφάλεια των συμμάχων τους», την «προστασία των Θεϊκών συμφερόντων».[453] (3)Την ηθική κάλυψη από τις θείες δυνάμεις με σκοπό την «ηθική νομιμοποίηση» των πολεμικών ενεργειών μεταξύ των εμπολέμων.[454] (4) Την εξασφάλιση του κήρυκα από τυχόν αιχμαλωσία ή φονική

[450] Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 11.

[451] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 326.

[452] Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 12.

[453] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ.. 323.

[454] Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 11.

ενέργεια εναντίον του από τον αντίπαλο. (5) Την εγγύηση της ασυλίας και την προστασία των ιερών από την πλευρά των εμπολέμων. (6)Την εγγύηση της εκεχειρίας κατά τη διάρκεια μεγάλων Πανελληνίων εορτών (Ολύμπια κ.α.) ή με αφορμή μια τοπική εορτή με σκοπό τη συμμετοχή των εμπολέμων στις εορταστικές εκδηλώσεις. (7) Την εγγύηση της ασυλίας των αθλητών. (8) Την εγγύηση των ικετών.[455] (9) Την εγγύηση και προστασία των ιερέων, που συχνά αναλάμβαναν και διπλωματικό ρόλο, εκείνων που ήταν επιφορτισμένοι με την εκτέλεση θυσιών, των μάντεων, των καλλιτεχνών των Διονυσιακών εορτών, των παρατηρητών των αθλητικών αγώνων και όσων θεωρείτο ότι έφεραν θρησκευτική ιδιότητα πλην των ιερέων. (10) Την εγγύηση και προστασία όσων κατά τη διάρκεια της μάχης έριχναν τα όπλα τους και γονάτιζαν αναφωνώντας ότι είναι ικέτες, αγγίζοντας το γόνατο ή το δεξί χέρι του εχθρού.[456] (11) Την προστασία από καταστροφή κατά τη διάρκεια πολεμικής αντιπαράθεσης υλικών αντικειμένων που ανήκαν στους Θεούς. Στο πλαίσιο αυτό της «ιδιότυπης ιερής προστασίας» περιλαμβάνονταν ναοί, τύμβοι, περιοχές αφιερωμένες σε Θεούς, ιερά αναθήματα ακόμη και ολόκληρες πόλεις. Οποιαδήποτε παραβίαση της ιερής προστασίας θεωρείτο μεγάλη ασέβεια. Πολλές φορές μάλιστα σε τέτοια σημεία προστασίας κατέφευγαν πολλοί με σκοπό την ασυλία τους ή διασφάλιζαν πολύτιμα αντικείμενα ή θησαυρούς με σκοπό την προστασία τους.[457] (12) Την ανακωχή, δηλαδή την ολιγόωρη διακοπή των εχθροπραξιών με σκοπό την περισυλλογή των νεκρών. (13) Την περισυλλογή και την ταφή των νεκρών την επομένη της σύγκρουσης, ως ιερής υποχρέωσης των ζώντων απέναντι στους νεκρούς ανεξάρτητα εάν ανήκαν οι νεκροί στους νικητές ή στους ηττημένους. (14) Την εκεχειρία, την ολιγοήμερη δηλαδή διακοπή των εχθροπραξιών με σκοπό την υλοποίηση συνομιλιών με στόχο την «ομολογία» δηλαδή την διατύπωση των όρων της ειρήνης. (15) Τις συνθήκες ειρήνης οι οποίες

[455] «Οι κήρυκες και οι ικέτες ρύθμιζαν τα της ταφής των νεκρών, έδιναν τον το νομικό ορισμό της νίκης, εγγυώντο το δικαίωμα ανεγέρσεως του τροπαίου και των αναθημάτων, ρύθμιζαν την κατανομή των πολεμικών λαφύρων, και τι δικαίωμα της κατάκτησης, ενώ από την άλλη πλευρά διατύπωναν τους περιορισμούς των δικαιωμάτων του νικητή πάνω στο πρόσωπο και την περιουσία του ηττημένου και έθεταν κάποιους κανόνες για τη μεταχείριση των ηττημένων και την απελευθέρωση των αιχμαλώτων». Βλ. Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 326.

[456] Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 16.

[457] Δημήτριος Μαρκαντωνάτος, «Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», (σ. 8-23), Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14, Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ, σ. 16.

θεωρούνταν ως παρενθετικές περίοδοι μεταξύ των συνεχών εμπολέμων καταστάσεων. Οι συνθήκες ειρήνης συναποφασίζονταν μεταξύ των εμπολέμων με την σύναψη «συνθηκών ή σπονδών». (16) Τους όρκους απέναντι στους Θεούς, τις θυσίες και άλλες τυπικότητες για την εξασφάλιση όσο το δυνατόν μεγαλύτερης πίστης για τα συμφωνηθέντα και το απαράβατο των συνθηκών, ως ηθικής εγγύησης μεταξύ των εμπολέμων.[458] (17) Τις πραγματικές εγγυήσεις που αφορούσαν παράδοση αγαθών (όπλων – προϊόντων αγροτικών) αλλά και ομήρων με σκοπό την εγγύηση τήρησης των δεσμεύσεων μεταξύ των εμπολέμων.[459]

5.4.3 «Ήθη και Έθιμα Πολέμου στην Εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Ο Μ. Αλέξανδρος διακρινόταν όχι μόνο για την στρατηγική ιδιοφυία του αλλά και για την πολιτική του δεινότητα. Ο Αλέξανδρος κατάλαβε πως την αυτοκρατορία που κατάκτησε με τα όπλα έπρεπε να την κατακτήσει και με έναν ψυχικό ενωτικό δεσμό μεταξύ κατακτητών και κατακτημένων. Έπρεπε λοιπόν να δαμάσει την «ψυχολογία των κατακτημένων» με στόχο να κερδίσει την φιλία τους και αν δεν μπορούσε να την αποκτήσει, αρκούταν στην ανοχή τους. Στο πλαίσιο αυτό διέκρινε ότι απαιτούνταν μια συνεκτική «γλωσσολογική και πολιτισμική ουσία» η οποία θα έβρισκε πρόσφορο έδαφος στις καρδιές των κατακτημένων.

Για την υλοποίηση της ανωτέρω προσπάθειας, ίδρυσε πόλεις σε επιλεγμένα σημεία στρατηγικής σημασίας με τη συμμετοχή επιστημόνων και γεωγράφων. Ο σκοπός της ίδρυσης των πόλεων ήταν διττός. Αφενός επεδίωκε να ελέγξει την ενδοχώρα παρέχοντας ασφάλεια και αφετέρου να δημιουργήσει το έδαφος της αναπαραγωγής και αναμετάδοσης «της γλωσσολογικής και πολιτισμικής αυτής ουσίας». Οι πόλεις που ίδρυσε ο Μ. Αλέξανδρος, κατοικήθηκαν κυρίως από Έλληνες στρατιώτες και σταδιακά από άλλους Έλληνες της Ελλάδας και της Μ. Ασίας. Γρήγορα εξελίχθηκαν σε «κυψέλες του Ελληνισμού» και συνέβαλαν καθοριστικά στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού σε όλη την έκταση του κράτους.

[458] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 328.

[459] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 328.

Στο κράτος του Μ . Αλεξάνδρου κυρίαρχη γλώσσα συναλλαγών και επικοινωνίας έγινε η ελληνική Κοινή. Μέσω της ελληνικής Κοινής διαδόθηκε ο ελληνικός πολιτισμός σε όλο τον ανατολικό κόσμο. Η κοινή γλώσσα και το κοινό πολιτισμικό περιβάλλον εξασφάλισαν ευνοϊκές συνθήκες για τη διάδοση μετέπειτα του Χριστιανισμού. Παράλληλα, ίδρυσε βιβλιοθήκες, διέδωσε τον Ελληνικό πολιτισμό στην Ευρασία και τον συνένωσε αρμονικά με τις τοπικές παραδόσεις και έθιμα των άλλων πολιτισμών, κερδίζοντας την αποδοχή τους, αλλάζοντας έτσι το ρου της ιστορίας του κόσμου.[460]

> *«Κατά τον Πλούταρχο, ο Αλέξανδρος είχε το όραμα να εκπολιτίσει και να συναδελφώσει τους λαούς, να ιδρύσει ένα κράτος οικουμενικό και δίκαιο που θα ένωνε όλους τους ανθρώπους».*[461]

> *«Ο Μέγας Αλέξανδρος επέδειξε σεβασμό στους κατακτηθέντες λαούς, εντάσσοντάς τους, ενσωματώνοντάς τους στο εγχείρημά του αντί να τους εξοντώσει».*[462]

5.4.4 «Ήθη και Έθιμα Πολέμου στο Βυζάντιο»

Η περεταίρω ανάλυση αποσκοπεί στο να καταδείξει, μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη του Βυζαντίου ως της χαρακτηριστικότερης περιόδου της Ελληνορθοδοξίας την ύπαρξη ηθικής διάστασης στην αντιμετώπιση των εξωτερικών απειλών. Στην ανάλυση αυτή θα χρησιμοποιηθεί η περιγραφή της Υψηλής Στρατηγικής του Edward Luttwak.

α. <u>Ηθική Διάσταση της Υψηλής Στρατηγικής του Βυζαντίου</u>[463]

---

[460] Σιμονή Ζαφειροπούλου, *«Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* (ΜΙΛΗΤΟΣ- Τόμος 3 – σελίδα 12).

[461] Σιμονή Ζαφειροπούλου, *«Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* (ΜΙΛΗΤΟΣ- Τόμος 3 – σελίδα 12).

[462] Σιμονή Ζαφειροπούλου, *«Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* (ΜΙΛΗΤΟΣ- Τόμος 3 – σελίδα 12), Jacques Lacarriere, *«Ο Κατακτητής του Απολύτου», (Εισαγωγικό Κεφάλαιο του έργου)*, σ. 6 -7.

[463] Eduard Luttwak, *Η Υψηλή Στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, [μτφ. Μάριος Μπλέτας], Πρώτη Έκδοση, (Γέρακας Αττικής: ΤΟΥΡΙΚΗΣ, 2009) σ. 616.

Η Βυζαντινή κυβερνώσα ελίτ αντιμετώπιζε την εξωτερική απειλή με ένα στρατηγικό πλεονέκτημα που δεν ήταν ούτε διπλωματικό αλλά και ούτε στρατιωτικό. *Ήταν καθαρά ψυχολογικό*[464] και εδραζόταν στην ψυχή, στο καρδιακό κέντρο του κάθε Βυζαντινού. Αποτελούσε το ηθικό υπόβαθρο της ρώμης και της αντίστασης. Το υπόβαθρο αυτό είχε τρεις συνιστώσες. Η μία δεν ήταν άλλη από *«την συναίσθηση της Ελληνικότητας και της Ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς».* Η δεύτερη ήταν η συναίσθηση της μακραίωνης επιβίωσης *«των ρωμαϊκών θεσμών»* που τους προσέδιδε τη Ρωμαίικη παρακαταθήκη υπεροφάνειας στην οργάνωση και στη διοίκηση. Και η τρίτη αλλά και η πιο εδραιωμένη στη ψυχή τους ήταν η *«Ορθόδοξη Πίστη» τους στον Ιησού Χριστό.*

Όταν όλα λοιπόν έμοιαζαν δυσοίωνα και απελπιστικά για τους Βυζαντινούς, η τριπλή συνισταμένη *της Χριστιανικής Πίστης, του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού και της Ρωμαϊκής υπεροφάνειας* συνδυάζονταν αρμονικά, χαλύβδωναν τη θέληση για αντίσταση και αποτελούσαν το εχέγγυο για απόρριψη της οποιασδήποτε σκέψης περί παράδοσης, αλλά τουναντίον για έμπνευση και αδάμαστη συνοχή έναντι του αντιπάλου.

Έτσι, πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτιζε στο Βυζάντιο η χριστιανική ορθόδοξη θρησκεία μαζί με την ελληνική γλώσσα και τη ρωμαϊκή πολιτική κληρονομιά ως συνεκτικός δεσμός απέναντι στην πανσπερμία των εθνοτήτων που απάρτιζαν τη Βυζαντινή αυτοκρατορία.

> *«Ο αυτοκράτορας, έστω και αν δεν κυβερνούσε ως «ανεξέλεγκτος δεσπότης», ήταν ωστόσο όπως πιστευόταν τότε, «είκών ζώσα Χριστού και έμψυχος», άρα αντιπρόσωπος και τοποτηρητής του μοναδικού Θεού και αμύντορας της Χριστιανοσύνης, ενώ, ως κληρονόμος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, είχε και τα πρωτεία στον παγκόσμιο χώρο (dominiummundi). Με βάση αυτή την αρχή της οικουμενικότητας, όπως εύστοχα σημειώνει η Ελένη Γλύκατζη -*

[464] Eduard Luttwak, *Η Υψηλή Στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, σ. 616.

Αρβελέρ, «κάθε πόλεμος κατά της αυτοκρατορίας δηλώνει υπεξαίρεση και είναι αθέμιτος, ενώ κάθε πόλεμος του Βυζαντίου, που είναι κληρονόμος της παγκόσμιας Ρώμης και αμύντωρ της χριστιανοσύνης ως "κράτος πρώτον πιστεύσαν εις τον ΔεσπότηνΧριστόν", είναι πόλεμος δίκαιος και αμυντικός (...). Όλη η αυτοκρατορία τελεί υπό την προστασία του Θεού γι' αυτό και είναι απαραβίαστη και το κράτος της είναι θεοστήρικτο (...). Έργο του αυτοκράτορα είναι ακριβώς η "τών απολεσθέντων έπανάκτησις" και καθήκον των Βυζαντινών είναι ο αγώνας για την απελευθέρωση των αλύτρωτων αδελφών (...)». Επίσης και η κοινωνία του Βυζαντίου φαίνεται ότι ήταν ιδιαίτερα θρησκευόμενη, τα δε μοναστήρια αποτελούσαν κυψέλες πνευματικής δημιουργίας».[465]

«….. το γενικότερο χρηστικό συμπέρασμα που προκύπτει από αυτή την ενότητα είναι ότι: Είναι πολύτιμη η πίστη ότι κάποια ανώτερη, θεία δύναμη στέκεται συμπαραστάτης σε μια σοβαρή προσπάθεια, διότι αυτό εμφορεί τους εμπλεκόμενους με θάρρος και βεβαιότητα για το δίκαιο του αγώνα τους. Όμως, παράλληλα πρέπει να επιχειρείται με αυτενέργεια η άρτια προετοιμασία για την ευόδωση αυτής της προσπάθειας, ιδίως δε να γίνεται χρήση των κατάλληλων όπλων, μεθοδικού σχεδιασμού και ευφάνταστου ρεαλιστικού πνεύματος, ώστε να αξιοποιούνται οι υπάρχουσες ευκαιρίες».[466]

β. Δικαιϊκή Διάσταση της Υψηλής Στρατηγικής του Βυζαντίου

Τέλος, πολλά από τα *τεχνάσματα του πολέμου* που χρησιμοποιούντο στη Βυζαντινή Στρατηγική είναι επιτρεπτά από το σύγχρονο Δίκαιο του Πολέμου,[467] ίσως και ως αντίβαρο απέναντι στην υπεροπλία ενός αντιπάλου,

[465] Νέστωρ Κουράκης, *Διαχρονικές Αρχές Βυζαντινής Στρατηγικής και Τακτικής- Στρατηγικές σε Εποχή Κρίσης*, Πρώτη Έκδοση, (Βάρη Αττικής: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2012), σ. 39 – 54.

[466] Νέστωρ Κουράκης, *Διαχρονικές Αρχές Βυζαντινής Στρατηγικής και Τακτικής- Στρατηγικές σε Εποχή Κρίσης*, σ. 39 – 54.

[467] Βλέπε Νέστωρ Κουράκης, *«Διαχρονικές Αρχές Βυζαντινής Στρατηγικής και Τακτικής- Στρατηγικές σε Εποχή Κρίσης»: Κεφάλαιο 6,(Η Διαχρονική Σημασία των Τακτικών, σελίδες 125-129): «Το Διεθνές Δίκαιο, με βάση αρχικά το άρθρο 24 της IV Σύμβασης της Χάγης για τους νόμους και τα έθιμα του επί ξηράς πολέμου (18.10.1907) και στη συνέχεια δυνάμει του άρθρου 37 παρ. 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Ι (8.6.1977) στις Συμβάσεις της Γενεύης από 12.8.1949 για την προστασία των*

οπότε η ισότητα των όπλων δεν μπορεί συνήθως να διασφαλισθεί με άλλο τρόπο παρά μόνο με την ευρηματικότητα του άλλου εμπολέμου και ενίοτε με την εκ μέρους του χρήση απάτης.

5.4.5 Ήθη και Έθιμα Πολέμου στο Σύγχρονο Ελληνικό Κράτος

Μπορούμε να διακρίνουμε στο σύγχρονο Ελληνικό Κράτος, ήθη και έθιμα πολέμου σε τρία επίπεδα: α).Στο επίπεδο της Στρατηγικής. β). Στο Επιχειρησιακό – Τακτικό Επίπεδο (Διακλαδική Επιχειρησιακή Σχεδίαση). γ). Στο επίπεδο του Μαχητή.

α. Επίπεδο Στρατηγικής[468]

*θυμάτων ενόπλων συγκρούσεων (επικυρώθηκε στην Ελλάδα με τον νόμο 1786/1988, εφεξής: Πρόσθετο Πρωτόκολλο), αναγνωρίζει, καταρχήν, ως **μη απαγορευμένα τα λεγόμενα τεχνάσματα του πολέμου** (rusesofwar, rusesdeguerre, Kriegslisten), ίσως και ως αντίβαρο απέναντι στην υπεροπλία ενός αντιπάλου, οπότε η ισότητα των όπλων δεν μπορεί συνήθως να διασφαλισθεί με άλλο τρόπο παρά μόνο με την ευρηματικότητα του άλλου εμπολέμου και ενίοτε με την εκ μέρους του χρήση απάτης. Τα τεχνάσματα αυτά σύμφωνα με τον νομοθετικό ορισμό αυτού, του Πρωτοκόλλου είναι «ενέργειες που αποσκοπούν στην παραπλάνηση του αντιπάλου ή στην παρότρυνση του σε απερίσκεπτες ενέργειες». Παράλληλα, δίνονται από το Πρωτόκολλο τέσσερα χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων θεμιτών τεχνασμάτων, δηλαδή η χρήση α) παραλλαγής (camouflage), β) δολωμάτων (decoys), γ) ψεύτικων επιχειρήσεων (mockoperations) και δ) αποπληροφόρησης (misinformation). Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει πάντως αναφορά και σε πληθώρα ειδικότερων θεμιτών τεχνασμάτων του πολέμου: Αιφνιδιαστικές επιθέσεις, ενέδρες, προσχηματική υποχώρηση με σκοπό την αντιστροφή και επίθεση, προσποίηση δήθεν αδράνειας πριν από την επίθεση, εκμετάλλευση νυκτερινού σκότους και ευνοϊκών καιρικών ή εδαφικών συνθηκών, κατασκευή ψεύτικων οχυρώσεων, χρήση απομιμήσεων όπλων (π.χ., κανονιών), οπλισμένων οχημάτων και ναρκών, χρήση καταληφθέντων εχθρικών όπλων ή οχημάτων (των οποίων, όμως, η θεμιτή χρησιμοποίηση προϋποθέτει να έχουν αφαιρεθεί προηγουμένως τα διακριτικά τους σήματα και εμβλήματα του εχθρού), παραπλανητική εμφάνιση των ημέτερων στρατιωτικών δυνάμεων σαν μικρότερων ή μεγαλύτερων του πραγματικού τους μεγέθους, προώθηση στον εχθρό πλαστών στοιχείων ή παραπλανητικών σχεδίων μάχης τα οποία ο εχθρός πληροφορείται από συλληφθέντες ή αυτόμολους ημέτερους στρατιώτες, προσποίηση ότι τάχα είναι καθ' οδόν στρατιωτικές ενισχύσεις, παραποίηση οδικών πινακίδων και ορίων εδάφους, αφαίρεση διακριτικών σημείων βαθμού, μονάδας, εθνικότητας κ.λπ. από τις στρατιωτικές στολές ή παραποίηση τους (δεν είναι, όμως, θεμιτή η ένδυση των ημετέρων στρατιωτών με στρατιωτικές στολές του εχθρού), χρησιμοποίηση των κωδικών και συνθημάτων του εχθρού για να μεταδοθούν στους στρατιώτες του δήθεν διαταγές του, μετάδοση παραπλανητικών για τον εχθρό μηνυμάτων από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας -π.χ., ότι κάποια μονάδα του έχει περικυκλωθεί, προσφυγή σε ενέργειες ψυχολογικού πολέμου με σκοπό την παρότρυνση είτε του εχθρικού στρατού σε εξέγερση ή λιποταξία είτε και του εχθρικού λαού σε επανάσταση (π.χ., με ρίψη από αέρος φυλλαδίων με εμπρηστικό για τον εχθρό περιεχόμενο), χρήση πολιτών του εχθρού ως κατασκόπων ακόμη και με δωροδοκία ή άλλα ανταλλάγματα (βλ. όμως και άρθρο 46 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ως προς τα όρια τέτοιων ενεργειών), κυκλοφόρηση πλαστού εχθρικού νομίσματος κ.λπ.*

Δύο προϋποθέσεις, πάντως, για να θεωρηθούν αυτά τα τεχνάσματα ως επιτρεπτά από το Πρωτόκολλο, είναι α) να μην παραβιάζεται κανένας από τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που εφαρμόζονται στις ένοπλες συρράξεις (πρβλ. άρθρο 2, περίπτωση β' του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου) και β) να μην πρόκειται για δόλιες ενέργειες που κλονίζουν την εμπιστοσύνη (perfidy) με την έννοια ότι οι πραγματοποιούμενες στρατιωτικές ενέργειες δεν πρέπει να δημιουργούν ψευδώς σε κάποιον το αίσθημα εμπιστοσύνης ότι ο αντίπαλος του δήθεν απολαύει προστασίας, κατά το δίκαιο των ενόπλων συρράξεων (πάντως, είναι αμφίβολο, εάν συντρέχει τέτοια παραβίαση εμπιστοσύνης, όταν είναι από παλαιότερα γνωστή η ύπουλη και δόλια συμπεριφορά ενός αντιπάλου)».

[468] Όπως αναφέρονται στα Στρατιωτικά Δόγματα, και τους Στρατιωτικούς Κανονισμούς.

Στο επίπεδο της Στρατηγικής, παρόλο που εκ της αποστολής των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) η καταστροφή ή απόκρουση του αντιπάλου είναι δεδομένη, εν τούτοις υπάρχουν πολλές περιπτώσεις κατά τις οποίες η δυνατότητά τους αυτή είναι πιθανόν να περιορίζεται από διάφορους παράγοντες. Μερικοί περιορισμοί επιβάλλονται στο πλαίσιο εθιμικών, ηθικών ή πολιτικών αρχών ή θεωρήσεων.

Όπως αναφέρθηκε, η χριστιανική ηθική που διαπνέει το χριστεπώνυμο πλήρωμα του Ελληνικού κράτους[469] και του στρατεύματος αυτοεπιβάλλει παρόμοιους κανόνες. Κάποιοι άλλοι απορρέουν από το διεθνές δίκαιο, που διέπει τις συρράξεις, ενώ άλλοι είναι οι περιορισμοί ένεκα του φυσικού περιβάλλοντος και των ιδιαίτερων συνθηκών, στις οποίες καλούνται να επιχειρήσουν οι στρατιωτικές δυνάμεις. Πολύ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κοινή γνώμη. Με βάση λοιπόν τα ανωτέρω, οι περιορισμοί μπορεί να είναι:

(1) <u>Πολιτικοί Περιορισμοί</u> οι οποίοι επιβάλλονται από τις εκάστοτε πολιτικές αποφάσεις, που περιορίζουν τις επιχειρήσεις, και θέτουν όρια στους επιδιωκόμενους Αντικειμενικούς Σκοπούς των επιχειρήσεων - ΑΝΣΚ, εκείνες που περιορίζουν την περιοχή των επιχειρήσεων εντός μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, εκείνες που περιορίζουν τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων τύπων όπλων και εκείνες που σκοπεύουν στην αποφυγή της κλιμάκωσης.

(2) <u>Νομικοί Περιορισμοί</u> οι οποίοι προκύπτουν από τις αρχές του εθνικού και διεθνούς δικαίου, που διέπει τη διεξαγωγή των ενόπλων συγκρούσεων. Το διεθνές δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων απαιτεί τη βαθιά γνώση και

---

[469] *«1.Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, υπάρχει αναπόσπαστα ενωμένη δογματικά με τη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης και με κάθε άλλη ομόδοξη Εκκλησία του Χριστού· τηρεί απαρασάλευτα, όπως εκείνες, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τις ιερές παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλη, διοικείται από την Ιερά Σύνοδο των εν ενεργεία Αρχιερέων και από τη Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προέρχεται από αυτή και συγκροτείται όπως ερίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας, με τήρηση των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ΄ (29) Ιουνίου 1850 και της Συνοδικής Πράξης της 4ης Σεπτεμβρίου 1928. 2.Το εκκλησιαστικό καθεστώς που υπάρχει σε ορισμένες περιοχές του Κράτους δεν αντίκειται στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου. 3. Το κείμενο της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτο. Η επίσημη μετάφρασή του σε άλλο γλωσσικό τύπο απαγορεύεται χωρίς την έγκριση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας στην Κωνσταντινούπολη»:* Βουλή των Ελλήνων, *«Σύνταγμα της Ελλάδος, όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων», Τ*μήμα Β΄, Άρθρο 3, (Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας) παράγραφοι 1-3, σ. 19 - 20.

κατανόηση των αρχών του δικαίου από τους εμπλεκόμενους στις επιχειρήσεις σε όλα τα επίπεδα (στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό – επίπεδο μαχητού). Υπό το πρίσμα αυτό η χρήση ένοπλης βίας και στη χώρα μας θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα: α) Εφαρμογής της αρχής της «Νόμιμης Άμυνας» σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. β) Εξουσιοδότησης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση και αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. γ) Εφαρμογής των συμβατικών και εθιμικών κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου και του Δικαίου Ενόπλων Συγκρούσεων σύμφωνα με τους οποίους για να δικαιολογείται ένας πόλεμος (τόσο η έναρξη όσο και η διεξαγωγή του) θα πρέπει να συντρέχουν τα παρακάτω:

1/ Να υφίστανται οπωσδήποτε όλοι οι παρακάτω περιορισμοί νια να καταφύγει κάποιος σε πόλεμο (Jus ad Bellum): α/ Ο πόλεμος πρέπει να είναι «δίκαιος»: Αυτό κατ' ουσία σημαίνει ότι θα πρέπει να αντιμετωπίζεται μια πραγματική και βεβαιωμένη απειλή που εκδηλώνεται με επιθετικότητα. Ως τέτοια εκλαμβάνεται αυτή κατά την οποία ένα κράτος χρησιμοποιεί ή απειλεί να χρησιμοποιήσει βία κατά των κυριαρχικών δικαιωμάτων και της εδαφικής ακεραιότητας άλλου κράτους. Ως εκ τούτου η αυτοάμυνα είναι η πλέον προφανής περίπτωση «δικαίου πολέμου». Εν τούτοις ο «δίκαιος πόλεμος» επεκτείνεται για να περιλάβει την άμυνα άλλου κράτους από απρόκλητη επίθεση, την επέμβαση για προστασία κ.α. β/ Η απόφαση νια πόλεμο πρέπει να ληφθεί από την αρμόδια νόμιμη αρχή: Ακόμα και στην περίπτωση που ο πόλεμος μπορεί να χαρακτηρισθεί δίκαιος δεν μπορεί να αποφασίζεται από αρχή που δεν αναγνωρίζεται ως η αρμόδια για την ενέργεια αυτή, είτε από την κοινωνία, είτε έξω από αυτή. γ/ Όσοι προχωρούν σε «δίκαιο πόλεμο» πρέπει να διέπονται από σωστές και δίκαιες προθέσεις: Αυτό σημαίνει ότι το μόνο αποδεκτό αποτέλεσμα είναι να αποκατασταθεί το δίκαιο που προκαλείται από την επιθετικότητα και με γνώμονα την επιδίωξη της ειρήνης. Η εκδίκηση, η κατάκτηση και η καταστροφή είναι πάντοτε εσφαλμένες προθέσεις. Απαιτείται ο πόλεμος να αναλαμβάνεται μόνο όταν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα μια «καλύτερη ειρήνη», ως εκ τούτου πρέπει να αντιμετωπίζει την επιθετικότητα που κατέλυσε την ειρήνη. δ/ Η προσφυγή σε πόλεμο πρέπει πάντοτε να αποτελεί την τελευταία λύση: Αυτό σημαίνει ότι θα έχουν εξαντληθεί όλες οι εναλλακτικές

δυνατότητες επίλυσης των διαφορών πριν επιλεγεί, ως αναπόφευκτη, η ένοπλη βία. ε/ Ο πόλεμος πρέπει να έχει πιθανότητα επιτυχίας: Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι ο πόλεμος πρέπει να αποσκοπεί στην εδραίωση της ειρήνης. Ως εκ τούτου μπορεί να αναληφθεί μόνο όταν εξασφαλίζονται σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας. Ανθρώπινες απώλειες που θυσιάζονται χωρίς ελπίδα είναι ηθικά αδικαιολόγητες. στ/ Ο πόλεμος πρέπει να διέπεται από την αρχή της αναλογικότητας, ήτοι το αναμενόμενο καταστροφικό αποτέλεσμα ενός δίκαιου πολέμου δε μπορεί να είναι μεγαλύτερο από το αναμενόμενο αγαθό αποτέλεσμα που επιδιώκεται.

2/ Ομοίως να υφίστανται οπωσδήποτε όλοι οι παρακάτω περιορισμοί κατά τη διεξαγωγή του πολέμου (Jus in Bello): α/ Διάκριση των ναυαγών. Οι άμαχοι έχουν ασυλία από ένοπλη επίθεση και δε θα πρέπει να προσβάλλονται. Παρομοίως θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ στόχων που δύνανται ή δε δύνανται να προσβληθούν (π.χ. νοσοκομεία). Υπό την έννοια αυτή είναι δυνατό να δικαιολογηθούν απώλειες αμάχων μόνο όταν αυτές αποτελούν αναπόφευκτες παράπλευρες απώλειες προσβολής στρατιωτικών στόχων και δεν είναι υπερβολικές σε σχέση με το συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα που αναμένεται. β/ Η διεξαγωγή του πολέμου πρέπει να διέπεται από την αρχή της αναλογικότητας. Εδώ η αναλογικότητα αφορά στο βαθμό της εξασκούμενης βίας κατά τη διεξαγωγή του πολέμου. Αναφέρεται σε κάθε ενέργεια χωριστά κατά την οποία η εξασκούμενη βία δε θα πρέπει να είναι δυσανάλογη με τη βία που υφίσταται αυτός που την εξασκεί. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση υπερβολικής βίας, πάνω από το επίπεδο που είναι απαραίτητο για την επίτευξη του δικαίου σκοπού του πολέμου, είναι ανεπίτρεπτη.

β. Νόμοι και Έθιμα Πολέμου στο Επιχειρησιακό – Τακτικό Επίπεδο

Οι κανόνες που τίθενται στο Επιχειρησιακό και Τακτικό Επίπεδο ορίζονται ως Περιορισμοί (Limitations). Έτσι, είναι πιθανό η προϊστάμενη Διοίκηση να θέσει, αναλόγως του επιπέδου, πολιτικούς ή στρατιωτικούς περιορισμούς, προκειμένου να αποτρέψει τη σχεδίαση των υφισταμένων από συγκεκριμένες ενέργειες ή να την εστιάσει προς άλλες. Οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να

κατανοηθούν από το Διοικητή και την ομάδα σχεδίασης και να ληφθούν υπόψη στη σχεδίαση τους. Αυτοί χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: (1) Απαγορεύσεις (Restrains) οι οποίοι θέτουν όρια στο τι μπορεί να γίνει, περιγράφοντας ενέργειες οι οποίες δεν πρέπει να εκτελεσθούν. Πρόκειται για απαγορεύσεις επί των ενεργειών και πρέπει σαφώς να καθορίζονται από την προϊστάμενη Διοίκηση, ώστε οι υφιστάμενοι να τις λαμβάνουν υπόψη κατά τη σχεδίαση τους. [470] (2) Δεσμεύσεις (Constrains) οι οποίοι επιβάλλουν συγκεκριμένες υποχρεώσεις, που πρέπει να εκτελεσθούν. Είναι δεσμευτικοί και πρέπει να καθορίζονται από την προϊστάμενη Διοίκηση, ώστε οι υφιστάμενοι να τις λαμβάνουν υπόψη κατά τη σχεδίαση τους.[471]

γ. Νόμοι και Έθιμα Πολέμου κατά τη Μάχη (Επίπεδο Μαχητή)

Στο επίπεδο του μαχητή ορίζονται οφειλές ενεργειών, και απαγορεύσεις και υποχρεώσεις έναντι αιχμαλώτων. (1) «Οι στρατιωτικοί κατά τη μάχη οφείλουν: α) Να θεωρούν σαν "κανονικούς μαχητές", όσους ανήκουν στις ένοπλες δυνάμεις του εχθρού ή την εθνική πολιτοφυλακή, όπου περιλαμβάνεται μαζί και η οργανωμένη αντίσταση, με τον όρο ότι το προσωπικό αυτό είναι συγκροτημένο σε Μονάδες, έχει ένα ορισμένο αρχηγό, έχει κάποιο διακριτικό σημείο, κρατά όπλα με φανερό τρόπο και σέβεται τους Νόμους και τα έθιμα του πολέμου. Καθένας που δεν εκπληρώνει τους παραπάνω όρους, δε θεωρείται "κανονικός μαχητής" και εάν συλληφθεί, δεν έχει την προστασία των Νόμων που ισχύουν για τους αιχμαλώτους. β) Να μεταχειρίζονται με ανθρωπισμό, χωρίς διάκριση, όλους όσους τέθηκαν εκτός μάχης. γ) Να περιμαζεύουν, προστατεύουν και φροντίζουν τους τραυματίες και τους αρρώστους, όσο επιτρέπουν οι περιστάσεις. δ) Να σέβονται τα νοσοκομεία και τους τόπους συγκεντρώσεως αρρώστων ή τραυματιών, το προσωπικό, τα κτίρια, τα υλικά και τα μεταφορικά μέσα των υγειονομικών υπηρεσιών. ε) Επίσης να μην καταστρέφουν τα ιστορικά μνημεία, καθώς και τα κτίρια που προορίζονται για τη θρησκευτική λατρεία, τις τέχνες, τις

[470] Παράδειγμα ενός τέτοιου περιορισμού είναι: «Απαγορεύεται η εκδήλωση κάθε προληπτικής επιθετικής ενεργείας».

[471] Παράδειγμα ενός τέτοιου περιορισμού είναι: «Η Επιχείρηση Αντεπίθεσης πρέπει να αρχίσει πριν από τις 19 Μαΐου».

επιστήμες και την αγαθοεργία, με τον όρο, ότι δεν χρησιμοποιούνται για στρατιωτικούς σκοπούς.

(2) Απαγορεύεται στους στρατιωτικούς κατά τη μάχη: α) Να κακοποιούν, τραυματίζουν ή σκοτώνουν εχθρό, που είναι αιχμάλωτος ή που μαζί του έχει γίνει ανακωχή. β) Να σκυλεύουν τους νεκρούς και τους τραυματίες. γ) Να αρνούνται παράδοση του εχθρού άνευ όρων. δ)Να καταστρέφουν και να λεηλατούν χωρίς λόγο ιδιωτικές περιουσίες. ε) Να συλλαμβάνουν ομήρους και να κάνουν αντίποινα ή ομαδικές τιμωρίες. στ) Να καταδικάζουν άτομα, χωρίς δίκη, που γίνεται από δικαστήριο δημιουργημένο κανονικά σύμφωνα με τις νομικές εγγυήσεις που προβλέπονται από τους Νόμους. ζ) Να πυροβολούν ή να κρατούν αιχμάλωτο, κήρυκα του εχθρού που κρατά λευκή σημαία. η) Να χρησιμοποιούν για εξαπάτηση, τη σημαία του κήρυκα, τα εθνικά εμβλήματα του εχθρού και τα διακριτικά σήματα των διεθνών οργανισμών. θ) Να προσβάλλουν τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα των αρρώστων, τραυματιών, ναυαγών, αιχμαλώτων, καθώς και των πολιτών, με φόνο, ακρωτηριασμούς, ωμότητες ή βασανιστήρια. ι) Να βάλλουν εναντίον του πληρώματος και των επιβατών πολιτικών στρατιωτικών αεροπλάνων, όταν αυτοί πέφτουν με αλεξίπτωτο από σκάφος που κινδυνεύει, εκτός εάν παίρνουν μέρος σε αεροκίνητη επιχείρηση. ια) Να αναγκάζουν τους υπηκόους της εχθρικής χώρας να πάρουν μέρος σε επιχειρήσεις εναντίον της Χώρας τους.

(3) Μεταχείριση Αιχμαλώτων: Οι αιχμάλωτοι πρέπει να έχουν καλή μεταχείριση. Πρέπει να προστατεύονται από κάθε πράξη βίας και από τις επιθέσεις και την περιέργεια του κοινού. Έχουν δικαιώματα σεβασμού προς το άτομο και την τιμή τους. Από τους αιχμάλωτους αφαιρείται ο οπλισμός, η εξάρτηση και τα στρατιωτικά έγγραφα, αφήνονται όμως σ` αυτούς τα αντικείμενα προσωπικής χρήσεως. Ο αιχμάλωτος δεν είναι υποχρεωμένος να δηλώσει, όταν τον ερωτήσουν σχετικά, παρά μόνον το ονοματεπώνυμό του, το βαθμό του, τον αριθμό μητρώου και το έτος γεννήσεώς του».

5.5 Η συνιστώσα του πατριωτισμού και του ηρωισμού της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (4η)

Ο πατριωτισμός και ο ηρωισμός των Ελλήνων αποτελούσε ανέκαθεν ένα κυρίαρχο ιδίωμά τους κατά την διάρκεια των αγώνων τους στο πεδίο της μάχης. Τόσο στα Προχριστιανικά χρόνια όσο και στην εποχή μετά την ενανθρώπηση του Θεού Λόγου.

Όπως καταδείχθηκε, η χριστιανική ηθική δεν περιορίζει τις αρετές στο προσωπικό επίπεδο αλλά αυτές συγκεφαλαιώνονται όταν διαδραστικά απευθυνθούν και στον κοινωνικό περίγυρο του πιστού με συγκεκριμένες αρετές που υποδηλώνουν αγάπη, προστασία (παρρησία) και ειρήνη απέναντι στον πλησίον του. Ο Ελληνικός λαός στο διάβα της ιστορίας αγωνιζόταν με απαράμιλλο θάρρος και ηρωισμό για την προάσπιση της πατρίδος του και των αξιών που αυτή περίκλειε.

Ως περιπτωσιολογικά παραδείγματα απόδειξης του πατριωτισμού και του ηρωισμού των Ελλήνων θα μπορούσε να αναφερθεί ένα πλήθος αναρίθμητων ιστορικών αναφορών. Η παρούσα περιήγηση θα αρκεστεί στις κάτωθι:

α). Κατά την αρχαιότητα, η επιλογή του δόρατος ως επιθετικού πολεμικού μέσου της εποχής, υποδήλωνε την γενναιότητα των αντιμαχομένων και την διάθεσή τους να πλησιάσουν τον εχθρό για να τον πολεμήσουν «σώμα με σώμα» σε έναν αγώνα θάρρους και θέλησης. Αντιθέτως, το τόξο, αξιολογούμενο σε μια κλίμακα «ηθικότητας του πεδίου της μάχης», κατείχε θέση υποδεέστερη, καθώς δεν θεωρούνταν ηρωικό το να προσβάλεις τον εχθρό σου από απόσταση.[472]

β). Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912 – 1913, πολέμησαν πάνω από 130.000 Έλληνες και στους αγώνες τους πληγώθηκαν 32.142 μαχόμενοι, χάθηκαν 8.413 και έχασαν τη ζωή τους ή ασθένησαν από κακουχίες της μάχης

[472] Ευγένιος Γιαρένης *«Η Τακτική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν - Φεβ 2010, ΓΕΣ , σ. 8-35), σ. 20.

πάνω από 1.550 Αξιωματικοί και 10.000 οπλίτες.[473] Οι κακοπάθειες των μαχητών ήταν απερίγραπτες. Όλοι περπάτησαν εκατοντάδες χιλιόμετρα, και αποκαμωμένοι διαβίωσαν για μήνες κοιμώμενοι άλλοτε σε υγρή άλλοτε σε παγωμένη και άλλοτε σε καυτή γη, έχοντας για εφόδια μόνο τα ρούχα τους και μερικές κουβέρτες, ζώντας με απίστευτες κακουχίες όπως καταμαρτυρούν αναφορές Αξιωματικών. Τα ευζωνικά Τάγματα, επίλεκτο Πεζικό της εποχής, ενήργησαν με τόλμη και αυτοθυσία, με υψηλό φρόνημα και ηθικό. Ο απαράμιλλος ηρωισμός των μαχητών σκιαγραφείται παραστατικά με τα εξής λόγια των ίδιων των μαχητών σε γράμματά τους:

> *«Ο καθείς που έρχεται στον πόλεμο για να πολεμήση τιμίως και πιστώς εις τον όρκον που έδωσε για την πατρίδα του, δεν φοβάται τον θάνατον. Ωσάν κι εμάς έφαγεν η σφαίρα χιλιάδες».*[474]

> *«Έχουν επίσης αναφερθεί περιστατικά όπου τραυματισμένοι εύζωνοι έφταναν σε σημείο να αγριεύουν τους τραυματιοφορείς που έσπευδαν να τους συνδράμουν».*[475]

γ). Το 3ο παράδειγμα αποτελεί το «ΟΧΙ» στα βορειοηπειρωτικά βουνά που απηύθυνε σύσσωμος ο Ελληνικός λαός στον Ιταλό κατακτητή το 1940, δια του στόματος του τότε Πρωθυπουργού της, εκφράζοντας με την μονολεκτική αυτή λέξη την καταύγαση ηρωισμού που σιγόκαιγε ως άσβεστη και παντοτινή φλόγα στα σωθικά της Ελληνικής ψυχής και απλά βρήκε για μια ακόμη φορά πρόσφορο έδαφος στη συγκυριακή εκείνη ιστορική στιγμή για να εκδηλωθεί. Μάλιστα, το Ελληνικό ΟΧΙ δημιούργησε μια θετική αναστροφή της ψυχολογίας στον τότε ελεύθερο κόσμο. Εξέχουσες προσωπικότητες θα τηλεγραφήσουν στον τότε Πρωθυπουργό για να του εκφράσουν το θαυμασμό τους. Μεταξύ αυτών και ο

[473] ΓΕΣ, «*Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912 – 1913»*, ΔΙΣ, Αθήνα 1987, Πίνακας 5. Βλ. και Τχης(ΠΖ) Κομήτης Δοξάκης, *«Βαλκανικοί Πόλεμοι»* Διακλαδική Επιθεώρηση ΑΔΙΣΠΟ, τ. 25/2013 (Αθήνα: ΤΥΕΣ, 2013) σ. 43 - 66.

[474] Τχης(ΠΖ) Κομήτης Δοξάκης, *«Βαλκανικοί Πόλεμοι»* Διακλαδική Επιθεώρηση ΑΔΙΣΠΟ, τ. 25/2013 σ. 61.

[475] Τχης(ΠΖ) Κομήτης Δοξάκης, *«Βαλκανικοί Πόλεμοι»* Διακλαδική Επιθεώρηση ΑΔΙΣΠΟ, τ. 25/2013 σ. 62.

Γάλλος Στρατηγός Ντε Γκώλ, ο οποίος την 2 Νοεμβρίου 1940 έγραφε στον Μεταξά:[476]

> *«Εξ ονόματος όλων των Γάλλων εκείνων που συνεχίζουν τον πόλεμο, όπως και εκείνων που προσωρινά κατέχει ο εχθρός, απευθυνόμαστε στην Εξοχότητά σας καθώς και προς την Κυβέρνηση του ελληνικού λαού για να εκφράσουμε τον θαυμασμό μας και την πίστιν μας στον αγώνα του. Ορθώθηκαν οι Έλληνες ακόμη μια φορά για να διαφυλάξουν την ελευθερία τους, δίνοντας στον κόσμο ένα παράδειγμα άξιο των αρχαίων τους παραδόσεων. Μαζί με τους συμμάχους μας θα νικήσουμε τους κοινούς εχθρούς μας».*[477]

δ) Το 4ο παράδειγμα ηρωισμού μας το δίνει η αυταπάρνηση των ηρώων Ελλήνων που δεν υπέκυψαν στον άξονα ακόμη και μετά την παράκαμψη των οχυρών του Μεταξά και την συνθηκολόγηση με τους Γερμανούς. Τα παραδείγματα της άφθαστης δόξας των ηρώων Ελλήνων μαχητών τόσο στην ηπειρωτική Ελλάδα με δυνάμεις του Βρετανικού εκστρατευτικού σώματος όσο και στη μάχη της Κρήτης ήταν αμέτρητα. Αναφέρουμε μόνο σε ένα από αυτά:[478]

> *«...ο Ταγματάρχης του Πυροβολικού Βερσής διετάχθη από τους προελαύνοντας Γερμανούς να παραδώσει τα πυροβόλα και τους άνδρες της μονάδας του. Εκείνος παρέταξε τους πυροβολητές μπροστά από τα πυροβόλα, έψαλαν αυτός και οι άνδρες τον Εθνικό ΄Υμνο και εν συνεχεία αυτοκτόνησε μπροστά στους εμβρόντητους κατακτητές, για να μην γίνει προφανώς μάρτυρας της ατιμώσεως των όπλων που του είχε εμπιστευθεί η πατρίδα...».*[479]

---

[476] Υποστράτηγος Γεώργιος Βασιλείου, *«Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν Απρ 2013, ΓΕΣ) , σ.64 – 79.

[477] Υποστράτηγος Γεώργιος Βασιλείου, *«Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν Απρ 2013, ΓΕΣ) , σ. 70.

[478] Υποστράτηγος Γεώργιος Βασιλείου, *«Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν Απρ 2013, ΓΕΣ) , σ. 70 - 71.

[479] Υποστράτηγος Γεώργιος Βασιλείου, *«Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν Απρ 2013, ΓΕΣ) , σ.71.

Θα πρέπει να αναφερθούν επίσης τα λόγια των ίδιων των Γερμανών κατακτητών εκπεφρασμένα από Thomas Mann προς τον γερμανικό λαό, σχετικά με την επίθεση κατά της Ελλάδας, τον Απρίλιο του 1941. Μεταξύ άλλων το μήνυμα λέει:

> *«Απέναντι σε έξι ή επτά άνδρες από εσάς στέκεται όρθιος ένας Έλληνας. Ότι αυτός ο ένας τολμάει να υπερασπίσει το στενό της ελευθερίας που είναι οι Θερμοπύλες, προτάσσοντας το δικό του σώμα, είναι καταπληκτικό και όχι το ότι εσείς νικάτε».*[480]

ε) Τελευταία αναφορά θα γίνει στην απαράμιλλη θυσία των Μεσολογγιτών στην έξοδό τους ως πολιορκημένων μετά το σούρουπο της 10ης Απριλίου 1826, μετά τις αν επάλληλες αποκρούσεις των Αγαρηνών, όταν η πείνα, ο αδυσώπητος αυτός εχθρός λυγίζει τα γόνατα των πολιορκημένων. Για να μην παραδοθούν και μαζί παραδώσουν και την πίστη τους, αποφασίζουν την έξοδο όχι προς το θάνατο, αλλά προς τη ζωή (την πνευματική και την αιώνια μετά του Χριστού).[481]

> *Μεταλαβαίνουν όλοι των αχράντων μυστηρίων και ανταλλάσσουν ασπασμούς αγάπης, λέγοντας «Καλή αντάμωση στον άλλονε Κόσμο». Και κάποτε έρχεται η μοιραία ώρα «όπου την τρέμει ο λογισμός».*[482]

Όπως ψάλλει ο Διονύσιος Σολωμός:

> *«Δεν κλαίναν για το σκοτωμό που θε να σκοτώνονταν μον κλαίναν νια το σκλαβωμό που θε να σκλαβώνονταν»*[483]

---

[480] Υποστράτηγος Γεώργιος Βασιλείου, *«Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν Απρ 2013, ΓΕΣ) , σ.73.

[481] Αντιστραάτηγος ε.α. Νικόλαος Κολόμβας, *«Η Έξοδος του Μεσολογγίου στις 10 Απριλίου 1826 και η τραγική μοίρα των αμάχων»*, (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 2, Μαρ. - Απρ 2009, ΓΕΣ) , σ. 6 – 23.

[482] Αντιστραάτηγος ε.α. Νικόλαος Κολόμβας, *«Η Έξοδος του Μεσολογγίου στις 10 Απριλίου 1826 και η τραγική μοίρα των αμάχων»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 2, Μαρ. - Απρ 2009, ΓΕΣ) , σ. 14.

[483] Αντιστραάτηγος ε.α. Νικόλαος Κολόμβας, *«Η Έξοδος του Μεσολογγίου στις 10 Απριλίου 1826 και η τραγική μοίρα των αμάχων»,* (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 2, Μαρ. - Απρ 2009, ΓΕΣ) , σ. 14.

5.6 Η συνιστώσα του Πολιτισμικού - Αξιακού Προσανατολισμού της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (5η)

Η πολιτισμική και αξιακή συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου είναι προφανής και αδιαμφισβήτητη. Οι Έλληνες ανέκαθεν πολεμούσαν υπερασπιζόμενοι τις αξίες τους, τα ιδανικά τους. Στα νεότερα χρόνια αυτά συγκεράζονται στο τρίπτυχο «Πατρίς – Θρησκεία – Οικογένεια». Οι Έλληνες πολεμούν για του «Χριστού την πίστη την αγία και της πατρίδος την ελευθερία». Πολεμούν αμυνόμενοι για την πίστη τους στον Τριαδικό Θεό, τον Δημιουργό του σύμπαντος κόσμου και νιώθουν ότι έχουν Αρχιστράτηγο και συμπολεμιστή τους τον Ιησού Χριστό, τον Υιό του Θεού, την Υπεραγία Θεοτόκο και τις απαρίθμητες στρατιές των Αγίων, των Μαρτύρων και των Αγγέλων. Πολεμούν για την Πατρίδα, η οποία συγκεφαλαιώνει και υπερασπίζει τις πατροπαράδοτες κοινωνικές δομές, τα ήθη, τα έθιμα, τον πολιτισμό που εσωκλείουν και μεταλαμπαδεύουν τον εσωτερισμό του Έλληνα στο διάβα των αιώνων. Πολεμούν για την οικογένεια, το κύτταρο της κοινωνίας στην οποία συγκεράζονται όλα τα υπόλοιπα. Τα ήθη, τα έθιμα, ο πολιτισμός και οι αξίες εγκολπώνονται σ΄ αυτήν και παιδαγωγούν τους νεότερους, μεταλαμπαδεύοντάς τα στο διηνεκές, στις επόμενες γενιές, αποδίδοντας στον ιερό αυτό θεσμό, θεόσδοτο χαρακτήρα. Πολεμούν για την παρακαταθήκη των προγόνων μας. Αυτήν που δομήθηκε με το «ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα της πόλης – κράτους και που αποτέλεσε ένα ολοκληρωμένο πανόραμα ανθρωποκεντρικής εξέλιξης,[484] σε όλους τους τομείς (της επιστήμης, της φιλοσοφίας, των τεχνών, όλων των κατακτήσεων του πνεύματος) που καταγράφηκε στο διάβα των αιώνων και μεταλαμπαδεύτηκε σε όλο τον Δυτικό κόσμο διαμορφώνοντας πολλά από τα στοιχεία του τρόπου του «στοχάζεσθαι». Όσο και την παρακαταθήκη των λουτρών του αίματος των ηρώων υπερασπιστών προγόνων που χύνοντας το αίμα τους για αυτά τα ιδανικά, άφησαν τα «μάταια» και «φθαρτά» του κόσμου τούτου για τα «αιώνια» και «άφθαρτα». Γι΄ αυτό, οι Έλληνες θριαμβεύουν στο πεδίο της μάχης, μετουσιώνονται σε υποδείγματα εθελοθυσίας και ηρωισμού και γράφουν σελίδες δόξης λαμπρές.

[484] Γεώργιος Κοντογιώργης, *«Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα, Τόμος Α,΄ Η Κρατοκεντρική Περίοδος της Πόλης»,* Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα: ΣΙΔΕΡΗΣ, 2006), ΟΠΙΣΘΌΦΥΛΛΟ.

Περιπτωσιολογικά θα σταθούμε σε δύο μόνο αναφορές για να καταδείξουμε την ιδεολογική ενότητα των Ελλήνων από αρχαιοτάτων χρόνων:

α) Από τις αρχές του 6ου π. Χ. αιώνα η Σπάρτη είχε λάβει κάποια ηγεμονική υπεροχή στην περιοχή της Πελοποννήσου. Είχε ονομαστεί μάλιστα από τον Κροίσο, και τον Αρισταγόρα, προστάτιδα της Ελλάδος. Το πανελλήνιο ελληνικό φρόνημα όμως ανδρώθηκε και εκφράστηκε αρχικά στην Αθήνα, στην περίοδο που ο Δαρείος, ζήτησε γη και ύδωρ από την Σπάρτη και την Αθήνα. Τότε, για πρώτη φορά, άναψε στα στήθη των Αθηναίων η πεποίθηση ότι οι Έλληνες δεν αποτελούν απλά ένα άθροισμα αυτόνομων πόλεων που δεν έχουν καμιά πολιτική ενότητα μεταξύ τους, και κανένα πολιτικό συμφέρον η απουσία του οποίου θα τους καθιστούσε αδιάφορους απέναντι σε έναν κοινό εχθρό από τον οποίο θα μπορούσε να επέλθει η καταστροφή, η υποδούλωση ή η προσβολή της φιλοτιμίας τους. Αντιλήφθηκαν λοιπόν ότι ήρθε η ώρα να συγκροτήσουν ένα έθνος, συνδεδεμένο όχι μόνο μέσω κάποιων ηθικών και κοινωνικών στοιχείων αλλά και μέσω ενός ισχυρότερου πολιτικού δεσμού, χωρίς το οποίο δεν θα μπορούσαν να κατορθώσουν τίποτε μεγάλο στον κόσμο που ζούσαν.[485] Η ανωτέρω αναφορά καταδεικνύει το πανάρχαιο αίσθημα των Ελλήνων για την κοινή τους καταγωγή, τα κοινά ιδανικά (πατριωτισμός), ήθη και έθιμα, και πολιτιστικά στοιχεία τα οποία τους ένωναν και τα οποία θα διακινδύνευαν από έναν κοινό εχθρό.

β) Στο σύγχρονο στράτευμα, ένα από τα πολλά συνθήματα τα οποία υποδηλώνουν τις αξίες και τα ιδανικά για τα οποία μάχονται οι σύγχρονες Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας είναι η «Τόλμη και Αρετή». Η νοηματοδοσία του φαίνεται στα εξής λογια:

> *«Η Δόξα αποκτάται με την αυτοθυσία και την τόλμη, κερδίζεται με το τυφέκιο και τη σπάθη από αυτούς που έχουν αποκτήσει τις απαραίτητες γνώσεις με τη μελέτη και την άσκηση, και εδραιώνεται με το αίμα της στρατιάς των νεκρών του ΠΖ, που συμβολίζεται με το κόκκινο*

[485] Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Έκδοση χ.α.(χ.α., ΛΥΜΠΕΡΗ – ΚΕΛΗΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, δ.α.), τ.2 «Περσικοί Πόλεμοι», σ. 136 – 140.

φόντο. Η Αρετή αποτελεί το κόσμημα των γενναίων, εκδηλώνεται με την ηθική, το δίκαιο, την τιμιότητα, την καλοσύνη, τον σεβασμό προς τους αντιπάλους και ολοκληρώνεται με τον συμβολισμό της λυχνίας, δηλαδή με την πίστη στον Θεό και την απόδοση τιμής στους νεκρούς».[486]

5.7 Η Συνιστώσα της Πολεμοθεωρίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου (6η)

5.7.1. «Στρατηγική στην Αρχαία Ελλάδα»

α. Στρατηγική 6ου – 4ου π.Χ. Αιώνων

Γενικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι στην Ελλάδα του 6ου – 4ου αιώνα π.Χ. η στρατηγική των πόλεων – κρατών είχε αμυντικογενή χαρακτηριστικά. Οι στρατηγικές επιδιώξεις των εμπολέμων περιορίζονταν μόνο στην περιοχή της άμεσης γειτονίας των και αφορούσαν κατά κανόνα συνοριακές διαφορές μεταξύ γειτονικών χωριών ή το μέγιστο, απόπειρες προσάρτησης αμφισβητούμενων περιοχών (χωριών – πόλεων – ιερών) μεταξύ τους και σπανιότερα την επιβολή συμμαχιών.[487]

β. Στρατηγική Πελοποννησιακού Πολέμου[488]

Η στρατηγική κουλτούρα διαφοροποιείται κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ανάμεσα στη Αθηναϊκή και την Πελοποννησιακή Συμμαχία, που διήρκεσε με μερικές ανακωχές, από το 431 π.Χ. έως το 404 π.Χ. και έληξε με την ολοκληρωτική ήττα των Αθηναίων, δίνοντας τέλος στον πολιτισμικό «χρυσό αιώνα» της.

---

[486] ΓΕΣ/ΔΠΖ, *«Περί της σημασίας – Προσφοράς – Θυσιών και της Γενικότερης Διαχρονικής Παρουσίας του Όπλου του Πεζικού», (*Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 4, Σεπ – Δεκ 2012, ΓΕΣ) , σ. 6.

[487] Γεώργιος Σταϊενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, Κεφάλαιο 3, (Η εξέλιξη της Στρατηγικής από την Κλασσική στην Ελληνιστική Περίοδο), σελ. 129.

[488] Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα.*

Σύμφωνα με τον ιστορικό Θουκυδίδη, ο πόλεμος που διεξήχθη ήταν το αποτέλεσμα των υποκείμενων συστημικών δυνάμεων και όχι το αποτέλεσμα της θέλησης των θεών ή των ιδιοτροπιών των προσώπων.[489] Ο Πελοποννησιακός πόλεμος αποτέλεσε το κλασικό παράδειγμα αυτού που σήμερα αναφέρεται ως «μετάβαση εξουσίας», που «οδηγεί σε ηγεμονικό πόλεμο»: Η δεύτερη μεγαλύτερη δύναμη στο σύστημα (Αθήνα) κατέγραψε υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με την ηγεμονική δύναμη της εποχής (Σπάρτη) στο σύστημα, δημιουργώντας αμφιβολίες στην έως τότε αποδεκτή συστημική ιεραρχία. Η ανάπτυξη της αθηναϊκής δύναμης πραγματοποιήθηκε αμέσως μετά τους Περσικούς Πολέμους, και άλλαξε απότομα το πολιτικό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου γενικότερα, και την αρχαία Ελλάδα ειδικότερα (άνιση ανάπτυξη). Η Αθήνα συνέχισε να επεκτείνεται εδαφικά και συνέχισε να δυναμώνει τόσο υπό οικονομικούς όσο και υπό στρατιωτικούς όρους σε σχέση με τη Σπάρτη και σε σχέση με οποιασδήποτε άλλη Ελληνική πολιτεία. Η Σπάρτη αισθάνθηκε να απειλείται (με σύγχρονους όρους, απέκτησε φόβο στο άναρχο περιβάλλον ασφαλείας στο οποίο απουσιάζει μια οικουμενική κατευναστική αρχή η οποία θα δύνατο να χαλιναγωγεί τις αναθεωρητικές τάσεις του διεθνούς περιβάλλοντος). Η παλιά ηγεμονική δύναμη (Σπάρτη), όχι μόνο αρνήθηκε να παραχωρήσει την πρωτοκαθεδρία της χωρίς μάχη, αλλά εγκαινίασε στην πραγματικότητα έναν *παρεμποδιστικό πόλεμο (preventive - war)*, οδηγώντας στην έκρηξη του Πρώτου Πελοποννησιακού Πολέμου γύρω στο 460 π.Χ.

Στον πόλεμο αυτό, η Σπάρτη ανέπτυξε *«Υψηλή Στρατηγική Εκμηδένισης»*[490] βασιζόμενη κυρίως στη στρατιωτική της στρατηγική, ενώ

[489] Βλέπε: Αθανάσιος Πλατιάς και Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Thucydides on Strategy ATHENIAN AND SPARTAN GRAND STRATEGIES IN THE PELOPONNESIAN WAR AND THEIR RELEVANCE TODAY, Πρώτη Έκδοση, (ΑΘΗΝΑ: ΕΥΡΑΣΙΑ, 2006), σ. 79 – 80, (μτφ):{Αυτή η εξήγηση του Θουκυδίδη για τις αιτίες του πολέμου μεταξύ Σπάρτης και Αθήνας είναι πρωτοποριακή στη μελέτη των διεθνών συγκρούσεων, ιδίως, και των διεθνών σχέσεων γενικότερα. Σύμφωνα με τον Robert Gilpin, ο Θουκυδίδης ανακάλυψε το νόμο της δυναμικής στις διεθνείς σχέσεις, δηλαδή το «νόμο της άνισης ανάπτυξης». Μια μόλις γενιά νωρίτερα, ο Ηρόδοτος προσπάθησε να εξηγήσει την ελληνο-περσική σύγκρουση αποκλειστικά βάσει των μυθικών συμβάντων και των ανθρώπινων παθών. Η εξήγηση του Θουκυδίδη σηματοδοτεί ένα γιγάντιο άλμα για τη μετάβαση από μια θεωρία με βάση την μυθολογία και την ψυχολογία σε μια θεωρία των διεθνών σχέσεων. Η Θουκυδίδια θεώρηση ότι οι πόλεμοι είναι το αποτέλεσμα των υποκείμενων συστημικών δυνάμεων και όχι το αποτέλεσμα της θέλησης των θεών ή των ιδιοτροπιών των προσώπων, βρίσκεται στον πυρήνα της σύγχρονης θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Σύμφωνα με τον Hobbes, τον Hegel και ο Marx, καθώς και με τις σύγχρονες δομικές θεωρίες του Kenneth Waltz και του Robert Gilpin «η συστημική εξήγηση των διεθνών αποτελεσμάτων» παραμένει ισχυρό αναλυτικό εργαλείο στρατηγικής ανάλυσης}.*

[490] *«Στρατηγική εκμηδένισης (annihilation) είναι η στρατηγική η οποία αποσκοπεί στην καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου μέσω αποφασιστικής μάχης»:* Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα,* σ. 31.

χρησιμοποίησε όλες τις άλλες στρατηγικές (οικονομική, διπλωματική, κλπ.) με υποδεέστερο τρόπο. Αντιθέτως, η Αθήνα ακολούθησε μια *«Υψηλή Στρατηγική Εξουθένωσης»* κάνοντας ταυτόχρονη χρήση όλων των δυνατών μέσων, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους που είχαν τεθεί.

γ. Η Στρατηγική του 4ου Αιώνα π.Χ.

Μετά την κατάρρευση του της Αθηναϊκής κυριαρχίας, η αμυντική στρατηγική λαμβάνει τη μορφή της άμυνας πέραν της πόλεως,[491] (άμυνα ολόκληρης της χώρας), που υλοποιείται με την κατάληψη στρατηγικών σημείων και περασμάτων στα σύνορα, με την κατασκευή οχυρών στο εσωτερικό κατά μήκος των προσβάσεων στην πόλη, τη δημιουργία εμποδίων ως περιοριστικών συνιστωσών έναντι της εισβολής, (ιδιαίτερα στη διάβαση των ποταμών με την κατασκευή ή την καταστροφή φραγμάτων), αλλά και με ειδικά στρατηγήματα - τεχνάσματα (δολεύματα) τα οποία παρεμπόδιζαν την απόβαση σε αμμώδεις – βραχώδεις όχθες, αλλά και την είσοδο ή τον απόπλου πλοίων του εχθρού σε λιμένες. Παράλληλα, διατηρείται η άμυνα της πόλης, αλλά πλέον αυτή διευρύνεται και περιλαμβάνει τμήμα της χώρας με καλλιέργειες και βοσκές κατάλληλες για να τροφοδοτήσουν τον αστικό λαό σε περίπτωση πολιορκίας.

Παράλληλα, ο πόλεμος κατά τον 4ο αιώνα εγκαταλείπει την αμυντικογενή μορφή της λαμβάνοντας μορφή επιθετικής στρατηγικής με χαρακτηριστικά ολοκληρωτικού πολέμου που αποσκοπεί στην εξόντωση του αντιπάλου. Η νέα στρατηγική απαιτεί τόσο την επέκταση του πολέμου πέρα από τα στενά γεωγραφικά όρια των προηγούμενων αιώνων, όσο και την εγκατάλειψη της χρονικής οριοθέτησής του, συγχρόνως δε εγκαταλείπεται το «αγωνιστικό ηθικό πλαίσιο» διεξαγωγής των προηγούμενων αιώνων. Κύρια χαρακτηριστικά της στρατηγικής της περιόδου αυτής αποτελούν η «μη συμπεφωνημένη αναμέτρηση», ο αιφνιδιασμός, η ενέδρα, η έφοδος, η κατάληψη της ξένης πόλεως και η καταδίωξη του αντιπάλου. Η επιθετική στρατηγική ακολουθείται μόνον όταν οι συσχετισμοί

[491] Γιώργος Σταιενχάουερ, *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα,* σ. 146-158.

δυνάμεων υπερτερούν έναντι του αντιπάλου. Παράλληλα, παρατηρείται η στρατηγική της *προληπτικής επίθεσης (preemptive war),* για την ανακοπή του εχθρού πριν αυτός περάσει τα σύνορα.

5.7.2 «Υψηλή Στρατηγική Μεγάλου Αλεξάνδρου»[492]

Ο Αλέξανδρος αποτελούσε μία ισχυρή προσωπικότητα με ευελιξία στο πνεύμα του. Θεωρείται ως ένας από τους μεγαλύτερους στρατηγούς όλων των εποχών για τις στρατιωτικές επιτυχίες του και αποτελεί στρατιωτικό πρότυπο για όλους τους μετέπειτα μεγάλους στρατηγούς της ιστορίας. Η ιδιοφυΐα του Αλέξανδρου όμως έγκειται ακριβώς στο συνδυασμό *«της στρατηγικής και τακτικής ιδιοφυίας»* του παράλληλα με την *«πολιτική οξυδέρκειά του».*

> *«Ο Αλέξανδρος από τον Αριστοτέλη και τον πατέρα του είχε μάθει δύο μαθήματα ανεκτίμητης αξίας: Το πρώτο ήταν ότι ο Αριστοτέλης έκανε απολύτως λάθος να χωρίζει την ανθρωπότητα σε φυλές κυρίων και δούλων και να θεωρεί ότι όλοι οι άνθρωποι πλην των Ελλήνων ανήκαν στις δεύτερες. Το δεύτερο ήταν ότι ο Φίλιππος είχε απολύτως δίκιο να συνειδητοποιεί ότι στον πόλεμο η στρατιωτική βία δεν είναι το μοναδικό όπλο στο οπλοστάσιο ενός στρατηγού και ούτε καν το ισχυρότερο».*[493]

> *«Όταν λοιπόν σε ηλικία είκοσι ετών το στιλέτο ενός δολοφόνου ανέβασε τον Αλέξανδρο στον θρόνο, αυτός ακολούθησε έναν δρόμο της δικής του επιλογής και άρχισε να αναπτύσσει μία υψηλή στρατηγική —το προϊόν της πολιτικής και της πολεμικής τέχνης— η οποία θα υπερέβαινε τις διδαχές του δασκάλου του, θα επισκίαζε τις αξιοσημείωτες επιτυχίες του πατέρα του και θα έθετε τον πολιτισμένο*

[492] J.F.C. Fuller *«Η ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* Δεύτερη Έκδοση [μτφ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος], (Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2004).

[493] J.F.C. Fuller *«Η ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* Δεύτερη Έκδοση [μτφ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος], (Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2004) σ. 494.

κόσμο γύρω από έναν νέο πολιτικό άξονα, τον οποίον οι φιλόσοφοι δεν είχαν καν διανοηθεί».[494]

« ….οι συνέπειες της κατάκτησης του Αλεξάνδρου στη Βακτριανή, στη Σογδιανή και στην Αραχωσία, καταδεικνύουν τη νέα και εντυπωσιακή σύζευξη (απρόσμενο σμίξιμο) Ελλήνων και Ινδών, όπως μαρτυρά ή τέχνη της Γκαντάρα. Ο Βούδας των Ινδών, με τα ερμητικά κλειστά ως τότε χείλη, απέκτησε το γαλήνιο μειδίαμα του Απόλλωνα και τις περίτεχνες πτυχώσεις της ενδυμασίας των ελληνικών κορών. Μία γέφυρα σύζευξης δύο λαών, δύο θρησκειών, δύο ηπείρων ξένων μεταξύ τους… Αναρωτιέμαι λοιπόν, (συνεχίζει ο συγγραφέας), μήπως αυτό είναι, τελικά, το ύστατο νόημα αυτού του εγχειρήματος το οποίο διέθετε όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας επιδίωξης που είχε ως στόχο να περιορίσει, για πρώτη φορά, την πνευματική απόσταση που χώριζε τους ανθρώπους και να φέρει κοντά, στη ζωή και στην τέχνη, την Ανατολή και τη Δύση…».[495]

«Στη βάση του το πρόβλημα του δεν ήταν πολύ διαφορετικό από αυτό που αργότερα αντιμετώπισε η πρωτόγονη Χριστιανική Εκκλησία. Οι κεντρικές της ιδέες ενσωματώνονταν στην Επί του όρους ομιλία και, παρότι ήταν αδύνατο για τον άνθρωπο να τις πραγματώσει στο σύνολο τους, πράγματι εγκαθίδρυαν μία ενοποιημένη κοινωνία, στην οποία από πνευματικής απόψεως όλοι οι άνθρωποι ήταν αδέλφια — «οπού ουκ ένι Έλλην και Ιουδαίος, περιτομή και άκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, Βοΐλος, ελεύθερος, άλλα τα πάντα και εν πάσι Χριστός».[496]

«Αυτό ήταν το όραμα που εξέφρασε με την προσευχή του στην

[494] J.F.C. Fuller *«Η ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* Δεύτερη Έκδοση [μτφ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος], (Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2004) σ. 494.

[495] Σιμονή Ζαφειροπούλου, *«Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* (ΜΙΛΗΤΟΣ- Τόμος 3 – σελίδα 12), Jacques Lacarriere, *«Ο Κατακτητής του Απολύτου», (Εισαγωγικό Κεφάλαιο του έργου)*, σ. 6 -7.

[496] J.F.C. Fuller *«Η ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* Δεύτερη Έκδοση [μτφ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος], (Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2004) σ. 520.

Ώπη και σύμφωνα με τον Tarn αυτό είχε ελάχιστα να κάνει με την αποκαλούμενη πολιτική του της ανάμειξης, η οποία ήταν «ένα υλικό πράγμα», αλλά αναφερόταν σε μία ιδέα, «ένα άυλο πράγμα». Η ιδέα αυτή ήταν, πρώτον, ότι όλοι οι άνθρωποι είναι αδέλφια και, δεύτερον, ότι ο ίδιος είχε «μια θεϊκή αποστολή να εναρμονίσει και να συμφιλιώσει τον κόσμο, να πετύχει, ώστε όλοι οι άνθρωποι ως αδέλφια να ζήσουν μαζί με ομόνοια, με ενότητα καρδιάς και νου.... Ήταν και θα παρέμενε όνειρο αλλά ένα όνειρο μεγαλύτερο απ΄ όλες τις κατακτήσεις του».[497]

5.7.3 «Υψηλή Στρατηγική του Βυζαντίου»[498]

Η χιλιόχρονη παρουσία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στην παγκόσμια ιστορία, δημιουργεί το θαυμασμό για τον πλούτο και την ακτινοβολία του πολιτισμού της και των ορθόδοξων χριστιανικών ιδεωδών που αυτός εξέπεμπε.

Παράλληλα όμως με την ακτινοβόλο εκπομπή του πολιτισμού και του σύμφυτου με αυτόν ορθόδοξου χριστιανισμού, εξίσου αξιοθαύμαστο κατά το συγγραφέα στάθηκε το γεγονός της χιλιετούς και πλέον επιβίωσής της στο δυσοίωνο γεωπολιτικο-στρατηγικό περιβάλλον της ύπαρξής της, επιβίωση που επιτεύχθηκε με τις αποτελεσματικές αποκρούσεις των συνεχών επιθέσεων των απανταχού εχθρών της οι οποίοι συνήθως υπερείχαν αριθμητικά, σε αντίθεση με το Βυζάντιο το οποίο δεν κατείχε ούτε ανεξάντλητους υλικούς - ανθρώπινους πόρους, ούτε το αναγκαίο για τη επιβίωσή της στρατηγικό βάθος.

Το στρατηγικό πρόβλημά της ήταν ότι με λίγα μέσα έπρεπε να κάνει πολλά. Οι Βυζαντινοί γνώριζαν ότι δεν μπορούσαν να κατακτήσουν τους εχθρούς τους, όπως οι προκάτοχοι τους Ρωμαίοι, με τη χρήση ωμής βίας. Ο άριστα εκπαιδευμένος και άκρως επαγγελματικός, αλλά δαπανηρός στρατός τους υστερούσε μονίμως σε αριθμούς. Ούτε είχε νόημα να εξοντώνουν έναν εχθρό, γιατί στη θέση

[497] J.F.C. Fuller *«Η ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου»* Δεύτερη Έκδοση [μτφ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος], (Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2004) σ. 521.

[498] Eduard Luttwak, *Η Υψηλή Στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*.

του αμέσως εμφανιζόταν άλλος, το ίδιο ή περισσότερο επικίνδυνος. Αντιλήφθηκαν λοιπόν ότι έπρεπε να εφαρμόσουν μία εξαιρετική Υψηλή στρατηγική, με χρήση όλων των παραγόντων ισχύος που διέθεταν.

Έτσι, κατέφυγαν στη «διπλωματία», επιβλήθηκαν με «την ήπια δύναμη της πολιτιστικής, θρησκευτικής και πολιτικής τους επιρροής», εφάρμοσαν την στρατηγική της εξαγοράς των εχθρών τους με «χορηγίες» και της μεταστροφής «με επωφελή κίνητρα του ενός εχθρού εναντίον του άλλου». Η επιτυχία τους βασιζόταν σε «υγιή δημοσιονομικά, στο πιο προηγμένο φορολογικό σύστημα της εποχής, σε αποτελεσματική γραφειοκρατία, και στην αδιάκοπη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών για τους γείτονές τους, φίλους ή εχθρούς».

Σε επίπεδο Στρατιωτικής Στρατηγικής, ο βυζαντινός στρατός έμαθε να προσαρμόζεται σε κάθε στρατηγική κατάσταση, μη διστάζοντας να αντιγράφει επιτυχημένες μεθόδους του εχθρού. Διέθετε πολλούς τύπους στρατευμάτων συνεργαζόμενων μεταξύ τους, πληθώρα όπλων, και ένα μεγάλο ανθολόγιο τακτικών για κάθε περίσταση. Ήταν απρόθυμος να εμπλακεί σε μάχη όταν δεν ήταν εξασφαλισμένη η συντριπτική υπεροχή και η βεβαιότητα της νίκης, γιατί γνώριζε ότι δεν αρκεί να κερδηθεί μια μάχη, όταν το ζητούμενο είναι να κερδηθεί ο πόλεμος.

Το αποκορύφωμα της Βυζαντινής στρατηγικής αντίληψης είναι η καταγραφή των βασικών αρχών ενέργειας σε σειρά εγχειριδίων που καθιστά επιτρεπτή την ανασύσταση κάθε πτυχής της ζωής στο Βυζαντινό στρατό, από το στάδιο της εκπαίδευσης μέχρι τη στιγμή της νικηφόρας σύγκρουσης.

Βασισμένος στους καρπούς της πιο σύγχρονης έρευνας των Βυζαντινών σπουδών, ο Edward Luttwak αναλύει πρωτότυπες πηγές και εκμαιεύει από αυτές ένα διάγραμμα του Βυζαντινού «επιχειρησιακού κώδικα», το σκιαγράφημα δηλαδή του «Βυζαντινού τρόπου πολέμου», αποδεικνύοντας τους λόγους για τους οποίους η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία της Ανατολής, δηλαδή η Βυζαντινή, επιβίωσε οκτώ ολόκληρους αιώνες επιπλέον από την ομόλογή της της Δύσης.

Τα Βυζαντινά διδάγματα της στρατηγικής κατά τον Eduard Luttwak[499] είναι τα ακόλουθα:

(1) *Απέφευγε κατά το δυνατό τον πόλεμο*, με κάθε τρόπο, σε οιεσδήποτε συνθήκες. Ταυτόχρονα όμως συμπεριφέρσου λες κι ο πόλεμος μπορεί να ξεκινήσει ανά πάσα στιγμή. *Να διατηρείς πάντα σε πλήρη ετοιμότητα* τις Ένοπλες δυνάμεις σου, αλλά να μη σπεύδεις ποτέ στο πεδίο της μάχης. Κύριος στόχος της πολεμικής σου ετοιμότητας είναι η αποτροπή της ένοπλης σύγκρουσης.

(2) *Συνέλεγε πληροφορίες για τον εχθρό*, και τις νοοτροπίες του, και παρακολούθα εκ του σύνεγγυς διαρκώς τις κινήσεις του. Η προσπάθειά σου μπορεί να μην αποδεικνύεται πάντα πολύ παραγωγική, αλλά σπανίως είναι άχρηστη.

(3) *Να μάχεσαι με ρώμη, αμυντικά και επιθετικά*, αλλά να *αποφεύγεις τη σύγκρουση, ιδίως τη σύγκρουση μεγάλης κλίμακας, εκτός αν οι συνθήκες είναι εξαιρετικά ευνοϊκές.* Μη σκέφτεσαι σαν τους Ρωμαίους, που αντιλαμβάνονταν την αποτροπή ως επουσιώδες εξάρτημα της χρήσης της στρατιωτικής τους ισχύος. Εντωμεταξύ να χρησιμοποιείς *τη στρατιωτική σου ισχύ σε όσο το δυνατό μικρότερες δόσεις.* Παράλληλα βοήθα τους πρόθυμους να πειστούν -και βλάψε μόνο όσους δεν είναι ακόμα έτοιμοι να το κάνουν.

(4) Αντί για ολοκληρωτικό πόλεμο ή κατοχή ξένων εδαφών, *να προτιμάς πιο ευέλικτους πολεμικούς χειρισμούς, αστραπιαίες επιθέσεις και παρελκυστικές επεμβάσεις που βλάπτουν τον εχθρό και ακολουθούνται πάντα από ταχεία αποχώρηση. Σκοπός δεν είναι η καταστροφή του αντιπάλου*: κάθε σημερινός αντίπαλος μπορεί να γίνει αυριανός σύμμαχος. Ακόμα κι η ύπαρξη πολλών εχθρών μπορεί να είναι προτιμότερη από την ύπαρξη ενός και μόνου αντιπάλου, εφόσον διατηρείς τη δυνατότητα να πείσεις τους εχθρούς σου να στραφούν ο ένας εναντίον του άλλου.

[499] Eduard Luttwak, *Η Υψηλή Στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, σ. 624-627.

(5) Πάσχιζε να τελειώνεις τους πολέμους διαμέσου της σύναψης *πολυμερών συμμαχιών*, που αλλάζουν το συσχετισμό δύναμης. Η *διπλωματία* είναι ακόμα πολυτιμότερη εν καιρώ πολέμου από ότι εν καιρώ ειρήνης. Απέρριψε, όπως το έκαναν οι Βυζαντινοί, το ανόητο αξίωμα πως «όταν μιλούν τα όπλα, οι διπλωμάτες σιωπούν». Πολυτιμότεροι σύμμαχοι είναι εκείνοι που γνωρίζουν καλά τον εχθρό σου ή/ και είναι εξοικειωμένοι να μάχονται εναντίον του.

(6) Συντομότερος δρόμος προς τη νίκη είναι η *υπονόμευση.* Είναι μάλιστα τόσο πολύ φθηνότερη σε σχέση με τον πόλεμο, που αξίζει πάντα τον κόπο να επιχειρηθεί, ακόμα και στους εχθρούς που εμφανίζονται ως αδιάλλακτοι και ακλόνητοι.

(7) Όπου δεν αρκεί η διπλωματία κι η υπονόμευση και ο πόλεμος εμφανίζεται αναπότρεπτος, να χρησιμοποιείς *στρατιωτικές μεθόδους και τακτικές που εκμεταλλεύονται τις αδυναμίες του αντιπάλου*. Απόφευγε την εξάντληση των μάχιμων δυνάμεών σου και χρησιμοποίησε μεθόδους που ροκανίζουν υπομονετικά την ισχύ του αντιπάλου.

5.7.4 Στρατηγική του Σύγχρονου Ελληνικού Κράτους

Στις μέρες μας, ο όρος «Υψηλή Στρατηγική» χρησιμοποιείται για να συμπεριλάβει όλα τα διαθέσιμα μέσα (στρατιωτικά, οικονομικά, διπλωματικά, τεχνολογικά, ανθρωπίνου δυναμικού, πολιτισμικά, συμμετοχής σε Διεθνείς Οργανισμούς, κλπ.) που μπορεί να χρησιμοποιήσει ένα κράτος (το οποίο εδράζεται σε μία συγκεκριμένη γεωγραφία), προκειμένου να επιτύχει τους μακροπρόθεσμους πολιτικούς του σκοπούς (Πολιτικούς ΑΝΣΚ), ενόψει μιας πραγματικής ή μιας δυνητικής σύγκρουσης. Η Υψηλή στρατηγική αποτελεί μια πολιτικο-στρατιωτική αλυσίδα μέσων-σκοπών, στην οποία οι στρατιωτικές δυνατότητες συσχετίζονται με τους τεθέντες πολιτικούς σκοπούς. Βασικός στόχος της Υψηλής Στρατηγικής είναι η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που διαθέτει το κράτος, η προστασία των αδυναμιών του, ο περιορισμός των πλεονεκτημάτων και η προσβολή των μειονεκτημάτων του αντιπάλου.

«Η Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική αποτελεί μέρος της εθνικής μας στρατηγικής που στοχεύει στην ισχυροποίηση της θέσης της Ελλάδας, τόσο στον εγγύς, όσο και στον ευρύτερο διεθνή χώρο».[500]

«Απορρέει από την Πολιτική Εθνικής Άμυνας και έχει ως στόχο τον καθορισμό της αποστολής και των κύριων επιχειρησιακών έργων των ενόπλων δυνάμεων και του τρόπου προετοιμασίας, αναπτύξεως και χρησιμοποιήσεως τους, καθώς και ειδικές κατευθύνσεις σχεδιάσεως των απαιτούμενων δυνάμεων προκειμένου να εξασφαλισθεί αποτελεσματική αποτροπή και προάσπιση της χώρας από κάθε στρατιωτική απειλή».[501]

«Κεντρικός άξονας της στρατιωτικής μας στρατηγικής είναι η αποτροπή οποιασδήποτε στρατιωτικής απειλής, σε συνδυασμό με την πολιτική αποκλιμάκωσης των εντάσεων. Το στρατιωτικό δόγμα της χώρας είναι αποτρεπτικό – αμυντικό με προσανατολισμό στην αντιμετώπιση κάθε εξωτερικής απειλής. Στόχος μας είναι η αύξηση της επιχειρησιακής ετοιμότητας και ικανότητας των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων για την υλοποίηση μιας αποτελεσματικής αποτρεπτικής πολιτικής, η οποία πρέπει να είναι αξιόπιστη, συνεχής και αμείωτη, αλλά και την επιτυχή αντιμετώπιση οποιωνδήποτε απειλών, σε περίπτωση εκδηλώσεως τους».[502]

5.8 Περιπτωσιολογικές Αποδείξεις (case studies) των συνιστωσών της θεωρίας της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου

Περιπτωσιολογικά θα μπορούσαν να αναφερθούν τα παρακάτω παραδείγματα προς επίρρωση της θεωρίας:

[500] Παναγιώτης Μαυρόπουλος *«Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής»*, σ .256

[501] Παναγιώτης Μαυρόπουλος *«Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής»*, σ .256

[502] Παναγιώτης Μαυρόπουλος *«Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής»*, σ .256

α). Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο «Γέρος του Μοριά», η ηρωική αυτή μορφή της παλιγγενεσίας, ενώ το 1824 έχασε το παιδί του σε εμφύλιο σπαραγμό μεταξύ Ρουμελιωτών – Μανιατών, αφού έμαθε την ταυτότητα του φονιά του υιού του μετά από δύο έτη, έσπευσε να συμφιλιωθεί μαζί του, παραθέτοντάς του τραπέζι στο σπίτι του. Αποκρινόμενος δε σε σχετική απορία της μητρός του για τη στάση του αυτή, της απήντησε καταδεικνύοντας το απαράμιλλο ύψος της αρετής και της συγχωρητικότητας που τον διακατείχε: *«…μάνα, αυτό είναι το καλύτερο μνημόσυνο του παιδιού».*[503] Ο Κολοκοτρώνης με την στάση του αυτή αποδεικνύει έμπρακτα την υποστήριξη της 1ης (χριστοκεντρικής) και 5ης (αξιακής) συνιστώσας.

β). Στο Αλβανικό μέτωπο του 1940, οι Έλληνες μάχονταν με απαράμιλλο θάρρος και γενναιότητα, αλλά και με εξέχων ήθος και αρετή, χωρίς να μισούν τους αντιπάλους τους Ιταλούς. Πάνω στα βουνά, όταν οι Έλληνες συλλάμβαναν τους Ιταλούς αιχμαλώτους, και ενώ εκείνοι έτρεμαν, τους μοίραζαν κουραμάνα και τους περιέθαλπταν. Εκείνοι, βλέποντας τέτοια αγάπη, απορούσαν: «Αυτή είναι η Ελλάδα…!!!».[504] Οι Έλληνες αποδεικνύουν έμπρακτα την υποστήριξη της 1ης (χριστοκεντρικής), της 3ης (χριστοκεντροβαρικής ηθικής) καθώς και της 5ης (αξιακής συνιστώσας).

γ). Στο Μακεδονικό μέτωπο, ο Παύλος Μελάς, η ιερότερη μορφή του Μακεδονικού αγώνα, ένα μήνα πριν τον μαρτυρικό του θάνατο (Σάββατο 11 Σεπτεμβρίου του 1904), αποφασισμένος να θυσιάσει τα πάντα για την απελευθέρωση της Μακεδονίας, κάποια στιγμή συγκλονισμένος από τους φόνους που διαπράττονταν εκατέρωθεν στο πεδίο της μάχης σπεύδει στην εκκλησία του Χριστού και κλαίει για τα εγκλήματα που διέπρατε κατά τη διάρκεια των μαχών και να αναζητήσει το είναι του, αυτό που τον συνδέει με το Θεό Δημιουργό του. Μετανοεί, αλλά ακολούθως, αποχωρεί συντετριμμένος και χάνεται πάλι στο πεδίο της μάχης, αποδεικνύοντας πως στην καρδιά του κυριαρχεί ο άρρηκτος δεσμός

[503] Ομιλία Μητροπολίτου Φλωρίνης Επισκόπου Αυγουστίνου Καντιώτου, στον Ιερό Ναό Αγίου Θωμά, Κυψέλης Αθηνών, την 1 – 10 – 1972: Αναρτημένο στην ιστοσελίδα: http://www.augoustinos-kantiotis.gr/?p=23510 (προσπελάστηκε την 04 Ιαν 2016)

[504] Ομιλία Μητροπολίτου Φλωρίνης Επισκόπου Αυγουστίνου Καντιώτου, στον Ιερό Ναό Αγίου Θωμά, Κυψέλης Αθηνών, την 1 – 10 – 1972: Αναρτημένο στην ιστοσελίδα: http://www.augoustinos-kantiotis.gr/?p=23510 (προσπελάστηκε την 04 Ιαν 2016)

χριστοκεντρικότητας και φιλοπατρίας.[505] Την τραγικότητα της εσωτερικής του σύγκρουσης μεταξύ χριστιοκεντρικότητας και άδολης φιλοπατρίας, αποτυπώνει σε γράμμα προς τη σύζυγό του Ναταλία:

> *«Έτρεμα και είχα ρίγος, ησθανόμην τον εαυτόν μου ένοχον πριν ακόμη εγκληματίσω».* [506]

> «….*επήγα εις την εκκλησία του μαναστηρίου, την χαμηλή, πανάρχαιαν εκκλησίαν. Και εκεί μόνος εις το σκότος έκλαυσα με απελπισίαν. Ησθανόμην ως την κόλασιν και εντελώς μόνος. Ελησμόνησα όλον τον ωραίον, το υψηλόν και το ευγενές μέρος της αποστολής μου, και έβλεπα μόνον φόνους αγρίους, δολίους, ερήμωσιν οικογενειών, απελπισίαν γονέων, τέκνων, αδελφών. Αλλ΄ολίγον κατ΄ ολίγον συνήλθα και επήγα να εύρω τον Πύρζαν…..».*[507]

Ο Παύλος Μελάς με την στάση του αυτή απέναντι στην πατρίδα και στους φόνους του πολέμου αλλά και τη συντριβή της καρδίας του απέναντι στο Θεό αποδεικνύει την 1η (χριστοκεντρική) και την 5η (αξιακή) συνιστώσα.

δ). Στις 28 Μαΐου 1453, ημέρες πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης, από τον Μωάμεθ Β΄, (τον Πορθητή), τελέστηκε μεγάλη ακολουθία στην Αγία Σοφία την οποία παρακολούθησε πλήθος αξιωματούχων και πιστών. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο ΙΑ, Αυτοκράτωρ του Βυζαντίου, παρότρυνε το λαό του να επιδείξει θάρρος θεμελιωμένο κατά πρώτον στην πίστη του Χριστεπωνύμου πληρώματος στο Χριστό Θεό και Σωτήρα και δευτερευόντως στην ανδρεία του.[508]

---

[505] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σελ 202.

[506] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σελ 199 - 201.

[507] ADOLFHARNACK, *Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες*, σελ 199 - 201.

[508] Ο Κωνσταντίνος ολοκλήρωσε την ομιλία του ως εξής: *«...Γνωρίσατε λοιπόν τούτο: Εάν ειλικρινά υπακούσετε ό, τι σας διέταξα, ελπίζω ότι, με τη βοήθεια του Θεού, θα αποφύγουμε τη δίκαιη τιμωρία Του, που κρέμεται επάνω μας».*

Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος αλλά και οι υπέρμαχοι της Πόλης με την στάση τους αυτή απέναντι στην πατρίδα τους που μάχονταν ηρωικά μέχρι τέλους αλλά και τη συντριβή της καρδίας τους απέναντι στο Θεό αποδεικνύουν έμπρακτα την την 1η (χριστοκεντρική) και την 4η (πατριωτική/ηρωισμού) και την 5η (αξιακή) συνιστώσα.

ε). Η Θεοσέβεια του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στον Τριαδικό Θεό (1η συνιστώσα) και η σύμπραξή της με την φιλοπατρία (5η συνιστώσα) και τον ηρωισμό (4η συνιστώσα) καθ΄ όλη τη διάρκεια του αγώνα για τη λευτεριά διασώζεται από το παρακάτω απόσπασμα των λόγων του:[509]

> *«Έκατσα που εσκαπέτισαν με τα μπαϊράκια τους απεκατέβηκα κάτω. Ήταν μιά εκκλησία εις τον δρόμον, η Παναγία στο Χρυσοβίτσι, και το καθησιό μου ήτο όπου έκλαιγα την Ελλάς...Σίμωσα, έδεσα το άλογό μου σ' ένα δένδρο, μπήκα μέσα και γονάτισα. Παναγία μου είπα από τα βάθη της καρδιάς μου και τα μάτια μου δάκρυσαν. Παναγία μου βοήθησε και τούτη τη φορά τους Έλληνες να ψυχωθούν. Έκανα το Σταυρό μου, ασπάσθηκα την εικόνα της, βγήκα από το εκκλησάκι, πήδηξα στο άλογό μου και έφυγα. Σε λίγο μπροστά μου ξεπετάγονταν οχτώ αρματωμένοι, ο εξάδελφός μου ο Αντώνης Κολοκοτρώνης και επτά ανήψια του. - Κανείς δεν είναι στην Πιάνα, μου είπε ο Αντώνης. Ούτε στην Αλωνίσταινα. Είναι φευγάτοι. - Ας μη είναι κανείς αποκρίθηκα. Ο τόπος σε λίγο θα γιομίση παλληκάρια...Ο Θεός υπέγραψε την λευτεριά της Ελλάδος και δεν θα πάρη πίσω την υπογραφή του».*

στ). Ομοίως, ο Ανδρέας Μιαούλης, αποδεικνύει με το λόγο του τη σύμπραξη στην καρδιά του της πίστης στο Χριστό και στη δύναμη του Σταυρού (1ης συνιστώσας) και της αγάπης του στην πατρίδα:[510] (5ης συνιστώσας).

---

[509] Εκδόσεις "Ορθόδοξος Κυψέλη", Ιερά Μονή Παντοκράτορος και Αγίας Σκέπης Μελισσοχωρίου, Ορθόδοξος Φιλόθεος Μαρτυρία: *Για να μη λησμονούμε το 1821,* διαθέσιμο στο http://www.impantokratoros.gr/AF7E9F87.el.aspx (προσπελάστηκε την 05 Ιαν 2016).

[510] Εκδόσεις "Ορθόδοξος Κυψέλη", Ιερά Μονή Παντοκράτορος και Αγίας Σκέπης Μελισσοχωρίου, Ορθόδοξος Φιλόθεος Μαρτυρία: *Για να μη λησμονούμε το 1821,* διαθέσιμο στο http://www.impantokratoros.gr/AF7E9F87.el.aspx (προσπελάστηκε την 05 Ιαν 2016).

« Ο Έφορος της Ελλάδος Θεός ενέπνευσεν εις τα καρδίας των εχθρών μας άκραν δειλίαν και φόβον. Ελπίζω δε εντός ολίγου, με την βοήθειαν του Τιμίου Σταυρού και των θεοπειθών της πατρίδος ευχών, να σας χαροποιήσω...».

ζ). Ο σκοπός της επανάστασης του 1821, που ήταν η απελευθέρωση της πατρίδος από τον Οθωμανικό ζυγό και το ξαναζωντάνεμα της Ορθοδοξίας στην υπόδουλη πατρίδα, διαφαίνεται από τα χαρακτηριστικά λόγια του Γέρου του Μοριά:[511]

«Νέοι, πρέπει να φυλάξετε την πίστη σας και να την στερεώσετε, διότι, όταν επιάσαμε τα άρματα, είπαμε πρώτα υπέρ ΠΙΣΤΕΩΣ και έπειτα υπέρ ΠΑΤΡΙΔΟΣ...»

«Ως μία βροχή έπεσεν εις όλους μας η επιθυμία της ελευθερίας μας, και όλοι, και ο κλήρος μας και οι προεστοί μας και οι καπεταναίοι και οι πεπαιδευμένοι και οι έμποροι, μικροί και μεγάλοι, όλοι εσυμφωνήσαμε εις αυτό το σκοπό και εκάμαμε την Επανάσταση...».

«Είναι θέλημα Θεού. Είναι κοντά μας και βοηθάει, γιατί πολεμάμε για την πίστι μας, για την πατρίδα μας, για τους γέρους γονιούς, για τα αδύνατα παιδιά μας, για την ζωή μας, την λευτεριά μας...Και όταν ο δίκαιος Θεός μας βοηθάει ποιος εχθρός ημπορεί να μας κάνει καλά...;».

Για άλλη μια φορά αποδεικνύεται η Θεοσέβεια του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στον Τριαδικό Θεό (1η συνιστώσα), η σύμπραξή της με την φιλοπατρία (5η συνιστώσα) και τον ηρωισμό (4η συνιστώσα).

---

[511] Εκδόσεις "Ορθόδοξος Κυψέλη", Ιερά Μονή Παντοκράτορος και Αγίας Σκέπης Μελισσοχωρίου, Ορθόδοξος Φιλόθεος Μαρτυρία: *Για να μη λησμονούμε το 1821,* διαθέσιμο στο http://www.impantokratoros.gr/AF7E9F87.el.aspx (προσπελάστηκε την 05 Ιαν 2016).

η). Ομοίως, στον όρκο των Ιερολοχιτών διαφαίνεται ξεκάθαρα η σύμπραξη της πίστης τον Ιησού Χριστό (1η συνιστώσα), της αγάπης για την πατρίδα (5ης συνιστώσας) και πατριωτισμού / ηρωισμού (4ης):[512]

> *«...Ως Χριστιανός ορθόδοξος και υιός της ημετέρας Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας, ορκίζομαι ...να διαμείνω πιστός εις την Θρησκείαν μου και εις την Πατρίδα μου. Ορκίζομαι να χύσω και αυτήν την υστέρα ρανίδα του αίματός μου υπέρ της Θρησκείας και της Πατρίδος μου. Να χύσω το αίμα μου, ίνα νικήσω τους εχθρούς της Θρησκείας μου ή να αποθάνω ως Μάρτυς δια τον Ιησούν Χριστόν...».*

θ). Ο Στρατηγός Μακρυγιάννης, στα απομνημονεύματά του αποδεικνύοντας την φλογερή πίστη του στον Χριστό (1η συνιστώσα), τη φιλοπατρία του (5ης) και τον ηρωισμό του (4ης) αναφέρει:[513]

> *«Όταν σηκώσαμεν την σημαίαν εναντίον της τυραγνίας ξέραμεν ότι είναι πολλοί αυτείνοι και μαχητικοί κι' έχουν και κανόνια κι' όλα τα μέσα. Εμείς ούλα είμαστε αδύνατοι. Όμως ο Θεός φυλάγει και τους αδύνατους, κι' αν πεθάνωμεν πεθαίνομεν δια την Πατρίδα μας, δια την Θρησκείαν μας και πολεμούμεν όσο μπορούμε εναντίον της τυραγνίας κι' ο Θεός βοηθός...».*

ι). Ο σκοπός της επανάστασης υπέρ πίστεως (1ης συνιστώσας) και πατρίδος (5ης), φαίνεται και από τα λόγια του Αλέξανδρου Υψηλάντη και του Γρηγορίου Δικαίου Παπαφλέσσα:[514]

---

[512] Εκδόσεις "Ορθόδοξος Κυψέλη", Ιερά Μονή Παντοκράτορος και Αγίας Σκέπης Μελισσοχωρίου, Ορθόδοξος Φιλόθεος Μαρτυρία: *Για να μη λησμονούμε το 1821,* διαθέσιμο στο http://www.impantokratoros.gr/AF7E9F87.el.aspx (προσπελάστηκε την 05 Ιαν 2016).

[513] Εκδόσεις "Ορθόδοξος Κυψέλη", Ιερά Μονή Παντοκράτορος και Αγίας Σκέπης Μελισσοχωρίου, Ορθόδοξος Φιλόθεος Μαρτυρία: *Για να μη λησμονούμε το 1821,* διαθέσιμο στο http://www.impantokratoros.gr/AF7E9F87.el.aspx (προσπελάστηκε την 05 Ιαν 2016).

[514] Εκδόσεις "Ορθόδοξος Κυψέλη", Ιερά Μονή Παντοκράτορος και Αγίας Σκέπης Μελισσοχωρίου, Ορθόδοξος Φιλόθεος Μαρτυρία: *Για να μη λησμονούμε το 1821,* διαθέσιμο στο http://www.impantokratoros.gr/AF7E9F87.el.aspx (προσπελάστηκε την 05 Ιαν 2016).

«Μάχου υπέρ πίστεως και Πατρίδος...Είναι καιρός να αποτινάξωμεν τον αφόρητον ζυγόν, να ελευθερώσωμεν την Πατρίδα, να κρημνίσωμεν από τα νέφη την ημισέληνον, δια να υψώσωμεν το σημείον, δι' ου πάντοτε νικώμεν, λέγω τον Σταυρόν...».

«...Έλληνες ποτέ μην ξεχνάτε το χρέος σε Θεό και σε Πατρίδα! Σ' αυτά τα δύο σας εξορκίζω ή να νικήσουμε ή να πεθάνουμε κάτω από την Σημαία του Χριστού»

5.9 Μερικά Συμπεράσματα Κεφαλαίου

1ο (Θεμελιώδες) Συμπέρασμα της Διπλωματικής Εργασίας:

Το θεμελιώδες συμπέρασμα της Διπλωματικής Εργασίας διατυπώνει τη θέση σύμφωνα με την οποία, με βάση την ανάλυση που παρουσιάζεται και τα επιμέρους συμπεράσματα που εξάγονται, μπορούμε αβίαστα να διατυπώσουμε την άποψη ότι στο διάβα των αιώνων, μορφώθηκε τόσο στη συνείδηση του Ελληνορθόδοξου μαχητή όσο και ως στοιχείο της Εθνικής συνείδησης της χώρας μας, μία αντίληψη «πολεμικής αυτοσυνειδησίας» αναφερόμενης σε τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά.

Η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου εδράζεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και αυτοπροσδιορίζεται - ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίασή της (3η συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας» της (6η συνιστώσα).

(1) Σύμφωνα με τη «χριστοκεντρική συνιστώσα» (1η): Η Ελληνορθόδοξη ψυχή του μαχητή κυριαρχείται από «ηθική Χριστότητος»

εκπορευομένη από τη θεία αγάπη προς τον Χριστό (Χριστοκεντρικότητα). Προς τούτο, αδιαλείπτως και αοράτως μετέχει στον «αόρατο πόλεμο» της «Χριστοποίησης», της αποτίναξης του παλαιού αμαρτωλού ανθρώπου και της αναγέννησης του νέου «εν Χριστώ μεταμορφωμένου ανθρώπου» που κατισχύει έναντι των αντιρρόπων δυνάμεων (πνευματικών – κοσμικού φρονήματος – παθών / αμαρτωλού ίδιου φρονήματος). Κατά την «αόρατη μάχη», που συντελείται καρδιοκεντρικά ως «αόρατη πυρηνική διαπάλη μεταξύ του ιδίου θελήματος και του θείου θελήματος», ο Ελληνορθόδοξος μαχητής βιώνει τη μηδαμινότητά του απέναντι στον Θεό, την «άκρα ταπείνωση, τη συντριβή, τη μετάνοια, τον υπέρτατο πόνο» αλλά και την «πνευματική θαλπωρή» της μητέρας Εκκλησίας. Η Θεία Αγάπη και η ειρήνη απέναντι στο Θεό Δημιουργό του μετουσιώνεται σε αγάπη προς την πλάση ολόκληρη και προς τον πλησίον. Η καθολική αυτή αγάπη τον καθιστά ειρηνόφιλο και του προσδίδει τη θέληση της συμπόρευσης και της αγαστής συνύπαρξης με τους άλλους λαούς.

(2) Έτσι, συνάγεται η 2η συνιστώσα, η οποία συνίσταται στην ειρηνοφιλία των Ορθοδόξων Ελλήνων και των οποίων, η καταφυγή στον πόλεμο αποτελεί την ύστατη λύση και μόνο σε αμυντικό αγώνα, για την υπεράσπιση των αξιών της πατρίδος, της Ορθοδοξίας (θρησκείας) και της οικογένειας. Υφίσταται λοιπόν μια «ηθική διάσταση της απόφασής τους για προσφυγή στον πόλεμο». Ουσιαστικά, η τελευταία έχει μόνο αποτρεπτικά και αμυντικά κίνητρα, έναντι των επίδοξων επιβουλέων των αξιών και των ιδανικών του Ελληνορθόδοξου μαχητή. Όλο το Ελληνικό Κράτος τελεί υπό την προστασία του Θεού γι' αυτό και είναι απαραβίαστο και θεοστήρικτο.

(3) Παράλληλα, η Χριστοκεντρική ηθική που βιώνει ο μαχητής διακρίνει τον πόλεμο των Ελλήνων Ορθοδόξων για την «ηθική πλαισίωση στην διεξαγωγή του» μέσω τήρησης ηθών - εθίμων και κανόνων (3η συνιστώσα). Παρόμοια ήθη και έθιμα πολέμου είχαν οι Έλληνες από αρχαιοτάτων ετών, πιθανώς, διότι η φωνή του Χριστού εύρισκε εύφορο έδαφος στις καρδιές των Ελλήνων και καρποφορούσε ως θεϊκός σπερματικός λόγος στη συνείδησή τους.

(4) Ομοίως, η Χριστοκεντρική ηθική προσδίδει στους Έλληνες μαχητές τις αρετές της ανδρείας και της παρρησίας καθιστώντας τους ατρόμητους στο πεδίο της μάχης. Ο μαχητής, κυριευμένος από τα ηθικοχριστοκεντρικά χαρακτηριστικά του, πλημυρίζει από «ηθικό» και καθίσταται «θηρίον πατριωτικόν» «υπόδειγμα του ήρωα», ήρωα όμως «ηθικού» έναντι του αντιπάλου του, τηρώντας ήθη - έθιμα - ηθική και κανόνες (4η συνιστώσα του πατριωτισμού / ηρωισμού).

(5) Υπό την έννοια αυτή, όλο το Ελληνικό Στράτευμα αλλά και το Ελληνορθόδοξο Έθνος, θεριεύει, καθίσταται ηρωικό και υπέρτατος υπερασπιστής των αξιών της πατρίδος. Αξίες και ιδανικά τα οποία μορφώθηκαν και καλλιεργήθηκαν στο διάβα των αιώνων και που στην παρούσα ιστορική συγκυρία αποτυπώνονται με το τρίπτυχο «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια», συνθέτουν το σκοπό της εθελοθυσίας των Ελληνορθόδοξων μαχητών (5η συνιστώσα).

(6) Τέλος, σύμφωνα με την πολεμοθεωρητική συνιστώσα (6η), η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου:

(α) Δέχεται τις θεωρίες των μεγάλων θεωρητικών «Περί Πολέμου», όταν αυτές δεν αντιβαίνουν στις πέντε προηγούμενες συνιστώσες. Ειδικότερα, δίνει έμφαση: 1/ Στην αποφυγή κατά το δυνατό του πολέμου. 2/ Στην αποτρεπτική και αμυντική ικανότητα. 3/ Στη χρήση της ήπιας ισχύος[515] (πολιτισμός – διαπραγμάτευση – ορθοδοξία κλπ), ως, της επιδιωκόμενης μορφής ισχύος στις

[515] Σύμφωνα με τον JosephS. Nye, στο Βιβλίο του, *ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (σελ 33-34, Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ): *«Αλλά μερικές φορές μπορείς να εξασφαλίσεις τα αποτελέσματα που θέλεις χωρίς εμφανείς απειλές ή εξαγορές. Ο έμμεσος τρόπος για ν' αποκτήσεις αυτό που θέλεις έχει αποκληθεί μερικές φορές «το δεύτερο πρόσωπο της ισχύος». Μια χώρα είναι δυνατό να επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει στην παγκόσμια πολιτική επειδή άλλες χώρες -που θαυμάζουν τις αξίες της, μιμούνται το παράδειγμά της, φιλοδοξούν να φτάσουν στο επίπεδο ευημερίας της και ελευθερίας της- θέλουν να την ακολουθήσουν. Υπό την έννοια αυτή, είναι επίσης σημαντικό να θέσει (η χώρα) την ημερήσια διάταξη και να προσελκύσει άλλες στην παγκόσμια πολιτική της και όχι να επιδιώξει να τις υποχρεώσει ν' αλλάξουν απειλώντας με στρατιωτική επέμβαση ή οικονομικές κυρώσεις. Αυτή η ήπια ισχύς -να κάνεις τους άλλους να θέλουν τα αποτελέσματα που θέλεις- προσελκύει τον κόσμο αντί να τον εξαναγκάζει. Η ήπια ισχύς βρίσκεται στην ικανότητα να διαμορφώνεις τις προτιμήσεις των άλλων». ……(σελ 35 Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ): ……«Στο κάτω-κάτω η επιρροή μπορεί να προέλθει και από τη σκληρή ισχύ των απειλών ή της εξαγοράς. Και η ήπια ισχύς είναι κάτι περισσότερο από την απλή πειθώ ή την ικανότητα να μεταβάλεις την άποψη των άλλων επιχειρηματολογώντας, αν και η διαδικασία αυτή αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ήπιας ισχύος. Είναι, επίσης, η ικανότητα να ελκύεις, και η έλξη οδηγεί συχνά στη συναίνεση. Με δυο λόγια, στο επίπεδο της συμπεριφοράς η ήπια ισχύς είναι δύναμη έλξης. Στο επίπεδο των μέσων, τα μέσα της ήπιας ισχύος είναι τα στοιχεία τα οποία παράγουν τέτοια έλξη. (σελ43 ΠΗΓΕΣ ΗΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ): «Η ήπια ισχύς μιας χώρας βασίζεται κυρίως σε τρεις πηγές: Την κουλτούρα της (σε περιοχές όπου είναι ελκυστική σ' άλλους, τις πολιτικές αξίες της (όταν λειτουργεί σύμφωνα με αυτές στο εσωτερικό και το εξωτερικό) και την εξωτερική πολιτική της (όταν αναγνωρίζεται ως νόμιμη και έχει ηθικό κύρος)».*

διακρατικές αντιπαραθέσεις, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση και προώθηση των Εθνικών συμφερόντων (ΕΘΣΜ) χωρίς τη χρήση πολεμικής δράσης (σκληρής ισχύος).[516] Με άλλα λόγια, διαμορφώνοντας και χρησιμοποιώντας την ικανότητα του Κράτους να συμπαρασύρει και να συνδιαμορφώνει τις προτιμήσεις και τις δράσεις των άλλων στη διεθνή πολιτική σκακιέρα, παραλληλίζοντας αυτές με τις δικές του Κρατικές επιδιώξεις (ΕΘΣΜ). 4/ Στη δημιουργία πολυμερών συμμαχιών και στη χρήση της διπλωματίας αλλοιώνοντας υπέρ της το συσχετισμό ισχύος. 5/ Στη χρήση της υπονόμευσης (Βυζαντινά χρόνια). 6/ Όπου δεν αρκεί η διπλωματία και η υπονόμευση και ο πόλεμος εμφανίζεται αναπότρεπτος, στη χρήση στρατιωτικών μεθόδων και τακτικών που εκμεταλλεύονται τις αδυναμίες του αντιπάλου, κάνοντας χρήση μεθόδων φθοράς της ισχύος του. 7/ Στη χρήση της Υψηλής Στρατηγικής και της έμμεσης στρατηγικής. 6/ Στη συλλογή πληροφοριών για τον εχθρό. 8/ Στην αποφυγή της σύγκρουσης, ιδίως της σύγκρουσης μεγάλης κλίμακας, εκτός αν οι συνθήκες είναι εξαιρετικά ευνοϊκές. 9/ Σε περίπτωση θερμής αντιπαράθεσης, στην αντιμετώπιση του εχθρού με ρώμη, αμυντικά και επιθετικά και στη χρήση της στρατιωτικής ισχύος με όσο το δυνατόν μικρότερες δόσεις 10/ Σκοπός της στρατιωτικής αντιπαράθεσης δεν αποτελεί η καταστροφή του αντιπάλου, αλλά η αντιμετώπισή του στο πεδίο της μάχης, με σκοπό την κάμψη της θέλησής του για πολεμική δράση, καθόσον, μελλοντικά μπορεί να αποτελέσει έναν αυριανό σύμμαχο. 11/ Στη χρήση ευέλικτων πολεμικών χειρισμών, αστραπιαίων επιθέσεων και παρελκυστικών επεμβάσεων που βλάπτουν τον εχθρό και ακολουθούνται πάντα από ταχεία αποχώρηση. 12/ Αναφορικά με τη θεωρία περί Πολέμου του Clausewitz παραλληλίζεται με τα στοιχεία: α/ Πολιτική και Πόλεμος. β/ Τριάδα του Clausewitz (trinity), με την ιδιαίτερη μορφή της «Ελληνορθόδοξης ηθικά εστιασμένης προσέγγισης» [Ελληνορθόδοξη Τριάδα – (Greek - Orthodox Trinity)]. γ/ Κέντρο Βάρους με τη μορφή της «ηθικά εστιασμένης προσέγγισης». δ/ Στρατιωτική Μεγαλοφυία.

(β) Η «ηθική διάσταση της προσφυγής στον πόλεμο» είναι αμιντικογενής και μόνο για την προάσπιση των αξιών των Ελληνορθόδοξων

[516] Σύμφωνα με τον Joseph S. Nye, στο Βιβλίο του, *ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (σελ. 33, Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ): *Όλοι είμαστε εξοικειωμένοι με την σκληρή ισχύ. Γνωρίζουμε ότι η στρατιωτική και η οικονομική δύναμη υποχρεώνει τους άλλους ν΄ αλλάζουν τη θέση τους. Η σκληρή ισχύς μπορεί να βασιστεί σε παρακινήσεις («καρότο») ή απειλές («μαστίγιο»).»*

μαχητών (Πατρίδος – Θρησκείας – οικογένεια)ς. Ακόμη και όταν υιοθετούν την επιθετικογενή μορφή του πολέμου, (περίοδος Μ. Αλεξάνδρου), οι Έλληνες διαβλέπουν «μια θεϊκή αποστολή, με την οποία επιδιώκουν να εναρμονίσουν και να συμφιλιώσουν τον κόσμο, να πετύχουν, ώστε όλοι οι άνθρωποι ως αδέλφια να ζήσουν μαζί με ομόνοια, με ενότητα καρδιάς και νου....» Θα λέγαμε λοιπόν ότι προσβλέπουν στη δημιουργία μιας «Διεθνούς Κοινωνίας».[517] Μιας κοινωνίας, σεβασμού της ετερότητας αλλά και της μοναδικότητας του ανθρώπου ως «προσώπου μοναδικού και χωροχρονικά ανεπανάληπτου». Προσώπου, εντεταγμένου (κατά το Βεστφαλιανό μοντέλο) σε ένα Κράτος και όχι σε μια Παγκόσμια, ομιχλώδη και αξιακά αθεμελίωτη κοινωνία. Αντιθέτως, προσώπου, που διακρίνεται «για την αμφιμονοσήμαντη σχέση του με τον Θεό» για το αυτεξούσιο της δράσης του, αλλά και για τη διάδρασή του με την πλάση και την ανθρωπότητα ολόκληρη. Προσώπου, που επιδιώκει την αγαστή συνύπαρξή του αλλά και την αγαπητική διαλειτουργική σχέση του με τα έτερα πρόσωπα των λαών της «διεθνούς κοινωνίας» με βάση, την εφαρμογή από όλους οριοθετημένων ρυθμιστικών αρχών συνύπαρξης και αλληλοσεβασμού της ετερότητας αλλήλων.

2ο Συμπέρασμα (Σύνοψη της «Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου»):

Θα μπορούσε να λεχθεί με βάση την ανωτέρω περιγραφή ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση συνοψίζεται στην «χριστοκεντρικότητα και την αγάπη

[517] Σύμφωνα με τον Αλέξη Ηρακλείδη, στο Βιβλίο του, *«Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας – Μία Εισαγωγή _Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ (2014) στο Κεφάλαιο Α.2. Από τις διεθνείς σχέσεις στη διεθνή κοινωνία σελ17-19): Η διεθνής κοινωνία δεν θεωρείται οποιαδήποτε εκδήλωση ή πλέγμα σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτικών οντοτήτων. Διεθνής κοινωνία υπάρχει σε περιφερειακό, ηπειρωτικό ή παγκόσμιο επίπεδο, μόνο όταν και εφόσον υπάρχουν διεθνείς σχέσεις που διαθέτουν έναν συγκεκριμένο χαρακτήρα. Για να θεωρήσουμε ότι υπάρχει διεθνής κοινωνία, σε περιφερειακό, ηπειρωτικό ή παγκόσμιο επίπεδο, απαραίτητη είναι η ύπαρξη τριών χαρακτηριστικών στοιχείων: (1ον) να μην επικρατεί το απόλυτο χάος, η συνεχής αντιπαλότητα, «ο πόλεμος όλων εναντίον όλων» όπως είχε πει ο Άγγλος φιλόσοφος Τόμας Χομπς (Thomas Hobbs, 1588-1679), (2ον) να υπάρχει ένα ελάχιστο πλέγμα κοινών αξιών και κανόνων συμπεριφοράς στις σχέσεις μεταξύ των πολιτικών οντοτήτων (κρατών), και (3ον) να υπάρχουν εκδηλώσεις ειρηνικής συνύπαρξης, όπως με τις διπλωματικές σχέσεις, τις πολιτιστικές επαφές, το εμπόριο, κ.λπ., και μία έστω στοιχειώδης αναγνώριση ισότητας (πραγματική ή πλασματική) μεταξύ των μελών ή ορισμένων μελών της εν λόγω διεθνούς κοινωνίας. Με άλλα λόγια, η διεθνής κοινωνία δεν είναι οποιοδήποτε σύστημα κρατών στις μεταξύ τους σχέσεις, αλλά ένα πιο συνεκτικό σύστημα που, σε αντίθεση με άλλες διεθνείς σχέσεις, δεν έχει ως στόχο την αντιμετώπιση των άλλων ως υποδεέστερων ….. Μπορούμε να διακρίνουμε πέντε κατηγορίες διεθνών κοινωνιών, ως προς το εύρος και την εμβέλεια τους, που παρουσιάστηκαν ιστορικά: (1) περιφερειακές, (2) ηπειρωτικές, (3) εν μέρει ηπειρωτικές, (4) ηπειρωτικές που θεωρούν ότι είναι παγκόσμιες και τείνουν να γίνουν παγκόσμιες και (5) η σημερινή παγκόσμια κοινωνία. Παραδείγματα περιφερειακών διεθνών κοινωνιών ήταν ο ελληνικός κόσμος των ελληνικών πόλεων-κρατών της Αρχαιότητας (6ος-3ος αιώνας π.Χ.) και ο κόσμος των ιταλικών πόλεων-κρατών του ύστερου Μεσαίωνα και της Αναγέννησης (1300-1530). Παράδειγμα ηπειρωτικών διεθνών κοινωνιών ήταν: η Ευρωπαϊκή διεθνής κοινωνία (1492-1815)· παράδειγμα μερικής διεθνούς κοινωνίας, η Λατινοαμερικανική διεθνής κοινωνία (1830-1900)· παράδειγμα ηπειρωτικής που έτεινε να γίνει παγκόσμια είναι η Ευρωπαϊκή (1815-1914) και παγκόσμια, βέβαια, η σημερινή ξεκινώντας από το 1918 και έπειτα»*.

προς τον Τριαδικό Θεό», στην «ειρηνοφιλία», στην «αγάπη προς τον πλησίον ακόμη και προς τον εχθρό (ηθικοχριστοκεντροβαρικότητα)», στην «ηθική διάσταση της απόφασης για προσφυγή στον πόλεμο», στην «ηθική κατά τη μάχη με τήρηση ηθών - κανόνων – εθίμων - ηθικής», στον «πατριωτισμό/ηρωισμό κατά τον πόλεμο εν μετανοία», στην αποδοχή των θεωριών των μεγάλων θεωρητικών «Περί Πολέμου» όταν αυτές δεν αντιβαίνουν στην ηθική. Κύρια στοιχεία της πολεμοθεωρίας της, η χρήση της Υψηλής Στρατηγικής, η έμμεση στρατηγική, η αποτροπή, η άμυνα, η χρήση ήπιας ισχύος, οι πληροφορίες, οι αστραπιαίες επιθέσεις, η προσπάθεια εξουθένωσης του αντιπάλου και όχι της καταστροφής του, οι συμμαχίες, η Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου πλην του απολύτου πολέμου (ολοκληρωτική καταστροφή του εχθρού), η ηθικά εστιασμένη εμπλοκή και η επιθετικογενής στάση μόνο ως διόραση για μια «ειρηνική Διεθνή Κοινωνία» με ηθικοκεντρικά χαρακτηριστικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

«Συγκριτική Ανάλυση και Ενδεχόμενη Σύνθεση της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου»

6.1 Γενικά

α. Στα προηγούμενα κεφάλαια, δομήθηκε το διερευνητικό πεδίο της διπλωματικής το οποίο ολοκληρώθηκε με την αναγνώριση και ανάδειξη της Ελληνορθόδοξης προσέγγισης του πολέμου. Στο πλαίσιο της αυτό διατυπώθηκαν τα θεμελιώδη ερωτήματα τα οποία πρέπει να απαντηθούν στο πέρας αυτού του πονήματος, περιγράφηκε ακροθιγώς το φαινόμενο του πολέμου στις συστατικές πτυχές του, έγινε αναφορά στην Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου καθώς και στη μορφή που ο πόλεμος προσλαμβάνει στον αιώνα που βιώνουμε, τονίζοντας την αναγκαιότητα για μια «ηθική μεταστροφή» του με σκοπό τη ματαίωση του αυτοαφανισμού του ανθρώπου στον οποίο οδεύει νομοτελειακά.

β. Διαμορφώθηκε επίσης ο ορισμός της «Ελληνορθόδοξης προσέγγισης του Πολέμου»[518] ως «της προσέγγισης που προσδίδεται από το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών,[519] περί των ενόπλων συρράξεων που λαμβάνουν χώρα μεταξύ του Ελληνικού Κράτους (ως μητροπόλεως του έθνους) εναντίον άλλων κρατών ή μεταξύ ομάδων εντός του ιδίου του Ελληνικού κράτους, ή μεταξύ εξομητροπολιτικών τμημάτων του έθνους εναντίον άλλων εθνικών απειλών. Προσέγγιση, που μορφώνεται ως τμήμα της εθνικής τους αυτοσυνειδησίας και αποτυπώνεται με τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων μεταβιβαζόμενων από γενιά σε γενιά. Με αυτή την έννοια θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου αποτελεί τόσο ένα αυτοσυνειδησιακό θεωρητικό υπόβαθρο των Ελλήνων Ορθοδόξων περί του πολέμου, όσο και μία εφαρμοστική απόδοσή του, εστιαζόμενη και αναφερόμενη στο ίδιο το Ελληνικό Έθνος και στον τρόπο που αυτό προσεγγίζει τον ΄΄πόλεμο΄΄ έναντι των παντοειδών εχθρών του».

γ. Καταδείχθηκε ότι όντως υφίσταται η «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» ως διακριτή και αυθύπαρκτη θεωρία που εδράζεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες[520] (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και η οποία αυτοπροσδιορίζεται και ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική[521] εστίασή της (3η συνιστώσα), την

[518] Βλέπε **«Εισαγωγή»,** σελίδα 48 - 52 (Καθορισμός Εννοιολογικού Πλαισίου) με βάση το: [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)].

[519] Το **«Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών»** προσδιορίζεται ως: το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλον τον κόσμο που διαπνέονται ενσυνείδητα από την ορθή θρησκευτική πίστη του δόγματος της Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού σε αντιδιαστολή με τις αιρετικές δοξασίες. [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]*

[520] **«Θεμέλιο»:** (μτφ): *το ουσιαστικό στήριγμα πάνω στο οποίο στηρίζεται κάποιος/κάτι: έχω γερά θεμέλια, έχω γερές βάσεις (αρχές, γνώσεις, αξίες κλπ)στη ζωή μου.* Βλέπε [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)]. λήμμα «θεμέλιο»: σ. 745. **«Πυλώνας:** «*(μτφ) καθετί το οποίο θεωρείται ως υποστήριγμα, απαραίτητο στοιχείο, βάση στήριξης για κάτι άλλο: ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί πυλώνα του ευρωπαϊκού πολιτισμού*»: Βλέπε [Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,* Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)]. λήμμα «πυλώνας»:σ. 1517.

[521] Η **ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίαση** αναφέρεται στην «Χριστιανική ηθική» που βιώνει η κάθε ψυχή των Ελληνορθοδόξων μαχητών και η οποία αποτελεί το Κέντρο Βάρους της ύπαρξής της. Αναλυτική προσέγγιση γίνεται στο

πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας»[522] της (6η συνιστώσα).

δ. Σύνοψη της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης

Συνοψίζεται δε στην «χριστοκεντρικότητα και την αγάπη προς τον Τριαδικό Θεό», στην «ειρηνοφιλία», στην «αγάπη προς τον πλησίον ακόμη και στον εχθρό (ηθικοχριστοκεντροβαρικότητα)», στην «ηθική της απόφασης για προσφυγή στον πόλεμο», στην «ηθική κατά τη μάχη με τήρηση ηθών – κανόνων - εθίμων», στον «πατριωτισμό/ηρωισμό κατά τον πόλεμο εν μετανοία», στην αποδοχή των θεωριών των μεγάλων θεωρητικών «Περί Πολέμου» όταν αυτές δεν αντιβαίνουν στην ηθική. Κύρια στοιχεία της πολεμοθεωρίας της, η χρήση της Υψηλής Στρατηγικής, η έμμεση στρατηγική, η αποτροπή, η άμυνα, η χρήση ήπιας ισχύος, οι πληροφορίες, οι αστραπιαίες επιθέσεις, η προσπάθεια εξουθένωσης του αντιπάλου και όχι της καταστροφής του, οι συμμαχίες, η Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου πλην του απολύτου πολέμου (ολοκληρωτική καταστροφή του εχθρού), και η επιθετικογενής στάση μόνο ως διόραση για μια «ειρηνική Διεθνή Κοινωνία» με ηθικοκεντρικά χαρακτηριστικά.

ε. Συγκριτική Ανάλυση

Στο παρόν Κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια να εντοπιστούν μέσα από τη συνθετική ανάλυση που ήδη έχει επιτευχθεί στις 2 προσεγγίσεις του

Κεφάλαιο 5 και ιδιαίτερα στις Παραγράφους 5.2 (Χριστοκεντρική Συνιστώσα) και 5.4 (Ηθικοχριστοκεντροβαρική συνιστώσα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης).

[522] «Η **«πολεμοθεωρία»** προσλαμβάνει στην παρούσα Διπλωματική Εργασία την έννοια του πώς αντιλαμβάνεται και του πώς προσεγγίζει το Ελληνικό Έθνος των Ορθοδόξων Χριστιανών τη συνιστώσα εκείνη της Θεωρίας Πολέμου η οποία αναφέρεται σε δύο στοιχεία: α). Στην ηθική διάσταση της καταφυγής των Ελλήνων Ορθοδόξων μαχητών στον πόλεμο. β). Στην υιοθέτηση από πλευράς τους των θεωριών περί πολέμου των μεγάλων θεωρητικών (Θουκυδίδη - Clausewitz – Sun Tzu κ.α.) που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις έννοιες περί στρατηγικής και των συναφών με αυτή εννοιών (Κέντρου Βάρους, αιφνιδιασμού-παραπλάνησης κλπ). Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων εξέτασης απαιτείται προκειμένου να σταχυολογηθεί το ηθικό πλαίσιο προσφυγής των Ελληνορθοδόξων στον πόλεμο καθώς και τα κύρια στοιχεία της πολεμικής στρατηγικής τους.

πολέμου (Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης) τα στοιχεία εκείνα τα οποία θα μπορούσαν να συνδυαστούν για να εξάγουν μία νέα θεώρηση πολέμου κατάλληλη στον 21ο αιώνα (ενδεχόμενη σύνθεση).

6.2 Συστατικά Στοιχεία των Δύο Προσεγγίσεων

α. Στοιχεία Clausewitz-ιανής Προσέγγισης

Τα στοιχεία στα οποία εστίασε[523] η παρούσα μελέτη και αναπτύχθηκαν στην Clausewitz-ιανή προσέγγιση είναι τα κάτωθι:

(1) Πολιτική και Πόλεμος (2) Απόλυτος Πόλεμος (3) Τριάδα του Clausewitz (trinity). (4) Κέντρο Βάρους. (5)Στρατιωτική Μεγαλοφυία.

β. Συστατικά Στοιχεία Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης

Τα στοιχεία τα οποία θα χρησιμοποιηθούν από πλευράς Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου στη συγκριτική ανάλυση ταυτίζονται με τις 6 συνιστώσες αυτοπροσδιορισμού της.

6.3 Συγκριτική Ανάλυση της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου

6.3.1 Πολιτική και Πόλεμος

α. Κατά την Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση

Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3,(3.2.1 Πόλεμος και Πολτική), κατά τον Clausewitz ο πόλεμος πάντοτε διεξάγεται για την επίτευξη

[523] Στο παρόν πόνημα επικεντρωνόμαστε μόνο στα χαρακτηριστικά εκείνα τα οποία κρίνονται απαραίτητα για τη συγκριτική και συνθετική ανάλυση με την Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου.

συγκεκριμένων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών (ο πόλεμος αποτελεί τη συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα). Η πολιτική ηγεσία θα πρέπει να προσδιορίζει με σαφήνεια το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα του πολέμου (end state) και να το επιδιώκει μέσω μιας γενικής ιδέας νίκης ή αλλιώς μιας «θεωρία νίκης»·

Σύμφωνα με τον Clausewitz η πολιτική επηρεάζει κάθε πτυχή του πολέμου, εισερχόμενη ακόμη και στο τακτικό επίπεδο. Η συγκεκριμένη θέση του μεγάλου θεωρητικού σημαίνει ότι αφού καθοριστούν οι Πολιτικοί – Εθνικοί ΑΝΣΚ και αφού μεταφερθούν στην Ανώτατη Στρατηγική Στρατιωτική Ηγεσία, αυτοί θα πρέπει να μεταφραστούν αρμονικά σε «Στρατηγικούς Στρατιωτικούς Στόχους». Οι τελευταίοι με τη σειρά τους θα πρέπει να αποτυπωθούν σε «επιχειρησιακούς στρατιωτικούς στόχους» σε απόλυτη αρμονία με τους προηγούμενους. Τέλος και οι τελευταίοι θα πρέπει να μετουσιωθούν σε «τακτικούς στρατιωτικούς στόχους» εν αρμονία με τους προηγούμενους.

β. Κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση

Κατά τη Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, ο πόλεμος, πάντοτε διεξάγεται για την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών, οι οποίοι όμως διακρίνονται για την *ηθική τους θεώρηση*. Στο πλαίσιο αυτό, ο πόλεμος πάντα είναι *αποτρεπτικός και αμυντικός*, αλλά και αν κάποια στιγμή αποκτήσει επιθετικογενή χαρακτηριστικά, οι Έλληνες διαβλέπουν *«μια θεϊκή αποστολή να εναρμονίσουν και να συμφιλιώσουν τον κόσμο, να πετύχουν, ώστε όλοι οι άνθρωποι ως αδέλφια να ζήσουν μαζί με ομόνοια, με ενότητα καρδιάς και νου....».*

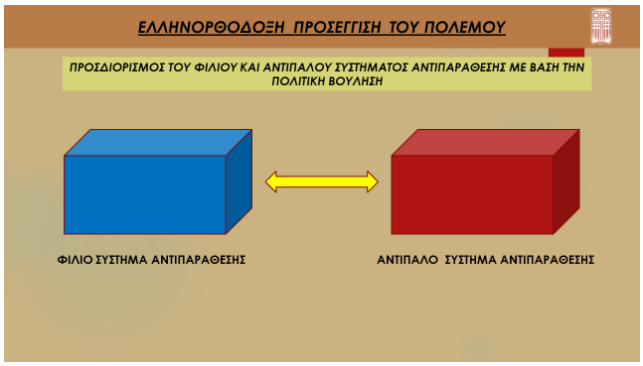

Υπό το πρίσμα αυτό, η εκάστοτε πολιτική βούληση, προσδιορίζει το φίλιο αλλά και το αντίπαλο σύστημα πολεμικής αντιπαράθεσης το οποίο πρέπει να εξουδετερωθεί. Ο προσδιορισμός του εχθρικού συστήματος αντιπαράθεσης δεν έχει μαξιμαλιστικά χαρακτηριστικά και δεν επιδιώκεται η καταστροφή του, όταν, με την απλή εξουδετέρωση– αδρανοποίηση – αποδυνάμωσή του μπορεί να επιτευχθεί ο πολιτικός ΑΝΣΚ. Κατά την έννοια αυτή, το επιλεγέν εχθρικό σύστημα αντιπαράθεσης διακρίνεται για τα μινιμαλιστικά χαρακτηριστικά του, του οποίου επιδιώκεται η εξουδετέρωση. Στόχος πάντα είναι η μεταστροφή της θέλησης του αντιπάλου να διεκδικεί και να αξιώνει σφετερισμό των Εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων. Η αντιπαράθεση, υπό τη μορφή αυτή επικεντρώνεται και εστιάζει τόσο στο «χώρο» όσο και στη «χρήση των παραγόντων ισχύος» που χρησιμοποιούνται. Θα λέγαμε ότι πρόκειται για «σημειακή αντιπαράθεση/σύγκρουση».

Παράδειγμα τέτοιας αντιπαράθεσης στη παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα, υπήρξε η σύγκρουση στα Νησιά Φώκλαντ[524] μεταξύ του συστήματος της αεραποβατικής δύναμης της Αγγλίας που ενεπλάκη και του συστήματος της Αργεντινής που είχε καταλάβει τα νησιά. Η αντιπαράθεση δεν εξέλαβε ολοκληρωτικό χαρακτήρα μεταξύ Αγγλίας και Αργεντινής αλλά αντιθέτως οι εχθροπραξίες περιορίστηκαν

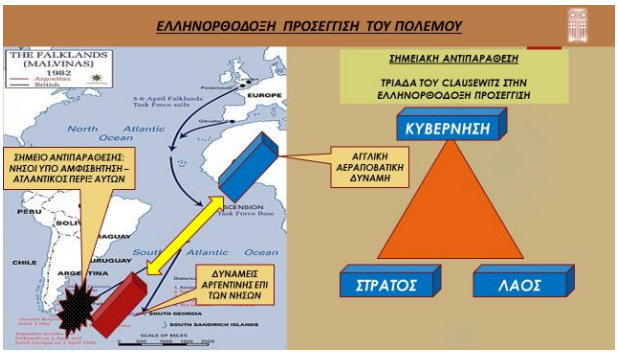

---

524 Βλέπε Wikipedia_Ο Πόλεμος των Φώκλαντ: «Ο **Πόλεμος των Φώκλαντ** (Ισπανικά: Guerra de las Malvinas), επίσης γνωστός ως **Σύγκρουση των Φώκλαντ**, **Κρίση των Φώκλαντ**, και *Guerra de l Atlántico Sur* (Ισπανικά για "**Πόλεμος του Νότιου Ατλαντικού**"), ήταν ένας πόλεμος δέκα εβδομάδων μεταξύ της Αργεντινής και του Ηνωμένου Βασιλείου με αντικείμενο δύο Βρετανικά υπερπόντια εδάφη στον Νότιο Ατλαντικό: τα Νησιά Φώκλαντ και τις Νήσοι Νότια Γεωργία και Νότιες Σάντουιτς. Ξεκίνησε την Παρασκευή 2 Απριλίου 1982 όταν η Αργεντινή εισέβαλε και κατέλαβε τις Νήσους Φώκλαντ (και την επόμενη ημέρα τις Νήσους Νότια Γεωργία και Νότιες Σάντουιτς) σε μια προσπάθεια να αποδείξει την κυριαρχία που ισχυριζόταν επί μακρόν πάνω τους. Στις 5 Απριλίου, η Βρετανική κυβέρνηση απέστειλε ναυτική δύναμη για να εμπλακεί με το Ναυτικό της Αργεντινής και την Πολεμική Αεροπορία πριν πραγματοποιήσει αμφίβια επίθεση στα νησιά. Η σύγκρουση διάρκεσε 74 ημέρες και έληξε με την παράδοση της Αργεντινής στις 14 Ιουνίου 1982, επιστρέφοντας τα νησιά σε Βρετανικό έλεγχο. Συνολικά, 649 μέλη του στρατιωτικού προσωπικού της Αργεντινής, 255 μέλη του Βρετανικού στρατού, και τρεις κάτοικοι των Νήσων Φώκλαντ σκοτώθηκαν κατά τις εχθροπραξίες». Καμία χώρα, παρόλα αυτά, δεν κήρυξε επίσημα τον πόλεμο (και οι δύο πλευρές κήρυξαν τις περιοχές των Νήσων ως πολεμική ζώνη και επίσημα αναγνώρισαν ότι υπήρχε κατάσταση πολέμου μεταξύ τους) και οι εχθροπραξίες περιορίστηκαν σχεδόν τελείως στα εδάφη υπό αμφισβήτηση και την περιοχή του Νότιου Ατλαντικού όπου βρίσκονται.

σχεδόν τελείως στα εδάφη υπό αμφισβήτηση και την περιοχή του Νότιου Ατλαντικού όπου βρίσκονται. Η πολιτική βούληση και τα συστήματα αντιπαράθεσης που προκύπτουν από την ανάλυση, διαμορφώνουν την ακολουθούσα επιχειρησιακή σχεδίαση[525] σε στρατηγικό – επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο.

Κατά την επιχειρησιακή σχεδίαση,[526] το κάθε επίπεδο ανταποκρίνεται σε ιδιαίτερα επίπεδα ευθύνης και σχεδίασης, (στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό), ωστόσο, οι αποφάσεις του ενός επιπέδου επηρεάζουν άμεσα τα υφιστάμενα επίπεδα. Το πολιτικό επίπεδο παρέχει το πλαίσιο εντός του οποίου θα σχεδιαστούν οι επιχειρήσεις στρατηγικού επιπέδου. Αντίστοιχα, το στρατηγικό επίπεδο παρέχει το πλαίσιο εντός του οποίου θα διεξαχθεί η σχεδίαση επιχειρησιακού επιπέδου. Τέλος, το επιχειρησιακό επίπεδο παρέχει το πλαίσιο εντός του οποίου θα σχεδιαστούν επιχειρήσεις τακτικού επιπέδου. Τελικό ζητούμενο όλης αυτής της διαδικασίας είναι η διασύνδεση μεταξύ των στρατηγικών στόχων και των τακτικών ενεργειών.

Η επιχειρησιακή τέχνη εξετάζει τους σκοπούς, τους τρόπους επίτευξης τους, τα μέσα που απαιτούνται και τη διαχείριση των κινδύνων σε τρία χωριστά αλλά αλληλοσχετιζόμενα "επιχειρησιακά πεδία", (Operational Domains), το φυσικό, τον κυβερνοχώρο και το ηθικό[527].

6.3.2 Απόλυτος Πόλεμος

α. <u>Κατά την Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση</u>

[525] *Σύμφωνα με τα στρατιωτικά εγχειρίδια: «**Η επιχειρησιακή σχεδίαση** των ΕΔ είναι μία τυποποιημένη μέθοδος σχεδιασμένη να παρέχει στο στρατιωτικό Διοικητή και το επιτελείο του τη δυνατότητα, συνδυάζοντας τις αρχές και τις διαδικασίες της με την επιχειρησιακή τέχνη, να μετατρέπει στρατηγική και αντικειμενικούς σκοπούς σε ένα ολοκληρωμένο, συνεκτικό και αναλυτικό Σχέδιο, όπου θα καθορίζονται λεπτομερώς, πώς θα χρησιμοποιηθούν οι επιχειρησιακές λειτουργίες, καθώς και οι δυνατότητες ΔΜ, προκειμένου να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα στον επιλεγέντα τόπο και χρόνο. Είναι εναρμονισμένη σε μεγάλο βαθμό με τη συμμαχική επιχειρησιακή σχεδίαση, κυρίως όμως είναι προσαρμοσμένη στις εθνικές απαιτήσεις».*

[526] Σύμφωνα με τα στρατιωτικά Δόγματα.

[527] Σύμφωνα με τα στρατιωτικά Δόγματα.

Κατά τον Clausewitz, όπως αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 3 , (3.2.2 Απόλυτος Πόλεμος) η θεωρία του «απόλυτου πολέμου» αποτελεί μια αφηρημένη φιλοσοφική έννοια, μια «φαντασίωση της λογικής». Είναι ο πόλεμος σε μια «ιδεατή και «αγνή» του μορφή, που λειτουργεί χωρίς να υπόκειται σε περιορισμούς και φυσικές επιδράσεις. Έτσι, οι έννοιες του χώρου και του χρόνου αλλά και οι έννοιες της κατατριβής των μέσων και των δυνάμεων (ηθικών - ψυχικών –υλικών) απουσιάζουν. Στην ουσία, πρόκειται για έναν πόλεμο μεγίστης έντασης άνευ περιορισμών και αναστολών (ηθικών – υλικοτεχνικών). Η απολυτότητα του «ιδεατού πολέμου» θα μπορούσε να ταυτιστεί με το ενδεχόμενο ενός θερμοπυρηνικού ολοκαυτώματος.

β. Κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση

Η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση αντιλαμβανόμενη τον όλεθρο που προκαλεί η έννοια του «απόλυτου πολέμου», την απορρίπτει στο σχεδιασμό της. Έτσι, θέτει όρια στην εξωτερίκευση της βίας τόσο στο πολιτικό επίπεδο, όσο και στο στρατιωτικό (στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό), περιοριζόμενη όχι στην απόλυτη καταστροφή του αντιπάλου, αλλά μόνο στην εξουδετέρωση του αντίπαλου συστήματος αντιπαράθεσης που θίγει τα ΕΘΣΜ της χώρας.

6.3.3 Τριάδα του Clausewitz (trinity)

α. Κατά την Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση

(1) Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3 (Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση του πολέμου), στο εδάφιο 3.2.3 [Η τριμερής φύση του πολέμου (trinity)], ο Clausewitz αναφέρεται στα εξής τρία κυρίαρχα στοιχεία του πολέμου που συγκροτούν την παράδοξη Τριάδα, «Λαός, Στρατός, Κυβέρνηση» με αντιστοιχία: (α)Η πρωτογενής βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα, αφορά το Λαό. β) Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας αφορά το Διοικητή και το στράτευμά του (Στρατός). γ) Το στοιχείο της υπαγωγής, ως όργανο πολιτικής, το οποίο καθιστά τον πόλεμο υποκείμενο στη λογική αφορά την Κυβέρνηση.

(2) Λαός: (Πρωτογενής βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα)

Το πρώτο από τα στοιχεία της Τριάδας είναι ο λαός, χωρίς τη στήριξη του οποίου είναι αδύνατη η προσφυγή ενός κράτους στον πόλεμο. Η σύμφωνη γνώμη του λαού δημιουργεί το απαραίτητο στοιχείο της «εσωτερικής νομιμοποίησης». Κατά τον Clausewitz, για να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του λαού στον πόλεμο, αυτός, «*θα πρέπει να διακατέχεται από έντονα συναισθήματα μίσους και εχθρότητας»* προς τον αντίπαλο. Όταν τα συναισθήματα αυτά αρχίσουν να υποχωρούν, θα υποχωρήσει και η στήριξη της υπόθεσης του πολέμου.

(3) Στρατός (Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας)

Ο Clausewitz, σε σχέση με το «στράτευμα» αναφέρεται στην «ιδιοφυΐα» (genius) του Διοικητή και στο παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας (τύχη).[528] Η «ιδιοφυΐα» του Διοικητή περιβάλλει την έννοια της ικανότητας που έχει ένας «ιδιοφυής» Διοικητής να δημιουργεί, να προετοιμάζει και να κατευθύνει ένα ποιοτικό στράτευμα απέναντι στον αντίπαλο καθώς και να σχεδιάζει και να διεξάγει επιτυχείς πολεμικές επιχειρήσεις. Επειδή όμως οι επιχειρήσεις αυτές

[528] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 125.

δεν διεξάγονται στο κενό, χωρίς αντίπαλο, αλλά διεξάγονται στο πλαίσιο των στρατιωτικών συγκρούσεων μεταξύ αντιπάλων που εφαρμόζουν αντιπαρατιθέμενες εκατέρωθεν στρατηγικές, τελικά, η «ιδιοφυΐα» του Διοικητή δεν είναι απόλυτη αλλά σχετική, εξαρτώμενη από την αντίστοιχη του αντιπάλου. Παράλληλα, το χαρακτηριστικό της «ιδιοφυίας» του Διοικητού προσεγγίζει την έννοια του απαραίτητου στοιχείου για την ανταπόκρισή του στην έννοια των τυχαίων περιστατικών, των οποίων η επίδραση είναι απρόβλεπτη αλλά καταλυτική για την έκβαση του αγώνα. Ο «ιδιοφυής Διοικητής» μπορεί με «ευφυία» να αντιπαρέρχεται στην επίδραση της τύχης, η οποία μπορεί να μειωθεί σε κάποιο, μικρό ή μεγάλο βαθμό και να επιδράσει έτσι στο αποτέλεσμα του αγώνα.

(3) Κυβέρνηση (Το στοιχείο της υπαγωγής)

Το στοιχείο της υπαγωγής αναφέρεται στο ότι η απόφαση για την πολεμική αντιπαράθεση λαμβάνεται από την πολιτική ηγεσία, η οποία στον πόλεμο παίζει πρωτεύοντα ρόλο. Όπως αναφέρθηκε, η στρατιωτική στρατηγική και η στρατιωτική ηγεσία, αποτελούν υφιστάμενες έννοιες της πολιτικής. Κατ΄ αυτήν την έννοια θα πρέπει να υποτάσσονται στην πολιτική βούληση. Εκτός αυτού, μπορεί ο στρατός να αποτελεί κυρίαρχο παράγοντα ισχύος σε μια πολεμική αντιπαράθεση αλλά δεν είναι ο μόνος. Όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες ισχύος λαμβάνονται υπόψη (διπλωματικός, οικονομικός, τεχνολογικός, ανθρώπινο δυναμικό, ηθικό, Συμμαχίες και ο πολιτισμικός παράγοντας) ως συνδιαμορφωτές του αποτελέσματος. Εξάλλου, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η εκάστοτε πολιτική απόφαση πρέπει να λαμβάνει υπόψη της το γεγονός της «δυναμικής» που αποκτούν οι παράγοντες αυτοί και κυρίως του στρατού – της διπλωματίας και της οικονομίας, κατά τη διάρκεια του πολέμου και μέχρι την επίτευξη της ειρήνης.[529]

β. Κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση

[529] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «*Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)*» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ), σ. 126.

Η τριάδα του Clausewitz βρίσκει εφαρμογή στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, αφού τα τρία αυτά στοιχεία (Κυβέρνηση, Στρατός, Λαός) διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην «πολεμοθεωρία» της.

(1) Η προσφυγή ενός κράτους στον πόλεμο, χωρίς τη στήριξη του λαού είναι αδύνατη. Σύμφωνα όμως με την Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, για να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του λαού στον πόλεμο, αυτός, θα πρέπει να διακατέχεται από αισθήματα *«φιλοπατριωτικά» και «Χριστοκεντρικά»* και όχι «*από έντονα συναισθήματα μίσους και εχθρότητας» (όπως αναφέρει η Clausewitz-ιανή θεώρηση) έναντι του αντιπάλου.* Το ανωτέρω προκύπτει από την ηθική διάσταση που έχει η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση η οποία αναλύθηκε εκτενώς στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

(2) Αναφορικά με το δεύτερο στοιχείο της τριάδας (Στρατός), η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση αποδίδει ιδιαίτερο βάρος στην στρατιωτική «ιδιοφυΐα» (genius) του Διοικητή και των τριών επιπέδων (στρατηγικό – επιχειρησιακό –τακτικό), αλλά και στο παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας

(τύχη). Και στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση η «ιδιοφυΐα» του Διοικητή δεν είναι απόλυτη αλλά σχετική σε σχέση με την αντίστοιχη του αντιπάλου, καθόσον, οι επιχειρήσεις δεν διεξάγονται στο κενό, χωρίς αντίπαλο, αλλά διεξάγονται στο πλαίσιο της των αντιπαραθέσεων στρατηγικών μεταξύ αντιπάλων. Θα προσομοιάζαμε την αντιπαράθεση που διεξάγεται μεταξύ των δύο αντιπαρατιθέμενων συστημάτων (αντιπάλων), ως μια μονομαχία μεταξύ δύο μονομάχων (παλαιστών). Όμως, η μονομαχία (πάλη) διεξάγεται με συγκεκριμένους κανόνες. Έτσι και στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, η μονομαχία των αντιπάλων διεξάγεται με τήρηση «ηθικών κανόνων – ηθών –εθίμων». Στην Ελληνορθόδοξη

προσέγγιση κατέχει ουσιώδη ρόλο η ύπαρξη κανόνων-ηθών και εθίμων, κατά την πολεμική αντιπαράθεση. Το ανωτέρω προκύπτει αβίαστα από την ηθική της χριστοκεντρική διάσταση, όπως αυτή αναλύθηκε στο Κεφάλαιο 5.

(3) Αναφορικά με το τρίτο στοιχείο της τριάδας (την Κυβέρνηση), η προσφυγή στον πόλεμο είναι μια απόφαση η οποία πρέπει να λαμβάνεται από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Η υπεροχή της πολιτικής ηγεσίας δε σταματάει επουδενί στη λήψη της απόφασης. Ο πόλεμος είναι κρατική υπόθεση, στην οποία ο παράγων ισχύος των Ενόπλων Δυνάμεων (Στρατός) συμπλέει και παραλληλίζεται με τους ετέρους παράγοντες ισχύος του κράτους[530] (της διπλωματίας της οικονομίας, της τεχνολογίας του ανθρωπίνου δυναμικού του πολιτισμικού παράγοντα της γεωγραφικής θέσης και της συμμετοχής σε Διεθνείς – Ειρηνευτικές αποστολές) οι οποίοι παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην έκβαση της αντιπαράθεσης.

Έτσι, κατά την Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, οι Πολιτικοί ΑΝΣΚ, μεταφράζονται σε Στρατηγικούς ΑΝΣΚ και αυτοί με τη σειρά τους σε Επιχειρησιακούς και Τακτικούς ΑΝΣΚ. Υφίσταται μια αλυσιδωτή αλληλουχία και ο ΑΝΣΚ του κατωτέρω επιπέδου προκύπτει από τον αντίστοιχο ΑΝΣΚ του ανωτέρω αντίστοιχου επιπέδου. Έτσι, όλοι οι κρίκοι της επιχειρησιακής αλυσίδας (στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό επίπεδο) παραλληλίζονται με τον πολιτικό ΑΝΣΚ και άρα με την απόφαση της Κυβέρνησης.

Κατά την Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, η απόφαση προσφυγής στον πόλεμο πρέπει να λαμβάνεται από την κυβέρνηση μετά από λογικό υπολογισμό και εκτίμηση του κινδύνου τον οποίο αναλαμβάνει. Παράλληλα όμως, θα πρέπει να διακατέχεται από μια ηθική αξιολόγηση των παραμέτρων προσφυγής στον πόλεμο, αλλά και των συνθηκών διεξαγωγής του (π.χ. στοχοποίηση). Όλες οι αποφάσεις της Κυβέρνησης ακολουθούν την «ηθική προσέγγιση» που προκύπτει από την ανάλυση που δόθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Με αυτήν την έννοια η

530 Σύμφωνα με τα Στρατιωτικά Δόγματα και Εγχειρίδια.

απόφαση προσφυγής στον πόλεμο ακολουθεί τα ηθικά και δικαιϊκά χαρακτηριστικά του «ανθρωπιστικού δικαίου των ενόπλων συρράξεων»[531] και παράλληλα απορρίπτει κάθε ενέργεια παρεμποδιστικού πολέμου (***preventive war).***

(4) Θα μπορούσαμε να πούμε λοιπόν ότι η «Ελληνορθόδοξη τριάδα» (Τριάδα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου), έχει και αυτή τρία στοιχεία (Κυβέρνηση – Στρατός – Λαός) αλλά με την προσθήκη της «ηθικής διάστασης» σε κάθε ένα από τα τρία συστατικά στοιχεία της.

6.3.4 Κέντρο Βάρους (Centre of Gravity)[532]

α. <u>Κατά την Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση</u>

Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3 (Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση του πολέμου), στο εδάφιο 3.2.4 (Κέντρο Βάρους -ΚΒ), κατά τον Clausewitz η στρατιωτική προσπάθεια θα πρέπει να επικεντρώνεται σε αυτό που ονόμασε «Κέντρο Βάρους (ΚΒ)» (Center of Gravity) του αντιπάλου («Schwerpunkt»). Το Κέντρο Βάρους σήμερα αποτελεί την πιο σημαντική πηγή δύναμης κάθε εμπόλεμης πλευράς. Από επιχειρησιακή άποψη, συνήθως εμφανίζεται ως το σημείο-κλειδί της εχθρικής δύναμης. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το ΚΒ αποτελεί το στοιχείο

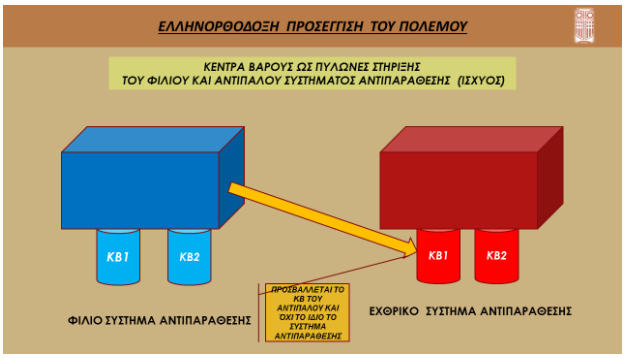

[531] Στέλιος Περράκης, *Το Νέο Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων – Τα πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977,* Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα - Κομοτηνή: ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1989).

[532] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, Το Κέντρο Βάρους *(*Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 3, Μαι – Αυγ 2012, ΓΕΣ) σ.94 -127. Βλέπε και Στρατιωτικά Δόγματα και Εγχειρίδια.

στήριξης ή εξουδετέρωσης της ισχύος του αντιπάλου και όχι το ίδιο το στοιχείο ισχύος αυτού. Με την έννοια αυτή θα μπορούσαμε να απεικονίσουμε τα ΚΒ ως τους πυλώνες στήριξης του φιλίου ή του αντίπαλου συστήματος αντιπαράθεσης. Η πολεμική προσπάθεια επικεντρώνεται όχι στο σύστημα του αντιπάλου (ανεξαρτήτου σημείου εστίασης της εκπεμπόμενης βίας) αλλά στους πυλώνες στήριξης και ισορροπίας τους με σκοπό να ανατρέψουν την ισχύ του συστήματος.

β. Κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση

(1) Στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, το ΚΒ ορίζεται ως το/α χαρακτηριστικό/ά, η/οι ικανότητα/ες, ή η/οι τοποθεσία/ες, στα οποία ένα Έθνος, μία Συμμαχία ή μία στρατιωτική Δύναμη, στηρίζει την ελευθερία ενεργείας, την ισχύ και τη θέληση να πολεμήσει. Το ΚΒ είναι δυνατόν να υφίσταται σε οποιοδήποτε από τα επιχειρησιακά πεδία (φυσικό, κυβερνοχώρος, ηθικό). Με απλούς όρους, το εχθρικό ΚΒ είναι μια πρωτεύουσα, μία πηγή ισχύος που θα επιτρέψει την επίτευξη των τεθέντων στόχων. Αν προσδιορισθεί σωστά και εξουδετερωθεί (αδρανοποιηθεί, αποδυναμωθεί, καταστραφεί), τότε είναι εξαιρετικά πιθανό να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες που μπορούν να οδηγήσουν το φίλιο Έθνος, τη Συμμαχία ή τη στρατιωτική Δύναμη σε νίκη έναντι του αντιπάλου, ή σε επιθυμία του τελευταίο για συνθηκολόγηση και διαπραγματεύσεις από θέση αδυναμίας. Ο προσδιορισμός των ΚΒ, τόσο των εχθρικών προκειμένου να εξουδετερωθούν, όσο και των φίλιων προκειμένου να προστατευτούν, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα βήματα της σχεδίασης επιχειρήσεων. Η ουσία της επιχειρησιακής τέχνης είναι ο προσδιορισμός των ΚΒ του αντιπάλου και του καλύτερου τρόπου εξουδετέρωσης τους ώστε να αποτραπεί ο αντίπαλος από την

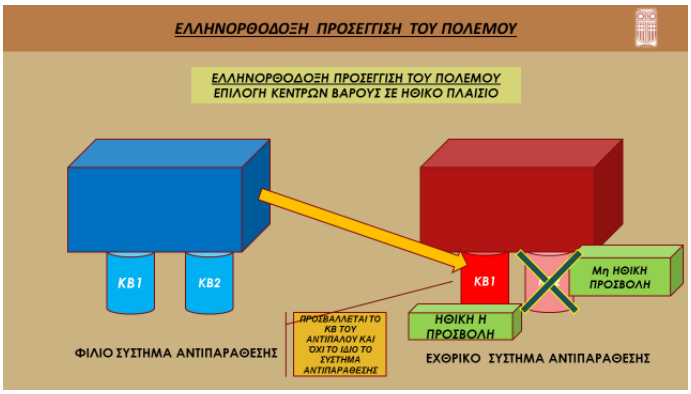

επίτευξη των ΑΝΣΚ του και παράλληλα η εξασφάλιση της προστασίας των φίλιων ΚΒ ώστε να καταστεί εφικτή η επίτευξη των ημέτερων ΑΝΣΚ.

Ειδικά όμως στην Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση, το επιλεγέν ΚΒ και η καταστροφή – αποδυνάμωση – εξουδετέρωσή του πρέπει να εκτελείται στο πλαίσιο της ηθικής. Κατ΄ αυτήν την έννοια, η τυχόν αδυναμία προσβολής ενός ΚΒ στο ηθικό πλαίσιο, θα πρέπει είτε να προσδιορίσει ηθικό τρόπο προσβολής (εντός πεδίου ανθρωπιστικού δικαίου συρράξεων) είτε να απορρίψει την προσβολή του και να οδηγήσει τη σχεδίαση στην επιλογή προς προσβολή ετέρου ΚΒ.

(2) <u>Προσδιορισμός ΚΒ</u>: Ο προσδιορισμός των ΚΒ του αντιπάλου προϋποθέτει την κατανόηση των πιθανών ΑΝΣΚ του και τη λεπτομερή γνώση των τρόπων και των μέσων που αυτός έχει στη διάθεση του.

(3) Τα ΚΒ υφίστανται σε όλα τα επίπεδα του πολέμου (στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό). Υπάρχει ωστόσο περίπτωση κάποιο ΚΒ να υφίσταται ταυτόχρονα στο στρατηγικό και στο επιχειρησιακό ή και στο τακτικό επίπεδο.

(4) <u>Ανάλυση ΚΒ</u>: Τα ΚΒ σπάνια συντίθενται από ένα απλό συστατικό. Τυπικά είναι πολύπλοκα συστήματα, δομές και οργανώσεις, των οποίων η ισχύς και δυνατότητες εξαρτώνται από ένα πλήθος κρίσιμων επιμέρους στοιχείων. Επιπλέον, η δύναμη που επιδιώκει να εξουδετερώσει ένα ΚΒ είναι πιθανό να μην διαθέτει επαρκή ισχύ προκειμένου να το κατορθώσει με ένα αποφασιστικό πλήγμα. Έτσι λοιπόν, ο Διοικητής με το επιτελείο του προκειμένου να εντοπίσουν όλες τις ενέργειες που απαιτούνται για να εξουδετερωθούν τα εχθρικά ΚΒ και να προστατευτούν τα φίλια είναι αναγκαίο να προβούν σε ανάλυση των ΚΒ, ούτως ώστε να προσδιορίσουν τα ***αδύνατα σημεία τους***, τα οποία εφόσον προσβληθούν αποτελεσματικά θα επιφέρουν την κατάρρευση τους και να συμπεράνουν ποια εξ αυτών είναι δυνατόν να προσβληθούν τόσο απ' τις φίλιες, όσο κι απ' τις εχθρικές

δυνάμεις βάσει της διαθέσιμης ισχύος τους. Η ανάλυση αυτή γίνεται βάσει ενός μοντέλου, όπου ***το ΚΒ αναλύεται σε Κρίσιμες Δυνατότητες, Κρίσιμες Απαιτήσεις και Κρίσιμες Τρωτότητες***.[533] Με το μοντέλο αυτό αναλύονται τόσο τα εχθρικά, όσο και τα φίλια ΚΒ. Επίσης μια ορθή ανάλυση ενός ΚΒ θα πρέπει να καταλήγει στο ίδιο αποτέλεσμα απ' όποια πλευρά και αν εκτελείται (φίλια ή εχθρική).

(α) Κρίσιμες Δυνατότητες (Critical Capabilities)

Είναι οι λειτουργίες - δυνατότητες, που επαληθεύουν ακριβώς για ποιο λόγο ένα ΚΒ αναγνωρίζεται ως τέτοιο. Οι κρίσιμες δυνατότητες προσδιορίζουν το τι δύναται να επιτύχει το ΚΒ.

(β) Κρίσιμες Απαιτήσεις (Critical Requirements)

Είναι οι ουσιώδεις συνθήκες, (πόροι και μέσα) που είναι απαραίτητα σε μία κρίσιμη δυνατότητα προκειμένου να είναι λειτουργική.

(γ) Κρίσιμες Τρωτότητες (Critical Vulnerabilities)

Είναι οι Κρίσιμες Απαιτήσεις, οι οποίες εμφανίζουν τέτοιες αδυναμίες, ώστε να παρουσιάζονται ως οι πιο ευνοϊκές σε εκμετάλλευση προκειμένου να υποβαθμιστεί ή να εξαλειφθεί πλήρως η κρίσιμη δυνατότητα στην οποία αντιστοιχούν. Το αποτέλεσμα της εφαρμογής της επιχειρησιακής τέχνης

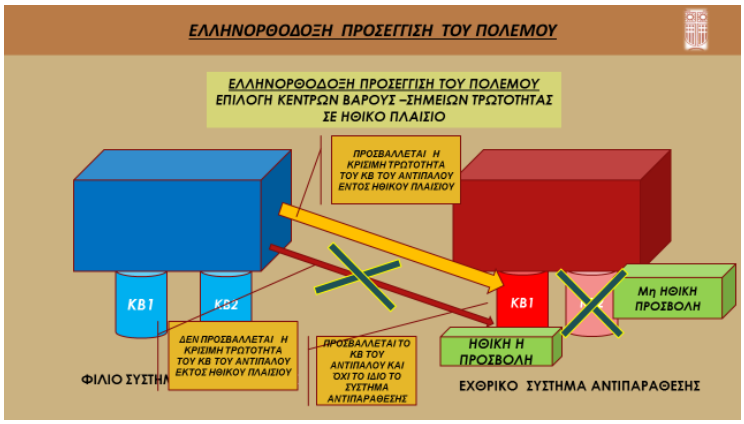

[533] Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, Το Κέντρο Βάρους (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 3, Μαι – Αυγ 2012, ΓΕΣ) σ. 108. Βλέπε και Στρατιωτικά Δόγματα και Εγχειρίδια.

κατά τη σχεδίαση μίας διοίκησης είναι να κατορθώσει να φέρει σε αντιπαράθεση τα σημεία ισχύος της με τις Κρίσιμες Τρωτότητες του αντιπάλου. Ειδικότερα, στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, πρέπει να φέρει σε αντιπαράθεση τα σημεία ισχύος με κρίσιμες Τρωτότητες του αντιπάλου εντός ηθικού πλαισίου. Αντιστοίχως, σημαντικός είναι και ο προσδιορισμός των Κρίσιμων Τρωτοτήτων για τα φίλια ΚΒ, ούτως ώστε στη συνέχεια να προσδιοριστούν οι ενέργειες που πρέπει να αναληφθούν και οι πόροι που πρέπει να διατεθούν για την προστασία τους.

(5) Παράδειγμα Ανάλυσης ΚΒ[534]

Ο Μέγας Αλέξανδρος, ο οποίος διαθέτει ισχυρές χερσαίες δυνάμεις, αλλά όχι αντίστοιχα ισχυρό ναυτικό, ετοιμάζει την εκστρατεία εναντίον της Περσικής Αυτοκρατορίας. Ως ΚΒ τίθενται οι Περσικές ναυτικές δυνάμεις, οι οποίες είναι πολύ ισχυρές. Αναλύοντας το ΚΒ (είτε από την πλευρά των Μακεδόνων είτε από την πλευρά των Περσών) προκύπτει ότι αυτό έχει τις εξής Κρίσιμες Δυνατότητες:

α/ Να εκτελούν επιδρομές στα παράλια.

β/ Να καταστρέφουν τις γραμμές ανεφοδιασμού του μακεδονικού στρατού.

γ/ Να ισχυροποιούν τις κτήσεις της Περσικής Αυτοκρατορίας.

Προκειμένου να είναι λειτουργικές αυτές οι *Κρίσιμες Δυνατότητες* έχουν ως *Κρίσιμη Απαίτηση* την ύπαρξη λιμένων για συντήρηση, ελλιμενισμό και εφοδιασμό πλοίων. Η αδυναμία που εμφανίζει η Κρίσιμη Απαίτηση αυτή είναι ότι οι Περσικές χερσαίες δυνάμεις, αν και πολυάριθμες, δεν δύνανται να προστατεύσουν ικανοποιητικά τους λιμένες της Περσικής Αυτοκρατορίας από χερσαίες επιθέσεις του ισχυρότερου τους μακεδονικού στρατού.

[534] Βλέπε Στρατιωτικά Δόγματα και Εγχειρίδια.

Συνεπώς ως *Κρίσιμη Τρωτότητα* μπορεί να τεθεί *«η αδυναμία ικανοποιητικής προστασίας των λιμένων της Περσικής Αυτοκρατορίας από χερσαίες επιθέσεις».* Η συγκεκριμένη τρωτότητα προσβάλλεται εντός ηθικού πλαισίου και άρα, μπορεί να αποτελέσει στοιχείο προσβολής κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου.

(6) Αποφασιστικά Σημεία (ΑπΣ) (Decisive Points)

(α) Μετά τον καθορισμό των ΚΒ και την ανάλυση τους σε Κρίσιμες Δυνατότητες, Κρίσιμες Απαιτήσεις και Κρίσιμες Τρωτότητες, το επόμενο βήμα στη σχεδίαση μιας επιχείρησης είναι ο προσδιορισμός των σημείων κλειδιών από τα οποία περνούν οι διαδρομές προς τα ΚΒ, καθώς και των επιχειρησιακών συνθηκών που πρέπει να δημιουργηθούν στα σημεία αυτά, προκειμένου να εξουδετερωθούν τα εχθρικά ΚΒ και να προστατευθούν τα φίλια. Τα σημεία κλειδιά αυτά ονομάζονται Αποφασιστικά Σημεία (ΑπΣ). Ωστόσο, προκειμένου ένα τέτοιο "σημείο" να είναι "αποφασιστικό" θα πρέπει να ενέχει την πιθανότητα να καθορίσει το αποτέλεσμα της επιχείρησης. Κατά συνέπεια θα πρέπει να είναι άμεσα συνδεδεμένο με το ΚΒ στο οποίο οδηγεί και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που να μπορεί να οδηγήσει στην κατάρρευση του. Για το λόγο αυτό τα ΑπΣ προσδιορίζονται από τις Κρίσιμες Απαιτήσεις και τις Κρίσιμες Τρωτότητες του ΚΒ.

(β) Συνεπώς λοιπόν τα ΑπΣ, τόσο για τις φίλιες, όσο και για τις εχθρικές δυνάμεις, προσδιορίζονται από τις Κρίσιμες Απαιτήσεις και τις Κρίσιμες Τρωτότητες που προκύπτουν από την ανάλυση των φίλιων και εχθρικών ΚΒ, σε συνδυασμό με τις επιχειρησιακές συνθήκες ή αποτελέσματα που πρέπει να δημιουργηθούν σε αυτά. Στο παράδειγμα, όπου ΚΒ είναι οι Περσικές Ναυτικές Δυνάμεις, προσδιορίζοντας από τις Κρίσιμες Απαιτήσεις και τις Κρίσιμες Τρωτότητες τα ΑπΣ από την πλευρά των Μακεδόνων, καταλήγουμε στο εξής:

ΑπΣ1: «Καταστροφή των περσικών λιμένων με χερσαία επίθεση».

(γ) Είναι προφανές ότι για κάθε επιχείρηση θα προσδιοριστεί ένας ικανός αριθμός ΑπΣ. Ωστόσο είναι πιθανό κάποιο ή κάποια από τα ΑπΣ αυτά να βρίσκεται εκτός των δυνατοτήτων της δύναμης. Ο Διοικητής και το επιτελείο του θα πρέπει να εντοπίσει / αναγνωρίσει ποια ΑπΣ βρίσκονται εντός των δυνατοτήτων τους και να επικεντρώσει τη σχεδίαση του σε αυτά. Εφαρμόζοντας την επιχειρησιακή τέχνη θα πρέπει, δια μέσου αυτών των ΑπΣ, να βρει την καλύτερη προσέγγιση προς το κάθε ΚΒ, καθορίζοντας τις ενέργειες που αυτά αντικατοπτρίζουν, πότε πρέπει να εκτελεστούν, με ποια αλληλουχία και με ποια μέσα. Η διαδικασία αυτή θα βοηθήσει και στον εντοπισμό των πιθανών εναλλακτικών λύσεων. Το αποτέλεσμα της όλης διαδικασίας θα είναι να προκύψουν έργα, με όλες τις παραμέτρους τους (ΠΟΙΟΣ, ΤΙ, ΠΟΥ, ΠΟΤΕ), τα οποία θα ανατεθούν στους υφιστάμενους Διοικητές. Ειδικότερα, στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου τα ΑπΣ θα πρέπει να επιλέγονται εντός ηθικού πλαισίου.

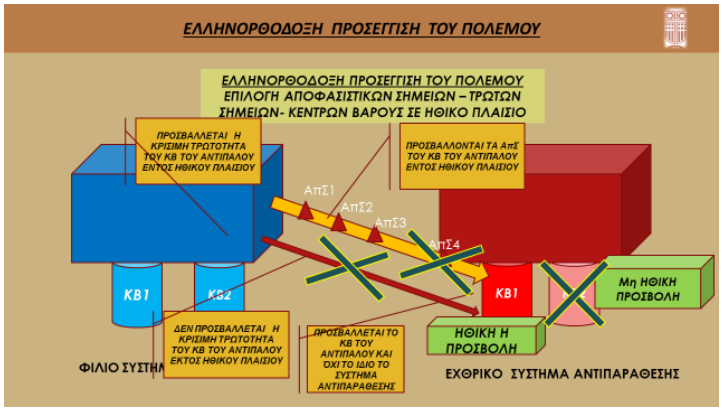

(7) <u>Άμεση ή Έμμεση Προσέγγιση (Direct versus Indirect Approach)</u>

Ενώ είναι ίσως δυνατόν να εξουδετερωθούν τα εχθρικά ΚΒ από άμεση επίθεση, είναι πιθανότερο να απαιτηθεί μια σειρά επιμέρους επιχειρήσεων στα ΑπΣ προκειμένου να επέλθει τελικά η κατάρρευση τους. Επομένως, το επόμενο βήμα στη σχεδίαση μιας επιχείρησης είναι να καθοριστεί η καλύτερη προσέγγιση των εχθρικών ΚΒ. Υπάρχουν δύο εναλλακτικές προσεγγίσεις που πρέπει να εξεταστούν, η άμεση και η έμμεση προσέγγιση.[535]

[535] *«(α) Η άμεση προσέγγιση αφορά μια γραμμική και συνεχή προσέγγιση ενάντια στο ΚΒ μιας αντίπαλης δύναμης, συχνά διαμέσου κρίσιμων ΑπΣ. Αυτή η προσέγγιση μπορεί να σημαίνει εμπλοκή με τα ισχυρά σημεία του αντιπάλου, όπως η προστασία του ΚΒ του και των ΑπΣ που οδηγούν σε αυτό. Η άμεση προσέγγιση είναι κατάλληλη να υιοθετηθεί από μια δύναμη όταν η ισχύς της υπερέχει αυτής του αντιπάλου και ο επιχειρησιακός κίνδυνος είναι αποδεκτός.*

6.3.5 Ηθική κατά τον Πόλεμο

α. Κατά την Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση

Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3 (Clauzewitz-ιανή Προσέγγιση του πολέμου), στο εδάφιο 3.3 (Πόλεμος και Ηθική κατά Clausewitz), ο Clausewitz αναφορικά με ***«την απόφαση για τη διεξαγωγή του πολέμου»*** εκφράζει την άποψη πως η ηθικότητα της απόφασης για τη διεξαγωγή πολέμου αποτελεί θέμα ***πολιτικής ηθικής*** και δεν αφορά τη θεωρία περί πολέμου. Παρόλο που παραδέχεται ότι η «ηθικότητα της απόφασης» μπορεί να επηρεάσει τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, τις κυβερνήσεις των εμπολέμων κρατών και τη διεθνή κοινότητα, ωστόσο, ισχυρίζεται ότι αυτές οι αιτιολογίες βρίσκονται εκτός της θεωρίας του πολέμου. Ο Clausewitz, όπως αναγνωρίζει και ο ίδιος, βρίσκεται πλησιέστερα στις απόψεις του Μακιαβέλλι παρά στις απόψεις των πατέρων της Εκκλησίας καθώς και πολλών ηθικολόγων φιλοσόφων οι οποίοι επιζητούν να κατατάξουν τους *πολέμους σε* δικαίους και αδίκους.

Με τον ίδιο τρόπο, ο Clausewitz δεν καταπιάνεται στο έργο του με την ***«ηθική της συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια του πολέμου».***

Σε ότι αφορά την επίδραση ***«της απόφασης για τη διεξαγωγή του πολέμου»*** *παραδέχεται ότι η* όποια επίδρασή της στους στρατιώτες που μάχονται εμπεριέχεται στην εξέταση που κάνει σχετικά με το ηθικό, τη νομιμοφροσύνη και την ψυχολογία αυτών που πολεμούν.

(β) Η έμμεση προσέγγιση επιδιώκει να εκμεταλλευτεί τις φυσικές και ηθικές αδυναμίες της αντίπαλης δύναμης, αποφεύγοντας παράλληλα τα ισχυρά της σημεία, δηλαδή τους τομείς που υπερέχει. Αυτή η προσέγγιση σημαίνει "παράκαμψη" των εχθρικών ισχυρών σημείων και αποφυγή κατατριβής των φιλίων δυνάμεων. Η έμμεση προσέγγιση είναι κατάλληλη να υιοθετηθεί από μια δύναμη, όταν αυτή δεν διαθέτει επαρκή ισχύ για να ενεργήσει απευθείας εναντίον του ΚΒ ή των ισχυρών σημείων του αντιπάλου, με μία και αποκλειστική επιχείρηση και αντί αυτού πρέπει να επικεντρωθεί στην εκμετάλλευση των Κρίσιμων Τρωτοτήτων της αντίπαλης δύναμης, με μια σειρά επιμέρους επιχειρήσεων, οι οποίες τελικά θα οδηγήσουν στην εξουδετέρωση του εχθρικού ΚΒ. Ειδικότερα, η έμμεση προσέγγιση μπορεί να επιδιώξει να εκμεταλλευτεί τις τρωτότητες της αντίπαλης δύναμης σε όλα τα επιχειρησιακά πεδία (φυσικό, κυβερνοχώρος, ηθικό)»: Σύμφωνα με τα στρατιωτικά δόγματα και εγχειρίδια.

Το ίδιο ισχύει και για την ***«ηθική της συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια του πολέμου»***. Κατά τον Clausewitz,οι ηθικοί κώδικες, η τήρηση και η παραβίαση τους μπορεί να επηρεάσουν τους στρατιώτες. Αποτελούν μέρος των αξιών της κοινωνίας που, σύμφωνα με τον θεωρητικό επηρεάζει πάντα τον πόλεμο.

β. Κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση

Όπως καταδείχθηκε στο Κεφάλαιο 5 (Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου) η χριστοκεντρική συνιστώσα (αποτέλεσμα της χριστιανικής ηθικής) και η εξ΄ αυτής απορρέουσα «πατριωτική» συνιστώσα, αποτελούν δύο από τις έξι κύριες συνιστώσες της Ελληνορθόδοξης προσέγγισης. Συγκεκριμένα,

(1) Σύμφωνα με την *«χριστοκεντρική συνιστώσα»*:

(α) Η Ελληνορθόδοξη ψυχή του μαχητή κυριαρχείται από «*ηθική Χριστότητος»* εκπορευομένη από τη Θεία αγάπη προς τον Χριστό (Χριστοκεντρικότητα). Προς τούτο, αδιαλείπτως και αοράτως μετέχει *στον «αόρατο πόλεμο» της «Χριστοποίησης»,* της αποτίναξης του παλαιού αμαρτωλού ανθρώπου και της αναγέννησης του νέου «εν Χριστώ μεταμορφωμένου ανθρώπου». Η Θεία Αγάπη μετουσιώνεται σε αγάπη προς την πλάση ολόκληρη, και προς τον πλησίον. Η καθολική αυτή αγάπη τον καθιστά ειρηνόφιλο και του προσδίδει τη θέληση της συμπόρευσης και της αγαστής συνύπαρξης με τους άλλους λαούς.

(β) Για τους Έλληνες Ορθοδόξους οι οποίοι διακρίνονται για την ειρηνοφιλία τους, η καταφυγή στον πόλεμο αποτελεί την ύστατη λύση για την υπεράσπιση των αξιών της πατρίδος της θρησκείας και της οικογένειας. Υφίσταται λοιπόν μια *«ηθική διάσταση της απόφασης για προσφυγή στον πόλεμο»*. Ουσιαστικά, η απόφαση για πόλεμο έχει μόνο αποτρεπτικά και

αμυντικά κίνητρα, έναντι των επίδοξων επιβουλέων των αξιών της πατρίδος, της πίστης και της οικογένειας. Όλο το Ελληνικό Κράτος *τελεί υπό την προστασία του Θεού γι' αυτό και είναι απαραβίαστο και θεοστήρικτο.*

(γ) Κατά τη μάχη, ο Ελληνορθόδοξος μαχητής βιώνει τη μηδαμινότητά του απέναντι στο Θεό και την *«άκρα ταπείνωση, τη συντριβή, τη μετάνοια, τον υπέρτατο πόνο»* αλλά και την «*πνευματική θαλπωρή»* της μητέρας Εκκλησίας.

(δ) Ο πόλεμος για τους Έλληνες Ορθοδόξους διακρίνεται για την *«ηθική πλαισίωση στην διεξαγωγή του» μέσω τήρησης ηθών – εθίμων και κανόνων.*

(2) <u>Σύμφωνα με την *«πατριωτική συνιστώσα»*</u>:

(α) Ο μαχητής, κυριευμένος από τα ηθικοχριστοκεντρικά χαρακτηριστικά του, πλημυρίζει από *«ηθικό»* και καθίσταται *«θηρίον πατριωτικόν» «υπόδειγμα του ήρωα», ήρωα «ηθικού» έναντι του αντιπάλου, τηρώντας ήθη – έθιμα – αξίες και κανόνες.*

(β) Υπό την έννοια αυτή, όλο το Ελληνικό Στράτευμα *αλλά και το Έθνος,* θεριεύει, καθίσταται ηρωικό και υπέρτατος υπερασπιστής των αξιών της πατρίδος.

6.4 Συμπεράσματα Συγκριτικής Ανάλυσης της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης

Τα συμπεράσματα της συγκριτικής ανάλυσης παρατίθενται και απεικονίζονται στον παρακάτω πίνακα:

Α/Α	ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
1	ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-
2	ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑ	ΝΑΙ	-
3	ΗΘΙΚΟΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-
4	ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ / ΗΡΩΙΚΗ	ΝΑΙ	-
5	ΑΞΙΑΚΗ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ	ΝΑΙ	-
6	ΠΟΛΕΜΟΘΕΩΡΙΑ	ΝΑΙ	-
7	ΤΡΙΑΔΑ CLAUSEWITZ	-	ΝΑΙ
8	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΤΡΙΑΔΑ	ΝΑΙ	-
9	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
10	ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ	ΝΑΙ (ηθικά εστιασμένο)	ΝΑΙ
11	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΦΥΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ

6.4.1 Ελληνορθόδοξη Τριάδα

Θα μπορούσε να ειπωθεί με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, ότι η «Ελληνορθόδοξη τριάδα» (Τριάδα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου), έχει τρία στοιχεία (Κυβέρνηση – Στρατός – Λαός) αλλά με την προσθήκη της ***«ηθικής διάστασης»*** σε κάθε ένα από τα τρία συστατικά στοιχεία της. Κατ΄ αυτήν το ηθικό στοιχείο εισρέει και διαχέεται και στα 3 στοιχεία, ως ακολούθως:

α. Κυβέρνηση

Οι πολιτικές επιλογές της Κυβέρνησης κάθε Κράτους για την προσφυγή στον πόλεμο πρέπει να βασίζονται στην καταλυτική διήθηση της ηθικής. Έτσι,

(1) Η πολιτική των διεθνών δρώντων θα πρέπει να κατευθύνονται στη συγκρότηση διεθνών σχέσεων στη βάση του μηνύματος της ***«διεθνούς κοινωνίας».***[536] Μιας κοινωνίας, σεβασμού της ετερότητας αλλά και της μοναδικότητας του ανθρώπου ως ***«προσώπου μοναδικού και χωροχρονικά ανεπανάληπτου».*** Προσώπου, εντεταγμένου (κατά το Βεστφαλιανό μοντέλο) σε ένα Κράτος και όχι σε μια Παγκόσμια, ομιχλώδη και αξιακά αθεμελίωτη Κοινωνία. Αντιθέτως, προσώπου, που διακρίνεται ***«για την αμφιμονοσήμαντη σχέση του με το Θεό»*** για το αυτεξούσιο της δράσης του, αλλά και για τη διάδρασή του με την πλάση και την ανθρωπότητα ολόκληρη. Προσώπου, που καλείται να επιδιώκει την αγαστή συνύπαρξή του αλλά και την αγαπητική διαλειτουργική σχέση του με τα έτερα πρόσωπα των λαών της «διεθνούς κοινωνίας» με βάση, οριοθετημένες ρυθμιστικές αρχές συνύπαρξης.

[536] Σύμφωνα με τον Αλέξη Ηρακλείδη, στο Βιβλίο του, «Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας – Μία Εισαγωγή _Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ (2014) στο Κεφάλαιο *Α.2. Από τις διεθνείς σχέσεις στη διεθνή κοινωνία σελ17-19): «Η διεθνής κοινωνία δεν θεωρείται οποιαδήποτε εκδήλωση ή πλέγμα σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτικών οντοτήτων. Διεθνής κοινωνία υπάρχει σε περιφερειακό, ηπειρωτικό ή παγκόσμιο επίπεδο, μόνο όταν και εφόσον υπάρχουν διεθνείς σχέσεις που διαθέτουν έναν συγκεκριμένο χαρακτήρα. Για να θεωρήσουμε ότι υπάρχει διεθνής κοινωνία, σε περιφερειακό, ηπειρωτικό ή παγκόσμιο επίπεδο, απαραίτητη είναι η ύπαρξη τριών χαρακτηριστικών στοιχείων: (1ον) να μην επικρατεί το απόλυτο χάος, η συνεχής αντιπαλότητα, «ο πόλεμος όλων εναντίον όλων» όπως είχε πει ο Άγγλος φιλόσοφος Τόμας Χομπς (Thomas Hobbs, 1588-1679), (2ον) να υπάρχει ένα ελάχιστο πλέγμα κοινών αξιών και κανόνων συμπεριφοράς στις σχέσεις μεταξύ των πολιτικών οντοτήτων (κρατών), και (3ον) να υπάρχουν εκδηλώσεις ειρηνικής συνύπαρξης, όπως με τις διπλωματικές σχέσεις, τις πολιτιστικές επαφές, το εμπόριο, κ.λπ., και μία έστω στοιχειώδης αναγνώριση ισότητας (πραγματική ή πλασματική) μεταξύ των μελών ή ορισμένων μελών της εν λόγω διεθνούς κοινωνίας. Με άλλα λόγια, η διεθνής κοινωνία δεν είναι οποιοδήποτε σύστημα κρατών στις μεταξύ τους σχέσεις, αλλά ένα πιο συνεκτικό σύστημα που, σε αντίθεση με άλλες διεθνείς σχέσεις, δεν έχει ως στόχο την αντιμετώπιση των άλλων ως υποδεέστερων ….. Μπορούμε να διακρίνουμε πέντε κατηγορίες διεθνών κοινωνιών, ως προς το εύρος και την εμβέλεια τους, που παρουσιάστηκαν ιστορικά: (1) περιφερειακές, (2) ηπειρωτικές, (3) εν μέρει ηπειρωτικές, (4) ηπειρωτικές που θεωρούν ότι είναι παγκόσμιες και τείνουν να γίνουν παγκόσμιες και (5) η σημερινή παγκόσμια κοινωνία. Παραδείγματα περιφερειακών διεθνών κοινωνιών ήταν ο ελληνικός κόσμος των ελληνικών πόλεων-κρατών της Αρχαιότητας (6ος-3ος αιώνας π.Χ.) και ο κόσμος των ιταλικών πόλεων-κρατών του ύστερου Μεσαίωνα και της Αναγέννησης (1300-1530). Παράδειγμα ηπειρωτικών διεθνών κοινωνιών ήταν: η Ευρωπαϊκή διεθνής κοινωνία (1492-1815)· παράδειγμα μερικής διεθνούς κοινωνίας, η Λατινοαμερικανική διεθνής κοινωνία (1830-1900)· παράδειγμα ηπειρωτικής που έτεινε να γίνει παγκόσμια είναι η Ευρωπαϊκή (1815-1914) και παγκόσμια, βέβαια, η σημερινή ξεκινώντας από το 1918 και έπειτα».*

(2) Η χρήση της ***ήπιας ισχύος***[537] (πολιτισμός – διαπραγμάτευση – ορθοδοξία κλπ), θα πρέπει να αποτελέσει την επιδιωκόμενη μορφής ισχύος στις διακρατικές αντιπαραθέσεις, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση και προώθηση των Εθνικών συμφερόντων (ΕΘΣΜ), χωρίς τη χρήση πολεμικής δράσης (σκληρή ισχύς).[538] Με άλλα λόγια διαμορφώνοντας και χρησιμοποιώντας την ικανότητα του Κράτους να συμπαρασύρει και να συνδιαμορφώνει τις προτιμήσεις και τις δράσεις των άλλων συμπλέοντας αυτές με τις δικές του Κρατικές επιδιώξεις (ΕΘΣΜ).

(3) Θα πρέπει να κατευθύνονται οι διακρατικές σχέσεις στη βάση της «**ισχυροποίησης των Διεθνών οργανισμών»** ως ρυθμιστικών και κατασταλτικών αρχών στους μη συμμορφώμενους δρώντες της Διεθνούς Κοινωνίας.

(4) Απαιτείται η **«απονομιμοποίηση των πολέμων παρεμπόδισης (preventive wars) και των ασύμμετρων πολέμων» από ολόκληρη την παγκόσμια κοινότητα.**

(5) Θα πρέπει να ισχυροποιηθεί το **«Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων», καθώς και το «Ανθρωπιστικό Δίκαιο».**

---

[537] Σύμφωνα με τον JosephS. Nye, στο Βιβλίο του, *ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική,* Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (σελ 33-34, Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ*: «Αλλά μερικές φορές μπορείς να εξασφαλίσεις τα αποτελέσματα που θέλεις χωρίς εμφανείς απειλές ή εξαγορές. Ο έμμεσος τρόπος για ν' αποκτήσεις αυτό που θέλεις έχει αποκληθεί μερικές φορές «το δεύτερο πρόσωπο της ισχύος». Μια χώρα είναι δυνατό να επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει στην παγκόσμια πολιτική επειδή άλλες χώρες -που θαυμάζουν τις αξίες της, μιμούνται το παράδειγμά της, φιλοδοξούν να φτάσουν στο επίπεδο ευημερίας της και ελευθερίας της- θέλουν να την ακολουθήσουν. Υπό την έννοια αυτή, είναι επίσης σημαντικό να θέσει (η χώρα) την ημερήσια διάταξη και να προσελκύσει άλλες στην παγκόσμια πολιτική της και όχι να επιδιώξει να τις υποχρεώσει ν' αλλάξουν απειλώντας με στρατιωτική επέμβαση ή οικονομικές κυρώσεις. Αυτή η ήπια ισχύς -να κάνεις τους άλλους να θέλουν τα αποτελέσματα που θέλεις- προσελκύει τον κόσμο αντί να τον εξαναγκάζει. Η ήπια ισχύς βρίσκεται στην ικανότητα να διαμορφώνεις τις προτιμήσεις των άλλων». ……(σελ 35 Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ): ……«Στο κάτω-κάτω η επιρροή μπορεί να προέλθει και από τη σκληρή ισχύ των απειλών ή της εξαγοράς. Και η ήπια ισχύς είναι κάτι περισσότερο από την απλή πειθώ ή την ικανότητα να μεταβάλεις την άποψη των άλλων επιχειρηματολογώντας, αν και η διαδικασία αυτή αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ήπιας ισχύος. Είναι, επίσης, η ικανότητα να ελκύεις, και η έλξη οδηγεί συχνά στη συναίνεση. Με δυο λόγια, στο επίπεδο της συμπεριφοράς η ήπια ισχύς είναι δύναμη έλξης. Στο επίπεδο των μέσων, τα μέσα της ήπιας ισχύος είναι τα στοιχεία τα οποία παράγουν τέτοια έλξη. (σελ43 ΠΗΓΕΣ ΗΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ): «Η ήπια ισχύς μιας χώρας βασίζεται κυρίως σε τρεις πηγές: Την κουλτούρα της (σε περιοχές όπου είναι ελκυστική σ' άλλους, τις πολιτικές αξίες της (όταν λειτουργεί σύμφωνα με αυτές στο εσωτερικό και το εξωτερικό) και την εξωτερική πολιτική της (όταν αναγνωρίζεται ως νόμιμη και έχει ηθικό κύρος)».*

[538] Σύμφωνα με τον Joseph S. Nye, στο Βιβλίο του, *ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (σελ. 33, Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ): *«Όλοι είμαστε εξοικειωμένοι με την σκληρή ισχύ. Γνωρίζουμε ότι η στρατιωτική και η οικονομική δύναμη υποχρεώνει τους άλλους ν΄ αλλάζουν τη θέση τους. Η σκληρή ισχύς μπορεί να βασιστεί σε παρακινήσεις («καρότο») ή απειλές («μαστίγιο»).»*

(6) Αναγκαιεί η μη χρήση και η μη περεταίρω διάδοση των πυρηνικών όπλων.

(7) Απαιτείται η χρήση των συμβατικών όπλων σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες περιορισμών.

(8) Κατά την διάρκεια πολεμικής αντιπαράθεσης, οι πολιτικές στοχεύσεις (ΕΤΚ – ΑΝΣΚ - στοχοποίηση – Τρόποι ενεργείας κλπ) θα πρέπει να έχουν ως πρίσμα την ηθική αξιολόγηση.

β. <u>Στρατός (Ηθικοκεντροβαρικός Εστιασμένος Πόλεμος)</u>

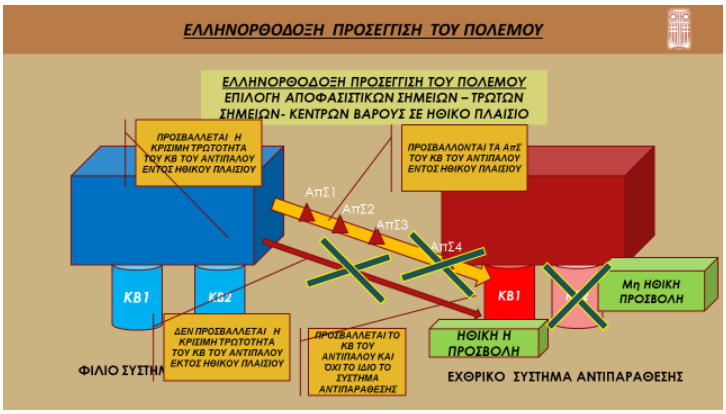

Η χρήση της **«ηθικής»** κατά την εξέλιξη του πολέμου, θα πρέπει να αποτελέσει καταλύτη στις στρατιωτικές επιλογές (στοχοποίηση – Τρόποι ενεργείας κλπ). Προς τούτο, κρίνεται αναγκαία η θέσπιση αρχών και ηθών – εθίμων τα οποία θα εξαναγκάζονται όλα τα κράτη να τηρούν κατά τις ένοπλες συγκρούσεις.

Παράλληλα, κατά τη σχεδίαση των επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα (στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό), η ηθική θα πρέπει να διέπει τις επιλογές των ΚΒ, των σημείων τρωτότητας του αντιπάλου και των ΑπΣ.

(3) Αναφορικά με το λαό, είναι αδύνατη η προσφυγή ενός κράτους στον πόλεμο, χωρίς τη στήριξη του λαού. Σύμφωνα όμως με την Ελληνορθόδοξη προσέγγιση, για να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του Λαού στον

πόλεμο, αυτός θα πρέπει να διακατέχεται από αισθήματα ***«φιλοπατριωτικά» και «Χριστοκεντρικά»*** και όχι «***από έντονα συναισθήματα μίσους και εχθρότητας» (όπως αναφέρει η Clausewitz-ιανή θεώρηση) έναντι του αντιπάλου.*** Το ανωτέρω προκύπτει από την ηθική διάσταση που έχει η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση.

Με την έννοια αυτή απαιτείται ο μετριασμός της χρήσης βίας σε χώρο και χρόνο αλλά και με ηθικά κριτήρια με σκοπό την υποταγή της θέλησης του αντιπάλου «**(ηθιχριστοκοκεντροβαρικός εστιασμένος πόλεμος)».**

6.5 Συμπέρασμα Σύνθεσης Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης)

Η συνθετική ανάλυση των δύο προσεγγίσεων παρουσιάζεται ως Πρόταση θεωρίας Πολέμου του 21ου αιώνα, στη βάση του παρακάτω συνθετικού Πίνακα:

Α/Α	ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ
1	ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
2	ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑ	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ
3	ΗΘΙΚΟΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-	ΗΘΙΚΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ[539]
4	ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ / ΗΡΩΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
5	ΑΞΙΑΚΗ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
6	ΠΟΛΕΜΟΘΕΩΡΙΑ	ΝΑΙ	-	-
7	ΤΡΙΑΔΑ CLAUSEWITZ	-	ΝΑΙ	-
8	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΤΡΙΑΔΑ	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ[540]

[539] Η **«ηθικοκεντροβαρική διάσταση»,** αποτελεί την αντίστοιχη ηθική διάσταση τήρησης αρχών – ηθών – εθίμων κατά τον πόλεμο στη σύγχρονη μορφή τους και οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά στην παράγραφο 5.4 (Ηθικοχριστοκεντροβαρική διάσταση), η τήρηση των οποίων όμως δεν θεμελιώνεται και άγεται στη Χριστοκεντρικότητα όπως στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου αλλά στην τήρηση των αρχών του «Ανθρωπιστικού Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων».

[540] Στην περίπτωση υιοθέτησης της **«Ελληνορθόδοξης Τριάδος»** από έτερο Κράτος, ο αντίστοιχος μετριασμός του μίσους και της εχθρότητος προς τον αντίπαλο θα μπορούσε να εδραιωθεί στην ισχυροποίηση του «Ανθρωπιστικού Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων».

Α/Α	ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ
9	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
10	ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
11	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΦΥΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Σύμφωνα με αυτήν, προκύπτει ότι θα μπορούσε να υιοθετηθεί η ειρηνοφιλία, η ηθικοκεντροβαρική και η Ελληνορθόδοξη τριάδα σε ένα μοντέλο θεωρίας πολέμου κατάλληλου για την άμβλυνση των αποτελεσμάτων της ηθικής σήψης που παρατηρείται στις πολεμικές συγκρούσεις του 21^{ου} αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ
«Συμπεράσματα και Προτάσεις»

7.1 Συμπεράσματα της Διπλωματικής Εργασίας

1ο (Θεμελιώδες) Συμπέρασμα της Διπλωματικής Εργασίας:

Το θεμελιώδες συμπέρασμα της Διπλωματικής Εργασίας διατυπώνει τη θέση σύμφωνα με την οποία, με βάση την ανάλυση που παρουσιάζεται και τα επιμέρους συμπεράσματα που εξάγονται, μπορούμε αβίαστα να διατυπώσουμε την άποψη ότι στο διάβα των αιώνων, μορφώθηκε τόσο στη συνείδηση του Ελληνορθόδοξου μαχητή όσο και ως στοιχείο της Εθνικής συνείδησης της χώρας μας, μία αντίληψη «πολεμικής αυτοσυνειδησίας» αναφερόμενης σε τήρηση ηθών, εθίμων, καθιερωμένων αρχών, συνηθειών, ηθικών αντιλήψεων που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά.

Η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου εδράζεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και αυτοπροσδιορίζεται - ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίασή της (3η συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας» της (6η συνιστώσα).

(1) Σύμφωνα με τη «χριστοκεντρική συνιστώσα» (1η): Η Ελληνορθόδοξη ψυχή του μαχητή κυριαρχείται από «ηθική Χριστότητος» εκπορευομένη από τη θεία αγάπη προς τον Χριστό (Χριστοκεντρικότητα). Προς τούτο, αδιαλείπτως και αοράτως μετέχει στον «αόρατο πόλεμο» της «Χριστοποίησης», της αποτίναξης του παλαιού αμαρτωλού ανθρώπου και της αναγέννησης του νέου «εν Χριστώ μεταμορφωμένου ανθρώπου» που κατισχύει έναντι των αντιρρόπων δυνάμεων (πνευματικών – κοσμικού φρονήματος – παθών /

αμαρτωλού ίδιου φρονήματος). Κατά την «αόρατη μάχη», που συντελείται καρδιοκεντρικά ως «αόρατη πυρηνική διαπάλη μεταξύ του ιδίου θελήματος και του θείου θελήματος», ο Ελληνορθόδοξος μαχητής βιώνει τη μηδαμινότητά του απέναντι στον Θεό, την «άκρα ταπείνωση, τη συντριβή, τη μετάνοια, τον υπέρτατο πόνο» αλλά και την «πνευματική θαλπωρή» της μητέρας Εκκλησίας. Η Θεία Αγάπη και η ειρήνη απέναντι στο Θεό Δημιουργό του μετουσιώνεται σε αγάπη προς την πλάση ολόκληρη και προς τον πλησίον. Η καθολική αυτή αγάπη τον καθιστά ειρηνόφιλο και του προσδίδει τη θέληση της συμπόρευσης και της αγαστής συνύπαρξης με τους άλλους λαούς.

(2) Έτσι, συνάγεται η 2η συνιστώσα, η οποία συνίσταται στην ειρηνοφιλία των Ορθοδόξων Ελλήνων και των οποίων, η καταφυγή στον πόλεμο αποτελεί την ύστατη λύση και μόνο σε αμυντικό αγώνα, για την υπεράσπιση των αξιών της πατρίδος, της Ορθοδοξίας (θρησκείας) και της οικογένειας. Υφίσταται λοιπόν μια «ηθική διάσταση της απόφασής τους για προσφυγή στον πόλεμο». Ουσιαστικά, η τελευταία έχει μόνο αποτρεπτικά και αμυντικά κίνητρα, έναντι των επίδοξων επιβουλέων των αξιών και των ιδανικών του Ελληνορθόδοξου μαχητή. Όλο το Ελληνικό Κράτος τελεί υπό την προστασία του Θεού γι' αυτό και είναι απαραβίαστο και θεοστήρικτο.

(3) Παράλληλα, η Χριστοκεντρική ηθική που βιώνει ο μαχητής διακρίνει τον πόλεμο των Ελλήνων Ορθοδόξων για την «ηθική πλαισίωση στην διεξαγωγή του» μέσω τήρησης ηθών - εθίμων και κανόνων (3η συνιστώσα). Παρόμοια ήθη και έθιμα πολέμου είχαν οι Έλληνες από αρχαιοτάτων ετών, πιθανώς, διότι η φωνή του Χριστού εύρισκε εύφορο έδαφος στις καρδιές των Ελλήνων και καρποφορούσε ως θεϊκός σπερματικός λόγος στη συνείδησή τους.

(4) Ομοίως, η Χριστοκεντρική ηθική προσδίδει στους Έλληνες μαχητές τις αρετές της ανδρείας και της παρρησίας καθιστώντας τους ατρόμητους στο πεδίο της μάχης. Ο μαχητής, κυριευμένος από τα ηθικοχριστοκεντρικά χαρακτηριστικά του, πλημυρίζει από «ηθικό» και καθίσταται «θηρίον πατριωτικόν» «υπόδειγμα του

ήρωα», ήρωα όμως «ηθικού» έναντι του αντιπάλου του, τηρώντας ήθη - έθιμα - ηθική και κανόνες (4η συνιστώσα του πατριωτισμού / ηρωισμού).

(5) Υπό την έννοια αυτή, όλο το Ελληνικό Στράτευμα αλλά και το Ελληνορθόδοξο Έθνος, θεριεύει, καθίσταται ηρωικό και υπέρτατος υπερασπιστής των αξιών της πατρίδος. Αξίες και ιδανικά τα οποία μορφώθηκαν και καλλιεργήθηκαν στο διάβα των αιώνων και που στην παρούσα ιστορική συγκυρία αποτυπώνονται με το τρίπτυχο «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια», συνθέτουν το σκοπό της εθελοθυσίας των Ελληνορθόδοξων μαχητών (5η συνιστώσα).

(6) Τέλος, σύμφωνα με την πολεμοθεωρητική συνιστώσα (6η), η Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του Πολέμου:

(α) Δέχεται τις θεωρίες των μεγάλων θεωρητικών «Περί Πολέμου», όταν αυτές δεν αντιβαίνουν στις πέντε προηγούμενες συνιστώσες. Ειδικότερα, δίνει έμφαση: 1/ Στην αποφυγή κατά το δυνατό του πολέμου. 2/ Στην αποτρεπτική και αμυντική ικανότητα. 3/ Στη χρήση της ήπιας ισχύος[541] (πολιτισμός – διαπραγμάτευση – ορθοδοξία κλπ), ως, της επιδιωκόμενης μορφής ισχύος στις διακρατικές αντιπαραθέσεις, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση και προώθηση των Εθνικών συμφερόντων (ΕΘΣΜ) χωρίς τη χρήση πολεμικής δράσης (σκληρής ισχύος).[542] Με άλλα λόγια, διαμορφώνοντας και χρησιμοποιώντας την ικανότητα του

[541] Σύμφωνα με τον JosephS. Nye, στο Βιβλίο του, *ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική,* Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (σελ 33-34, Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ*): «Αλλά μερικές φορές μπορείς να εξασφαλίσεις τα αποτελέσματα που θέλεις χωρίς εμφανείς απειλές ή εξαγορές. Ο έμμεσος τρόπος για ν' αποκτήσεις αυτό που θέλεις έχει αποκληθεί μερικές φορές «το δεύτερο πρόσωπο της ισχύος». Μια χώρα είναι δυνατό να επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει στην παγκόσμια πολιτική επειδή άλλες χώρες -που θαυμάζουν τις αξίες της, μιμούνται το παράδειγμά της, φιλοδοξούν να φτάσουν στο επίπεδο ευημερίας της και ελευθερίας της- θέλουν να την ακολουθήσουν. Υπό την έννοια αυτή, είναι επίσης σημαντικό να θέσει (η χώρα) την ημερήσια διάταξη και να προσελκύσει άλλες στην παγκόσμια πολιτική της και όχι να επιδιώξει να τις υποχρεώσει ν' αλλάξουν απειλώντας με στρατιωτική επέμβαση ή οικονομικές κυρώσεις. Αυτή η ήπια ισχύς -να κάνεις τους άλλους να θέλουν τα αποτελέσματα που θέλεις- προσελκύει τον κόσμο αντί να τον εξαναγκάζει. Η ήπια ισχύς βρίσκεται στην ικανότητα να διαμορφώνεις τις προτιμήσεις των άλλων». ……(σελ 35 Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ): ……«Στο κάτω-κάτω η επιρροή μπορεί να προέλθει και από τη σκληρή ισχύ των απειλών ή της εξαγοράς. Και η ήπια ισχύς είναι κάτι περισσότερο από την απλή πειθώ ή την ικανότητα να μεταβάλεις την άποψη των άλλων επιχειρηματολογώντας, αν και η διαδικασία αυτή αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ήπιας ισχύος. Είναι, επίσης, η ικανότητα να ελκύεις, και η έλξη οδηγεί συχνά στη συναίνεση. Με δυο λόγια, στο επίπεδο της συμπεριφοράς η ήπια ισχύς είναι δύναμη έλξης. Στο επίπεδο των μέσων, τα μέσα της ήπιας ισχύος είναι τα στοιχεία τα οποία παράγουν τέτοια έλξη. (σελ43 ΠΗΓΕΣ ΗΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ): «Η ήπια ισχύς μιας χώρας βασίζεται κυρίως σε τρεις πηγές: Την κουλτούρα της (σε περιοχές όπου είναι ελκυστική σ' άλλους, τις πολιτικές αξίες της (όταν λειτουργεί σύμφωνα με αυτές στο εσωτερικό και το εξωτερικό) και την εξωτερική πολιτική της (όταν αναγνωρίζεται ως νόμιμη και έχει ηθικό κύρος)».*

[542] Σύμφωνα με τον Joseph S. Nye, στο Βιβλίο του, *ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (σελ. 33, Κεφάλαιο ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ): *«Όλοι είμαστε εξοικειωμένοι με την σκληρή ισχύ. Γνωρίζουμε ότι η στρατιωτική*

Κράτους να συμπαρασύρει και να συνδιαμορφώνει τις προτιμήσεις και τις δράσεις των άλλων στη διεθνή πολιτική σκακιέρα, παραλληλίζοντας αυτές με τις δικές του Κρατικές επιδιώξεις (ΕΘΣΜ). 4/ Στη δημιουργία πολυμερών συμμαχιών και στη χρήση της διπλωματίας αλλοιώνοντας υπέρ της το συσχετισμό ισχύος. 5/ Στη χρήση της υπονόμευσης (Βυζαντινά χρόνια). 6/ Όπου δεν αρκεί η διπλωματία και η υπονόμευση και ο πόλεμος εμφανίζεται αναπότρεπτος, στη χρήση στρατιωτικών μεθόδων και τακτικών που εκμεταλλεύονται τις αδυναμίες του αντιπάλου, κάνοντας χρήση μεθόδων φθοράς της ισχύος του. 7/ Στη χρήση της Υψηλής Στρατηγικής και της έμμεσης στρατηγικής. 6/ Στη συλλογή πληροφοριών για τον εχθρό. 8/ Στην αποφυγή της σύγκρουσης, ιδίως της σύγκρουσης μεγάλης κλίμακας, εκτός αν οι συνθήκες είναι εξαιρετικά ευνοϊκές. 9/ Σε περίπτωση θερμής αντιπαράθεσης, στην αντιμετώπιση του εχθρού με ρώμη, αμυντικά και επιθετικά και στη χρήση της στρατιωτικής ισχύος με όσο το δυνατόν μικρότερες δόσεις 10/ Σκοπός της στρατιωτικής αντιπαράθεσης δεν αποτελεί η καταστροφή του αντιπάλου, αλλά η αντιμετώπισή του στο πεδίο της μάχης, με σκοπό την κάμψη της θέλησής του για πολεμική δράση, καθόσον, μελλοντικά μπορεί να αποτελέσει έναν αυριανό σύμμαχο. 11/ Στη χρήση ευέλικτων πολεμικών χειρισμών, αστραπιαίων επιθέσεων και παρελκυστικών επεμβάσεων που βλάπτουν τον εχθρό και ακολουθούνται πάντα από ταχεία αποχώρηση. 12/ Αναφορικά με τη θεωρία περί Πολέμου του Clausewitz παραλληλίζεται με τα στοιχεία: α/ Πολιτική και Πόλεμος. β/ Τριάδα του Clausewitz (trinity), με την ιδιαίτερη μορφή της «Ελληνορθόδοξης ηθικά εστιασμένης προσέγγισης» [Ελληνορθόδοξη Τριάδα – (Greek - Orthodox Trinity)]. γ/ Κέντρο Βάρους με τη μορφή της «ηθικά εστιασμένης προσέγγισης». δ/ Στρατιωτική Μεγαλοφυία.

(β) Η «ηθική διάσταση της προσφυγής στον πόλεμο» είναι αμιντικογενής και μόνο για την προάσπιση των αξιών των Ελληνορθόδοξων μαχητών (Πατρίδος – Θρησκείας – οικογένεια)ς. Ακόμη και όταν υιοθετούν την επιθετικογενή μορφή του πολέμου, (περίοδος Μ. Αλεξάνδρου), οι Έλληνες διαβλέπουν «μια θεϊκή αποστολή, με την οποία επιδιώκουν να εναρμονίσουν και να

και η οικονομική δύναμη υποχρεώνει τους άλλους ν΄ αλλάζουν τη θέση τους. Η σκληρή ισχύς μπορεί να βασιστεί σε παρακινήσεις («καρότο») ή απειλές («μαστίγιο»).»

συμφιλιώσουν τον κόσμο, να πετύχουν, ώστε όλοι οι άνθρωποι ως αδέλφια να ζήσουν μαζί με ομόνοια, με ενότητα καρδιάς και νου....» Θα λέγαμε λοιπόν ότι προσβλέπουν στη δημιουργία μιας «Διεθνούς Κοινωνίας».[543] Μιας κοινωνίας, σεβασμού της ετερότητας αλλά και της μοναδικότητας του ανθρώπου ως «προσώπου μοναδικού και χωροχρονικά ανεπανάληπτου». Προσώπου, εντεταγμένου (κατά το Βεστφαλιανό μοντέλο) σε ένα Κράτος και όχι σε μια Παγκόσμια, ομιχλώδη και αξιακά αθεμελίωτη κοινωνία. Αντιθέτως, προσώπου, που διακρίνεται «για την αμφιμονοσήμαντη σχέση του με τον Θεό» για το αυτεξούσιο της δράσης του, αλλά και για τη διάδρασή του με την πλάση και την ανθρωπότητα ολόκληρη. Προσώπου, που επιδιώκει την αγαστή συνύπαρξή του αλλά και την αγαπητική διαλειτουργική σχέση του με τα έτερα πρόσωπα των λαών της «διεθνούς κοινωνίας» με βάση, την εφαρμογή από όλους οριοθετημένων ρυθμιστικών αρχών συνύπαρξης και αλληλοσεβασμού της ετερότητας αλλήλων.

2ο Συμπέρασμα (Σύνοψη της «Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου»):

Θα μπορούσε να λεχθεί με βάση την ανωτέρω περιγραφή ότι η Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση συνοψίζεται στην «χριστοκεντρικότητα και την αγάπη προς τον Τριαδικό Θεό», στην «ειρηνοφιλία», στην «αγάπη προς τον πλησίον ακόμη και προς τον εχθρό (ηθικοχριστοκεντροβαρικότητα)», στην «ηθική διάσταση της απόφασης για προσφυγή στον πόλεμο», στην «ηθική κατά τη μάχη με τήρηση

[543] Σύμφωνα με τον Αλέξη Ηρακλείδη, στο Βιβλίο του, «Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας – Μία Εισαγωγή _Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ (2014) στο Κεφάλαιο *Α.2. Από τις διεθνείς σχέσεις στη διεθνή κοινωνία σελ17-19): «Η διεθνής κοινωνία δεν θεωρείται οποιαδήποτε εκδήλωση ή πλέγμα σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτικών οντοτήτων. Διεθνής κοινωνία υπάρχει σε περιφερειακό, ηπειρωτικό ή παγκόσμιο επίπεδο, μόνο όταν και εφόσον υπάρχουν διεθνείς σχέσεις που διαθέτουν έναν συγκεκριμένο χαρακτήρα. Για να θεωρήσουμε ότι υπάρχει διεθνής κοινωνία, σε περιφερειακό, ηπειρωτικό ή παγκόσμιο επίπεδο, απαραίτητη είναι η ύπαρξη τριών χαρακτηριστικών στοιχείων: (1ον) να μην επικρατεί το απόλυτο χάος, η συνεχής αντιπαλότητα, «ο πόλεμος όλων εναντίον όλων» όπως είχε πει ο Άγγλος φιλόσοφος Τόμας Χομπς (Thomas Hobbs, 1588-1679), (2ον) να υπάρχει ένα ελάχιστο πλέγμα κοινών αξιών και κανόνων συμπεριφοράς στις σχέσεις μεταξύ των πολιτικών οντοτήτων (κρατών), και (3ον) να υπάρχουν εκδηλώσεις ειρηνικής συνύπαρξης, όπως με τις διπλωματικές σχέσεις, τις πολιτιστικές επαφές, το εμπόριο, κ.λπ., και μία έστω στοιχειώδης αναγνώριση ισότητας (πραγματική ή πλασματική) μεταξύ των μελών ή ορισμένων μελών της εν λόγω διεθνούς κοινωνίας. Με άλλα λόγια, η διεθνής κοινωνία δεν είναι οποιοδήποτε σύστημα κρατών στις μεταξύ τους σχέσεις, αλλά ένα πιο συνεκτικό σύστημα που, σε αντίθεση με άλλες διεθνείς σχέσεις, δεν έχει ως στόχο την αντιμετώπιση των άλλων ως υποδεέστερων ….. Μπορούμε να διακρίνουμε πέντε κατηγορίες διεθνών κοινωνιών, ως προς το εύρος και την εμβέλεια τους, που παρουσιάστηκαν ιστορικά: (1) περιφερειακές, (2) ηπειρωτικές, (3) εν μέρει ηπειρωτικές, (4) ηπειρωτικές που θεωρούν ότι είναι παγκόσμιες και τείνουν να γίνουν παγκόσμιες και (5) η σημερινή παγκόσμια κοινωνία. Παραδείγματα περιφερειακών διεθνών κοινωνιών ήταν ο ελληνικός κόσμος των ελληνικών πόλεων-κρατών της Αρχαιότητας (6ος-3ος αιώνας π.Χ.) και ο κόσμος των ιταλικών πόλεων-κρατών του ύστερου Μεσαίωνα και της Αναγέννησης (1300-1530). Παράδειγμα ηπειρωτικών διεθνών κοινωνιών ήταν: η Ευρωπαϊκή διεθνής κοινωνία (1492-1815)· παράδειγμα μερικής διεθνούς κοινωνίας, η Λατινοαμερικανική διεθνής κοινωνία (1830-1900)· παράδειγμα ηπειρωτικής που έτεινε να γίνει παγκόσμια είναι η Ευρωπαϊκή (1815-1914) και παγκόσμια, βέβαια, η σημερινή ξεκινώντας από το 1918 και έπειτα».*

ηθών - κανόνων – εθίμων - ηθικής», στον «πατριωτισμό/ηρωισμό κατά τον πόλεμο εν μετανοία», στην αποδοχή των θεωριών των μεγάλων θεωρητικών «Περί Πολέμου» όταν αυτές δεν αντιβαίνουν στην ηθική. Κύρια στοιχεία της πολεμοθεωρίας της, η χρήση της Υψηλής Στρατηγικής, η έμμεση στρατηγική, η αποτροπή, η άμυνα, η χρήση ήπιας ισχύος, οι πληροφορίες, οι αστραπιαίες επιθέσεις, η προσπάθεια εξουθένωσης του αντιπάλου και όχι της καταστροφής του, οι συμμαχίες, η Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου πλην του απολύτου πολέμου (ολοκληρωτική καταστροφή του εχθρού), η ηθικά εστιασμένη εμπλοκή και η επιθετικογενής στάση μόνο ως διόραση για μια «ειρηνική Διεθνή Κοινωνία» με ηθικοκεντρικά χαρακτηριστικά.

3ο Συμπέρασμα (Τριάδα της «Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου»):

Η «Ελληνορθόδοξη Τριάδα» (Τριάδα της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης του Πολέμου), τόσο για το Ελληνικό κράτος, όσο και σε περίπτωση υιοθέτησής του από άλλο, έχει τρία στοιχεία (Κυβέρνηση – Στρατός – Λαός) αλλά με την προσθήκη της «ηθικής διάστασης» σε κάθε ένα από τα τρία συστατικά στοιχεία της. Κατ΄ αυτήν το ηθικό στοιχείο εισρέει και διαχέεται και στα 3 στοιχεία, ως ακολούθως:

α. Κυβέρνηση

Οι πολιτικές επιλογές της Κυβέρνησης ενός Κράτους για την προσφυγή στον πόλεμο πρέπει να βασίζονται στην καταλυτική διήθηση της ηθικής. Έτσι: (1) Η πολιτική των διεθνών δρώντων θα πρέπει να κατευθύνονται στη συγκρότηση διεθνών σχέσεων στη βάση του μοντέλου της «διεθνούς κοινωνίας». Μιας κοινωνίας, σεβασμού της ετερότητας αλλά και της μοναδικότητας του ανθρώπου ως «προσώπου μοναδικού και χωροχρονικά ανεπανάληπτου». Προσώπου, εντεταγμένου (κατά το Βεστφαλιανό μοντέλο) σε ένα Κράτος και όχι σε μια Παγκόσμια, ομιχλώδη και αξιακά αθεμελίωτη Κοινωνία. Αντιθέτως, προσώπου, που διακρίνεται «για την αμφιμονοσήμαντη σχέση του με το Θεό» για το αυτεξούσιο της δράσης του, αλλά και για τη διάδρασή του με την πλάση και την ανθρωπότητα ολόκληρη. Προσώπου, που καλείται να επιδιώκει την αγαστή συνύπαρξή του αλλά

και την αγαπητική διαλειτουργική σχέση του με τα έτερα πρόσωπα των λαών της «διεθνούς κοινωνίας» με βάση, την εφαρμογή από όλους οριοθετημένων ρυθμιστικών αρχών συνύπαρξης και αλληλοσεβασμού της ετερότητας αλλήλων. (2) Η χρήση της ήπιας ισχύος (πολιτισμός – διαπραγμάτευση – ορθοδοξία κλπ), θα πρέπει να αποτελέσει την επιδιωκόμενη μορφής ισχύος στις διακρατικές αντιπαραθέσεις, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση και στην προώθηση των Εθνικών συμφερόντων (ΕΘΣΜ), χωρίς τη χρήση πολεμικής δράσης (σκληρής ισχύος). Με άλλα λόγια διαμορφώνοντας και χρησιμοποιώντας την ικανότητα του Κράτους να συμπαρασύρει και να συνδιαμορφώνει τις προτιμήσεις και τις δράσεις των άλλων παραλληλίζοντας αυτές με τις δικές του Κρατικές επιδιώξεις (ΕΘΣΜ). (3) Οι εκάστοτε διακρατικές σχέσεις θα πρέπει να κατευθύνονται και να προσβλέπουν στην «ισχυροποίηση των Διεθνών Οργανισμών» ως ρυθμιστικών και κατασταλτικών αρχών στους μη συμμορφούμενους δρώντες της Διεθνούς Κοινωνίας. (4) Οι πολιτικές επιδιώξεις των κρατών θα πρέπει να συντείνουν στην «απονομιμοποίηση των πολέμων παρεμπόδισης (preventive wars) και των ασύμμετρων πολέμων» από ολόκληρη την παγκόσμια κοινότητα. (5) Το «Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων», καθώς και το «Ανθρωπιστικό Δίκαιο» θα πρέπει να συμπληρώνονται και να ισχυροποιούνται. (6) Η μη χρήση και η μη περεταίρω διάδοση των πυρηνικών όπλων, αποτελεί αδήριτη ανάγκη συνύπαρξης των διεθνών δρώντων. (7) Η χρήση των συμβατικών όπλων απαιτείται να παραλληλίζεται με τις διεθνείς συνθήκες περιορισμών. (8) Κατά τη διάρκεια πολεμικής αντιπαράθεσης, οι πολιτικές στοχεύσεις (Επιθυμητή Τελική Κατάσταση (ΕΤΚ) end state, Αντικειμενικοί Σκοποί (ΑΝΣΚ), στοχοποίηση, Τρόποι ενεργείας) θα πρέπει να έχουν ως πρίσμα τους την ηθική αξιολόγηση των εκάστοτε επιλογών.

β. Στρατός (Ηθικοκεντροβαρικά Εστιασμένος Πόλεμος)

Η χρήση της «ηθικής» κατά την εξέλιξη του πολέμου, θα πρέπει να αποτελέσει καταλύτη στις στρατιωτικές επιλογές (στοχοποίηση – Τρόπους ενεργείας κλπ). Προς τούτο, κρίνεται ως αναγκαία η θέσπιση ρυθμιστικών αρχών - ηθών - εθίμων τα οποία, όλα τα κράτη θα τηρούν κατά τις ένοπλες συγκρούσεις. Προς υλοποίηση αυτών, απαιτούνται: 1). Ο μετριασμός της χρήσης βίας σε χώρο και

χρόνο (εστιασμένος πόλεμος) αλλά και άσκηση βίας με εφαρμογή ηθικών κριτηρίων, με μόνο σκοπό την υποταγή της θέλησης του αντιπάλου «(ηθικοκεντροβαρικός εστιασμένος πόλεμος)». 2). Παράλληλα, κατά τη σχεδίαση αλλά και κατά την εξέλιξη των επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα (στρατηγικό – επιχειρησιακό – τακτικό – επίπεδο απλού μαχητή), η ηθική θα πρέπει να διέπει τις επιλογές των ΚΒ, των σημείων τρωτότητας του αντιπάλου, των ΑπΣ αλλά και των πολεμικών δράσεων των μαχητών.

γ. Λαός

(1) Στην Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου, το τρίτο στοιχείο είναι ο «Λαός» χωρίς τη στήριξη του οποίου είναι αδύνατη η προσφυγή του Ελληνικού κράτους σε πόλεμο. Αντίθετα όμως από τον Clausewitz που πρεσβεύει ότι για να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του λαού στον πόλεμο, αυτός, θα πρέπει να διακατέχεται από έντονα συναισθήματα μίσους και εχθρότητας για τον αντίπαλο, κατά την Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση ο φιλόχριστος λαός στηρίζεται στα πατριωτικά και ηθικοχριστοκεντρικά χαρακτηριστικά του.

(2) Στην περίπτωση υιοθέτησης της «Ελληνορθόδοξης Τριάδος» από έτερο Κράτος, ο αντίστοιχος μετριασμός του μίσους και της εχθρότητος προς τον αντίπαλο θα μπορούσε να εδραιωθεί στην ισχυροποίηση του ανθρωπιστικού δικαίου των ενόπλων συρράξεων.

4ο Συμπέρασμα (Συγκριτική Ανάλυση της Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης)

Η συγκριτική ανάλυση των δύο θεωρητικών προσεγγίσεων περί πολέμου έγινε στη βάση του παρακάτω Συγκριτικού Πίνακα:

Α/Α	**ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ**	**ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**	**CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**
1	ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-

Α/Α	ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
2	ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑ	ΝΑΙ	-
3	ΗΘΙΚΟΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-
4	ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ / ΗΡΩΙΚΗ	ΝΑΙ	-
5	ΑΞΙΑΚΗ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ	ΝΑΙ	-
6	ΠΟΛΕΜΟΘΕΩΡΙΑ	ΝΑΙ	-
7	ΤΡΙΑΔΑ CLAUSEWITZ	-	ΝΑΙ
8	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΤΡΙΑΔΑ	ΝΑΙ	-
9	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
10	ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ	ΝΑΙ (ηθικά εστιασμένο)	ΝΑΙ
11	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΦΥΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ

5ο Συμπέρασμα (Σύνθεση Clausewitz-ιανής και της Ελληνορθόδοξης Προσέγγισης)

Η συνθετική ανάλυση των δύο προσεγγίσεων κατέληξε στην Πρόταση θεωρίας Πολέμου του 21ου αιώνα, στη βάση του παρακάτω συνθετικού Πίνακα:

Α/Α	ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ
1	ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
2	ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑ	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ
3	ΗΘΙΚΟΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ	ΝΑΙ	-	ΗΘΙΚΟΚΕΝΤΡΟΒΑΡΙΚΗ[544]
4	ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ / ΗΡΩΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
5	ΑΞΙΑΚΗ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ	ΝΑΙ	-	-
6	ΠΟΛΕΜΟΘΕΩΡΙΑ	ΝΑΙ	-	-
7	ΤΡΙΑΔΑ CLAUSEWITZ	-	ΝΑΙ	-

[544] Η **«ηθικοκεντροβαρική διάσταση»,** αποτελεί την αντίστοιχη ηθική διάσταση τήρησης αρχών – ηθών – εθίμων κατά τον πόλεμο στη σύγχρονη μορφή τους και οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά στην παράγραφο 5.4 (Ηθικοχριστοκεντροβαρική διάσταση), η τήρηση των οποίων όμως δεν θεμελιώνεται και άγεται στη Χριστοκεντρικότητα όπως στην Ελληνορθόδοξη προσέγγιση του πολέμου αλλά στην τήρηση των αρχών του «Ανθρωπιστικού Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων».

Α/Α	ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	CLAUSEWITZ – ιανή ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ
8	ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΤΡΙΑΔΑ	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ[545]
9	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
10	ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
11	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΦΥΙΑ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Σύμφωνα με αυτήν, θα μπορούσε να υιοθετηθεί η ειρηνοφιλία, η ηθικοκεντροβαρική διάσταση και η Ελληνορθόδοξη Τριάδα σε ένα μοντέλο θεωρίας πολέμου κατάλληλου για την άμβλυνση των αποτελεσμάτων της ηθικής σήψης που παρατηρείται στις πολεμικές συγκρούσεις του 21ου αιώνα *(ειρηνόφιλη – ηθικοκεντροβαρική – ηθικά εστιασμένη θεωρία περί πολέμου).*

7.2 Απαντήσεις στα Θεμελιώδη Ερωτήματα της Διπλωματικής Εργασίας

Με βάση τους ανωτέρω συλλογισμούς, προκύπτουν οι κάτωθι απαντήσεις στα θεμελιώδη ερωτήματα τα οποία το παρόν πόνημα διερεύνησε στην προσπάθειά του να μορφώσει επιστημονική θέση:

α. Υπάρχει «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου», όπως αυτή αναφέρθηκε ως Θεμελιώδες Συμπέρασμα της παρούσης Διπλωματικής Εργασίας.

β. Η «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» ως διακριτή και αυθύπαρκτη θεωρία θεμελιώνεται σε δύο θεμέλια - πυλώνες (Ορθοδοξία – Ελληνισμό) και αυτοπροσδιορίζεται - ετεροπροσδιορίζεται από τις υπόλοιπες θεωρίες πολέμου με βάση τα χριστοκεντρικά χαρακτηριστικά της (1η συνιστώσα), την ειρηνοφιλία της (2η συνιστώσα), την ηθικοχριστοκεντροβαρική εστίασή της (3η συνιστώσα), την πατριωτική / ηρωική μορφολογία της (4η συνιστώσα), τον

[545] Στην περίπτωση υιοθέτησης της **«Ελληνορθόδοξης Τριάδος»** από έτερο Κράτος, ο αντίστοιχος μετριασμός του μίσους και της εχθρότητος προς τον αντίπαλο θα μπορούσε να εδραιωθεί στην ισχυροποίηση του «Ανθρωπιστικού Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων».

πολιτισμικό / αξιακό προσανατολισμό της (5η συνιστώσα) και τέλος τη σύσταση της «πολεμοθεωρίας» της (6η συνιστώσα).

γ. Η συγκεκριμένη προσέγγιση ετεροπροσδιορίζεται και εδράζεται αυτοπροσδιοριστικά στη *«Χριστοκεντρική ηθική διάστασή της»* έναντι των αντιστοίχων θεωριών περί πολέμου, που προσλαμβάνουν, με βάση τη γραμμικότητα και κυκλικότητα της εξέλιξης, ασύμμετρες, ανεξέλεγκτες και χαοτικές δομές στον 21ο αιώνα.

δ. Θα μπορούσε η «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» να προσθέσει μία νέα ηθική παράμετρο στις διεθνείς συγκρουσιακές καταστάσεις και δη στις πολεμικές μεταξύ των αντιπαλευομένων διεθνών δρώντων, προτείνοντας μία νέα πρόταση θεωρίας πολέμου επικεντρωμένη και προσαρμοσμένη στην «ειρηνοφιλία», στην «ηθικοκεντροβαρική» διάσταση και στην «Ελληνορθόδοξη Τριάδα».

ε. Η Ελληνορθόδοξη, συγκλίνει με την Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου, στις αναφερόμενες στις παραγράφους 6.3 – 6.4 συνδυαστικές προσεγγίσεις.

στ. Η ανάγκη θέσπισης κανόνων και αρχών στη διεξαγωγή του πολέμου στον 21ο αιώνα προτάσσεται ως επιτακτική για την επιβίωση του ίδιου του ανθρώπου, καθόσον, η μεταμόρφωση του πολέμου στον αιώνα που βιώνουμε εξέλαβε μορφή τέτοια που απειλεί να τον αφανίσει.

ζ. Η υλοποίηση των προτάσεων της παραγράφου 7.1 θα μπορούσε να συμβάλλει ως ένας ηθικός συνδυασμός της Ελληνορθόδοξης με την Clausewitz-ιανή προσέγγιση του πολέμου στην άμβλυνση των σύγχρονων χαοτικών παραδοξοτήτων του πολέμου. Η δε συμβολή αυτή θα μπορούσε να είχε παγκόσμια ακτινοβολία και αποδοχή αν συνεγείροντο οι Παγκόσμιοι Οργανισμοί αλλά και η Παγκόσμια Κοινότητα.

7.3 Προτάσεις της Διπλωματικής Εργασίας

α. Η καθιέρωση του όρου «Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου» ως συνισταμένης των: χριστοκεντρικής (1ης), ειρηνόφιλης (2ης), ηθικοχριστοκεντροβαρικής (3ης), πατριωτικής / ηρωικής (4ης), πολιτισμικής / αξιακής (5ης) και πολεμοθεωρητικής (6ης) συνιστωσών.

β. Η εξέταση προς υλοποίηση των συνδυαστικών προσεγγίσεων της παραγράφου 7.1 του 7ου Κεφαλαίου για την υιοθέτηση μιας προσέγγισης πολέμου κατάλληλης στον 21ο Αιώνα που θα στηρίζεται στην «ειρηνοφιλία, στην ηθικοκεντροβαρική διάσταση και στην Ελληνορθόδοξη τριάδα *(ειρηνόφιλη – ηθικοκεντροβαρική – ηθικά εστιασμένη θεωρία περί πολέμου)».*

7.4 Επιμύθιο

Μετά την ολοκλήρωση της παρούσης Διπλωματικής Εργασίας θα μπορούσε να λεχθεί ότι:

«Όσο οι λαοί πολεμούν χωρίς αρχές - ήθη - έθιμα - ηθική και κανόνες θα βρίσκονται ένα βήμα πιο κοντά στον ***αυτοαφανισμό*** *τους. Όταν αντιληφθούν ότι ο πόλεμος θα πρέπει να διεξάγεται εντός πλαισίου αρχών - κανόνων - ηθών - εθίμων και ηθικής θα βρεθούν αμέσως ένα βήμα κοντύτερα στην πολυπόθητη* ***Παγκόσμια Ειρήνη.*** *Η* ***Ελληνορθόδοξη Προσέγγιση του Πολέμου*** *μπορεί να αποτελέσει τον οδηγό και τον καταλύτη για την επίτευξή της».*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ
«Βιβλιογραφία»

8.1 Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Α/Α	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΕΚΔΟΣΕΙΣ
1	*Αγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως (2011)*	*Το Γνώθι Σ΄αυτόν*	*ΑΘΩΣ*
2	Αρβανιτόπουλος, Κωνσταντίνος Μαριλένα Κοππά (2005)	*30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974 – 2004*	*ΛΙΒΑΝΗ*
3	*Βέργος Κώστας (2011)*	*Γεωπολιτική των Εθνών και της Παγκοσμιοποίησης για μια ιστορία της Γεωγραφίας και μια Γεωγραφία της Ιστορίας*	*ΣΙΔΕΡΗΣ*
4	*Γιαννόπουλος Νικόλαος (2009)*	*Η μη Γραμμική Δυναμική του Πολέμου – Το Χάος και η Πολυπλοκότητα στις Πολεμικές Επιχειρήσεις*	*STILVOPRESS*
5	*Ζουλιανίτης Ευθύμιος*	*Η Τριαδικότητα του Θεού*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ*
6	*Ηρακλείδης Αλέξης (2014)*	*Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας – Μία Εισαγωγή*	*Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ*
7	*Ήφαιστος Παναγιώτης (2009)*	*Κοσμοθεωρία των Εθνών- Συγκρότηση και Συγκράτηση των Κρατών, της Ευρώπης και του Κόσμου*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
8	*Θεοδώρου Ανδρέας* (1995),	*Απαντήσεις σε Ερωτήματα Δογματικά*	*ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ*
9	Καντιώτης Αυγουστίνος, (2001)	*Σταγόνες από το ΄Υδωρ το Ζών*	*ΣΤΑΥΡΟΣ*
10	*Καφφές Γεώργιος (2008)*	*Τι είναι Πόλεμος-Κοινωνιολογία της Βίας και του Πολέμου*	*ΠΑΠΑΖΗΣΗ*
11	Κουράκης Νέστωρ (2012)	*Διαχρονικές Αρχές Βυζαντινής Στρατηγικής και Τακτικής- Στρατηγικές σε Εποχή Κρίσης*, ,	ΠΟΙΟΤΗΤΑ
12	Κοντογιώργης, Γεώργιος (2006)	Το *Ελληνικό Κοσμοσύστημα, Τόμος Α,΄ Η Κρατοκεντρική Περίοδος της Πόλης*	*ΣΙΔΕΡΗΣ*
13	Κουκουδάκης, Γεώργιος *(2014)*	*Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής,*	*ΤΟΥΡΙΚΗΣ,*
14	*Κουβελιώτης Κυριάκος (2002)*	*Φιλοσοφία του Πολέμου και Ηγεσία*	*ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ*
15	*Κουσκουβέλης Ηλίας (2010)*	*Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ*
16	*Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2008)*	*Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ*

Α/Α	*ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ*	*ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ*	*ΕΚΔΟΣΕΙΣ*
17	*Κονδύλης Παναγιώτης (2008)*	*Θεωρία του Πολέμου*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
18	*Κουκουδάκης Γεώργιος (2014)*	*Ο Πόλεμος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής*	*ΓΕΡΑΚΑΣ - ΤΟΥΡΙΚΗΣ*
19	*Μαντζαρίδης Γεώργιος (1995)*	*Χριστιανική Ηθική*	*ΠΟΥΡΝΑΡΑ*
20	Μαυρόπουλος, Παναγιώτης (2012)	*Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής*,	*Χ.Ε.*
21	Μαρκαντωνάτος Δημήτριος (2010)	Κανόνες και Έθιμα Πολέμου στον Αρχαίο Κόσμο», Θεματικές Συλλογές, *«Ο Πόλεμος στην Αρχαιότητα – Πρακτικές – Κανόνες – Ήθη – Έθιμα»*, τ. 14	ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ
22	*Μελακοπίδης Κώστας (2003)*	*Υπάρχει Ηθική στη Διεθνή Πολιτική;_ Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πράξη*	*Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ*
23	*Μητσόπουλος Νικόλαος* (1983, Ανατύπωση 2008)	*Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας*	*ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ*
24	*Μούρτος Γεώργιος (2008)*	*Οι Ανορθόδοξοι της Ορθοδοξίας*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
25	*Μπαμπινιώτης Γεώργιος (2005)*	*Λεξικό Νέας Ελληνικής Γλώσσας*	*ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ*
26	Παπαδόπουλος Δημήτριος (επιμέλεια θεολογική)	*Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου Αόρατος Πόλεμος*	*ΝΕΣΤΩΡ*
27	Παπαρρηγόπουλος, Κωνσταντίνος	Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Έκδοση χ.α.(χ.α., , δ.α.), τ.2 «Περσικοί Πόλεμοι	ΛΥΜΠΕΡΗ – ΚΕΛΗΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ
28	*Παπαναστασόπουλος Νικόλαος (2015)*	*Η Διαχείριση Κρίσεων στην Ελληνική Εξωτερική και Αμυντική Πολιτική*	*ΣΙΔΕΡΗΣ*
29	*Περράκης Στυλιανός*	*Το Νέο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων – Τα Πρωτόκολλα της Γενεύης*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
30	*Παπασωτηρίου. Χαράλαμπος (2008)*	*Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
31	*Πλατιάς Αθανάσιος*	*Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
32	Σταϊενχάουερ Γεώργιος (2005)	*Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*,	ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ
33	Τρεμπέλας, Παναγιώτης (1982)	*Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας*,	*ΣΩΤΗΡ*
34	*Φούσκας Βασίλης (2002)*	*Κοινωνιολογικές Παρεμβάσεις*	*ΠΑΠΑΖΗΣΗ*
35	*Φούσκας Βασίλης*	*Ζώνες Πολέμου*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
36	*Χατζηκωνσταντίνου Κώστας*	*Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*

Α/Α	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΕΚΔΟΣΕΙΣ
37	*Χειλά Ειρήνη*	*Διεθνής Κοινωνία –Διαχρονικές και Σύγχρονες Αντιλήψεις*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
38	*Χειλά Ειρήνη (2013)*	*Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα - Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*

8.2 Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία Μεταφρασμένη στην Ελληνική

Α/Α	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΕΚΔΟΣΕΙΣ
1	*Ball Terence – Dagger Richard (2011)*	*Πολιτικές Ιδεολογίες και το Δημοκρατικό Ιδεώδες*	*ΓΕΡΑΚΑΣ - ΤΟΥΡΙΚΗΣ*
2	*Bull Hedley (2009)*	*Η Άναρχη Κοινωνία – Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
3	*Clausewitz Karl Von (1999)*	*Περί Πολέμου*	*ΒΑΝΙΑΣ*
4	*Creveld Van Martin (2007)*	*Η μεταμόρφωση του Πολέμου*	*ΓΕΡΑΚΑΣ - ΤΟΥΡΙΚΗΣ*
5	*Harnack Adolf* (2007)	*Η Χριστιανική Θρησκεία και το Στράτευμα κατά τους τρεις Πρώτους Αιώνες*	*ΑΒΕΛ*
6	*Hanson Victor Davis (2003)*	*Ο Δυτικός Τρόπος Πολέμου – Η Αποφασιστική Μάχη στην Κλασική Ελλάδα*	*ΤΟΥΡΙΚΗ*
7	*Haldon John (2004)*	*Οι Πόλεμοι του Βυζαντίου*	*ΤΟΥΡΙΚΗ*
8	*Gilpin. Robert*	*Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
9	*Μύνκλερ Χέρφριντ (2005)*	*Οι νέοι Πόλεμοι – Νέοι Εχθροί και νέες μορφές πολέμου*	*ΑΘΗΝΑ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ*
10	*Terence Ball – Richard Dagger*	*Πολιτικές Ιδεολογίες και το Δημοκρατικό Ιδεώδες*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
11	*Keegan John (1997)*	*Η Ιστορία του Πολέμου*	*ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ ΛΙΒΑΝΗ*
12	*Luttwak Edward (2009)*	*Η Υψηλή Στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* [μτφ. Μάριος Μπλέτας],	*ΤΟΥΡΙΚΗ*
13	*Mearsheimer John*	*Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
14	*Morgenthau Hans*	*Επιστήμη και Πολιτική της Ισχύος*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
15	*Mesquita BruceBuenode*	*Το παιχνίδι της Πρόβλεψης*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*

A/A	*ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ*	*ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ*	*ΕΚΔΟΣΕΙΣ*
16	*MartinJ. Osborne*	*Εισαγωγή στη Θεωρία Παιγνίων*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
17	*Nash Josh*	*Θεωρία Παιγνίων*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
18	*Nye Joseph S*	*«ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ_ Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική»*	*ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 2005*
19	*Paret Peter (2004)*	*Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*	*ΤΟΥΡΙΚΗΣ*
20	*Pettiford Steans (2005)*	*Εισαγωγή στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων*	*ΤΟΥΡΙΚΗΣ*
21	Πλατιάς Αθανάσιος και Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (2006)	*Thucydides on Strategy ATHENIAN AND SPARTAN GRAND STRATEGIES IN THE PELOPONNESIAN WAR AND THEIR RELEVANCE TODAY,*	*ΕΥΡΑΣΙΑ*
22	*Robert Jackson- Georg Sorensen (2003)*	*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*	*GUTEBERG*
23	*Thual Francois (2000)*	*Η Κληρονομιά του Βυζαντίου – Γεωπολιτική της Ορθοδοξίας*	*ΡΟΕΣ*
24	*Waltz Kenneth*	*Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ,*
25	J.F.C. Fuller[μτφ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (2004)	*Η ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου*	*ΠΟΙΟΤΗΤΑ*

8.3 Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

A/A	**ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ**	**ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ**
1	*Man the State and War a theoretical Analysis*	*(Kenneth N. Waltz).*
2	*The Use of Force –Military Power and International Politics*	*(Robert Artz – Kenneth Waltz).*
3	*Strategy*	*(Liddell Hart)*
4	*Thucydides on Strategy - Athenian and Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today (ΑΘΗΝΑ: ΕΥΡΑΣΙΑ, 2006),*	*(Athanassios Patias – Konstantinos Koliopoulos).*

8.4 Άρθρα – Διαδικτυακές και Έτερες Πηγές

Α/Α	ΤΙΤΛΟΣ	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
1	Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Δεύτερη Έκδοση, Ανατύπωση (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998,2002, ανατύπωση 2005 εμπλουτισμένη)].	Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης
2	Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου – Τεύχος 1	Σιμονή Ζαφειροπούλου
3	Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου – Τεύχος 2	-//-
4	Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου – Τεύχος 3	-//-
5	Η Πορεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου – Τεύχος 4	-//-
6	http://www.in-agiounikolaoutouneou.gr/apps/gr/spag/3_1383033462.html	
7	http://www.impantokratoros.gr/AF7E9F87.el.aspx	
8	http://www.augoustinos-kantiotis.gr/?p=23510	
9	(http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/646609/tromokratiko-xtypima-parisi-h-gallia-klaiei-simera) (	
10	www.geo-mazis.gr ς Ορισμοί της Γεωπολιτικής και λίγα Λόγια γι΄ αυτήν (Μάζης Ιωάννης)	
11	«Η Γαλλία κλαίει σήμερα» (photos) 27 Noe 2015 (http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/646609/tromokratiko-xtypima-parisi-h-gallia-klaiei-simera)	
12	«Έβαλαν την Ελλάδα στο Χάρτη του Ισλάμ ως ΟΡΟΒΡΑ των Βαλκανίων», 08 Σεπτ. 2014, http//www. protothema.gr/world/article/408156/100-upoptoi-tis-tzihand-stin-athona/	
13	http://www.in-agiounikolaoutouneou.gr/apps/gr/spag/3_1383033462.html	
14	http://www.geetha.mil.gr/el/violations-gr.html	
15	Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα της Ελλάδος, όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων» (Αθήνα: Διεύθυνση Εκτυπώσεων της Βουλής, 2013),	
16	Υποστράτηγος Γεώργιος Βασιλείου, «Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας», (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν Απρ 2013, ΓΕΣ	
17	Υποστράτηγος Γεώργιος Βασιλείου, «Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο – Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας», (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν Απρ 2013, ΓΕΣ) , σ.73.	
	Αντιστραάτηγος ε.α. Νικόλαος Κολόμβας, «Η Έξοδος του Μεσολογγίου στις 10 Απριλίου 1826 και η τραγική μοίρα των αμάχων», (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 2, Μαρ. - Απρ 2009, ΓΕΣ)	

18 *ΓΕΣ/ΔΠΖ, «Περί της σημασίας – Προσφοράς – Θυσιών και της Γενικότερης Διαχρονικής Παρουσίας του Όπλου του Πεζικού», (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 4, Σεπ – Δεκ 2012, ΓΕΣ*

19 *Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ),*

20 *Ευγένιος Γιαρένης «Η Τακτική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων», (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 1, Ιαν - Φεβ 2010, ΓΕΣ , σ. 8-35),*

21 *ΓΕΣ, «Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912 – 1913», ΔΙΣ, Αθήνα 1987, Πίνακας 5. Βλ. και Τχης(ΠΖ) Κομήτης Δοξάκης, «Βαλκανικοί Πόλεμοι» Διακλαδική Επιθεώρηση ΑΔΙΣΠΟ, τ. 25/2013 (Αθήνα: ΤΥΕΣ, 2013) σ. 43 - 66.*
Τχης(ΠΖ) Κομήτης Δοξάκης, «Βαλκανικοί Πόλεμοι» Διακλαδική Επιθεώρηση ΑΔΙΣΠΟ, τ. 25/2013 σ. 61.

22 *Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Η Παράδοξη Τριάδα του Clausewitz (Clausewitzian Trinity)» (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος4, Ιουλ – Αυγ 2008, ΓΕΣ),*

23 *Στέλιος Περράκης, Το Νέο Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων – Τα πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977, Πρώτη Έκδοση, (Αθήνα - Κομοτηνή: ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1989).*

Υποστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος, Το Κέντρο Βάρους (Στρατιωτική Επιθεώρηση Τεύχος 3, Μαι – Αυγ 2012, ΓΕΣ) σ.94 -127.

24 *Στρατιωτικά Δόγματα - Εγχειρίδια*